

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THAMMASAT UNIVERSITY ARCHIVES BULLETIN

สารจดหมายเหตุธรรมศาสตร์

ฉบับที่ 12

(มีนาคม 2551 - พฤษภาคม 2552)
NO. 12 (JUNE 2008 - MAY 2009)

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ประวัติศาสตร์สังคม

ประวัติศาสตร์ 6 ตุลา

ประวัติศาสตร์ผู้หญิง

สารบัญ

6

เรื่อง, ลำดับเรื่อง, และโครงเรื่อง กับความรู้ประวัติศาสตร์
ธงชัย วินิจจะกุล

22

เมื่อประวัติศาสตร์ชาติเล่าเรื่องผ่านชีวิตประจำวัน
จากกรณีเรื่องเล่าพระนเรศวรในภาพเขียน
วารุณี โอสธารมย์

50

ประวัติศาสตร์นิพนธ์เรื่องพระราชชายาเจ้าดารารัศมี
และอัตลักษณ์ของเชียงใหม่
ดารุณี สมศรี

66

คอมมิวนิสต์บุกบ้านแพด!
ลธิศักดิ์ รุ่งเจริญสุขศรี

86

“ประวัติศาสตร์” และ “ชาติ” ฟิลิปปินส์ ในหนังสือเรียน
“ประวัติศาสตร์ชนชาติฟิลิปปินส์สำหรับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย”
อัครพงษ์ คำคุณ

114

เปลี่ยน “เรือนร่าง” ประวัติศาสตร์ลิงคโปร
ชีวลีธ บุญเกียรติ

140

ประวัติและผลงานของศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์
สมเกียรติ วรปัญญาอนันต์

148

บันทึกสื่อสิ่งพิมพ์งานฟุตบอลประเพณี จุฬาฯ-ธรรมศาสตร์ครั้งที่ 63-64
เนตรม ประชาศิลป์ชัย

156

งานออกแบบโปสการ์ด “รัฐศาสตร์วิชาการ”
สรณัฐ พัวเพิ่มพูลศิริ

160

กิจกรรมหอบจดหมายเหตุและเหอประวัติศาสตร์เกียรติยศ
แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2549-2550
ดาวเรือง แนวทอง

164

โครงการปรับปรุงห้องอนุสรณสถานปรีดี พนมยงค์
ชาตรี ประกิตนันทการ

ประวัติศาสตร์ แห่งชาติ

ประวัติศาสตร์ 6 ตุลาฯ

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ประวัติศาสตร์สังคม

ประวัติศาสตร์ชาติไทย

บทบรรณาธิการ : ประวัติศาสตร์แห่งชาติ

ความขัดแย้งทางสังคมไทยในปัจจุบัน ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากปัญหาที่หมักหมมและสั่งสมมาอย่างยาวนานของการเรียนการสอน “ประวัติศาสตร์แห่งชาติ”

ประวัติศาสตร์แห่งชาติของไทย ถูกผลิตขึ้นจากชนชั้นนำไทยในสมัยรัชกาลที่ 5-6 ภายใต้บริบททางสังคมระดับโลกในยุคล่าอาณานิคม ลงหลักปักฐานอย่างมั่นคงในราวสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ถูกผลิตซ้ำและเผยแพร่ไปทั่วในยุคสงครามเย็นเป็นต้นมา จนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ประวัติศาสตร์แห่งชาติของไทย มีเนื้อหาโดยสรุปว่าด้วย “ชนชาติไทย” ที่อพยพหนีการรุกรานจากศัตรูของชาติ เข้ามาอยู่อาศัยในดินแดนประเทศไทยในปัจจุบันราว พ.ศ. 1800 และนับตั้งแต่นั้นมา ชนชาติไทยต้องต่อสู้กับศัตรูของชาติที่ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันเข้ามารุกรานชาติไทยโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็น ขอม พม่า อังกฤษ ฝรั่งเศส จีน ญี่ปุ่น และ คอมมิวนิสต์ ฯลฯ แต่ชาติไทยก็อยู่รอดปลอดภัย สามารถรักษาอธิปไตยของชาติมาได้จนถึงปัจจุบัน ภายใต้กฎหมายบริหารของกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่พระองค์ต่างๆ

ประวัติศาสตร์แห่งชาติสำนวนนี้ มีลักษณะเป็นประวัติศาสตร์แบบชาตินิยมสูง เต็มไปด้วยเรื่องราวของสงคราม สร้างภาพลักษณ์ของประเทศเพื่อนบ้านให้กลายเป็นศัตรูของชาติไปเสียหมด สำคัญที่สุดคือ ประวัติศาสตร์สำนวนนี้ ถูกสร้างขึ้นจากประวัติศาสตร์ของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในลุ่มน้ำเจ้าพระยาเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้แปลกแยกจนกระทั่งขัดแย้งกับประวัติศาสตร์ของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคอื่นๆ ในดินแดนประเทศไทยปัจจุบัน แม้ว่าในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา จะมีความพยายามในการสร้าง “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” ขึ้นเพื่อมาอุดช่องว่างดังกล่าว แต่ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่สร้างขึ้น ส่วนใหญ่ล้วนแล้วแต่ต้องเป็นประวัติศาสตร์ที่เชื่อง หรือสยบยอมต่อประวัติศาสตร์แห่งชาติที่เน้นศูนย์กลางที่พระราชกรณียกิจของกษัตริย์แห่งราชอาณาจักรที่ภาคกลาง (โดยเฉพาะกรุงเทพฯ) เท่านั้น

ปัญหาการเผาสถานทูตไทยในกัมพูชาเมื่อหลายปีที่ผ่านมา ปัญหาความรุนแรงที่สามจังหวัดชายแดนใต้ ปัญหาความขัดแย้งเรื่องเขาพระวิหารที่ปะทุขึ้นใหม่ หรือแม้กระทั่งการถกเถียงเรื่องประวัติศาสตร์เหตุการณ์ 6 ตุลา 2519 ที่ผ่านมาไม่นานนี้ ล้วนแล้วแต่เป็นผลไม่โดยตรงก็โดยอ้อมจากประวัติศาสตร์แห่งชาติสำนวนนี้

ประเด็นปัญหาของประวัติศาสตร์แห่งชาติ ได้เคยมีนักวิชาการและไม่วิชาการหลายท่าน ได้กล่าวถึงเอาไว้อย่างมากมายหลายครั้งแล้ว แต่จวบจนปัจจุบัน ประวัติศาสตร์แห่งชาติสำนวนนี้ก็ยังได้รับการผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่อง และยังคงถูกสั่งสอนและปลูกฝังกันอยู่ในโรงเรียนต่างๆ ทั่วประเทศไทยอยู่เช่นเดิม

ด้วยการเล็งเห็นถึงปัญหาที่หนักหนาสาหัสแต่ถูกละเลยเสมอมาดังกล่าว จุลสาร หอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์ฉบับนี้ จึงสละเนื้อที่ทั้งหมดให้กับเรื่องราวของ “ประวัติศาสตร์แห่งชาติ”

คนส่วนใหญ่มักคิดว่า ประวัติศาสตร์คือการเล่าเรื่องที่เกิดขึ้นในอดีตอย่างเป็นกลาง ตามข้อมูลและหลักฐานที่เกิดขึ้นจริงในอดีต แต่แท้ที่จริงแล้ว ประวัติศาสตร์เป็นเพียงการสร้าง “เล่าเรื่อง” ในอดีตบนอคติบางอย่างเสมอ มิใช่เป็นการเล่าข้อเท็จจริงที่เป็นกลางทั้งหมดแต่อย่างใด โดยนักประวัติศาสตร์จะหยิบหลักฐานจำนวนหนึ่งขึ้นมาทำการร้อยเรียงใหม่ด้วย “โครงเรื่อง” บางอย่าง โดยโครงเรื่องที่สร้างขึ้นมานั้น นักประวัติศาสตร์ได้กระทำไปภายใต้แรงผลักดันทางอุดมการณ์ บางอย่างเสมอไม่ว่าจะโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม ทำให้เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์นั้นๆ รับใช้กลุ่มคนหรือชนชั้นหนึ่งชนชั้นใดในสังคมเสมอ ประวัติศาสตร์แห่งชาติสำนวนที่เรียนสอนกันอยู่ในปัจจุบัน ก็หนีไม่พ้นลักษณะดังกล่าวด้วยเช่นกัน ซึ่ง ธงชัย วินิจจะกูล จะอธิบายแจกแจงในประเด็นนี้ให้เห็นอย่างชัดเจนในบทความชื่อ “เรื่อง, ลำดับเรื่อง, และโครงเรื่อง กับความรู้ประวัติศาสตร์”

ในบรรดากษัตริย์วีรบุรุษในประวัติศาสตร์แห่งชาติของไทย คงไม่มีใครปฏิเสธได้ว่า พระนเรศวรคือ กษัตริย์ที่กลายเป็นตัวดำเนินเรื่องหลักของประวัติศาสตร์ชาติไทยเสมอมา หากใครต้องการจะศึกษาหรือทำความเข้าใจประวัติศาสตร์แห่งชาติของไทย จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจกับเรื่องเล่าว่าด้วยพระนเรศวร เพราะเรื่องราวของพระองค์ได้รับการผลิตซ้ำและต่อกย้ำไม่เคยขาดตลอดมา ซึ่ง วารุณี โอสธารมย์ จะมาอธิบายในอีกแง่มุมหนึ่งที่น่าสนใจยิ่งเกี่ยวกับวีรบุรุษแห่งชาติที่สำคัญที่สุดของไทยพระองค์นี้ ในบทความ “เมื่อประวัติศาสตร์ชาติเล่าเรื่องผ่านชีวิตประจำวัน จากกรณีเรื่องเล่าพระนเรศวรในภาพเขียน”

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า ประวัติศาสตร์แห่งชาติของไทย เต็มไปด้วยการสร้าง “ศัตรูของชาติ” ที่คอยจ้องทำลายล้างชาติไทยเสมอมา และหนึ่งในศัตรูตัวสำคัญในรอบหลายสิบปีที่ผ่านมาก็คือ “คอมมิวนิสต์” ซึ่งรัฐไทยได้สร้างศัตรูตัวนี้ขึ้นมาอย่างน่าเกลียดน่ากลัวยิ่ง จนทำให้คนไทยเป็นจำนวนมากต้องตกอยู่ในอาการหวาดผวาคับคอกมิวนิสต์ ที่คอยมาหลอกหลอนสังคมไทยอยู่หลายสิบปี สิทธิศักดิ์ รุ่งเจริญสุขศรี จะนำทุกคนย้อนกลับไปสัมผัสบรรยากาศดังกล่าวที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้านเล็กๆ แห่งหนึ่งในเขตพื้นที่ชายแดนไทยลาว ภายใต้บรรยากาศคอมมิวนิสต์ที่ปกคลุมสังคมไทย ณ ขณะนั้น ในบทความ “คอมมิวนิสต์บุกบ้านแพด!”

ความสัมพันธ์ในลักษณะครอบงำของ ประวัติศาสตร์แห่งชาติ ที่กระทำต่อ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็นประเด็นปัญหาสำคัญหนึ่งของงานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่นักวิชาการได้ชี้ให้เห็นมานานแล้ว ซึ่งในจุลสารฯ เล่มนี้ ก็ได้ยกกรณีตัวอย่างหนึ่งขึ้นมาคือ กรณีการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์ของพระราชชายา เจ้าดารารัศมี โดย ดารุณี สมศรี ผู้เขียนบทความ ได้แสดงให้เห็นกระบวนการในการสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านตัวพระราชชายา เจ้าดารารัศมี ที่ค่อยๆ ได้

รับผลกระทบจากประวัติศาสตร์แห่งชาติมากขึ้นโดยลำดับ และในที่สุดประวัติศาสตร์ของเจ้านายฝ่ายเหนือพระองค์นี้ ก็ได้ถูกกลืนอย่างสมบูรณ์ไปอยู่ภายใต้ร่มเงาของประวัติศาสตร์จากส่วนกลางที่กรุงเทพฯ

นอกจากการแสดงให้เห็นลักษณะของประวัติศาสตร์แห่งชาติของไทยที่เป็นกระแสครอบงำหลักของสังคมไทยในปัจจุบันแล้ว จุลสารฯ ฉบับนี้ ยังได้พยายามชี้ชวนให้ผู้อ่าน มองออกไปยังประเทศเพื่อนบ้านรอบๆ ตัวที่นอกเหนือออกไปจากสังคมไทยด้วย ผ่านงานเขียน 2 ชิ้น ที่ศึกษาถึงการเล่าประวัติศาสตร์แห่งชาติในประเทศสิงคโปร์ และ ฟิลิปปินส์ ซึ่งมีจุดเน้นในการเล่าประวัติศาสตร์ชาติแตกต่างออกไปจากของไทยอย่างมาก โดยหวังใจว่า จากกรณีตัวอย่างดังกล่าว จะช่วยให้สังคมไทยได้มองเห็นแนวทางอื่นๆ ในการเขียนประวัติศาสตร์ชาติที่ไปไกลกว่าเรื่องเล่าเดิมๆ ที่แสนจะล้าสมัยและก่อปัญหามากมายในสังคมปัจจุบัน

บทความแรกชื่อ “เปลือย “เรือนร่าง” ประวัติศาสตร์สิงคโปร์” โดย ชิวสิทธิ์ บุญเกียรติ เป็นการแสดงให้เห็นการเล่าประวัติศาสตร์ชาติสิงคโปร์ผ่านเรื่องเล่าของ “โสเภณี” ซึ่งเป็นบุคคลที่มักจะถูกรังเกียจและละเลยในการนำมาเป็นเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ของชาติเสมอ ด้วยเหตุใดและทำไม สิงคโปร์จึงหยิบเรื่องราวของโสเภณีมาเป็นเรื่องเล่าหนึ่งของประวัติศาสตร์ชาติ บทความนี้พยายามที่จะหาคำตอบ และคำตอบนี้ก็คำตอบที่น่าสนใจที่อาจจะนำเราให้หันกลับมามองและทบทวนประวัติศาสตร์ชาติไทยบ้างก็เป็นได้

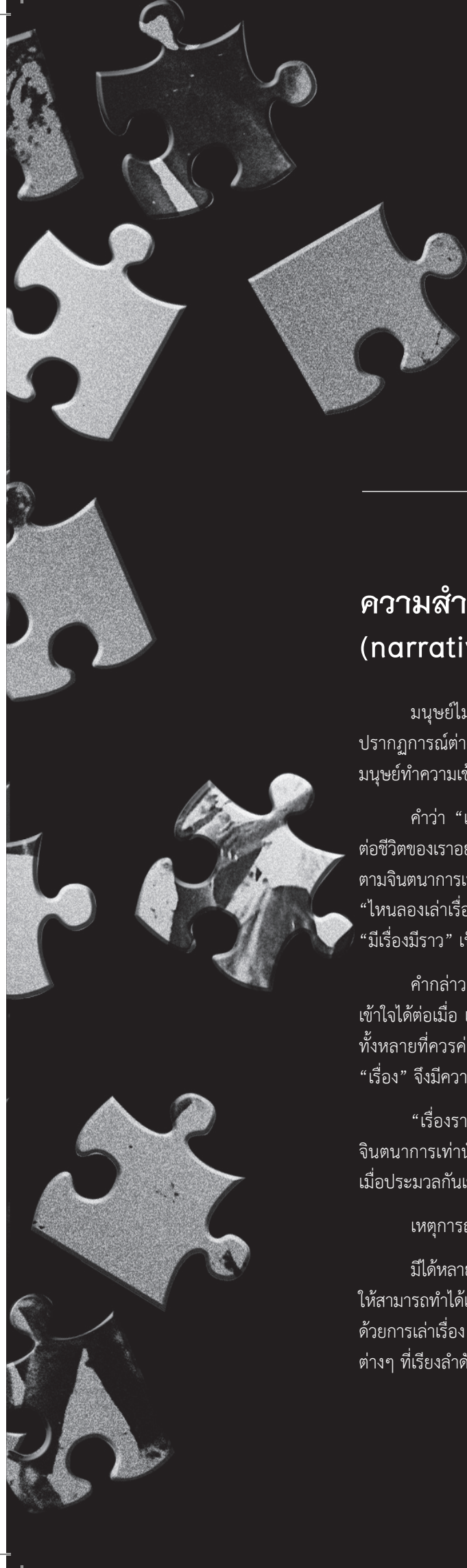
บทความที่สองเขียนโดย อัครพงษ์ คำคุณ เรื่อง “ประวัติศาสตร์ และ ชาติ ฟิลิปปินส์ ในหนังสือเรียน ประวัติศาสตร์ชนชาติฟิลิปปินส์สำหรับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย” เนื้อหาเป็นความพยายามอธิบาย การสร้างโครงเรื่องทางประวัติศาสตร์ชาติฟิลิปปินส์ โดยศึกษาผ่านตำราเรียนในระดับมัธยมศึกษา ผู้เขียนได้แสดงให้เห็นว่า ประวัติศาสตร์ชาติฟิลิปปินส์ได้ถูกสร้างขึ้นภายใต้เหตุปัจจัยทางสังคมและการเมืองอย่างไร ซึ่งแม้ว่าจะมีความแตกต่างไปคนละแบบกับการสร้างประวัติศาสตร์ชาติของไทย แต่หากอ่านอย่างพินิจพิจารณา ก็จะเห็นว่า ในหลายๆ อย่างสามารถนำมาเปรียบเทียบกับกรณีของประวัติศาสตร์แห่งชาติของเราได้ และช่วยให้เรามองเห็นแง่มุมต่างๆ เพิ่มขึ้นในประวัติศาสตร์แห่งชาติของไทยเราเองได้

บทความที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์แห่งชาติทั้งหมดที่นำเสนอในจุลสารฯ เล่มนี้ คงไม่สามารถก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในการเขียนประวัติศาสตร์แห่งชาติกระแสหลักที่ดำรงอยู่ในปัจจุบันนี้ได้

อย่างไรก็ตาม กองบรรณาธิการก็หวังใจว่า จุลสารฯ เล่มนี้จะเป็นส่วนเล็กๆ ส่วนหนึ่งในการกระตุ้นให้ผู้อ่านและสังคมไทยได้มองเห็นและตั้งคำถามต่อไปในอนาคต (ซึ่งไม่รู้อีกนานเท่าไร) ว่า ถึงเวลาแล้วหรือยังที่สังคมไทยจะต้องทำการ “รื้อ” ประวัติศาสตร์แห่งชาติสำนวนนี้ และร่วมกัน “สร้าง” ประวัติศาสตร์แห่งชาติสำนวนใหม่ ที่สามารถตอบสนองต่อปัญหาทางสังคมของไทยที่ปรับเปลี่ยนแปรผันและเกิดขึ้นใหม่อยู่ตลอดเวลาเสียที ที่สำคัญคือ เป็นประวัติศาสตร์แห่งชาติสำนวนใหม่ที่สามารถสร้าง “ที่ยืน” หรือ “พื้นที่” ทางประวัติศาสตร์ให้เกิดขึ้นแก่พลเมืองไทยทุกคนได้อย่างแท้จริง มิใช่ประวัติศาสตร์ที่ละทิ้งพลเมืองส่วนใหญ่ แต่ทำหน้าที่รับใช้ผลประโยชน์ของชนชั้นนำกลุ่มเล็กๆ ดังที่ผ่านมา

เรื่อง, ลำดับเรื่อง, และโครงเรื่อง กับความรู้ประวัติศาสตร์

ธงชัย วินิจจะกุล

ความสำคัญของเรื่องราว (story) และลำดับเรื่อง (narrative)

มนุษย์ไม่ว่าชาติใดภาษาใดต้องการลำดับเรื่อง ต้องการเรื่องเล่า เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ต่างๆ ประมวลและพรรณนาลงในหลายสมัยก่อนมีบทบาทสำคัญมาก ในการช่วยให้มนุษย์ทำความเข้าใจชีวิตและโลกก่อนระบบเหตุผลและทฤษฎีแบบสมัยใหม่¹

คำว่า “เรื่อง” ในภาษาไทยกลาง สะท้อนความสำคัญของลำดับเหตุการณ์และเรื่องเล่าต่อชีวิตของเราอย่างยิ่ง “เรื่อง” มิได้หมายถึงเฉพาะความแต่งที่เขียนหรือตีพิมพ์ หรือความเรียงตามจินตนาการเพื่อความบันเทิง แต่ในชีวิตประจำวันเราถามบ่อยครั้งว่า “เรื่องราวมันเป็นอย่างไง” “ไหนลองเล่าเรื่องมาซิ” ตลอดไปจนถึง “อย่าหาเรื่อง” “เกิดเรื่อง” “กลายเป็นเรื่องเป็นราว” “มีเรื่องมีราว” เป็นต้น

คำกล่าวเหล่านี้สะท้อนว่า ปรากฏการณ์ที่มีความหมายควรแก่การสนใจ สามารถรับรู้เข้าใจได้ต่อเมื่อ เล่าออกมาเป็นเรื่อง หรือเป็นลำดับเหตุการณ์ ลำดับเรื่องนั่นเอง ในบรรดาเรื่องทั้งหลายที่ควรค่าแก่ความสนใจ เรื่องไม่ค่อยดีมักได้รับความสนใจเป็นพิเศษ นานวันเข้าคำว่า “เรื่อง” จึงมีความหมายเฉพาะเพิ่มขึ้นว่าหมายถึงเรื่องไม่ดี

“เรื่องราว” ไม่ว่าจะดีหรือไม่ดี จึงไม่ได้หมายถึงเรื่องเขียน เรื่องแต่ง หรือเรื่องราวตามจินตนาการเท่านั้น แต่หมายถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงจำนวนหนึ่ง ซึ่งเกิดมีความหมายขึ้นมาเมื่อประมวลกันเข้าเป็น “เรื่อง”

เหตุการณ์ต่างๆ ประมวลกันเข้าเป็นเรื่องราวได้อย่างไร ?

มีได้หลายวิธี แต่วิธีพื้นฐานที่รู้จักกันดีและมนุษย์ทุกชาติ ภาษา วัฒนธรรมได้รับการฝึกฝนให้สามารถทำได้แต่เด็ก ๆ คือ ลำดับตามเวลา ก่อนหลัง เด็ก ๆ สามารถให้เหตุผลและคำอธิบายได้ด้วยการเล่าเรื่อง และได้รับการฝึกฝนแต่ก่อนแต่อกให้คิด เข้าใจความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เรียงลำดับกันเป็นเรื่อง

ตลอดชีวิตของเรา เราไม่เคยหนีพ้นเรื่องเล่าหรือการลำดับเหตุการณ์ ยามใดที่เราต้องการเข้าใจว่าเกิดอะไรขึ้น ไม่ว่าเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ในชีวิตประจำวัน หรือเรื่องราวใหญ่โตระดับชาติที่ต้องการคำอธิบาย อันดับแรกที่เราต้องการคือ ลำดับเหตุการณ์ตามเวลา ก่อนหลัง และลำดับเรื่องย่อยๆ ต่างๆ เข้าด้วยกัน

ครั้นเราพยายามอธิบาย ตีความ ให้เหตุผล ไม่ว่าจะอย่างง่าย ๆ หรือสลับซับซ้อนลึกซึ้งสักแค่ไหนปานใด ย่อมหนีไม่พ้นการจัดความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ต่างๆ ตามเหตุผล คำอธิบายนั้นๆ ที่สามารถไขความกระจ่างแก่เหตุการณ์ตามลำดับนั้นได้ ดังนั้นข้อพิสูจน์ยืนยันว่าเหตุการณ์ตีความแบบหนึ่งๆ ฟังขึ้นหรือไม่ จึงได้แก่การเล่าเรื่องและลำดับเรื่องราวตามเวลาบนฐานเหตุผลคำอธิบายนั้นๆ

หมายความว่า การลำดับเหตุการณ์ก่อนหลังจนเกิดเป็นเรื่องราวขึ้นมา เป็นความสัมพันธ์ตามธรรมชาติที่แม้แต่เด็กๆ ก็ทำได้ จึงปราศจากอคติ อุดมคติ อุดมการณ์ หรือการปรุงแต่งใดๆ กระนั้นหรือ ?

หามิได้

ลำดับเหตุการณ์ตามเวลาเป็นการจัดความสัมพันธ์พื้นฐานที่สุดที่มนุษย์รู้จักกันทั่วไป ทำกันทั่วไป สื่อสารกันได้ทั่วไป และไม่ว่าจะมีอคติ อุดมคติ อุดมการณ์ หรือแนวความคิดแบบใดก็ตาม ต่างนิยมใช้การเล่าเรื่องตามลำดับเหตุการณ์เป็นวิธีอธิบายเหตุและผลหรือความหมายของเหตุการณ์ด้วยกันทั้งนั้น

อคติ อุดมคติ อุดมการณ์และแนวคิดต่างๆ ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของลำดับเรื่องราวเหล่านั้นแหละ

หมายความว่าอย่างไร ? เป็นไปได้อย่างไร ?

ประการแรก ณ เวลาหนึ่งๆ ช่วงหนึ่งๆ มีเหตุการณ์และปัจจัยต่างๆ กันเกิดขึ้นมากมาย ถ้าหากเหตุการณ์ต่างๆ เกี่ยวข้องกันอย่างชัดเจนตรงไปตรงมา และไม่มี ความซับซ้อนใดๆ ย่อมไม่มีปัญหาที่ระบุว่า เหตุปัจจัยหรือการกระทำใดก่อผลอะไรหรือนำไปสู่อะไร แต่ในความเป็นจริง เหตุการณ์และเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่ออีกเหตุการณ์หนึ่ง มักจะไม่ชัดเจนตรงไปตรงมา หรือเป็นเหตุเชิงโครงสร้าง บริบท แวดล้อม หรือเป็นนามธรรม (อาทิเช่น ปัจจัยการผลิต เศรษฐกิจ ความขัดแย้งทางการเมือง หรือความคิด ค่านิยม) ผู้เล่าเรื่องหรือผู้สร้างคำอธิบาย จำต้องเลือกสรรเหตุปัจจัยที่เขาเห็นว่าสามารถนำมาลำดับแล้วอธิบายผลที่เกิดขึ้นตามมาได้ การเลือกเหตุปัจจัยหนึ่งๆ เหนือเหตุปัจจัยอื่นๆ ที่เกิดขึ้นในเวลาเดียวกันช่วงเดียวกัน ย่อมผูกพันกับอคติ อุดมการณ์ แนวความคิด หรือคำอธิบายที่กำลังก่อรูปก่อร่างเรื่องราวนั้นขึ้นมา

ประการที่สอง เหตุการณ์หรือปัจจัยหนึ่งๆ ถูกเลือกสรรให้อยู่ในลำดับก่อนหลังอีกเหตุการณ์หนึ่ง ก็ต่อเมื่อผู้เลือกสรรมองเห็นความเกี่ยวพันกันระหว่างเหตุการณ์ทั้งสองมากกว่า เพียงแค่ลำดับเวลา เช่น เป็นเหตุและเป็นผล เป็นปรากฏการณ์กับบริบท เป็นการแสดงออกของความคิด เป็นความคิดที่เกิดจากการกระทำ หรือเป็นปฏิกริยาต่อกิริยา เป็นต้น ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ ส่วนมากมิได้เปิดเผยเป็นรูปธรรมชัดๆ ตรงๆ แต่เป็นผลของการให้ความหมาย

และแนวคิดวิเคราะห์ ระเบียบของเหตุการณ์ที่ดูเหมือนเป็นแค่ลำดับตามเวลา ก่อนหลัง ส่วนมากจึงมีใช้แค่ลำดับตามเวลา ก่อนหลังจริงๆ แต่เป็นลำดับของเรื่องตามที่เราจัดความสัมพันธ์ ตามที่เราวิเคราะห์อธิบาย จึงจำเป็นต้องจัดลำดับคำอธิบาย จากเหตุปัจจัยหนึ่งสู่อีกเหตุการณ์หนึ่ง

ลำดับเวลาจึงอาจไม่ใช่เวลาที่เกิดขึ้นจริง แต่เป็นลำดับก่อนหลังของเรื่องตามที่ถูกเล่าขาน ประการที่สาม ลำดับของเหตุการณ์ตามเวลาที่เกิดขึ้นจริง ไม่เคยมีจุดเริ่มและจุดจบ เพราะเวลาไม่มีจุดเริ่มและจุดจบตามธรรมชาติ แต่เรื่องเล่าหนึ่งๆ ต้องมีจุดเริ่มและจุดจบ ความหมายใดๆ ก็ตามของเรื่องหนึ่งๆ หรือของลำดับเหตุการณ์จำนวนหนึ่ง ไม่มีทางเกิดขึ้นหากไม่มีการประมวลเหตุการณ์เข้าด้วยกันเป็นชุด เป็นหน่วยที่สามารถจัดความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ได้ จุดเริ่มและจุดจบของเรื่องทั้งที่หันหลังท้ายและลำดับเรื่องราวของเหตุการณ์อยู่ตรงกลางจึงไม่เคยเป็นความจริงตามธรรมชาติ แต่เป็นการกระทำของผู้สร้าง/เล่าเรื่อง จุดเริ่มและจุดจบของเรื่องย่อมถูกกำหนดให้สอดคล้องกับความหมายและสาระสำคัญของเรื่องนั้นๆ ต้องการสื่อ กล่าวอีกอย่างก็คือจุดเริ่มและจุดจบของเรื่อง ถูกกำหนดจากอคติ อุดมการณ์ แนวความคิดของผู้สร้างเรื่องตามความหมายและสาระสำคัญของเรื่องนั้นๆ

ความรู้ประวัติศาสตร์ คือความรู้ที่เกิดจากเรื่องเล่า และลำดับเหตุการณ์ คือการสร้างความรู้ด้วยการเล่าเรื่องและลำดับเหตุการณ์ คือการอธิบายและให้ความหมายแก่อัตถ์ด้วยการสร้างเรื่องราวที่เอาเหตุการณ์มาลำดับก่อนหลังตามเวลา เพื่อให้ความเปลี่ยนแปลงในมิติเวลาเป็นคำอธิบาย

ปกติเราให้ความสำคัญกับอคติ อุดมการณ์ ความคิดความเชื่อที่แฝงมาในสาระคำอธิบายทางประวัติศาสตร์ หรืออย่างน้อยก็ให้ความสำคัญกับมุมมองต่างๆ กันที่แสดงออกในคำอธิบายของนักประวัติศาสตร์

แต่เรามักมองข้าม ไม่ตระหนักว่าการเอาเหตุการณ์มาเรียงลำดับเป็นเรื่องราว ก็มีได้นอกเหนือความคิดความเชื่อของผู้สร้างเรื่องเล่าเลย กิจกรรมมูลฐานที่สุดของนักประวัติศาสตร์จึงสะท้อนความคิดของเขาและย่อมถูกตรวจสอบวิจารณ์เช่นกัน

ความสำคัญของโครงเรื่อง (plot)

เรื่องเล่าหรือลำดับเหตุการณ์ทั้งหลายล้วนผูกโยงเข้าด้วยกันด้วย โครงเรื่อง หรือ plot

โครงเรื่อง คือ แก่น หรือโครงกระดูกของเรื่อง หน่วยย่อยต่างๆ ของเรื่องเกาะเกี่ยวเข้าด้วยกันเป็นลำดับหรือระเบียบตามโครงเรื่อง กล่าวอีกอย่างก็คือ โครงเรื่องเป็นกลไกพื้นฐานของเรื่องราว กำหนดจุดเริ่ม จุดจบ และลำดับของเหตุการณ์หรือลำดับของหน่วยย่อยของเรื่อง

โครงเรื่องเป็นกรอบ (เริ่ม-กลาง-จบ) ที่ทำให้เหตุการณ์นับไม่ถ้วนซึ่งอันที่จริงไม่มีเริ่ม ไม่มีจบ เกิดเป็นชุดของเหตุการณ์ที่มีความหมายขึ้นมา โครงเรื่องจัดความสัมพันธ์ของหน่วยย่อยของเรื่องขึ้นมา ไม่มีโครงเรื่อง ย่อมไม่มีเรื่อง คงเป็นข้อเท็จจริงมากมายมหาศาลเลื่อนลอย

ไปมาโดยไม่มีจุดหมายใดๆ

โครงเรื่องเป็นการกระทำ (action) พื้นฐานที่สุดของมนุษย์เรา เพื่อสร้างเรื่องราวขึ้นมา

ในเมื่อคติ อุดมการณ์ แนวคิดนานาชนิด ล้วนแต่อธิบายด้วยการประมวลเหตุการณ์ และปรากฏการณ์ขึ้นเป็นเรื่องราว ความคิดเหล่านั้นต้องอาศัยโครงเรื่องทั้งนั้น

โครงเรื่องเพื่ออธิบายเหตุการณ์ต่างๆ จึงมีได้หลายแบบต่างๆ กัน ตามแต่ความคิดเหล่านั้น

หมายความว่า จุดเริ่ม-กลาง-จบ หรือ ชุดของเหตุการณ์และความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ หรือลำดับของหน่วยย่อยของเรื่องหนึ่งๆ จึงเป็นไปได้ต่างๆ กันตามแต่ความคิดเหล่านั้น

ความรู้ประวัติศาสตร์แยกไม่ออกจากเรื่องเล่าและลำดับเหตุการณ์ จึงเป็นความรู้ที่เกิดจากโครงเรื่อง ขาดโครงเรื่องไม่ได้ หากไม่มีโครงเรื่อง ไม่มีจุดเริ่ม-กลาง-จบของเรื่อง ไม่มีลำดับของเรื่อง ย่อมไม่มีประวัติศาสตร์

เรารู้จักคำว่า ประวัติศาสตร์มีความหมายหลายอย่าง กล่าวคือ หมายถึง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต หมายถึง เหตุการณ์อดีตส่วนที่เรารู้ได้ หมายถึงความรู้และการศึกษาอดีต และหมายถึงงานนิพนธ์เรื่องราวเกี่ยวกับอดีต

ในที่นี้ ความรู้ประวัติศาสตร์หมายถึงงานนิพนธ์และความรู้ดีที่เป็นผลผลิตของโครงเรื่อง ซึ่งนักประวัติศาสตร์หรือผู้ประพันธ์ผู้เล่าเรื่องประวัติศาสตร์สร้างขึ้นมา เพื่อให้เหตุการณ์ที่ล่องลอยเต็มไปด้วยความหมาย กลายเป็นชุดของเหตุการณ์ที่มีจุดเริ่ม-กลาง-จบ มีลำดับเหตุการณ์หรือลำดับเรื่องราวจนเกิดความหมายหรือ “เป็นเรื่องเป็นราว” ขึ้นมา

ประวัติศาสตร์เป็นผลผลิตของโครงเรื่องที่เรารสร้างขึ้นในปัจจุบัน²

เราอาจคิดว่า โครงเรื่องปราศจากคติ แนวคิด อุดมการณ์ เพราะเป็นแค่เค้าโครงให้แก่การลำดับเหตุการณ์และเรื่องราวก่อนหลัง เค้าโครงดูเหมือนกับไม่มีเนื้อหาสาระในตัวมันเอง แต่แท้จริงแล้ว โครงเรื่องสะท้อนอคติ แนวคิด อุดมการณ์ที่ประมวลเหตุการณ์ขึ้นเป็นชุดและจัดลำดับความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ในแบบหนึ่งๆ

การกำหนดจุดเริ่ม-กลาง-จบ และลำดับก่อนหลังในตัวมันเอง หรือเค้าโครงในตัวมันownั้นแหละ แยกไม่ออกจากแนวคิดหรือความหมายของเรื่องราว

โครงเรื่องที่มาจากแนวคิดคนละยุคสมัย ก็ย่อมสะท้อนแนวคิดของต่างยุคสมัยกันด้วยเช่นกัน

การวิจารณ์ทางประวัติศาสตร์ หรือการตรวจสอบองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ จึงมิใช่แค่ตรวจสอบว่ามีหลักฐานหรือไม่ใช่หลักฐานอย่างไร มิใช่แค่ตรวจสอบวิจารณ์การตีความ การใช้ทฤษฎี การให้เหตุผลและคำอธิบาย แต่เราสามารถตรวจสอบวิจารณ์ว่า ความรู้นั้นๆ เรื่องราวนั้นๆ มีที่มาจากโครงเรื่องและลำดับเหตุการณ์อย่างไร โครงเรื่องและลำดับเรื่องราวแบบนั้นสมเหตุสมผลน่าเชื่อถือหรือไม่ มีปัญหาหรือข้ออ่อนตรงไหน กำหนดจุดเริ่ม-กลาง-จบ สมเหตุสมผลไหม และ

ถึงที่สุด เราอาจตั้งคำถามว่า สามารถมีโครงเรื่องแบบอื่นหรือจุดเริ่มและจบแบบอื่นที่ก่อให้เกิดความหมายและเรื่องราวที่ต่างไปจากเดิมหรือไม่

มีตัวอย่างมากมายที่อาจช่วยให้ความกระจ่างต่อบทบาทความสำคัญของโครงเรื่อง ผู้เขียนเองเคยนำเสนอในที่อื่นมาแล้วหลายกรณี ขออนุญาตนำมากล่าวถึงอีกครั้งเพื่อช่วยให้ความกระจ่างในที่นี้

โครงเรื่องของพระราชพงศาวดารกับโครงเรื่อง ของประวัติศาสตร์ชาติ

ตัวอย่างแรก ได้แก่ ลำดับเรื่องในพระราชพงศาวดาร ผู้เขียนหยิบยกกรณีพระมหาธรรมราชาขึ้นมาวิเคราะห์ว่า โครงเรื่องตามแนวความคิดของพระราชพงศาวดาร (ซึ่งเป็นเรื่องและลำดับเหตุการณ์ชนิดหนึ่ง) เป็นคนละอย่างต่างกับลำดับกับโครงเรื่องของความรู้ประวัติศาสตร์แห่งชาติ³ เรื่องราวในพระราชพงศาวดารเริ่มและจบตามรัชกาล หรือเวลาของกษัตริย์แต่ละพระองค์ เพราะเป็นเรื่องของบุญญาธิการขององค์อวตารแต่ละพระองค์ ไม่ใช่เรื่องของกษัตริย์แห่งสยามประเทศเผชิญหน้าศัตรูแห่งชาติข้าม 4 รัชสมัย คุณสมบัติของผู้มีบุญญาธิการ ย่อมชัดเจนไม่คลุมเครือในแง่ศีลธรรม การที่พระมหาธรรมราชาช่วยเหลือพระเจ้าบุเรงนองต่ออยุธยา ก็เพราะบุเรงนองเป็นพระจักรพรรดิราชาที่ยิ่งใหญ่แห่งยุคสมัยในโลกของชาวพุทธเถรวาท จะให้ผู้ทรงธรรมอย่างพระมหาธรรมราชารับใช้ถวายหัวแก่กษัตริย์ที่เต็มไปด้วยอัสถียาธรรมอย่างพระมหินทร์แห่งอยุธยากระนั้นหรือ?

พระมหาธรรมราชาเป็นกษัตริย์ผู้มีบุญหนักศักดิ์ใหญ่ ได้ช่วยเหลือรับใช้องค์จักรพรรดิราชแห่งยุคสมัยถึง 2 พระองค์ คือ พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองและพระนเรศวรแห่งอยุธยา ดังนั้นพระราชพงศาวดารจึงบันทึกบทบาทของพระมหาธรรมราชาอย่างยกย่องในพระปรีชาสามารถและรู้จักถูกผิดแยกแยะธรรมกับอธรรมได้ชัดเจน

พระราชพงศาวดารไม่ใช่บันทึกข้อเท็จจริงโดยปราศจากการปรุงแต่ง แต่เป็นการประมวลข้อมูลขึ้นมาด้วยความคิดแบบหนึ่งของยุคสมัยหนึ่ง เอามาลำดับเป็นเรื่องเป็นราวตามโครงเรื่องที่สอดคล้องกับความคิดนั้น

ครั้นนักประวัติศาสตร์สมัยหลังสวมแว่นตาชาตินิยม+ผลประโยชน์แห่งชาติ+เอกราชของชาติ แล้วไปอ่านพระราชพงศาวดารอยุธยา พวกเขากลับเห็นโครงเรื่องและลำดับเรื่องราวที่ต่างออกไปจากเรื่องบุญญาธิการขององค์อวตาร หรือกล่าวอีกอย่างได้ว่า พวกเขามีความคิดล่วงหน้าอยู่แล้วว่า ประวัติศาสตร์ไม่ใช่เรื่องขององค์อวตารในมนุสสภูมิ แต่เป็นเรื่องขององค์ราชันย์ผู้นำชาติๆ หนึ่งบนแผนที่โลก อยู่ท่ามกลางการแข่งขันขยายอำนาจเอาดีใส่ชาติของตน พวกเขาจึงผลิตโครงเรื่องคนละชุดกับพระราชพงศาวดาร เอาไปสวมทับเรื่องราวในพระราชพงศาวดาร กำหนดชุดของเหตุการณ์เสียใหม่ คือ จุดเริ่ม-กลาง-จบ เปลี่ยนไป ให้ความหมายต่อความ

สัมพันธ์ของเหตุการณ์ในอีกแบบ ผลก็คือเรื่องราวที่มีความหมายต่างออกไปจากพระราชพงศาวดาร กล่าวคือ กลายเป็นเรื่องของชาติถูกคุกคามรังแกจากต่างชาติอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่สมัยพระมหาจักรพรรดิ ข้ามรัชสมัยต่อมา จนพ่ายแพ้ “เสียกรุง” ครั้งที่หนึ่งในรัชสมัยพระมหินทรซึ่งถือเป็นจุดตกต่ำที่สุดในเรื่องราวแบบนี้ แต่กรุงศรีอยุธยา (คือ ประเทศไทย) ไม่เคยสิ้นคนดี จึงต่อสู้กอบกู้เอกราชคืนมา แล้วยังรู้เรื่องขยายอำนาจ ย้อนกลับไปทำศึกชนะศัตรูอย่างพม่าจนย่อยยับ และปิดฉากด้วยพิธีกรรมที่ยืนยันความสูงส่งกว่าของกษัตริย์ไทยในการยุทธหัตถี เป็นอันจบเรื่องราวนี้

ประวัติศาสตร์ของชาติก็ไม่ใช่บันทึกข้อเท็จจริงที่ออๆ ล้วนๆ แต่เป็นการประมวลข้อมูล ขึ้นมาด้วยความคิดอีกแบบของยุคสมัยหนึ่ง เอามาลำดับเป็นเรื่องเป็นราวตามโครงเรื่องที่สอดคล้องกับความคิดนั้น (แถมยังมีขนบทางวรรณกรรมของการนิพนธ์พระราชพงศาวดารมากมาย)

เรื่องการเสียกรุงครั้งที่ 1 จึงไม่ได้เริ่มและจบในแต่ละรัชกาล แต่ครอบคลุม 4 รัชสมัย การตีความให้ความหมายก็ต่างลิบลับ บุญญาธิการของพระมหาจักรพรรดิจึงถูกบดบังด้วยความยุ่งยากที่เริ่มก่อตัวขึ้น บุญหนักศักดิ์ใหญ่ของพระมหาธรรมราชาจึงกลับตาลปัตรเป็นจุดตกต่ำที่สุดตามโครงเรื่องแบบประวัติศาสตร์ชาตินิยม ความเลวร้ายของพระมหินทรกลับเป็นปัญหาเล็กปัญหารองๆ เป็นเพียงปัญหาไร้ความสามารถ ทั้งๆ ที่ตามพระราชพงศาวดารนั้น พระมหินทรน่าจะเปรียบได้กับกองกำลังของฝ่ายมารที่พยายามขัดขวางบุญญาธิการของพระจักรพรรดิราช พระจักรพรรดิราชพระองค์สำคัญของพม่า มอญ ไทย อย่างพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองก็กลับกลายเป็นศัตรู เป็นมารแห่งชาติของไทย ชัยชนะของพระองค์แทนที่จะเป็นธรรมวิชัยด้วยผลแห่งบุญอันสูงส่งของพระองค์ ก็กลับกลายเป็นการเสียกรุงของไทยอันน่าเศร้าโศกรันท ผู้มีบุญหนักและรู้ถูกผิดชั่วเป็นนออย่างต่ออย่างพระมหาธรรมราชาจึงกลับตาลปัตรกลายเป็นผู้ร้ายที่ช่วยศัตรู ขุนพลมือขวาของพระองค์อย่างพระยาจักรีจึงกลายเป็นตัวแทนของผู้ทรยศแห่งชาติที่ประชาชนไทยเกลียดชังกันมาจนทุกวันนี้ ทั้งๆ ที่บทบาทของเขาตามเรื่องราวแบบเดิมคือ ขุนพลผู้ลงมือให้พระจักรพรรดิราชบรรลุธรรมวิชัยตามที่สมควรจะเป็น การรู้จักแยกแยะผิดชอบชั่วดีเลือกเข้าข้างธรรม แทนที่จะเข้าข้างมารอย่างพระมหินทร กลับตาลปัตรกลายเป็นเรื่องการแตกความสามัคคีของคนไทยกันเองจนเสียกรุง⁴

โครงเรื่องของประวัติศาสตร์ชาติไทย

ประวัติศาสตร์แห่งชาติของสยามประเทศไม่เคยมีมาก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 20 เรื่องราวก่อนหน้านี้ไม่ว่าจะแบบตำนาน พงศาวดาร หรือปรัมปราอื่นๆ ล้วนแต่มีโครงเรื่องและลำดับเหตุการณ์ที่ต่างออกไป จนอาจเรียกได้ว่าไม่ใช่ลำดับเรื่องแบบประวัติศาสตร์ (หมายความว่า เป็นลำดับเรื่องประเภทอื่น ไม่ใช่ลำดับตามมิติเวลา และการเปลี่ยนแปลงในมิติเวลาไม่ใช่คำอธิบายเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่เป็นใจความสำคัญของเรื่อง แต่อธิบายได้ด้วยเหตุปัจจัยที่

ไม่ขึ้นต่อการเปลี่ยนแปลงตามเวลา เช่น พุทธทำนาย บุญญาธิการของกษัตริย์ หรืออำนาจเร้นลับของพระเจ้า เป็นต้น ประเด็นทั้งหมดนี้ขออนุญาตอธิบายในโอกาสอื่น)

อันที่จริงโครงเรื่องของประวัติศาสตร์แห่งชาติของไทยมีหลายแบบ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงเสนอไว้ในพระราชดำรัสครั้งสำคัญเมื่อ พ.ศ. 2450 ว่า ประวัติศาสตร์ชาติสยามน่าจะเป็นประวัติ (ทรงจำแนกชัดเจนว่าต้องไม่ใช่พระราชพงศาวดาร) ของเมืองสำคัญๆ ทุกแห่งภายในพระราชอาณาเขตประเทศสยาม บางแห่งย้อนกลับไปได้นับพันปี⁵ ตามเค้าโครงนี้ ประวัติศาสตร์ชาติสยามจะไม่ใช้เรื่องของสุโขทัย อยุธยา กรุงเทพฯ สาระสำคัญที่สุดของประวัติศาสตร์ชาติตามเค้าโครงนี้ไม่น่าจะเป็นเรื่องการเสียกรุง 2 ครั้งแก่พม่าหรือการกู้เอกราชของสยาม แต่ไม่ทันที่ประวัติศาสตร์ชาติสยามตามเค้าโครงนี้จะเติบโตพอ ในระยะเดียวกันโครงเรื่องของประวัติศาสตร์ชาติไทยอีก 2 แบบ 2 กระแส เริ่มก่อตัวมีอิทธิพลมากกว่า⁶ ได้แก่

แบบที่หนึ่ง เรื่องของชาติที่กำเนิดเป็นราชอาณาจักรด้วยการต่อสู้เป็นอิสระจากอำนาจของผู้อื่น แล้วเติบโตขยายตัวต่อมา แต่ต้องเผชิญภัยคุกคามของศัตรูต่างชาติเป็นระยะๆ ที่เสียหายรุนแรงขนาดเสียเอกราชก็มี ทว่าสามารถกอบกู้เอกราชและรักษาความเป็นประเทศชาติไว้ได้ โครงเรื่องแบบนี้เพิ่งเกิดขึ้นสัก 100 ปีที่ผ่านมาเอง เพื่อแทนที่โครงเรื่องและลำดับเรื่องราวขององค์อวดการผู้ทรงบุญญาธิการ

แบบที่สอง เรื่องของชาติที่เริ่มจากสุโขทัย ต่อเนื่องมาเป็นอยุธยา และรัตนโกสินทร์ เป็นอารยธรรมที่เจริญรุ่งเรือง ศิวิไลซ์อย่างมากมานานกาลตั้งแต่แรกเริ่มของสุโขทัย และรุ่งเรืองอย่างมากอีกครั้งตลอดยุครัตนโกสินทร์ โครงเรื่องที่ลงตัวเป็นสุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ เพื่อกำเนิดขึ้นเป็นรูปเป็นร่างในระยะเดียวกันนั่นเอง แทนที่เรื่องราวพิสดารแบบก่อนๆ อาทิ เช่น กำเนิดจากพุทธทำนาย ซึ่งกลายเป็นเรื่องเชื่อไม่ได้ไปเสียแล้วในทัศนะของต้นศตวรรษที่ 20

เรื่องราวทั้งสองแบบยังคงอิงข้อมูลเหตุการณ์ตามที่เป็นที่กในพระราชพงศาวดารและตำนานต่างๆ แต่ตีความและจัดโครงเรื่องเสียใหม่หมดจด ตัวแบบของกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่ให้เกิดประวัติศาสตร์แห่งชาติของไทยในกรณีนี้ ได้แก่

สำหรับโครงเรื่องแบบที่หนึ่ง จากพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา สู่ พระนิพนธ์ค่าน้ำและคำอธิบายพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา (2457) โดย สมเด็จพระบรมยาดำรงราชานุภาพ และสู่ ไทยรบพม่า (2460, 2463) โดย สมเด็จพระบรมยาดำรงฯ เช่นกัน

สำหรับโครงเรื่องแบบที่สอง จากศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง และตำนานหลายสำนวน เรื่องพระร่วง สู่ เทียวเมืองพระร่วง (2451) และพระบรมราชาธิบายและบทละครหลายชิ้นเกี่ยวกับพระร่วงและกำเนิดสุโขทัย โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวระหว่างรัชสมัยของพระองค์ (2453-2468)

ประมาณปี 2450-2470 โครงเรื่อง 2 แบบมาประกอบกันเข้าเป็นโครงเรื่องหลักของประวัติศาสตร์แห่งชาติของไทยที่ครอบงำความรู้ความคิดประวัติศาสตร์ในสังคมไทยมาจนทุกวันนี้⁷

โครงเรื่องของประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยไทย

ประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยของไทยเป็นอีกเรื่องที่ได้ต่างกันอย่างมากมาย แต่ละความคิดผลิตเรื่องราวออกมาต่างกันด้วยโครงเรื่องและลำดับเหตุการณ์ต่างกัน ทุกฝ่ายทุกเรื่องเรียกตัวเองว่านักประชาธิปไตยทั้งนั้น ขอยกตัวอย่างจำแนกชัดเจนเพื่อให้เข้าใจง่ายๆ ดังนี้^๑

เรื่องที่หนึ่ง คณะราษฎรเสนอเรื่องความบกพร่องเลวร้ายของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ การปฏิวัติ 2475 จึงเป็นชัยชนะพาประเทศชาติสู่ความเจริญพ้นจากสภาวะที่พวกเจ้านายทำนาบนหลังคน แต่พวกเจ้าต้นรัตนจะชิงอำนาจกลับด้วยวิธีการสารพัด รวมทั้งกบฏบวรเดชและภายหลังจากนั้น ดีแต่ว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม จัดการพวกเจ้าที่ก่อการปฏิวัติได้ในที่สุด เหตุการณ์ชุดนี้เริ่มที่ประมาณสมัยรัชกาลที่ 6 และ 7 จบลงประมาณก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง หลังจากนั้นไปเป็นเหตุการณ์อีกชุดของประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยไทย ซึ่งตีความไปได้มากกว่าหนึ่งแบบหรือหนึ่งเรื่องเช่นกัน

เรื่องที่สอง ฝ่ายนิยมเจ้าเสนอเรื่องพระมหากษัตริย์คุณของกษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่เตรียมแผ้วถางทางเพื่อประชาธิปไตยจนที่พระราชนานประชาธิปไตยให้แก่ประชากรราษฎรอยู่แล้วเสีย ก็พอดีคณะราษฎรใจเร็วด่วนได้ก่อการปฏิวัติเสียก่อนทั้งๆ ที่ประชากรราษฎรยังไม่พร้อม แทนที่จะได้ประชาธิปไตย จึงกลับกลายเป็นระบอบทหารหรือประชาธิปไตยที่ล้มลุกคลุกคลานวนเวียนอยู่กับวงจรอุบาทว์ของการรัฐประหารแย่งชิงอำนาจระหว่างทหารกลุ่มต่างๆ ประชาธิปไตยไทยเรื่องนี้เริ่มด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ดีราวสวรรค์ ต่อด้วยวิกฤตและเหตุการณ์ 2475 อันไม่ควรจะเกิด ต่อด้วยวงจรอุบาทว์อีกหลายสิบปีต่อมาจนถึง 14 ตุลา 2516 หรือ พฤษภา 2535

เรื่องที่สาม สำหรับนักประชาธิปไตยยุคหลังคณะราษฎรที่ไม่เคยรู้จักระบอบเจ้า แต่เกลียดชังเผด็จการทหาร เห็นว่าประชาธิปไตยคือระบอบของพลเรือนไม่ใช่ทหารเป็นใช้ได้ ไม่แค้นว่าลักษณะเฉพาะของประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยคือการดึงอำนาจออกมาจากมือของฝ่ายเจ้าคนพวกนี้รวมถึงปัญญาชนเสรีนิยมรุ่นก่อนและหลัง 14 ตุลาด้วย พวกเขามักสมมติเรื่องราวแบบฝ่ายเจ้าเป็นพื้นฐานแต่ไม่ได้เกลียดชังคณะราษฎรแบบที่ฝ่ายเจ้าเกลียด ส่วนหนึ่งเป็นเพราะความเทิดทูนปรีดี พนมยงค์ ความล้มเหลวของประชาธิปไตยไทยและปัญหาสำคัญที่สุดในทัศนะของพวกนี้อยู่ที่ระบอบเผด็จการทหารชุดต่างๆ เริ่มจากยุคจอมพล ป. มาจนถึง 2516 และ 2535

ประวัติศาสตร์ 2475 ตามทัศนะพวกนี้จึงคลุมๆ เครือๆ เชิดชูทั้งเจ้าและปรีดี โยนบาปทั้งหมดลงที่จอมพล ป. และคณะทหารทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นทหารที่พิทักษ์การปฏิวัติ 2475 หรือทหารที่นิยมเจ้า หรือทหารที่ร่วมมือฟื้นฟูระบอบกษัตริย์นิยม เรื่องราวประชาธิปไตยไทยของพวกนี้มีย่อเดียวคือการต่อสู้กับระบอบทหารโลกทัศน์ประวัติศาสตร์การเมืองของคนเหล่านี้มีฐานจากประสบการณ์โดยตรงของเขา โดยไม่ต้องใส่ใจกับประวัติศาสตร์หรือลักษณะเฉพาะของประชาธิปไตยไทย

คนเดือนตุลาส่วนมากมีเรื่องที่สามอยู่ในหัวเป็นหลัก

โครงเรื่องประชาธิปไตยตามเรื่องนี้ให้ความสำคัญกับ 2475 อย่างคลุมเครือเป็นจุดเริ่มต้น คือ เชิดชูการปฏิวัติเพื่อเริ่มต้นประชาธิปไตย แต่ขณะเดียวกันก็โจมตี 2475 ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของระบอบทหาร จากนั้นเป็นเรื่องวนเวียนของวงจรอุบาทว์ คือเป็นว่าระบอบทหารทุกแบบเหมือนกันหมด ไม่ว่าจะเป็นระบอบพิบูลย์ที่ต่อต้านเจ้า ระบอบ 2490 ที่เป็นเครื่องมือให้แก่ฝ่ายเจ้า ระบอบผิน-เผ่า สฤษดิ์ ถนอม-ประภาส และระบอบทหารหลัง 2519 การเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตยตามทัศนะนี้จึงเป็นสูตรแบบเส้นตรง เดินหน้าไปเรื่อยๆ จาก 2475-2516-2535 โดยมีอุปสรรคและภาวะถดถอยเป็นครั้งคราวรวมทั้ง 2519 พฤษภา 2535 เป็นจุดสิ้นสุดของเรื่องราวชุดนี้

เรื่องที่สี่ นักประชาธิปไตยแบบรังเกียจนักการเมือง อาจมีความเห็นต่อเรื่อง 2475 ระบอบทหาร และฝ่ายเจ้าได้ต่างๆ กัน แต่สามารถเล่าเรื่องประชาธิปไตยแบบเกลียดนักการเมืองได้เหมือนกัน เพราะสำหรับพวกเขา นี่เป็นเรื่องราวอีกชุดหนึ่งซึ่งไม่ขึ้นต่อชุดก่อนๆ ที่กล่าวมา กล่าวอีกอย่างก็คือ ประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยแบบเกลียดนักการเมือง สามารถอยู่ร่วมกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งใน 3 เรื่องแรกได้ทั้งนั้น

ผู้มีความคิดประชาธิปไตยแบบเกลียดนักการเมืองอาจรู้จักและยกย่องนักการเมืองคุณภาพในอดีต (บางที่ถึงขนาดพ้อฝันกันเลยว่านักการเมืองสมัยก่อนดี สมัยนี้เลว) จำนวนมากไม่รู้จักไม่สนใจนักการเมืองในอดีต รู้แต่ว่านักการเมืองเลว คอร์รัปชันหาผลประโยชน์ใส่ตัว คนจำนวนไม่น้อยคงไม่เคยเข้าใจว่าถ้ายังงั้นจะมีนักการเมืองทำไมกัน มีการเลือกตั้งไปทำไมกัน ดังนั้นเมื่อความเกลียดชังขึ้นสูงสุด จึงง่ายมากที่จะไม่เห็นความจำเป็นของนักการเมืองและการเลือกตั้งเลยสักนิด หรือเห็นน้อยมาก ไม่เท่ากับความศรัทธาว่ามีคนดีๆ มีคุณธรรมมานำประเทศเป็นใช้ได้

เรื่องราวของนักการเมืองและการเลือกตั้งตามความคิดของคนพวกนี้ จึงไม่เกี่ยวข้องกับความเติบโตซับซ้อนของสังคมจนเกิดผลประโยชน์อันชอบธรรมที่แตกต่างไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอีกต่อไปในชาติเดียวกัน ไม่ตระหนักว่าความแตกต่างขัดแย้งทั้งความคิดและผลประโยชน์เป็นเรื่องหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่มีผลประโยชน์แห่งชาติที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอีกต่อไป และไม่มีสามัคคีแบบพ้อฝันอีกต่อไป ไม่มีความเข้าใจเลยว่าการเมืองแบบประชาธิปไตยมีผู้แทนและการเลือกตั้ง เป็นความจำเป็นทางสังคมซึ่งแตกต่างหลากหลายมากขึ้น จึงต้องให้ประชาชนจำนวนมากหาศาลที่มีผลประโยชน์แตกต่างกันมีอำนาจต่อรองตัดสิน

เรื่องราวของประชาธิปไตยแบบเกลียดนักการเมืองจึงเป็นเรื่องของการหาผลประโยชน์ใส่ตัว เอาการเมืองและการเลือกตั้งเป็นช่องทางทำมาหากิน จึงเริ่มที่เจ้าพ่อท้องถิ่นและการซื้อขายเสียง ต่อด้วยเจ้าพ่อท้องถิ่นขนาดใหญ่โตขึ้น ทำมาหากินกับอำนาจรัฐมากขึ้น การซื้อขายเสียงกันหนักหน่วงขึ้น เพื่อมาหากินกับอำนาจรัฐ ต่อด้วยเจ้าพ่อระดับชาติที่รวมเจ้าพ่อขนาดเล็กกว่าไว้ใต้ปีก เพื่อร่วมทำมาหากินขนาดใหญ่ขึ้นๆ การซื้อขายเสียงก็ต้องหนักยิ่งขึ้น จนถึงยุคทักษิณซึ่งกล่าวกันว่าเป็นสุดยอดของความเลวของนักการเมืองที่ซื้อขายโกงกินขนานใหญ่ที่สุด

แต่ก็ซื้อความจงรักภักดีจากประชาชนหน้าโง่ได้เด็ดขาดที่สุดด้วยวิธีง่ายๆ อย่างนโยบายประชานิยม

เรื่องที่สั้น จึงมักเริ่มที่ 2520 ต้นๆ มาจนถึงยุคทักษิณ

ใครจะคิดยังกับ 3 เรื่องแรกก็แล้วแต่จึงสามารถสมานและช่วยผลิตซ้ำเรื่องราวประชาธิปไตยแบบเกลียดนักการเมืองได้คล้ายๆ กัน คนพวกนี้จึงขึ้นชมการรัฐประหาร 2549 ได้เพราะเห็นว่าเป็นคนละเรื่อง คนละชุดเหตุการณ์ต่างจาก 3 เรื่องแรกโดยเด็ดขาด ประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยเรื่องนี้มีความมาตั้งแต่ 2520 ต้นๆ เบ่งบานเต็มที่หลังพฤษภา 2535 จนต้องพยายามปฏิรูปการเมือง แต่กลับล้มเหลวยิ่งแกว่าเก่า จนต้องกำจัดมะเร็งร้ายและวิกฤตที่สุดในโลกด้วยการเรียกหาทั้งฝ่ายเจ้าและทหารให้เข้ามาจัดการ

ผู้เขียนจึงเสนอเค้าโครงประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยแบบเชิงซ้อน คือมี 3 กระแสซ้อนทับกันอยู่ โดยแต่ละกระแสมีบทบาทในช่วงเวลาต่างๆ กันของประวัติศาสตร์การเมือง⁹ เพื่อโต้แย้งประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยไทยแบบเรื่องที่สาม เพราะเห็นว่าเป็นยาสลบทำให้ “เสรีนิยมไทย” มองข้ามไม่เห็นประวัติศาสตร์เฉพาะของประชาธิปไตยไทยที่เป็นการต่อสู้เอาอำนาจออกจากฝ่ายเจ้ามาสู่ประชาชนตั้งแต่ 2475 ผู้เขียนพยายามชี้ให้เห็นว่ารากฐานทางประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยไทยตั้งแต่ 2475 ยังคงครุ่นอยู่ตลอดเวลา แต่พยายามอธิบายว่าจะเข้าใจเรื่องที่สาม (ต่อต้านเผด็จการทหาร) อย่างไร ในความสัมพันธ์กับเรื่องที่หนึ่ง ภายใต้เรื่องราวแบบนี้ผู้เขียนจึงอธิบายเรื่องที่สี่ว่าเป็นภัยต่อการพัฒนาประชาธิปไตยไทย เพราะเป็นการปูทางให้แก่อำนาจของฝ่ายเจ้าและฝ่ายทหารกลับมาอีกครั้ง

โครงเรื่องประวัติศาสตร์เดือนตุลา

ประวัติศาสตร์เดือนตุลาก็สามารถเขียนได้หลายแบบ หากจะอธิบายทำนองเดียวกับโครงเรื่องแบบที่สามของประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยไทย ก็ต้องเริ่มที่ระบอบเผด็จการทหารต่อเนื่องมาหลายสิบปี จนกระทั่งพลังสังคมที่ขยายตัวขึ้นอย่างชนชั้นกลางซึ่งมีขบวนการนักศึกษาเป็นตัวแทน ต้องการมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าเป็นแค่พลเมืองที่สงบเรียบร้อยของระบอบเผด็จการ จึงลุกขึ้นมาท้าทายระบอบทหาร ชัยชนะเมื่อ 14 ตุลา 2516 กลับกลายเป็นความขัดแย้งกับกลุ่มที่เสียผลประโยชน์และต้องการกลับมามีอำนาจ คือทหารและรัฐราชการ ในที่สุดจึงบานปลายเป็นกรณีนองเลือด 6 ตุลา 2519

ถ้าอธิบายประวัติศาสตร์เดือนตุลาโดยเอาฝ่ายนิยมเจ้าเข้ามาเป็นปัจจัยสำคัญ ดังที่ผู้เขียนพยายามอธิบายมาในที่อื่นก่อนหน้านี้ ก็ต้องย้อนประวัติศาสตร์กลับไปเริ่มตั้งแต่ความพยายามของฝ่ายเจ้าที่จะกลับมามีอำนาจอีกครั้งในประชาธิปไตยที่สำคัญคือหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ต่อด้วยการพยายามฟื้นฟูบทบาทความสำคัญทางสังคมของกษัตริย์ในยุคสฤษดิ์ เพื่อสร้างสมทุนทางวัฒนธรรมและสังคมแก่สถาบันพระมหากษัตริย์ เหตุการณ์ 14 ตุลา 2516 เป็นหลักหมายสำคัญว่าฝ่ายนิยมเจ้ากลับเข้ามาเป็นปัจจัยสำคัญทางการเมืองอีกครั้งเพราะเป็นฝ่ายที่

(แอบ) ร่วมมือและได้ประโยชน์จากการลูกฮื้อของมวลชนในคราวนั้นด้วย แต่ระยะสามปีหลัง 14 ตุลา 2516 ขบวนการนักศึกษากลับเลี้ยวซ้ายอย่างน่ากลัว เมื่อประกอบกับการปฏิวัติสังคมนิยมในประเทศเพื่อนบ้าน ทุกฝ่ายที่หวาดกลัวสังคมนิยมคอมมิวนิสต์รวมทั้งฝ่ายนิยมเจ้าจึงรวมหัวกันเล่นงานขบวนการนักศึกษาฝ่ายซ้าย

ถ้าจะอธิบายเหตุการณ์ตุลา 2 ครั้งอย่างไม่ต่อเนื่องเป็นชุดเดียวกัน แบบ 2 เรื่องแรก ก็ต้องแยกแยะขบวนการ 14 ตุลา ให้แตกต่างชัดเจนกับการเลี้ยวซ้ายอย่างแรงหลังจากนั้น หรืออาจกล่าวได้อีกแบบว่า จำแนกกระแสประชาธิปไตยในขบวนการ 14 ตุลา 2516 ให้แตกต่างจากกระแสสังคมนิยมในขบวนการนักศึกษา 2518-2519 เหตุและผลของเหตุการณ์ตุลาทั้ง 2 ครั้งจึงไม่เหมือนกัน คนที่เข้าร่วม 14 ตุลา 2516 แต่ปลีกตัวห่างจากขบวนการนักศึกษาหลังจากนั้น หรือถึงขนาดตั้งตัวเป็นปฏิปักษ์ อาทิเช่น กลุ่มนักเรียนอาชีวะฝ่ายขวา ย่อมต้องการเรื่องที่จำแนกตุลา 2 ครั้งออกจากกันเพราะเห็นว่า 14 ตุลา 2516 เป็นการลูกฮื้อที่ดี แต่ขบวนการนักศึกษาซ้ายจัดหลังจากนั้นไม่ดี ในทางกลับกันผู้นิยมสังคมนิยม อย่างเช่น พคท. ก็ย่อมต้องการแยกตุลา 2 ครั้งให้แตกต่างกัน เพราะเห็นว่า 14 ตุลา 2516 ไม่ใช่ขบวนการสังคมนิยม แต่ขบวนการนักศึกษา ณ ปี 2519 เป็นขบวนการสังคมนิยม แต่จะอธิบายเหตุการณ์ตุลา 2 ครั้งแตกต่างจากกันแบบใดก็ตาม ก็ต้องอาศัยโครงเรื่องที่ต่างจาก 2 เรื่องแรก คือ ไม่ใช่เป็น 2 เหตุการณ์ในชุดโครงเรื่องเดียวกัน

ชำระประวัติศาสตร์ 6 ตุลา จนกว่าจะได้ “เรื่อง”

สมมติว่าทั้งรัฐบาลและสังคมไทยพร้อมใจกันสนับสนุนให้มีคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ 6 ตุลา 2519 และรับปากว่าจะนำผลการชำระประวัติศาสตร์บรรจุลงตำราเรียนด้วย ท่านคิดว่า ชำระประวัติศาสตร์หมายความว่าอะไร? ตำราเรียนจะบันทึกอะไร?

(อันที่จริงคำว่า “ชำระประวัติศาสตร์” เป็นคำที่มีความหมายไม่ตื้นกในประวัติศาสตร์ กล่าวคือ การชำระพระราชนิพนธ์ หมายถึงการทำความสะอาดเรื่องที่ดูไม่ดี ไม่สมควรที่สาธารณชนจะพึงรู้ ให้สะอาดหายเกลี้ยงหมดจด มิได้หมายถึงการทำความจริงให้กระจ่างเลยสักนิด ขอยกเรื่องนี้ไว้ในโอกาสอื่นอีกเรื่อง)

ท่านคิดว่า ชำระประวัติศาสตร์ หมายถึงแค่การประมวลข้อมูลว่าเกิดอะไรขึ้น และเราสามารถนำข้อมูลมาลำดับเรียงกันตามเวลาโดยไม่มีการตีความใดๆ เลย ไม่มีการให้ความหมายโดยตรงโดยอ้อม ชัดเจนหรือแอบแฝงใดๆ ทั้งสิ้น เช่นนั้นหรือ ?

คำถามเบื้องต้นคือ จะเรียงยังไงจึงปราศจากการตีความหรือไม่มีแนวความคิดใดๆ กำกับการลำดับเหตุการณ์? จะถือเอาจุดไหนเริ่ม-คลี่คลายอย่างไร-และจุดจบของเรื่อง 6 ตุลา อยู่ตรงไหน?

จะเริ่มจากขบวนการนักศึกษาเริ่มเป็นซ้าย ตามด้วยการปฏิวัติอินโดจีน? หรือจะเริ่มจากฝ่ายทหารเสียประโยชน์ ฝ่ายเจ้ากลับมาใช้อำนาจทางการเมือง แล้วตามด้วยบทบาทของขบวนการ

นักศึกษา? หรือจะเริ่มจากคอมมิวนิสต์สายจีนสายโซเวียตแบ่งอิทธิพลในพรรคคอมมิวนิสต์ไทย จนเลยเถิดลามปามมาถึงขบวนการนักศึกษา? หรือจะเริ่มจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของไทย และยุคอเมริกันนำไทยแบบที่แอนเดอร์สันอธิบาย 6 ตุลา?

หากจะไม่เอาคำอธิบายนามธรรมแวดล้อมใดๆ ทั้งสิ้น จะเอาแต่เหตุการณ์รูปธรรม จะเริ่มจากถนนกลับไทย เมื่อ กันยายน 2519 หรือเริ่มจากถนนถูกขับไล่ออกไปเมื่อ 2516 ไนน์? จะเริ่มจากละครแขวนคอถูกใส่ร้าย หรือจะเริ่มตั้งแต่ขบวนการฝ่ายขวาเริ่มก่อตัว? จะเริ่มจาก เหตุการณ์ 14 ตุลา 2516 หรือเริ่มตั้งแต่ “เสียงปืนแตก” หรือวันที่พรรคคอมมิวนิสต์ไทย ประกาศต่อสู้กับรัฐ?

จะเอาตรงไหนเป็นจุดจบของเรื่อง 6 ตุลา? เข้าวันนั้น ณ เวลาที่การปราบปรามยุติ? หรือหลายเดือนต่อมาจนกว่าการกวาดจับ “ภัยสังคม” ยุติ? หรือเอาการประกาศของอดีตนักศึกษาฝ่ายซ้ายว่าเข้าร่วมการต่อสู้กับ พคท. แล้วเป็นจุดจบของเรื่อง? หรือจะถือเอา พรบ. นิรโทษกรรมเหตุการณ์ 6 ตุลา เอาการปล่อยตัวผู้ต้องหาคดี 6 ตุลา ทั้ง 19 คนเป็นจุดยุติ? หรือ ประกาศ 66/23 เป็นจุดยุติ? หรือเอาการล่มสลายของ พคท. เป็นจุดยุติ? หรือผลกระทบของ 6 ตุลา ยังไม่พบจุดยุติจนทุกวันนี้?

จุดเริ่มและจุดจบของลำดับเหตุการณ์ย่อมต้องสอดคล้องกัน โดยบรรจุสารพัดเหตุการณ์ ระหว่าง จุดเริ่ม-จุดจบ อีกจำนวนมาก ทั้งหมดย่อมต้องประมวลกันเข้าจนเกิดความหมายหรือ สื่อสารบางอย่าง ดังนั้นย่อมหมายความว่าแนวคิดหรือการตีความบางอย่างอยู่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หากไม่ต้องการแนวความคิดใดเลยจริงๆ และทำเช่นนั้นได้จริง การประมวลข้อมูลมาลำดับ เป็นเหตุการณ์ตามเวลาย่อมไม่มีจุดเริ่มจุดจบ และข้อมูลระหว่างกลายย่อมเป็นอะไรก็ได้ที่ประมวล กันเข้าแล้วไม่ก่อให้เกิดความหมายอะไรเลย เรียกอีกอย่างก็คือ ไร้สาระ

ถ้าทำเช่นนั้นได้จริง จะมีความหมายอะไรให้จดจำ จะมีบทเรียนอะไรให้เรียน จะมีคุณค่าอะไรที่มากกว่าเอาข้อมูลมาสุ่มกันตามลำดับเวลาแต่ไร้สาระ ?

ลำดับข้อมูลที่ไร้ความหมาย ไร้สาระ ไม่มีทางก่อให้เกิดความทรงจำใด ๆ ทางสังคม

ปัญหาของ 6 ตุลาที่สังคมไม่สามารถเรียนรู้บทเรียนอะไรได้นัก ไม่ใช่ปัญหาขาดแคลน ข้อมูล ไม่ใช่ปัญหาว่าตำราเรียนไม่เคยบรรจุ ปัญหาอยู่ที่ว่า สังคมไทยไม่กล้าถกเถียงว่าความหมายของ 6 ตุลา ความถูกผิดอยู่ตรงไหนอย่างไรบ้าง สังคมไทยใช้เวลา 20 ปี จึงกล้าสรุปว่าการฆ่าทำลายกันเพียงเพราะความคิดทางการเมืองต่างกันเป็นสิ่งผิด ความหมายข้อนี้ น่าจะมากพอที่จะสร้างเรื่องราว และลำดับเหตุการณ์ในระดับมูลฐานได้ แต่สังคมไทยขณะนี้ไม่กล้า ถกเถียงไปไกลกว่านั้น ไม่กล้าตั้งคำถามกับความถูกผิดรับผิดชอบชั่วดีที่ลึกซึ้งกว่านั้น การค้นคว้าหาข้อมูลอีกมากจึงไม่เกิดขึ้น เพราะไม่มีความพยายามตั้งคำถามให้มากกว่าที่เป็นอยู่ การแสวงหา ความยุติธรรมไม่เกิดขึ้น ข้อมูลอีกมากจึงไม่ต้องการ หรือถึงพอรู้อีกก็ไม่ถูกนำมาประมวลเข้าในลำดับ เหตุการณ์ เพราะเพดานของความหมาย ความรู้ และความทรงจำอยู่ต่ำเพียงแค่อายุ่าฆ่ากัน เพราะความคิดทางการเมืองต่างกัน

การแสวงหาความยุติธรรม สร้างบรรทัดฐานความถูกต้องอย่างลึกซึ้งกว่านั้น จะยังทำให้เกิดความต้องการข้อมูลมากมายที่ถูกต้องชัดเจนกว่าที่เป็นอยู่ ยิ่งไปกว่านั้นบรรทัดฐานความยุติธรรมหรือความหมายยิ่งชัดเจนกว้างขวางลึกซึ้ง ก็จะเป็นปัจจัยให้เกิดความทรงจำทางสังคม เหตุการณ์หนึ่งๆ จะมีคุณค่าควรจดจำขึ้นมาต่อเมื่อความหมายและสาระสำคัญของข้อมูลรายละเอียดของเหตุการณ์นั้นมีคุณค่าให้สังคม คุณค่าความหมายที่สำคัญของกรณี 6 ตุลา น่าจะได้แก่เรื่องความยุติธรรม ความผิดชอบชั่วดีของทุกฝ่ายในระดับต่างๆ เหล่านี้คือประเด็นสำคัญของการชำระประวัติศาสตร์ หากทำได้

การบันทึกหรือชำระประวัติศาสตร์เพื่อให้สังคมจดจำ จึงขึ้นอยู่กับข้อมูลไม่เท่ากับขึ้นอยู่กับการสร้างสาระความหมายที่เกี่ยวพันกับเหตุการณ์ 6 ตุลา และในสาธารณชนถกเถียงกัน

หากจะต้องสาระสำคัญไม่ได้มากกว่านี้ ย่อมไม่มีความจำเป็นต้องสืบสาวหาข้อมูลให้ยุ่งยากมากความ เพราะต่อให้มีข้อมูลท่วมท้น ข้อมูลที่สมก้องกันย่อมไม่เพียงพอแก่การจดจำใดๆ ทางสังคม ตำราที่เรียงลำดับเหตุการณ์อย่างไร้สาระชัดเจนย่อมไม่ก่อให้เกิดความทรงจำทางสังคมใดๆ เลย

การสร้างสาระความหมายในแบบใดก็ตาม ย่อมสะท้อนออกในโครงเรื่องและลำดับเหตุการณ์ ผู้คนจะจดจำ “เรื่อง 6 ตุลา” ไม่ใช่กองข้อมูลที่สมก้องอย่างไร้ความหมาย ไร้เรื่องราว ข้อมูลเกี่ยวกับ 6 ตุลา มีมากกว่าที่เราคิด แต่ความหมายที่จะสร้างความทรงจำทางสังคม กลับมีจำกัดและไม่ลึกซึ้ง

เรามีข้อมูลเกี่ยวกับพระนเรศวร และพ่อขุนรามคำแหงน้อยกว่าข้อมูลเกี่ยวกับ 6 ตุลา อย่างเทียบไม่ติด แต่เรารู้จักและจดจำได้แม้กระทั่งวันเกิดวันตายและพระราชกรณียกิจสารพัด

แต่ข้อมูลมากมายเกี่ยวกับ 6 ตุลา กลับไม่ก่อความหมายเพียงพอ เหตุสำคัญที่สุดก็คือเป็นเพราะเพดานของการพูดเกี่ยวกับเรื่องนี้อยู่ต่ำมากๆ จนไม่ค่อยเกิดการพูดคุยกเถียงหาความหมายของเหตุการณ์ 6 ตุลา ว่าอะไรผิด-ถูก ใครผิด-ใครถูก

การชำระประวัติศาสตร์และตำราเรียนจะไม่มีประโยชน์อะไรเลยต่อความทรงจำทางสังคมถ้าหากไม่มีการสร้างความหมายโดยอาศัยโครงเรื่อง ลำดับเรื่องที่สื่อสารความหมายนั้นๆ จนเกิดเป็นเรื่อง 6 ตุลา ที่มีความหมายขึ้นมา

ถ้าสร้างเรื่องที่มีความหมายได้มากมายหลายแง่หลายระดับ ตำราเรียนและความทรงจำของสังคมจะเป็นผลตามมานั่นเอง

ส่งท้าย

คนส่วนมากเข้าใจว่าคุณค่าของความรู้ประวัติศาสตร์อยู่ที่ผลลัพธ์ หมายถึง การพบความจริงที่แน่นอนของอดีต อันก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ ยืนยันตัวตนอัตลักษณ์ และเป็นความยิ่งใหญ่ของเรา ชาติเรา พวกเรา หรือเป็นบทเรียนเพื่อจะไม่กระทำผิดซ้ำๆ อีก ความรู้

ประวัติศาสตร์อาจมีสรรพประโยชน์ทำนองดังกล่าวอยู่บ้าง แต่มีปัญหาว่าความจริงที่แน่นอนทางประวัติศาสตร์ไม่มีทางบรรลุได้ (เว้นแต่ข้อเท็จจริงลอย ๆ นี่ปราศจากความหมาย หรือยังไม่ถูกประมวลขึ้นมาเป็นเรื่องราว) ความรู้ที่มีความหมายเป็นเรื่องราวไม่มีวันกลายเป็นความจริงที่แน่นอนขึ้นมาได้ เป็นไปไม่ได้

คุณค่าของความรู้ประวัติศาสตร์อยู่ที่ความสามารถในการเข้าใจการเปลี่ยนแปลง มองเห็น และอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ในมิติเวลา ทั้งๆ ที่ตระหนักดีว่าคำอธิบายของตนเป็นเรื่องหนึ่งแบบหนึ่งที่ไม่มีทางเป็นความจริงที่แน่นอน ทั้งๆ ที่ตระหนักดีว่าคำอธิบายของตนก่อรูปก่อร่างจากแนวความคิด การเมือง อคติ ทฤษฎี ก่อรูปก่อร่างจากหลักฐานประวัติศาสตร์ และก่อรูปก่อร่างจากกระบวนการประมวลเข้าเป็นเรื่องเป็นราวด้วยวิธีการของนักเล่าเรื่องทั้งหลาย

การวิจารณ์ทางประวัติศาสตร์คือ ความพยายามเข้าใจปัจจัยทั้งสามที่ก่อรูปก่อร่างเป็นความรู้ ได้แก่ ปัจจัยทางอุดมการณ์ความคิด ปัจจัยหลักฐานอันน่าเชื่อถือ และปัจจัยทางวรรณกรรม การเขียนและการเล่าเรื่อง

เรื่อง, ลำดับเรื่อง, และโครงเรื่อง มีความสำคัญก็เพราะเป็นหนึ่งในสามปัจจัยพื้นฐานของความรู้ประวัติศาสตร์

เชิงอรรถ

¹ คำว่า “ปรัมปรา” ที่หมายถึงเรื่องเล่าต่อกันมาหรือเรื่องราวเก่าแก่โบราณนั้น ตามรากศัพท์สันสกฤตเป็นคำวิเศษณ์ แปลว่า เป็นลำดับ ต่อเนื่องกัน สืบต่อๆ กันเป็นลำดับ ในเวลาต่อมาจึงกลายเป็นคำนาม หมายถึงเรื่องราวเรื่องเล่า เพราะ “เรื่อง” คือ เนื้อความสาระที่เป็นลำดับต่อๆ กัน

² ความเข้าใจข้อนี้กลายเป็นประเด็นสำคัญในหมู่นักประวัติศาสตร์และนักปรัชญาประวัติศาสตร์โดยอิทธิพลของหนังสือ *Metahistory* ของ Hayden White (Baltimore : John Hopkins University, 1973) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผลงานของนักประวัติศาสตร์คนสำคัญของยุโรปในศตวรรษที่ 19 เป็นผลผลิตของกลไกทางการประพันธ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นผลผลิตของโครงเรื่อง (plot) White อาศัยทฤษฎีทางวรรณกรรมแบบโครงสร้างนิยม (Structuralism) ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมกันในขณะนั้น (ปลายทศวรรษ 1960 ต่อดันทศวรรษ 1970) เป็นหลักในการวิเคราะห์ ความคิดของ White ส่งผลให้เกิดการถกเถียงกว้างขวางต่อมาหลายปีในวงการประวัติศาสตร์และปรัชญาประวัติศาสตร์เกี่ยวกับธรรมชาติของความรู้ประวัติศาสตร์ว่าผูกพันกับหลักฐานความจริงหรือเป็นงานประพันธ์ที่ไม่ต่างจากนิยายมากนัก เกี่ยวกับตรรก ญาณวิทยา และจิตวิทยาของความคิดเชิงประวัติศาสตร์ ตลอดจนถึงการวิเคราะห์วิจารณ์งานเขียนทางประวัติศาสตร์ด้วยกรอบทฤษฎีทางวรรณคดี ทั้งหมดนี้ส่งผลสะท้อนให้หัววิชาการทบทวนว่าความรู้ทางสังคมทั้งหลายที่ทอดอ้างว่าเป็นความจริง ที่แท้จริงเป็นผลผลิตของการเขียน คือเป็นงานประพันธ์ประเภทหนึ่ง

³ ธงชัย วินิจจะกูล, “ผู้ร้ายในประวัติศาสตร์ไทย กรณีพระมหามงกุฎราช : ผู้ร้ายกลับใจหรือถูกใส่ความโดย plot ของนักประวัติศาสตร์,” ใน *ไทยคดีศึกษา*, สุนทรี อาสะโวทย์ กาญจน์ ละอองศรี บ.ก. (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง), 2533, น.173-196; ตีพิมพ์ซ้ำ ใน พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, *พระมหามงกุฎราช กษัตริย์ราช*, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน), 2546, น. 146-183.

⁴ อาจกล่าวได้ว่า นี่เป็นรากฐานประการหนึ่งของความคิดสมัยใหม่ของไทยในเรื่องความสามัคคี คือ พวกเราของเรามีความสำคัญเหนือกว่าความผิดชอบชั่วดี จนถึงขนาดกลับตาลปัตรความถูกผิดก็ยอมได้เพื่อบรรลุสามัคคีและผลประโยชน์ของพวกเขาเอง

⁵ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, “สมาคมสืบสวนของโบราณในประเทศไทย,” *ศิลปากร*, ปีที่ 32, ฉบับที่ 2, น. 42-46.

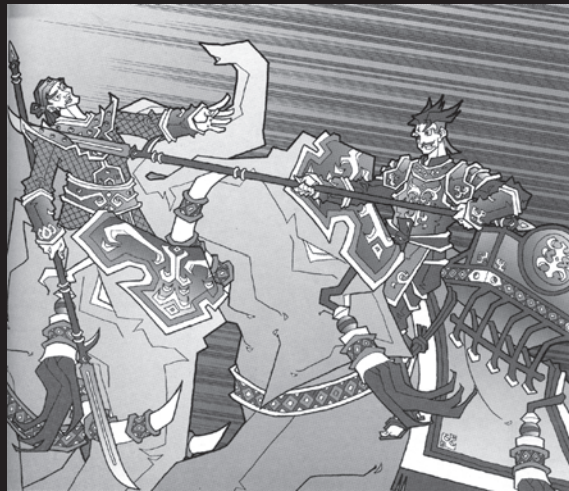
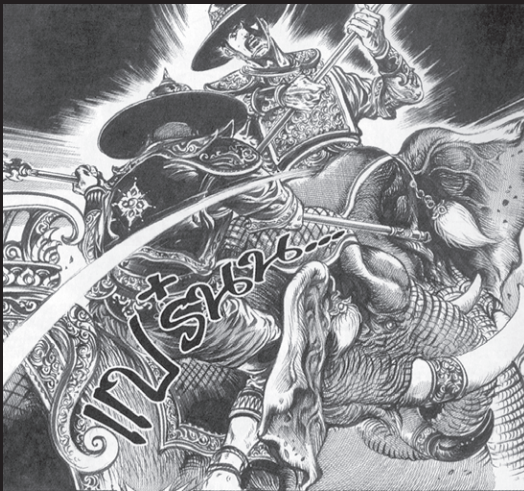
⁶ น่าสนใจว่าประวัติศาสตร์ชาติตามความคิดของนักวิชาการประวัติศาสตร์ “ท้องถิ่น” (ที่สำคัญคือศรีศักร วัลลิโภดม ธิดา สารยา และ สุจิตต์ วงษ์เทศ) โกล้เคียงกับโครงเรื่องของประวัติศาสตร์ชาติสยามตามแบบที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสนอตั้งแต่ 60-70 ปีก่อนหน้า แต่ทั้ง 2 กระแสความคิดมีที่มาและบริบทต่างกันลิบลับ กระแสประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไม่ใช่ผลผลิตของพระราชดำริของพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 แต่อย่างใด

⁷ รายละเอียดเกี่ยวกับข้อของการก่อตัวของประวัติศาสตร์แห่งชาติของไทย รวมทั้งบริบทอาณานิคมอาฟางและสภาวะหลังอาณานิคมภายหลังวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 ที่ให้กำเนิดของประวัติศาสตร์ชาติไทย โปรดดู Thongchai Winichakul, “Siam’s Colonial Conditions and the Birth of Thai History,” in the volume in honour of Bass J Terwiel, forthcoming.

⁸ ผู้เขียนอธิบายประเด็นนี้มากกว่านี้ในที่อื่น โปรดดู ธงชัย วินิจจะกูล, “คำอธิบาย 2 แนวทางต่อเรื่องกำเนิดประชาธิปไตยไทย : ศึกษาจากวิดิทัศน์ 2 ชิ้น,” *จดหมายข่าวมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์* ปีที่ 3, ฉบับที่ 3, ก. ย. 2532 ; “ชัยชนะของประชาธิปไตยเสรีนิยมที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” ใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, บรรณาธิการ, *สุทศวรรษที่ 7 ปฏิวัติ 2475/ สถาปนา มธก. 2477 ธรรมศาสตร์และการเมืองเรื่องพื้นที่*, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์), 2548, หน้า 32-63; *ข้ามไม่พ้นประชาธิปไตยแบบหลัง 14 ตุลา : ปาฐกถา 14 ตุลา ประจำปี 2548* ; “ข้ามไม่พ้นประชาธิปไตยแบบหลัง 14 ตุลา : ประชาธิปไตยแบบใสสะอาดของอภิชนกับการรัฐประหาร 19 กันยายน 2549,” *รัฐประหาร 19 กันยา*, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน), น. 30-57

⁹ ดูแผนภูมิและคำอธิบายใน “ข้ามไม่พ้นประชาธิปไตยแบบหลัง 14 ตุลา”; และใน “วิาทะว่าด้วยการปฏิรูปการเมืองครั้งที่ 2,” *ฟ้าเดียวกัน*, 4 : 3 (ก.ค.-ก.ย. 2549), หน้า 182-188.

1. ภาพยุทธหัตถี (จากผนังที่ 15 เหนือประตูทางเข้าตรงข้ามพระประธานจิตรกรรมฝาผนังวัดสุวรรณดาราราม 2545 : 80)
2. โอม รัชเวทย์ เขียนภาพพระนเรศวรประทับบนหลังช้าง กระทำยุทธหัตถีกับพม่า ความเคลื่อนไหวมากกว่าภาพรุ่นก่อน หากแต่โครงเรื่องและภาษาของภาพไม่แตกต่างกัน (จาก โอม รัชเวทย์ 2550 พระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ฉบับการ์ตูน : 59)
3. ภาพการ์ตูนของวิชญ์ โชติธนานุรักษ์ เล่าเรื่องพระนเรศวรแบบผลิตซ้ำ แต่ลายเส้นและอารมณ์ภาพที่ใกล้เคียงกับรูปสัญลักษณ์ในเกมคอมพิวเตอร์ ก็สามารถเปิดช่องให้เรื่องเล่าแบบเดิมมีพื้นที่ตัวตนสื่อสารกับผู้อ่านรุ่นใหม่ได้ต่อไป (จากวิชญ์ โชติธนานุรักษ์ 2550 นเรศวรมหาราช (ฉบับการ์ตูน) : 61)

เมื่อประวัติศาสตร์ชาติ เล่าเรื่องผ่านชีวิตประจำวัน

จากกรณีเรื่องเล่า พระนเรศวรในภาพเขียน

วารุณี โอสการมย์

การเขียนประวัติศาสตร์ชาติถือเป็นกิจกรรมหนึ่งของการแสวงหาเครื่องหมายบ่งบอกฐานะทางสังคมไทยว่ามีความ “ศิวิไลซ์” ปรากฏการณ์นี้ดำเนินมาตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 หรือในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2395-2411) การประกาศตัวตนและการสร้างภาพลักษณ์ทางวัฒนธรรม เพื่อบอกถึงฐานะความเป็นชาติ “ศิวิไลซ์” หรือมีอารยะทัดเทียมชาติอื่น ถือเป็นความพยายามในการวางตัวตนของชาติสยามขณะนั้นให้มีพื้นที่เป็นส่วนหนึ่งของโลกใหม่ ด้วยการปฏิบัติตนให้อยู่ในระเบียบ โลกใหม่ ที่มีชาติยุโรปเป็นศูนย์กลาง¹

การเขียนประวัติศาสตร์ชาติยังเป็นเรื่องของจุดเปลี่ยนทางโลกทัศน์และภูมิปัญญาของผู้คนในสังคมไทย ในการให้ความหมายถึง อำนาจ เขตแดน ชุมชน การผลิต และความสัมพันธ์ทางสังคม การเขียนประวัติศาสตร์ชาติยังสัมพันธ์กับรูปการณ์จิตสำนึกของอุดมการณ์ชาตินิยม ที่มีพัฒนาการปรับเปลี่ยนไปตามค่านิยมยุคสมัยที่มีการต่อสู้ช่วงชิงอำนาจในการให้คำอธิบาย ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มชนชั้นสูง หรือ ชนชั้นกลางปัญญาชนและนักธุรกิจในเมือง ที่เป็นผู้นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบอบประชาธิปไตย พ.ศ. 2475 หรือกลุ่มผู้ปกครองทหารที่สร้างอำนาจรัฐแบบเผด็จการทหารตั้งแต่ช่วง ทศวรรษ 2490-กลางทศวรรษ 2520 อาจมีช่วงเวลาสั้นๆ ภายใต้อารยาคาศความคิดเสรีนิยม ในระหว่าง พ.ศ. 2516-2519 ที่ทำให้มีการแปรผันทางด้านอุดมการณ์ชาตินิยมเป็นแบบอื่น เป็นผลให้ความพยายามในการเขียนประวัติศาสตร์ชาติแบบอื่นไปบ้าง แต่ในที่สุดพลังของอุดมการณ์ชาตินิยม ที่เป็นสาระสำคัญของประวัติศาสตร์ชาติแบบกระแสหลักก็ยังคงอำนาจในการผลิตซ้ำให้กับการรับรู้ในสังคม

ที่เป็นเช่นนี้เนื่องมาจากกระบวนการสร้างอุดมการณ์ชาติ และพัฒนาการปลูกฝังจิตสำนึกเรื่องชาติ เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องผ่านกลไกรัฐและการขยายตัวของวัฒนธรรมสมัยใหม่ตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 วัฒนธรรมดังกล่าวนี้ ปกติแล้วจะเปิดเผยตัวตนต่อสาธารณะหรือแสดงตัวตนในพื้นที่สาธารณะไม่ว่าจะเป็นโรงเรียน ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ นิทรรศการ อนุสาวรีย์ ถนน สะพาน

ภาพเขียน และแบบเรียน นอกจากนั้นเมื่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยวในศตวรรษที่ 20 ขยายตัว พร้อมกับการเติบโตของเมือง เทคโนโลยีสมัยใหม่ และการแพร่กระจายของการบริโภคทางวัฒนธรรม ทำให้มีการจำลองอดีตแห่งชาติเข้าไปอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่เป็นมรดกของชาติ ไม่ว่าจะเป็นห้องนิทรรศการถาวรในพิพิธภัณฑ์สมัยใหม่ หรืออุทยานประวัติศาสตร์ รวมถึงสื่อเพื่อความบันเทิงยุคใหม่อย่าง การ์ตูน ภาพยนตร์ รวมถึงหนังการ์ตูน เห็นได้ว่ารูปแบบลักษณะวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่สาระของประวัติศาสตร์ชาติเกาะเกี่ยวอยู่นั้น เป็นสิ่งที่ปรากฏต่อการรับรู้ของสาธารณชนตลอดเวลา จนเข้ามาอยู่ในชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคมไทย รูปลักษณะเหล่านั้นโดยตัวมันเองเป็นคุณลักษณะหนึ่งของภาพลักษณ์วัฒนธรรมแบบ “คิวิไลซ์” หรือวัฒนธรรมสมัยใหม่ สาระประวัติศาสตร์ชาติกระแสหลักจึงได้รับการดำรงรักษาไว้ในรูปลักษณะของวัฒนธรรมสมัยใหม่อย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา

สาระสำคัญของประวัติศาสตร์ชาติกระแสหลัก

ประวัติศาสตร์ชาติมีสาระสำคัญ คือ

ประการแรก เป็นประวัติศาสตร์แนวนอน (Lineage History) ที่มีความต่อเนื่องตามลำดับเวลาโดยเริ่มจากเรื่องเล่า การอพยพเคลื่อนย้ายของชนเผ่าไทยจากทางตอนเหนือที่เริ่มจากอาณาจักรแรกของคนไทย คือ สุโขทัย ต่อด้วยอาณาจักรอยุธยา และรัตนโกสินทร์²

ประการที่สอง ประวัติศาสตร์หรืออดีตของชาติที่มีกำเนิดมายาวนานกว่าพันปี มีผู้นำที่เป็นพระมหากษัตริย์ ซึ่งสืบราชสมบัติโดยมีลำดับราชวงศ์ต่างๆ ชัดเจน เป็นต้นว่าราชวงศ์อู่ทอง ราชวงศ์สุพรรณภูมิ ราชวงศ์สุโขทัย ราชวงศ์ปราสาททอง ราชวงศ์บ้านพลูหลวงและราชวงศ์จักรี พระมหากษัตริย์ในอดีตที่มีตัวตนปรากฏในประวัติศาสตร์ชาติ เป็นตัวอย่างที่ถูกหยิบยกขึ้นมาเปรียบเทียบ ระหว่างกษัตริย์ผู้ทรงธรรมในฐานะจักรพรรดิราช กับกษัตริย์ที่ไม่อยู่ในคุณธรรม

กษัตริย์ผู้ทรงคุณธรรม มีคุณสมบัติสำคัญ คือ มีภาวะผู้นำประกอบกิจกรรมอันทรงคุณูปการสำคัญต่อชาติ ถ้าไม่เป็นผู้นำที่กระทำสงครามด้วยเหตุผลอันชอบธรรม คือ ปกป้องและรักษาเอกราชหรือต่อสู้เพื่ออิสรภาพให้บ้านเมือง และสันติสุขของราษฎร ก็ต้องเป็นผู้นำความเจริญและทันสมัยแบบตะวันตกมาสู่บ้านเมือง การวางระบบบริหารปกครองทั้งในการออกกฎหมายและกำหนดระเบียบราชการ รวมถึงการทำหน้าที่พุทธศาสนูปถัมภก และมีขันติธรรมต่อศาสนาและชนชาติอื่นๆ ที่เข้ามาพึ่งพาพระบรมโพธิสมภาร

ในขณะที่กษัตริย์ที่ไม่มีคุณธรรม มักมีคุณสมบัติ คือ ทุเบา อ่อนแอ ระแวงในอำนาจผู้อื่น รวมถึงไม่มีศีลธรรม สารในประวัติศาสตร์ชาติจึงหยิบยกเรื่องเล่ากษัตริย์ฝ่ายดี ซึ่งมักได้รับการตอกย้ำอย่างต่อเนื่องในทุกยุคสมัย เช่น พระนเรศวร พระนารายณ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัว ฝ่ายที่ไม่มีคุณธรรม คือ พระมหินทราธิราช และกษัตริย์ราชวงศ์บ้านพลูหลวง ที่นำมาซึ่งการเสียกรุงและสิ้นสุดอาณาจักรอยุธยาใน พ.ศ. 2310

ประการที่สามเป็นการอธิบายปัจจัยที่นำมาซึ่งความอ่อนแอของชาติบ้านเมือง หรือการสูญเสียของอาณาจักรไทยในอดีตว่ามาจากปัจจัยภายใน คือ การแตกความสามัคคี ความอ่อนแอของผู้นำและกองทัพ ปัจจัยภายนอก คือ ความเป็นอื่น อันได้แก่ศัตรูคู่แข่งจากภายนอกทั้งประเทศเพื่อนบ้านและต่างชาติ ที่เข้ามาบ่อนทำลายชาติ³

สารแบบนี้ช่วยหล่อเลี้ยงอุดมการณ์ชาตินิยมให้ชัดเจนเป็นรูปธรรมมากขึ้น ด้วยหลักการคิดวิเคราะห์และโวหารแบบคู่เปรียบเทียบ ดี-ชั่ว ดำ-ขาว เข้มแข็ง-อ่อนแอ สามัคคี-แตกแยก ฯลฯ ควบคู่ไปกับการสร้างความรับรู้ถึงองค์ประกอบที่เป็นแกนหลักของชาติ ว่ามี 3 สถาบัน คือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ตัวบท (text) ที่อธิบายแกนหลักอันเป็นองค์ประกอบชาติ ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด คือ ระบบการศึกษาสมัยใหม่ ที่เริ่มต้นขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2411-2453) นโยบาย หลักสูตรและแบบเรียนทำหน้าที่ส่งผ่านความรู้แบบนี้แก่สังคม⁴ แต่กลุ่มคนที่รับรู้สารชนิดนี้ย่อมจำกัดเฉพาะผู้มีโอกาสทางการศึกษาสมัยใหม่ ซึ่งก็ไม่ใช่สาธารณชนทั่วไป จนกระทั่งช่วงปลาย 2500 เมื่อแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 2 ได้รับการประกาศใช้

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบชาติทั้ง 3 สถาบัน คำอธิบายเรื่องชาติ ดูเหมือนจะให้คำตอบที่เป็นรูปธรรมชัดเจนแก่สาธารณชน ผ่านความรู้ที่เรียกว่าภูมิศาสตร์และแผนที่⁵ เพราะเป็นการให้คำอธิบายถึงเรื่องประชากรและเขตแดน ในขณะที่ศาสนาซึ่งก็คือ พุทธศาสนา วัดและองค์กรสงฆ์ ได้ถูกกลไกรัฐสมัยใหม่จัดการปฏิรูปจนนำไปสู่ภาวะสมัยใหม่ในระดับหนึ่งสามารถตอบสนองนโยบายรัฐในการสร้างชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพในศตวรรษที่ 20-21 พระมหากษัตริย์อาจเป็นองค์ประกอบเดียวของชาติ ที่แม้จะถูกริดรอนอำนาจแบบประเพณีตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชลงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 แต่สถาบันนี้ก็กลับได้รับการปกป้องและอนุรักษ์ไว้อย่างถาวรผ่านความรู้เรื่องเล่าประวัติศาสตร์ชาติ

ที่สำคัญ สารของประวัติศาสตร์ชาติที่ลงตัวตามโครงร่างและโครงเรื่องอันเป็นแบบแผนแน่นอน ดังที่ระบุไว้ก่อนหน้านี้ ยังถูกนำไปบรรจุในรูปลักษณะวัฒนธรรมที่เป็นสื่อสมัยใหม่ ตอบสนองความต้องการการบริโภควัฒนธรรมของคนเมืองโดยทั่วไป พบว่าความทรงจำแห่งชาติที่เป็นเรื่องเล่าพระมหากษัตริย์ทั้งหมด ก็คงไม่มีเรื่องใดที่มีการผลิตซ้ำมากที่สุด แพร่หลายในหมู่สาธารณชนกว้างขวางเท่าๆกับเรื่องเล่าสมเด็จพระนเรศวรอีกแล้ว

พระนเรศวรในประวัติศาสตร์ชาติฉบับภาพเขียน

สมเด็จพระนเรศวรดูเหมือนเป็นพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์เดียวที่ความทรงจำเกี่ยวกับพระองค์ท่านได้รับการผลิตซ้ำมากที่สุด ยาวนานที่สุด มีบันทึกเรื่องเล่าของพระองค์ปรากฏอยู่ทั้งในหลักฐานร่วมสมัยและย้อนอดีตที่เป็นของไทยและต่างชาติเป็นต้นว่าจดหมายเหตุ โยส เซาเตน (พ.ศ. 2172) บันทึกและพงศาวดารสยาม ฉบับ วันวลิต (พ.ศ. 2181) พงศาวดารกรุงเก่าฉบับ หลวงประเสริฐ (พ.ศ. 2127 ถูกค้นพบ พ.ศ. 2450) พงศาวดารกรุงเก่า (หลัง พ.ศ. 2310) ความทรงจำถึงพระองค์ได้รับการสร้างให้เป็นสิ่งรำลึกที่เป็นวัตถุมงคล เป็นกระบวนการของราชสำนัก

กรุงเทพฯ ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 เพื่อสร้างความสำนึกถึงอดีตอยุธยาที่เป็น “ครั้งบ้านเมืองดี” สมเด็จพระนเรศวรและพระเจ้าอู่ทองเป็นกษัตริย์อยุธยาสองพระองค์ ที่ถูกทำให้เป็นภาพตัวแทนอดีตนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงโปรดให้สร้างพระรูปพระนเรศวร ที่น่าจะเป็นพระพุทธรูปแทนพระองค์ ที่โรงพระแสงต้น และใน พ.ศ. 2328 เมื่อรัชกาลที่หนึ่ง ทรงประกอบพระบรมราชาภิเษก ได้มีการสร้างเครื่องมงคลราชูปโภค ที่เป็นเครื่องบรมขัตติยราชอิสริยยศบางชั้นสร้างเนื่องในวีรกรรมของพระองค์ เช่น พระแสงของ้าว เจ้าพระยาแสนพลพ่าย พระแสงขอดีช้างลี้ม พระแสงปืนข้ามแม่น้ำลโดง ต่อมารัชกาลที่สอง ทรงสร้างพระมาลาเบี่ยง และพระแสงดาบคาบค่าย โดยอ้างว่า สิ่งมงคลเหล่านี้เคยมีการสถาปนาเป็นเครื่องราชูปโภคมาแต่ครั้งพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศสมัยอยุธยา

เรื่องเล่าของพระองค์ถูกทำให้เป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ในรัชกาลที่สาม เมื่อสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงแต่งวรรณกรรมยอพระเกียรติพระนเรศวร ตอนวีรกรรมยุทธหัตถี เรื่องลิลิตเตล่งพ่าย และยังเป็นส่วนหนึ่งของบทพระนิพนธ์ พระราชพงศาวดารสยามฉบับเทศนาธรรมซึ่งทรงไว้ในปีแรกการขึ้นครองราชย์ของรัชกาลที่สี่ เรื่องที่เป็นร้อยแก้วถูกทำให้เป็นงานเขียนประวัติศาสตร์ ที่มีสาระแบบลิตซ้ำในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เมื่อรัชกาลที่สี่ และกรมหลวงวงศาธิราชสนิท ร่วมกันชำระเรียบเรียง และยังทรงเลือกเล่าเหตุการณ์สำคัญของสมเด็จพระนเรศวรในการสงครามกับพม่าและเขมรไว้อย่างมีนัยสำคัญ เพื่อสื่อสารการเมืองกับประชาคมชาติตะวันตก และยังทรงตอกย้ำจิตสำนึกถึงความสำคัญของกษัตริย์องค์นี้ในการทำสงครามยุทธหัตถี ให้กับปัญญาชนและข้าราชการในสมัยพระองค์ ผ่านการสร้างพระพุทธรูปทองแดงถวายแทนองค์พระนเรศวรและโปรดให้ขรัวอินโข่งเขียนภาพพระนเรศวรทำยุทธหัตถีไว้ที่หอราชamaniสุรณ ซึ่งอยู่ในพระบรมมหาราชวัง⁶

แต่อย่างไรก็ตามการสร้างภาพพระนเรศวรให้แพร่ขยายในหมู่สาธารณชนกลับอยู่ในรูปลักษณะอื่น ที่ไม่ใช่ เรื่องเล่าตัวเขียน หากแต่เป็นภาพรูปปั้นและการแสดง ในที่นี้เห็นว่า ภาพเขียนเป็นสื่อที่นำพระองค์จากความทรงจำที่เป็นบทเขียนมาจินตนาการให้เป็นรูปลักษณะมองเห็นชัดเจนเป็นครั้งแรกภายใต้พลังการเขียนประวัติศาสตร์ชาติยุคเริ่มแรกในสมัยการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ นั่นคือโคลงภาพพระราชพงศาวดาร (พ.ศ. 2450) และจิตรกรรมฝาผนังวัดสุวรรณาาราม (พ.ศ. 2472-2473)

ภาพเขียนจิตรกรรมทั้งสองแหล่งยังได้เป็นต้นแบบจินตนาการพระนเรศวรที่อยู่ในรูปแบบภาพในระบบพิมพ์ เช่นหนังสือภาพ ภาพประกอบหนังสือ การ์ตูน และภาพเคลื่อนไหว อย่างการ์ตูนภาพยนตร์ รวมทั้งยังมีส่วนสร้างรูปลักษณ์ ที่เป็นอนุสาวรีย์ การแสดงละครโทรทัศน์ และภาพยนตร์ในที่นี้ขอเขียนถึงเฉพาะเรื่องของภาพพิมพ์

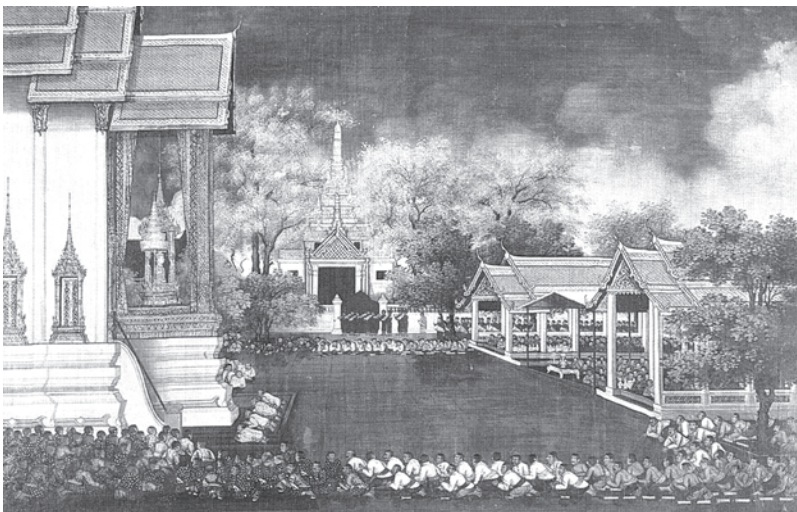
โคลงภาพพระราชพงศาวดาร

ภาพเขียนพระนเรศวรต้นกำเนิดเรื่องเล่าประเภทรูปลักษณ์ที่ใช้การมองโดยไม่ต้องอ่าน คือ โคลงภาพพระราชพงศาวดาร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้เขียนขึ้นใน

พ.ศ. 2430 เพื่อแต่งเติมประวัติศาสตร์ชาติให้สมบูรณ์มากกว่าที่พระราชบิดาเคยทรงไว้ เพื่อใช้เป็นอุดมการณ์สังคมสร้างจิตสำนึกให้ข้าราชการและราษฎรภายใต้รัฐชาติสมัยใหม่ อันมีองค์ประกอบคือ ประชากร เขตแดน และรัฐอธิปไตย รัชกาลที่ 5 ทรงเลือกเรื่องราวกษัตริย์ 11 องค์ และเหตุการณ์สำคัญ เกี่ยวกับกษัตริย์แต่ละองค์ โดยมีหัวเรื่องกิจกรรมขุนนางผู้หญิงและชาวบ้าน เป็นเรื่องย่อย จากพงศาวดารสยามฉบับย่อของรัชกาลที่ 4 และพระราชพงศาวดารสยามฉบับสังเขปของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพแล้ว โปรดให้กวีเจ้านายและขุนนางราชสำนักเขียนประวัติศาสตร์ เป็นกวีนิพนธ์ในรูปของโคลง และให้ช่างเขียนภาพจินตนาการออกมาเป็นภาพเขียน⁷

เรื่องราวกษัตริย์ 11 องค์ คือ พระเจ้าอู่ทอง พระรามศวร พระอินทราชา พระรามธิบดีที่ 2 พระมหาจักรพรรดิ พระมหาธรรมราชา พระนเรศวร พระนารายณ์ พระเพทราชา พระเจ้าเสือ พระเจ้าท้ายสระ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระพุทธเลิศหล้านภาลัย และพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เหตุการณ์กษัตริย์ 11 พระองค์ที่ได้รับการเขียนถึงมากที่สุด คือ เหตุการณ์สมเด็จพระนเรศวร 16 เรื่อง รองลงมาคือ เหตุการณ์สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก 12 เรื่อง

1

2

1. เหตุการณ์สมัยสมเด็จพระนเรศวรให้ทูตเขียนใหม่เผื่อถวายเครื่องราชบรรณาการในภาพมองเห็นแบบแผนการเข้าเฝ้าพระมหากษัตริย์ตามแบบจารีตประเพณี (จากภาพที่ 31 โคลงภาพพระราชพงศาวดาร 2526 : 39)
2. ตัวอย่างภาพเหตุการณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกยกทัพตีเมืองปัตตานี ได้ปืนใหญ่ ในภาพมองเห็นกองทหารชาวเมืองปัตตานีแต่งกายตามชาติพันธุ์ (จากภาพที่ 77 โคลงภาพพระราชพงศาวดาร 2526 : 87)

เรื่องเล่าในโคลงภาพพระราชพงศาวดารนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงต้องการสื่อ “สาร” ความหมายให้สาธารณชนได้รับทราบ เนื่องจากโปรดให้แสดงโคลงภาพชุดนี้ใน พ.ศ. 2430 ในงานพระเมรุของพระเจ้าลูกยาเธอสององค์และพระเทวีเจ้ารวมสามองค์ที่จัดขึ้นคราวเดียวกันที่ท้องพระเมรุสนามหลวง สารที่ว่าเป็นเรื่องกษัตริย์ภาพความเป็นกษัตริย์สมัยใหม่ ลักษณะขุนนางที่ดี การสืบราชสมบัติและบทบาทหน้าที่ของขุนนางชั้นผู้น้อย ผู้หญิงและชาวบ้านสามัญ⁸

สำหรับเรื่องเล่าสมเด็จพระนเรศวรและสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ในส่วนที่เป็นการสะท้อนกษัตริย์ภาพของพระมหากษัตริย์นั้น เรื่องเล่าอดีตกษัตริย์ทั้งสององค์ รัชกาลที่ 5 ทรงสื่อสารให้สาธารณชนในสมัยของพระองค์ทราบว่า หน้าที่ประการหนึ่งของพระมหากษัตริย์ คือ การเป็นผู้นำทำสงคราม ที่เป็นการปกป้องบ้านเมือง รักษาเขตแดนพระราชอาณาจักรให้รอดพ้นจากการรุกรานของศัตรูที่มาจากภายนอก คือ พม่า และเขมร ในที่มีข้อสังเกตว่า ถ้อยคำในโคลงใช้คำว่าหงสาวดี และละแวกซึ่งเป็นชื่อราชธานีแทนเป็นได้ว่าช่วงเวลานั้นความสำนึกเรื่องชนชาติที่เป็นเผ่าพันธุ์ยังไม่ชัดเจนเท่ากับราชอาณาจักรที่เป็นศูนย์อำนาจรัฐแบบจารีต

ภาพและเนื้อหาโคลงภาพยังเป็นการยืนยันสิทธิธรรมของสยามเหนือดินแดนประเทศราช อ้างอิงกับบทบาทของกษัตริย์ในอดีตสองพระองค์นี้ ที่ทรงทำสงครามขยายอาณาเขตทางเหนือเข้าไปในล้านนา ล้านช้าง ไทยใหญ่ และทางตะวันออกเฉียงใต้เข้าไปในกัมพูชา สารนี้ยังมีนัยประหวัดให้สาธารณชนตระหนักถึงปัญหาที่กษัตริย์สมัยใหม่ต้องเผชิญหน้ากับการคุกคามจากชาติตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นการบอกสาธารณชนว่ากษัตริย์สยามในอดีตเคยทำแบบเดียวกับบทบาทรัชกาลที่ 5 กำลังดำเนินการอยู่รวมถึงการทำหน้าที่ผู้นำทางวัฒนธรรมสมัยใหม่ และการติดต่อกับต่างประเทศ

ภาพเหตุการณ์พระเจ้าตากดีสว่างบุรี
เจ้าพระฝางอพยพผู้คนทั้งเมือง เป็นภาพ
ที่แสดงระยะไกลเห็นแนวกำแพงเมือง
คูน้ำ และยกกองทัพไทยมาระยะไกล
(จากภาพที่ 66 โคลงภาพพระราช
พงศาวดาร 2526 : 75 หมายเหตุ
เป็นภาพที่ได้รับรางวัลที่ 2)

การโปรดให้เขียนอดีตด้วยภาพของรัชกาลที่ 5 ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการเขียนประวัติศาสตร์แบบพงศาวดารของชนชั้นนำที่อยู่ในรูปตัวเขียนและรับรู้ได้ด้วยการอ่าน ซึ่งอยู่ในวงจำกัดมาเป็นภาพเขียนจิตรกรรม ซึ่งต้องถือว่าเป็นครั้งแรกของการสร้างภาพเขียนจิตรกรรมด้วยเรื่องเล่าประวัติศาสตร์ ที่แต่เดิมมักเป็นภาพเล่าเรื่องชาดกพุทธประวัติ และภาพประกอบตำราต่างๆ ความเปลี่ยนแปลงนี้ช่วยขยายกลุ่มผู้รับรู้อดีตแบบใหม่ให้กว้างขวางออกสู่สาธารณชน แม้ว่าภาพเขียนชุดนี้ได้เปิดเผยต่อสาธารณชนเพียงครั้งเดียว และปิดตัวอยู่ในพระราชฐาน จนใน พ.ศ. 2526 จึงได้รับการพิมพ์เผยแพร่ทั้งโคลงและภาพที่ยังคงเหลืออยู่ (นอกนั้นกระจัดกระจายสูญหาย)

ภาพเขียนประวัติศาสตร์ชุดนี้เป็นจินตนาการความจริงของอดีต ด้วยประสบการณ์ การตีความ และการสร้างสรรค์ของผู้เขียนภาพ โดยการนำเทคนิคเขียนภาพสมัยใหม่บางมิติเข้ามาปรับใช้กับองค์ประกอบภาพแบบประเพณี เป็นต้นว่า

ประการแรก เป็นการวางภาพทั้งหมดตามแนวราบ แต่เป็นการมองภาพจากด้านข้างด้านเดียว มีการใช้มิติแบบเหมือนจริง 3 มิติ ทำให้ภาพมีความลึกด้วยแสงเงา ให้ผู้ชมเชื่อว่ามีระยะใกล้ไกลของภาพ ซึ่งเป็นเทคนิคเขียนภาพที่ทำหน้าที่บอกความสมจริงให้กับผู้ชมและทำให้ผู้ชมเชื่อว่าภาพเขียนนี้ กำลังเล่าเรื่องจริงของอดีต ที่จริงเทคนิคการเขียนภาพลักษณะนี้มีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 จากฝีมือชาวอินโดนีส์ ซึ่งเคยวาดภาพประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรทรงกระทำยุทธหัตถีไว้ ที่หอกรมานุสรณ์ ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

แต่ความจริงที่ภาพเขียนชุดนี้บอกกับผู้ชม แท้ที่จริงแล้ว เป็นส่วนหนึ่งของความจริงในยุคสมัยผู้เขียนภาพนั่น คือ ความเป็นจริงในศตวรรษที่ 19 ความเป็นจริงร่วมสมัยแบบนี้ ย่อมเป็นการเชื่อมโยงผู้ชมภาพกับผู้เขียนภาพให้สื่อสารเข้าใจกันได้ และยอมรับได้ว่าทั้งหมดที่ปรากฏในภาพคือ ความจริงทางประวัติศาสตร์

ประการที่สอง แม้ว่าจะมีการกำหนดศูนย์กลางภาพให้เป็นตัวเล่าเรื่อง ซึ่งจะมีภาพบุคคลสำคัญ คือ กษัตริย์ ขุนนางสำคัญ พระพุทธรูป ช้างสำคัญ เป็นสัญลักษณ์แสดงการดำเนินเรื่อง โดยมีภาพประกอบอื่นๆ เสริมให้เรื่องเล่ามีความหมายสมบูรณ์ ภาพประกอบทั้งหมดปรากฏร่วมกันในระดับสายตาเดียวกันไม่มีเส้นฉนวนแบ่งพื้นที่ภาพหลัก และภาพประกอบอย่างจิตรกรรมประเพณี ดังนั้นภาพประกอบทุกภาพสร้างความหมายที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับภาพหลัก ไพร่ชาวบ้าน พลทหาร ปรากฏด้วยท่าทางซึ่งเล่าเรื่องเดียวกันกับกษัตริย์ หรือขุนนางที่เป็นภาพหลัก

ด้วยเหตุนี้ ความจริงหรือปรากฏการณ์ที่เป็นจริง ซึ่งยอมรับร่วมกัน จึงเป็นภาพที่เป็นอยู่ในศตวรรษที่ 19 ไม่ว่าจะเป็นการแต่งกาย อาวุธ ทรงผม ลายผ้าของบุคคลกลุ่มต่างๆ ผู้ชมสามารถมองเห็นเครื่องทรงภูษิตาภรณ์ของกษัตริย์ เครื่องสูง เครื่องแต่งกายเต็มยศของขุนนางชั้นสูงขณะออกศึก ทรงผม วิถีนั่งห่ม เป็นไปตามวัฒนธรรมประจำชาติพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็น จีน ญวน พม่า และไทยเอง อย่างไรก็ตามภาพเขียนชุดนี้ยังคงแบบแผนจารีตสำหรับการเขียนภาพ

เหตุการณ์สมัยพระเจ้าเสือ พันท้ายนรสิงห์
ถวายเป็นชีวิต ในภาพมองเห็นความคดเคี้ยว
คลองโคกขาม และสภาพฝั่งแม่น้ำที่เป็นป่า
จาก และพงแขมในบริเวณใกล้ปากแม่น้ำ
เจ้าพระยาลักษณะธรรมชาติเหมือนจริง
(จากภาพที่ 56 โคลงภาพพระราช
พงศาวดาร 2526 : 65)

กษัตริย์ เช่น การใช้สีทองกับกษัตริย์และราชวงศ์ชั้นสูง การประดับเครื่องประกอบพระอิสริยยศ ที่ถูกต้อง ชัดเจน แม้ภาพมีขนาดเล็กเพียงใดก็ตาม นอกจากนี้ฉากหลังของภาพไม่ว่าจะเป็น ป่า ต้นไม้ ใบหญ้า แม่น้ำ คลอง ดูแล้วเป็นธรรมชาติที่เป็นจริงในยุคศตวรรษที่ 19-20

จิตรกรรมพระนเรศวรที่วัดสุวรรณดาราราม

ในอีกกว่า 4 ทศวรรษ ต่อมาได้มีการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังพระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวร ที่วัดสุวรรณดาราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วัดนี้เป็นนิวาสสถานเดิมพระอักษรสุนทร (ทองดี) พระราชชนกรัชกาลที่หนึ่ง ต่อมาพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกและกรมพระราชวังบวรมหาดสูรสิงหนาท ร่วมกันปฏิสังขรณ์ขึ้น เล่ากันว่าภายในพระอุโบสถเคยมีภาพเขียนพระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรวาดไว้ก่อนแล้ว แต่ไม่ทราบชัดว่าสร้างเมื่อใด จนกระทั่ง พ.ศ. 2472 -2473 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้พระยานุศาสนจิตรกร (จันทร์ จิตรกร) เขียนภาพผนังในอุโบสถใหม่ทั้งหมด พระยานุศาสนจิตรกรเป็นช่างเขียนประเพณีประจำราชสำนักที่มีความสามารถทั้งในการเขียนภาพประกอบ บทละครพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งเป็นภาพสมัยใหม่ และยังเป็นช่างภาพอาชีพ เจ้าของร้านถ่ายภาพนรสิงห์ ที่มีชื่อเสียงยุคนั้น⁹

มีบันทึกขั้นตอนการเขียนภาพฝาผนังวัดสุวรรณดาราราม ที่ทำให้เราเห็นว่ามีการศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่ดีว่าเป็นความจริงในอดีตก่อนเขียนภาพ และมีการตรวจสอบร่างภาพเขียน เพื่อความถูกต้องของภาพ ซึ่งไม่ต่างจากวิธีวิทยาของการเขียนประวัติศาสตร์ฉบับลายลักษณ์เลย แม้ว่าผู้เขียนภาพได้ใช้จินตนาการร่างภาพเป็นตอนๆ แล้วถวายสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ “พระราชบิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทย” ให้ทรงพิจารณา ก่อนนำมาลงรายละเอียดภาพทุกครั้ง

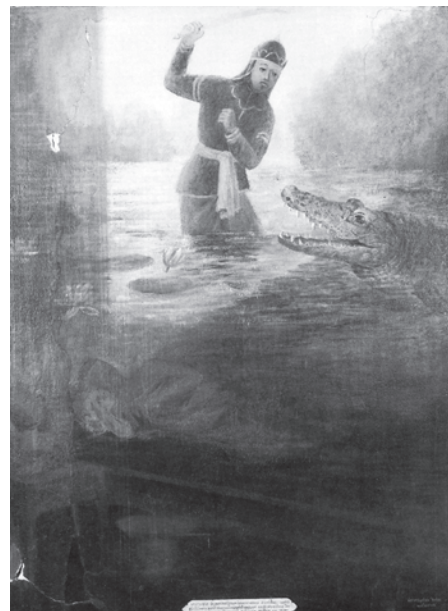
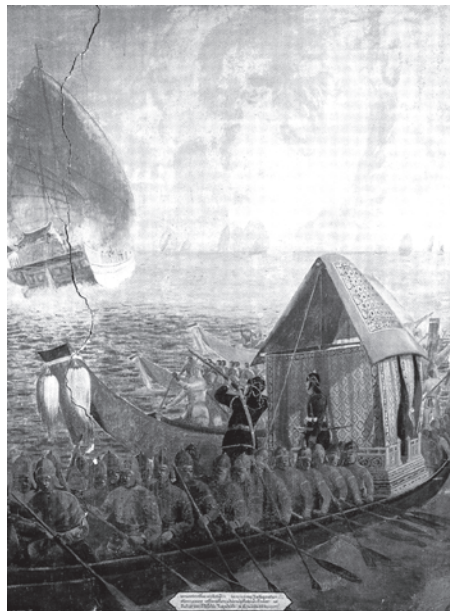
ภาพเขียนผนังวัดสุวรรณดารารามชุดนี้ จึงถูกทำให้บอกเล่าความจริงในอดีตมากกว่าภาพในชุดโคลงภาพพระราชพงศาวดารเสียอีก ดังตัวอย่างการอธิบายภาพ “ยุทธหัตถี” ซึ่งวาดอยู่ในพื้นที่สำคัญหน้าพระประธาน เหนือประตูทางเข้าโบสถ์ว่า สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงยอมรับความผิดที่ทรงเป็นต้นเหตุให้การเขียนภาพการทำยุทธหัตถีที่มีมาก่อนผิดพลาดไป เนื่องจากโปรดให้เขียนรูปช้างศึกเสียดัดตรงกัน คนอื่นเลยนิยมทำตามกัน หลังจากทรงองค์พบความจริงว่า การชนช้างสมัยโบราณ จะไม่มีการปักฉัตร ทำให้ภาพยุทธหัตถี ซึ่งพระยานุศาสนจิตรกรเขียนที่วัดสุวรรณดารารามนั้น เขียนช้างไม่ปักฉัตรนั้นถูกต้องแล้ว สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงยอมรับว่าภาพเขียนชุดนี้สมบูรณ์และใกล้เคียงกับประวัติศาสตร์มากที่สุด¹⁰

ยังมีการระบุถึงความถูกต้อง จริงแท้ของภาพเขียนที่นี้ในภาพ “ประกาศเอกราช” สมเด็จพระนเรศวรทรงหลังน้ำตกโขลกนั้น น. ณ ปากน้ำ ได้วิจารณ์ว่าเป็นภาพที่ถูกต้องตามข้อมูลอดีตที่พบพระนเรศวรในภาพทรงจับพระเต้าด้วยหัตถ์ข้างเดียว หรือภาพทรงป็นค่ายกรณีพระแสงดาบคาบค่าย พระองค์แต่งองค์เป็น “พลทหาร” ขณะคาบดาบป็นค่ายนั้น เป็นความถูกต้องกับข้อเท็จจริงที่แท้ในประวัติศาสตร์ เช่นกัน¹¹

นอกจากเป็นความจริงตามข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์แล้ว จิตรกรรมชุดนี้ยังใช้เทคนิคเขียนภาพแบบเสมือนจริง ด้วยเทคนิคการใช้สี และจัดวางองค์ประกอบภาพ ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากความชำนาญในการถ่ายภาพ และอีกส่วนหนึ่งเป็นการพัฒนารูปแบบการเขียนภาพเหมือนจริง (Realism) แบบภาพเขียนในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 ผู้เขียนภาพกำหนดขนาด ภาพคนใหญ่เท่าคนจริงหรือเกือบเท่า มีการใช้เทคนิคเล่นแสงเงาแบบภาพในยุโรป ผลกระทบใกล้เคียงอย่างมีทัศนียวิทยา (Perspective) มีการเขียนโครงภาพส่วนรวม (Unity) ให้มีบรรยากาศ มีน้ำหนัก แสง เงา จัดภาพระยะใกล้ไกล ด้วยการกำหนดสีที่ใช้ มีการทำเทคนิคเอียงหน้า (Foreground) เขียนภาพท้องน้ำ ฟา ทะเล ด้วยสีผสม ซึ่ง น.ณ. ปากน้ำ เห็นว่าส่วนหนึ่งมาจากทักษะการถ่ายภาพของพระยาอนุศาสนจิตรกร จึงทำให้เกิดความสมจริง ดังอารมณ์ผู้ชมให้คล้อยตามภาพได้ ภาพที่สามารถสื่อสารความสมจริงได้ คือ ภาพทรงพระแสงปืนไปที่เรือพระยาจีนจันตุ ทรงพระสุบินกระทำยุทธหัตถี ยกทัพเข้ากรุงหงสาวดี และกระบวนพระศพพระนเรศวร¹²

ภาพเขียนพระราชประวัติพระนเรศวรในโบสถ์แห่งนี้จึงบอกความจริงทางประวัติศาสตร์คนละแบบกับโคลงภาพพระราชพงศาวดารและยังส่ง “สาร” ประวัติศาสตร์ชาติที่แตกต่างจากภาพเขียนพระนเรศวรในโคลงภาพพระราชพงศาวดารโดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างภาพตัวแทนกษัตริย์ ในฐานะองค์ประกอบของอุดมการณ์ชาติ

1

2

1. ทรงเรือกราบไล่เรือสำเภาพระยาจีนจันตุ หนีออกจากปากน้ำเจ้าพระยา (จากผนังที่ 2 จิตรกรรมวัดสุวรรณดาราราม 2545 : 67)
2. เหตุการณ์ทรงพระสุบินที่ค่ายหลวงป่าโมก นิमितว่าลูนน้ำพจรจะเข้ใหญ่ ทรงประหารจระเข้ตาย ไพรทนายทรงชนะศึกหงสาวดี ในภาพแสง เงา อารมณ์ จระเข้แสดงความดุร้ายน่ากลัว (จากผนังที่ 10 จิตรกรรมฝาผนังวัดสุวรรณดาราราม 2545 : 75)

เรื่องเล่าสมเด็จพระนเรศวรเปรียบเทียบกับโคลงภาพ พระราชพงศาวดารกับจิตรกรรมฝาผนังวัดสุวรรณดาราราม

โคลงภาพพระราชพงศาวดารจำนวน 92 ภาพ เป็นภาพเล่าเรื่องสมเด็จพระนเรศวรถึง 16 ภาพ ในขณะที่จิตรกรรมฝาผนังวัดสุวรรณดาราราม ภาพเล่าเรื่องของพระองค์เกือบทั้งหมดรวม 15 ภาพ เราสามารถเปรียบเทียบภาพเล่าเหตุการณ์จาก 2 แหล่ง ดังตารางต่อไปนี้

โคลงภาพพระราชพงศาวดาร	จิตรกรรมวัดสุวรรณดาราราม
	1. พ.ศ. 2108 ชันษา 13 ปี เล่นกระบี่กระบองกับกับมังสามเกลียด ต่อสู้เรณองหงสาวดี
1.พระนเรศวรทรงตามจับพระยาจันทน์ตุ (ไม่พบภาพ)	2. พ.ศ. 2116 เสด็จจากพิษณุโลก ทรงเรือกราบไล่ตามเรือพระยาจันทน์ตุไปถึงปากแม่น้ำเจ้าพระยา
2.พระนเรศวรทรงปืนข้ามแม่น้ำสะโตง (มีภาพ)	3. พ.ศ. 2121 เสด็จเมืองคัง 4. พ.ศ. 2121 ชนไก่กับมังสามเกลียด 5. พ.ศ. 2127 ประกาศอิสรภาพ 6. พ.ศ. 2127 ตีสวรรคโลก
3.พระนเรศวรรบศึกเชียงใหม่ (ไม่พบภาพ) 4.พระนเรศวรยิงทัพเชียงใหม่ในเรือ (ไม่พบภาพ) 5.กลับจากศึกเชียงใหม่ (ไม่มีภาพ)	7. พ.ศ. 2128 ตีค่ายพระเจ้าเชียงใหม่ที่บ้านสระเกษ อ่างทอง
6. ปีนค่ายพระเจ้าหงสาวดี (ไม่พบภาพ)	8. พ.ศ. 2128 ทรงพระแสงดาบคาบค่ายเข้าปล้นค่ายพระเจ้าหงสาวดี
7. รบลักไฉ่ทามู (ไม่พบภาพ)	9. พ.ศ. 2129 รบลักไฉ่ทามู
	10. พ.ศ. 2139 ชันษา 37 ปี ประทับค่ายหลวงป่าโมก ทรงพระสุบิน ประหารจระเข้ตามโอรสหลวงทำนายชนะศึก หงสาวดี
8. ตีทัพหน้าพระมหาอุปราชา หงสาวดี (มีภาพ) 9. กระทำยุทธหัตถี* (มีภาพ) 10. พระวันรัตอุลลโทษแม่ทัพนายกอง (ไม่มีภาพ) 11. ทุตเชียงใหม่เผ้าถวายเป็นบรรณาการ (มีภาพ) 12. ตีเมืองตะนาวศรี ทวาย (ไม่มีภาพ)	*11. พ.ศ. 2139 กระทำยุทธหัตถี

13. ตีละแวก (ไม่มีภาพ) 14. ประกอบพิธีปฐมกรรม (ไม่มีภาพ) 15. เสด็จเลียบเมืองละแวก (ไม่มีภาพ)	12. พ.ศ. 2136 ทรงปฐมกรรมนักพระสัตตา
*16. ตีเมืองหงสาวดี (มีภาพ)	*13. พ.ศ. 2142 เสด็จเข้าเมืองหงสาวดีได้ เสด็จนมัสการพระมุตาว เสด็จกลับ ค่ายสวนหลวง 14. พ.ศ. 2142 ล้อมเมืองตองอู 15. พ.ศ. 2147 กษัตริย์หงสาวดี ลี้ภัยพระชนม์ พระเจ้าอังวะตั้งตนเป็นใหญ่ ขยายอำนาจเข้า เมืองเจียวจิงยกทัพไปตีอังวะ ประชวรระหว่าง ทาง สวรรคตเมืองหาง พระเอกาทศรถเชิญ พระบรมศพกลับ

เห็นได้ว่าการเลือกเล่าเรื่องของทั้งสองแหล่งมีทั้งเหมือนและต่างกัน เหตุการณ์ที่ถูกคัดเลือกตรงกัน คือ ทรงตามเรือพระยาจินจันตุ รบเชียงใหม่ ปีนค่ายหรือปล้นค่ายพระเจ้าหงสาวดี รบลักไวกามู กระทำยุทธหัตถี ปฐมกรรมกษัตริย์ละแวกนักพระสัตตา และตีเมืองหงสาวดี การเล่าเรื่องด้วยภาพเหตุการณ์เดียวกันนี้ มีการสื่อ “สาระ” ที่ต่างกันโดยเฉพาะวาทกรรมที่ว่าด้วยเรื่อง “ชาติ” ในที่นี้เราไม่สามารถเปรียบเทียบภาพทั้งหมดได้ โดยเฉพาะภาพเขียนในโคลงภาพเท่าที่ปรากฏในฉบับพิมพ์ พ.ศ. 2526 เหลือภาพเหตุการณ์สมเด็จพระนเรศวรเพียง 5 ภาพ และมีเพียง 2 ภาพเท่านั้น ที่เป็นเหตุการณ์เดียวกับภาพจิตรกรรมวัดสุวรรณดาราราม ในที่นี้จึงขอเปรียบเทียบเฉพาะ 2 ภาพนี้ คือ กระทำยุทธหัตถี กับทรงตีเมืองหงสาวดี

กระทำยุทธหัตถีจากภาพที่ 29
(โคลงภาพพระราชพงศาวดาร 2526 : 38)

ภาพเหตุการณ์ทั้งสองของพระนเรศวรจากสองแหล่ง เป็นความเหมือนในความต่างชัดเจน ฉากสงครามชนช้างในโคลงภาพเกิดขึ้นในป่า มีต้นไม้ใหญ่เป็นฉากหลัง ต้นข่อยสำคัญสองต้นตามที่ระบุในลิลิตเทวราชปรากฏอยู่ โคลงภาพยังมีสัญลักษณ์ต่างๆ บอกความหมายการต่อสู้ขององค์จักรพรรดิราช พระนเรศวรออกศึกด้วยเครื่องทรงสงคราม ส่วนพระมหาอุปราชทรงเครื่องภูษิตาภรณ์ ช้างศึกในภาพจำนวนมากทุกเชือกประดับพระศากาธารสีทอง ฉัตรขาว 5 ชั้น เพื่อพรางตัวเอง แต่ก็ถูกจำได้และทำชนช้างในที่สุด

ทั้งคู่ประทับคอช้าง ในภาพมีตำแหน่งกลางช้างและท้ายช้าง ท้ายช้างพระนเรศวรถูกปืนฝ่ายพม่ายิงนอนชบอยู่ โคลงภาพประกาศชัยชนะพระนเรศวรชัดเจน ด้วยภาพช้างเจ้าพระยาไชยานุภาพ ยืนในท่าใช้กำลังเท้าขวาหลังยันต้นข่อย เป็นท่าสำคัญที่มีการอธิบายด้วยเหตุผลว่าทำให้ไชยานุภาพมีแรงไต่กลับช้างทรงพระมหาอุปราช เท้าซ้ายหลังไชยานุภาพ ยังเหยียบทหารพม่านอนตายอยู่ แรงดันของช้างพระนเรศวร ทำให้ภาพช้างทรงพระมหาอุปราชเสียหลัก เบี่ยงตัวไปด้านข้าง พระแสงของ้าวทรงฟันผ่านพระอุระพระมหาอุปราชแต่ไม่ปรากฏสีพระโลหิต ต่างจากภาพยุทธหัตถีของขรัวอินโข่ง และจิตรกรรมวัดสุวรรณดาราราม แต่โคลงภาพสื่อสารความยิ่งใหญ่ในการทำยุทธหัตถีของพระองค์ครั้งนี้ ด้วยการแต้มสีทองที่พระศากาธาร ฉัตรเครื่องทรงกษัตริย์ ท่ามกลางพระนเรศวรที่ตกในวงล้อมกองทัพช้างฝ่ายพม่า ภาพนี้สื่อถึงสัญลักษณ์ขององค์จักรพรรดิราช

ฉากยุทธหัตถีในจิตรกรรมวัดสุวรรณดาราราม อยู่ในสนามรบทุ่งราบ คล้ายฉากภาพเขียนสงครามในยุโรปศตวรรษที่ 19 เป็นฉากไม่มีต้นไม้เลยต่างจากป่าในโคลงภาพ แต่กลับมีต้นไม้ตอหนึ่งแสดงบทบาทสำคัญต่อชัยชนะพระนเรศวร ด้วยเหตุผลเดียวกับต้นข่อยในโคลงภาพ

ด้วยเทคนิคเขียนภาพเหมือนจริงด้วยการใช้แสงเงา ขนาด ทำให้ภาพนี้มีอารมณ์ต่อสู้ที่ดุเดือด จริงจังกว่าโคลงภาพ และยังมีการแต่งแต้มให้มีความสมจริงด้วยสีแดงแทนพระโลหิตพระมหาอุปราชที่พระอังสะ ในภาพเห็นชัยชนะพระนเรศวรจากท่าที่ตกใจของเหล่านายทหารพม่า บางคนกรูเข้ามาปกป้องเจ้านาย บางคนยิงปืนใส่ท้ายช้างพระนเรศวรนอนหงายอยู่ที่ท้ายช้าง ความเหมือนจริงที่ถูกกำหนดในภาพยังเกิดจากสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ โปรดให้ “ตัดพระศากาธารออกเสีย ด้วยทำให้ดูเกะกะ ไม่สะดวกแก่การสู้รบ”¹³

ผลจากการใส่ความสมจริง ภาพกระทำการยุทธหัตถีวัดสุวรรณดารารามแม้จะรุนแรงเหมือนอยู่ในสนามรบ แต่ก็ทำให้ความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่บอกว่าสงครามนี้เป็นชัยชนะขององค์จักรพรรดิราชลดทอนลงเป็นอย่างมาก ขณะเดียวกันก็ทำให้ความหมาย “ยุทธหัตถี” ที่เป็นสงครามการต่อสู้ของวีรกษัตริย์นักรบ เพื่อ “เอกราชของชาติ” มีความหมายโดดเด่นขึ้น

นอกจากนี้ “ชาติ ความรักชาติ และการปกป้องชาติจากการรุกราน” ก็มีความหมายชัดเจนขึ้นในจิตรกรรมชุดนี้ เมื่อดูเครื่องแต่งกายนายทหารกองทัพพม่าก็ดูเป็นแบบพม่าอย่างที่เรารู้จักกันทุกวันนี้ นั่นคือ โปกผ้าแบบชาวหม่อง สวมเสื้อแขนยาว นุ่งโสร่งยาว เคียนพุงด้วยผ้าตาหมากรุก ความเป็นพม่าแสดงออกผ่านเสื้อผ้า และการแต่งกายตามภาพ ดูแตกต่างสิ้นเชิงกับภavnายทหารรามัญ กองทัพพระมหาอุปราชในโคลงภาพพระราชนิพนธ์

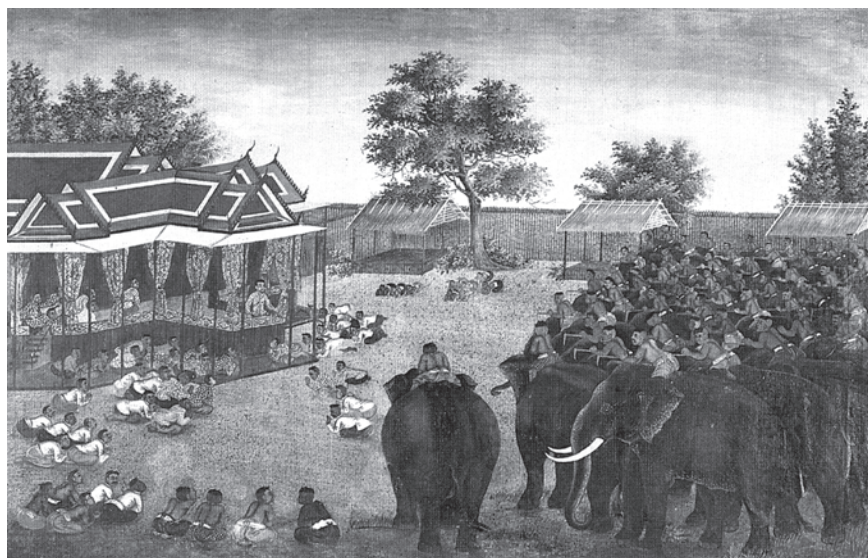
นอกจากนี้ตัวบทโคลงได้ออกชื่อกรุงหงสาวดี มอญ รามัญ หรือเตลง ในความหมายที่ยุคต่อมาหมายถึงพม่า นายทหารกองทัพพระมหาอุปราชาจึงโหมผ้าแบบมุ่นปิดมวยผมอย่างมอญ ใส่เสื้อแขนยาวสีแดง บางคนใส่เสื้อยันต์สีเทา ที่สำคัญนุ่งผ้าโจงกระเบนไม่ใส่สร้อย ลักษณะอย่างนี้ทำให้เห็นเป็นมอญหรือไม่ก็ผู้คนตอนใต้อย่างชาวทวายมากกว่า ที่สำคัญตำแหน่งภาพยุทธหัตถีอยู่ที่ตรงข้ามพระประธานจิตรกรรมฝาผนังวัดในอดีต กำหนดให้เป็นภาพพระพุทธเจ้าขณะมารความหมายภาพพระนเรศวรทรงชนะพระมหาอุปราชาจึงเป็นนัยเปรียบเทียบ หมายความว่าภาพที่เปลี่ยนให้เป็นพม่าในจิตรกรรมวัดสุวรรณดาราราม กำลังสร้างความรู้สึกเป็น “คนอื่น” ที่ต่อมากลายเป็นศัตรูถาวรแห่งชาติ

1

2

1. ภาพยุทธหัตถี (จากผนังที่ 15 เหนือประตูทางเข้าตรงข้ามพระประธานจิตรกรรมฝาผนังวัดสุวรรณดาราราม 2545 : 80)
2. เหตุการณ์เสด็จตีกรุงหงสาวดี (จากรูปที่ 36 โคลงภาพพระราชพงศาวดาร 2526 : 45)

ความเป็นชาติแสดงออกให้เห็นชัดมากขึ้น ในภาพ “ตีเมืองหงสาวดี” โคลงภาพพระราชพงศาวดาร เลือกล้อเรื่องเล่าตอนนี้ว่า เมื่อพระนเรศวรทรงทราบว่า เจ้าเมืองตองอู พาทะพญาหงสาวดีไปตองอู แล้วเผาเมืองหงสาวดี ทรงยกทัพตามไปหมายตีตองอู ระหว่างทางทรงยึดช้างหลวงเมืองหงสาวดีไว้ได้จำนวนมาก ช้างเหล่านี้เจ้าเมืองตองอูแอบนำไปซ่อนไว้ในป่า การได้ช้างจำนวนมากในด้านหนึ่งเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพกำลังรบโดยเฉพาะช้างหลวง (ซึ่งผ่านการฝึกฝนแล้ว) พร้อมความและอีกด้านหนึ่งเป็นการแสดงถึงบุญบารมีกษัตริย์ผู้เป็นเจ้าของช้างซึ่งถือเป็นสัตว์มงคลชั้นสูงของกษัตริย์ ภาพนี้จึงสื่อถึงฐานะพระนเรศวรผู้ครอบครองช้างว่าเป็นองค์จักรพรรดิราช

ทว่าเหตุการณ์เดียวกันจิตรกรรมวัดสุวรรณาการามกลับเลือกเล่าเรื่องราว พระนเรศวรเข้ายึดเมืองหงสาวดีที่ถูกเจ้าเมืองตองอูเผาแล้ว และพาพระเจ้าหงสาวดีหนีไปตองอู พระนเรศวรได้เสด็จนมัสการพระเจดีย์มูตาแล้วกลับไปค่ายสวนหลวง ในภาพพระนเรศวรทรงช้างพระที่นั่งประทับพระคชาธาร เครื่องสูง ฉัตร พร้อมขบวนพยุหยาตราสื่อความหมายพระราชอิสริยยศ ขณะผ่านประตูเมือง (ที่ถูกเผา) ด้านหลังมองเห็นพระเจดีย์มูตา เจดีย์หลวงที่เป็นของกษัตริย์พม่า สองข้างทางเป็นภาพชาวบ้านแต่งกายแบบมอญ เกล้ามวยผมสูง ห่มผ้าแบบมอญ ตั้งเครื่องบูชารับเสด็จ

ภาพนี้แท้ที่จริงเป็นบรรยายการรับเสด็จศตวรรษที่ 20 ชาวบ้านสามารถเฝ้าเห็นชมพระบารมีพระนเรศวรได้โดยไม่ต้องถูกไล่ยิงด้วยกระสุน นอกจากนี้เจดีย์มูตาและชาวบ้านมอญ สื่อสารได้ถึงอำนาจรัฐสยามในอดีตที่มีเหนือประชากรและดินแดนตอนใต้ของพม่า ภาพคงทำให้ผู้ดูจินตนาการถึงเขตแดนของชาติที่ขยายถึงพื้นที่นี้บอกเล่าว่าตัวตนชาติสยามครั้งหนึ่งเป็นมหาอำนาจที่มีข้าขอบขัณฑสีมา ซึ่งต่อมาในศตวรรษที่ 20 ตกเป็นอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตก

เหตุการณ์เสด็จเข้าเมืองหงสาวดี หลังจากพระเจ้าตองอูพาพระเจ้าหงสาวดีหนีไปตองอู พระนเรศวรจึงเสด็จนมัสการพระเจดีย์มูตา (จากผนังที่ 2 จิตรกรรมฝาผนังวัดสุวรรณาการาม 2545 : 77)

“ชาติ” ในจิตรกรรมวัดสุวรรณาการาม ยังปรากฏตัวตนขึ้นอย่างเหมาะสมเจาะในพื้นที่ศาสนาพุทธ คือ ภายในผนังโบสถ์ ซึ่งตามประเพณีต้องเป็นการเขียนภาพชาดก หรือพุทธประวัติ อันเป็นส่วนหนึ่งของคำอธิบายหลักธรรมพุทธศาสนา แต่เนื่องจากในขณะ พ.ศ. 2472-2473 เป็นช่วงเวลาทีโครงการสร้างชาติยุคราชาชาตินิยม กำลังพัฒนาขึ้นสู่จุดสูงสุด ด้วยการหยิบยืมรูปแบบ

วัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาใช้อย่างเชี่ยวชาญ สารในจิตรกรรมที่เป็นเรื่องเล่าพระราชประวัติ พระนเรศวรตั้งแต่วัยเด็ก จนถึงสวรรคต พร้อมด้วยภาพเหตุการณ์กษัตริย์ภาพแบบนักรบ ทำหน้าที่ “กุ้ชาติ” ขยายเขตแดน ปกป้องบ้านเมืองจากอริราชศัตรูที่มาจากบรรดารัฐเพื่อนบ้าน จึงเป็นการผลิตซ้ำ เรื่องเล่า บทบาทหน้าที่และคุณูปการของ “พระมหากษัตริย์” และด้วยพื้นที่ เรื่องเล่าอยู่ในวัดย่อมทำให้ภาพตัวแทนองค์ประกอบของชาติ คือพระมหากษัตริย์และศาสนาพุทธ ซ้อนทับในพื้นที่เดียวกัน ซึ่งไม่มีพื้นที่ได้อีกแล้วที่จะทำให้สารที่สื่อถึงองค์ประกอบของชาติได้ดีไปกว่านี้

นอกจากนี้วัดยังทำหน้าที่พื้นที่สาธารณะ ซึ่งในศตวรรษที่ 20 ผู้คนชาวบ้านท้องถิ่น อยู่ยามีชีวิตประจำวันที่ยังใช้เวลาส่วนหนึ่งไปกับกิจกรรมประเพณีพุทธศาสนา ย่อมทำให้มีโอกาส สัมผัสรับรู้ภาพเขียนชุดนี้ การเผยแพร่ความรู้เรื่อง “ชาติ” ผ่านเรื่องเล่าพระนเรศวรจิตรกรรม วัดสุวรรณดารามจึงกระจายได้กว้างไกลและยาวนาน ภาพเขียนจากโคลงภาพพระราชพงศาวดาร และจิตรกรรมวัดสุวรรณดาราม จึงทำหน้าที่ต้นแบบการผลิตซ้ำเรื่องเล่าพระนเรศวรให้กับ พลเมืองของชาติในรุ่นต่อมาจนถึงทุกวันนี้

พระนเรศวรจากหนังสือภาพสู่การ์ตูน

พระนเรศวรในความทรงจำของชาวไทยไม่เคยถูกลืมหรือหยุดนิ่งพระองค์ถูกสร้างให้รับรู้ได้อย่างเป็นรูปธรรมและดำรงอยู่ผ่านสื่อวัฒนธรรมทุกยุคสมัย สื่อที่สามารถทำให้ภาพลักษณ์ ของพระองค์แพร่กระจายสู่สาธารณชนได้มากที่สุด คือ ภาพเขียนครั้งหลังศตวรรษที่ 25 สื่อ สาธารณะใหม่ๆ เข้ามามีบทบาทในสังคมไทยมากขึ้นโดยเฉพาะการพิมพ์ มีผลให้เกิดการต่อยอด เรื่องเล่าพระนเรศวรฉบับประวัติศาสตร์ชาติโดยเฉพาะที่ปรากฏในโคลงภาพและภาพเขียน จิตรกรรมวัดสุวรรณดาราม มีการนำโครงเรื่องเดิมจากสองแหล่งมาสร้างเป็นภาพเขียนแบบ ใหม่ด้วยฉบับพิมพ์

ภาพจากนิตยสาร “ยุทธหัตถี” จากฝีมือเขียนภาพ เหม เวชกร (จากหนังสือ วรวิชนม์ เวชบุเคราะห์ 2544. อนุสรณ์ เหม เวชกร หนึ่งร้อยปี เหม เวชกร : 79)

เหม เวชกร เป็นนักเขียนภาพประกอบงานเขียนตลาดผู้อ่านชาวบ้าน นับตั้งแต่นิยายประโลมโลกย์ จนถึงวรรณคดีโรมานซ์คลาสสิกของไทย ด้วย ภูมิหลังช่างเขียนภาพแบบประเพณี และเคยทำงานเขียนภาพกับกลุ่มช่าง วังหลวงราชสำนักมาก่อนที่จะประกอบอาชีพเขียนภาพประกอบนิยาย ตลาดตามนิตยสาร บางครั้งเขาเขียนนิยายเองด้วย ทศวรรษ 2480 ช่วงเวลานั้นรัฐบาล จอมพล ป.พิบูลสงคราม สมัยแรก ดำเนินการปลูกฝังอุดมการณ์ ชาตินิยมแบบรัฐนิยม เหม เวชกร ได้มีโอกาสเขียนภาพปกและภาพประกอบ หนังสือในโครงการชาตินิยมของรัฐบาลเช่น หนังสือ *สร้างตนเอง* ของกรม ประชาสงเคราะห์ *ภาพส่งเสริมวัฒนธรรม* ของ สามัคคีไทย ภาพประกอบ ชาตก วรรณคดีอย่างขุนช้างขุนแผน กากี สามก๊ก ราชอิริยาธ ภาพพุทธประวัติ และภาพประกอบหนังสือแบบเรียนกระทรวงศึกษาธิการ¹⁴

ในฐานะผู้ซึมซับประสบการณ์และรับรู้อุดมการณ์ชาติและชาตินิยม ทั้งก่อนและหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ทำให้เขาสนใจและสามารถเขียนภาพประวัติศาสตร์ชาติได้อย่างน่าสนใจ นอกจากนี้ทักษะการเขียนภาพประกอบนิตยสารเรจรมย์ ซึ่งมีตลาดผู้อ่านเป็นชาวบ้านทั่วไป ทำให้เขาสร้างสรรค์รูปแบบภาพเขียนฉบับพิมพ์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีเสน่ห์ติดตามดึงดูดใจผู้อ่านทุกระดับ ทุกวัย ในช่วงก่อนทศวรรษ 2520 ภาพของเขาเป็นเทคนิคลายเส้นเหมือนร่างดินสอแบบหยาบๆ ใช้ระบบการพิมพ์ภาพขาวดำ หากแต่ภาพมีมิติของแสง เงา และระยะซึ่งใช้กันได้กับระบบการพิมพ์ขณะเดียวกัน เหม เวชกร สามารถควบคุมอารมณ์และความเคลื่อนไหวของภาพให้ปรากฏชัดเจนได้ดีกว่าภาพเขียนวัดสุวรรณาาราม เทคนิคนี้นับเป็นพัฒนาการเขียนภาพที่แตกต่างออกมาจากงานขรรค์อินโข่ง และจิตรกรรมสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ รวมถึงพระยาอนุศาสน์จิตรกร

ภาพเขียนประวัติศาสตร์ที่ เหม เวชกร วาดไว้ภาพแรกเป็นภาพหน้าปกนิตยสารยุทธหัตถีรูปพระนเรศวรชนช้างขณะนั้นใน พ.ศ. 2494 ยังไม่ได้สร้างเจดีย์องค์ใหม่ครอบ “ดอนเจดีย์” ฉากหลังพระนเรศวรชนช้างพระมหาอุปราชา จึงเป็นรูปเจดีย์สององค์ ทรงระฆังยอดแหลมแทน¹⁵ แต่ภาพชุดเรื่องเล่าพระราชประวัติพระนเรศวรที่ เหม เวชกร วาดไว้ในฐานะหนังสือภาพ ให้เด็กได้เรียนรู้เกียรติประวัติของชาติไทย และสามารถจดจำเหตุการณ์ต่างๆ ได้โดยง่าย เป็นภาพประวัติศาสตร์ไทยเล่ม 1-3 จัดพิมพ์ พ.ศ. 2508 โดยคุรุสภา ราคาเล่มละ 2.50 บาท เน้นอ่านว่าหนังสือภาพทั้งสามเล่มบอกเล่าโครงเรื่องประวัติศาสตร์ชาติตามแนวนอน ตั้งแต่ชนชาติไทยถูกรุกรานต้องอพยพมาอยู่สุวรรณภูมิ สมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี รัตนโกสินทร์ โดยใช้ภาพเล่าเรื่องเหตุการณ์สำคัญของกษัตริย์บางองค์ในแต่ละยุค ซึ่งเป็นโครงเรื่องเดียวกับประวัติศาสตร์ชาติฉบับตัวเขียน

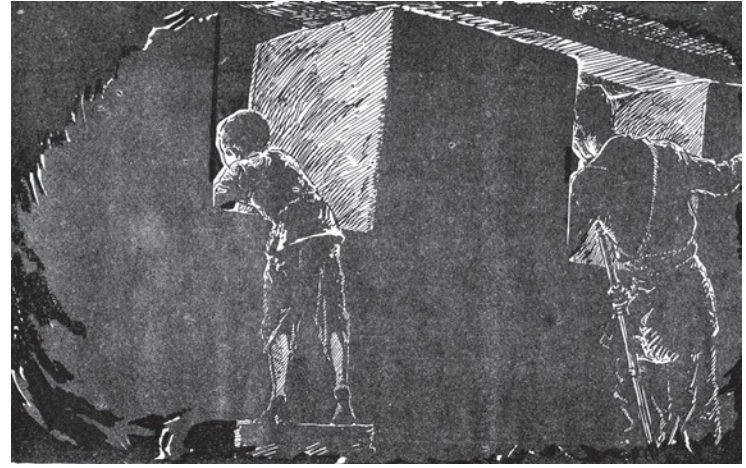
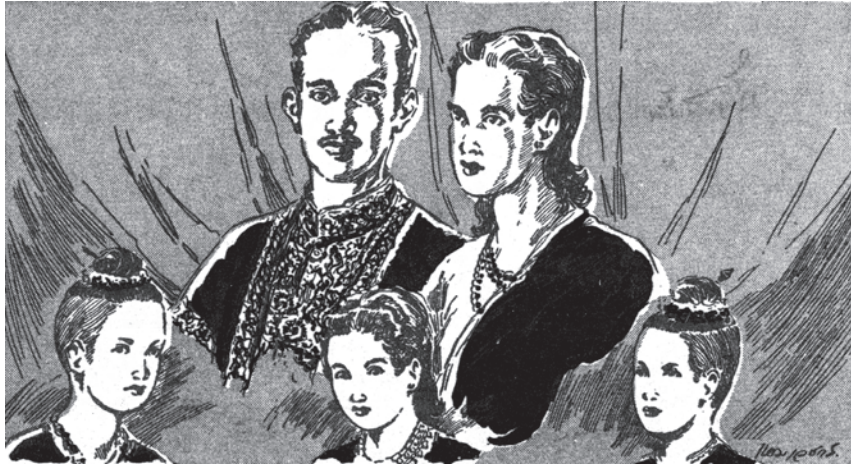
ภาพเรื่องเล่าพระนเรศวรในหนังสือภาพประวัติศาสตร์ไทยชุดนี้ ต้องการสื่อสารให้เยาวชนมีความรู้สำหรับการทำหน้าที่พลเมืองดีของชาติ¹⁶ ความรู้ที่ว่านี้ คือ เรื่อง 8321

ครอบครัว

หนังสือภาพพระนเรศวรฉบับ เหม เวชกร ได้ให้ความสำคัญกับครอบครัวในฐานะแหล่งฝึกฝนเรียนรู้วิชาและทักษะ¹⁷ ภาพเริ่มเรื่องพระนเรศวร เป็นรูปหมู่ครอบครัว 5 พระองค์ พระมหาธรรมราชากับพระวิสุทธิกษัตริย์ (พระราชบิดาและพระราชมารดา) พระธิดาองค์โต คือพระสุพรรณเทวี พระนเรศวร และพระเอกาทศรถผู้เป็นพระอนุชา ภาพนี้อาจทำให้ผู้อ่านจินตนาการเทียบเคียงถึงรูปหมู่ครอบครัวชนชั้นกลางทั่วไปในสังคม ที่นิยมถ่ายภาพเก็บไว้และนำมาชื่นชมเป็นบางเวลา

พระนเรศวรในภาพเรื่องนี้ มีความผูกพันกับพระมหาธรรมราชา ด้วยการสร้างประสบการณ์เรียนรู้ร่วมกัน¹⁸ เป็นการเรียนรู้การสงครามใน พ.ศ. 2106 เมื่อกองทัพพม่าหาเหตุขอช้างเผือกแล้วยกทัพมาตีเมืองพิษณุโลก พระนเรศวรในภาพยังทรงพระเยาว์ติดตามพระราชบิดาขึ้นหอคอยดูการรบเป็นครั้งแรก ในภาพต้องทรงชะเง้อดูภาพเบื้องล่าง เนื่องจากพระองค์ยังองค์เล็กมาก

1

2

1. พระนเรศวรกับ ครอบครัว พระราชบิดา พระราชมารดา พระกนิษฐาและพระอนุชา (ศึกษาธิการ, กระทรวง 2508. ภาพประวัติศาสตร์ไทย. ตอนสมเด็จพระชัยราชาธิราชถึงเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งสุดท้าย : ภาพที่ 73 หน้า 6)

2. ความสัมพันธ์ในครอบครัว พ่อ-ลูก พระนเรศวรทรงเรียนรู้การสงครามด้วยประสบการณ์จริงร่วมกับพระราชบิดา (ภาพจากศึกษาธิการ, กระทรวง 2508 ภาพประวัติศาสตร์ไทย. ตอนสมเด็จพระชัยราชาธิราชถึงเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งสุดท้าย : ภาพที่ 75 หน้า 7)

(จาก ศึกษาธิการ, กระทรวง 2508 ภาพประวัติศาสตร์ไทย. ตอนสมเด็จพระชัยราชาธิราชถึงเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งสุดท้าย : ภาพที่ 78 หน้า 9)

ความสัมพันธ์แบบครอบครัว อาจขยายไปถึงครอบครัวอื่นได้ หากความสัมพันธ์นั้น เป็นไปตามหลักเมตตาธรรมที่แบบเรียนวางมาตรฐานไว้ ดังภาพที่พระนเรศวร ขณะต้องเป็นตัวประกันในพม่า ได้เป็นบุตรบุญธรรมของบุเรงนอง มีโอกาสใกล้ชิด เรียนรู้การปกครอง และการรบ ในภาพ เห็นพระนเรศวร ทรงเปิดหนังสือแบบฝึกหัดเหมือน นักเรียนยุคปัจจุบัน แทนที่จะเป็น คัมภีร์ไบเบิลหรือสมุดไทย¹⁹

แม้จะไม่มีภาพพระนเรศวร กับแม่หรือพี่สาว น้องชาย แต่ก็มีความหมายที่ลึกซึ้ง ภาพพระเอกาทศรถปรากฏอยู่ เพื่อเป็นประจักษ์พยานในการหลั่งน้ำทักษิโณทก ประกาศอิสรภาพ²⁰

ทรงหลั่งน้ำทักษิโณทก ภาพ “ประกาศอิสรภาพ” (ศึกษาธิการ, กระทรวง 2508 ภาพประวัติศาสตร์ไทย. ตอนสมเด็จพระชัยราชาธิราชถึงเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งสุดท้าย : ภาพที่ 93 หน้า 16)

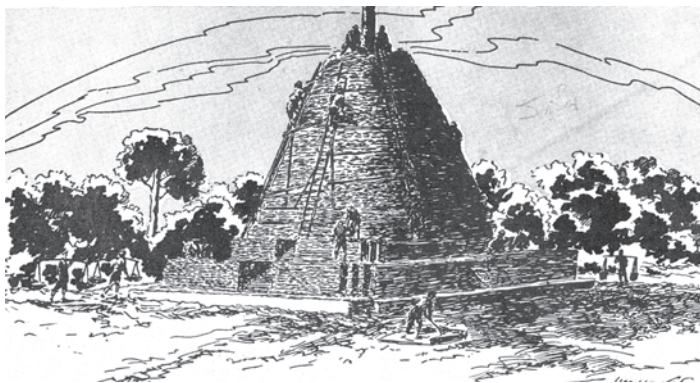

กู่ชาติ

ที่จริงแล้วพระนเรศวรฉบับนี้ บอกเล่าพระราชกรณียกิจหลักเกือบทั้งหมดของพระองค์ ว่าเป็นเรื่องการสงคราม ผู้รบ ความขัดแย้ง ภาพสองภาพที่ถือเป็นเหตุการณ์ “กู่ชาติ” ของพระองค์ คือ ภาพทรงหลังน้ำทักษิโณทก เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นเมื่อทรงทราบว่ามีกษัตริย์พม่าองค์ใหม่จะลอบทำร้ายพระองค์ “จึงทรงประกาศอิสรภาพของไทย ใน พ.ศ. 2127” และรวบรวมคนไทยที่พม่ากวาดต้อนไปกลับอยุธยา

ภาพนี้จัดวางพระนเรศวรให้หลังน้ำทักษิโณทก ด้วยท่าประทับนั่งบนตั่งอย่างเปิดเผยสง่า ห้อยพระบาทขวาลงพื้น พับพระบาทซ้ายอยู่บนตั่ง ต่างจากท่านั่งจิตรกรรมสุวรรณดารารามที่ นั่งเหมือนพับเท้าทั้งสองไว้ด้านหลังบนตั่ง อันเป็นท่านั่งเรียบร้อยของคนโบราณ นอกจากประกาศอิสรภาพแล้ว ยังทรง “กู่” อิสรภาพด้วยการทำสงครามยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา ที่ยกทัพเข้ามา เรื่องเล่าเหตุการณ์กระทำยุทธหัตถี ถูกทำให้มีความชัดเจนเรื่องสถานที่²¹ บรรยายว่าทรงก่อเจดีย์เป็นอนุสรณ์ไว้ ณ ที่พระองค์ได้ชัยชนะพระมหาอุปราชา คือ ดอนเจดีย์หนองสาหร่าย อำเภอสว่างวีรเกียรติ (ใน พ.ศ. 2508) จังหวัดสุพรรณบุรี

ในภาพ เป็นเจดีย์ในจินตนาการอดีตที่กำลังก่อสร้าง เห็นชัดว่า รูปนี้ร่างจากฐานเจดีย์องค์เก่าซึ่งอยู่ภายในดอนเจดีย์ปัจจุบันมองเห็นเป็นฐานสี่เหลี่ยม 2 ชั้น ยอดยังไม่เสร็จเลยไม่ทราบว่าเป็นจินตนาการเจดีย์ทรงใด นับเป็นการฉลาดของการวาดภาพ ที่คล้ายกับการอ้างอิงข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ ถือว่า ดอนเจดีย์ ค้นพบใน พ.ศ. 2546 นั้นมีฐานะเป็นเจดีย์ยุทธหัตถีของจริงที่สามารถวาดรูปเลียนแบบแทนรูปจริงได้

กำลังก่อสร้างเจดีย์อนุสรณ์ชัยชนะขุนช้าง
(ภาพจากศึกษาธิการ, กระทรวง 2508
ภาพประวัติศาสตร์ไทย. ตอนสมเด็จพระ
พระชัยราชาธิราชจนถึงเสียกรุงศรีอยุธยา
ครั้งสุดท้าย : ภาพที่ 96 หน้า 18)

กษัตริย์ภาพ

พระนเรศวรฉบับนี้มิได้นำเสนอภาพลักษณะกษัตริย์แบบจักรพรรดิราชอีกต่อไปแล้ว แม้จะยังคงรูปสัญลักษณ์ เพื่อสื่อถึงสถานะกษัตริย์ เช่น พระที่นั่ง เครื่องราชูปโภค เครื่องทรงออกศึก พระคชาธาร ไขลายเส้นอย่างหยาบๆ สีสัน เป็นเพียง ขาว-ดำ มีสีเหลือง หรือน้ำเงินแซมบ้าง และเนื่องจากข้อจำกัดการพิมพ์ที่ต้องพิมพ์จำนวนมากด้วยต้นทุนต่ำ เพื่อจำหน่ายให้ได้มากด้วยราคาถูก ทำให้ลายหรือสีที่กำหนดสำหรับกษัตริย์ โดยเฉพาะสีทองหายไป รูปลักษณะพระนเรศวรในภาพ คงเคี้ยวไว้เพียงตัวละครหลัก

ความเป็นกษัตริย์ในภาพ จึงคล้ายกับกษัตริย์ในนิทาน ที่เป็นเพียงภาพสมมุติ พระนเรศวรในภาพจึงโดดเด่นด้วยบทบาทในเรื่องที่ไม่แตกต่างจากบทบาทผู้นำประเทศปัจจุบันที่ผู้อ่านคุ้นเคย และยังอาจจินตนาการได้ด้วยซ้ำว่าพระองค์กำลังทำหน้าที่ผู้นำชาติในปัจจุบัน ที่สำคัญพระนเรศวรในภาพเขียนฉบับพิมพ์ ช่างใกล้ชิดกับผู้อ่านหรือผู้ดูยิ่ง

เป็นครั้งแรกที่ภาพชีวิตชาวนาถูกนำเสนอชัดเจนในประวัติศาสตร์ชาติฉบับภาพเขียน (จากศึกษาธิการ, กระทรวง 2508. ภาพประวัติศาสตร์ไทย. ตอนสมเด็จพระชัยราชาธิราช จนถึงเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งสุดท้าย : ภาพที่ 91 หน้า 15)

เนื่องจากเรื่องเล่าในภาพชุดนี้ ยังบอกเล่าพันธกิจกษัตริย์ในฐานะผู้นำรัฐสมัยใหม่ซึ่งสัมพันธ์กับประชากร มีการสอดแทรกเรื่องความเป็นอยู่ชาวบ้าน²² ภาพที่วาดเป็นรูปชาวนาไทยกำลังเทียมควายไถนา บทบรรยายภาพนี้คือ “เวลานั้นชาวนาไทยต้องทำงานตรากตรำลำบากในทุ่งนา ทำรายได้ประจำปีให้สูงขึ้นเพื่อส่งส่วยกษัตริย์พม่า”

นี่คือบรรยากาศการเกณฑ์เป็นประเทศราชของพม่าในรัชกาลพระมหาธรรมราชา บทตอนนี้ถูกใส่เพิ่มเข้ามา เพื่อเพิ่มน้ำหนักเหตุการณ์ประกาศอิสรภาพของพระองค์ให้มากกว่าการถูกกษัตริย์พม่าลอบทำร้าย ซึ่งดูเหมือนเป็นเรื่องปกป้องชีวิตตัวเองมากกว่าการปกป้องประชากรโดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวนา ซึ่งเป็นประชากรหลักของชาติบ้านเมืองยุคนั้น

นอกจากพันธกิจกับประชากรแล้ว พระนเรศวรยังมีกิจกรรมทำสงครามเพื่อขับไล่อิทธิพลศัตรูที่เข้ามารุกรานในกรณีเขมร ซึ่งเป็นการปกป้องตัวเองและบ้านเมืองไม่ใช่เป็นการขยายอาณาเขตเพื่อแสดงการแผ่พระบารมีตามหลักจักรพรรดิราชอีกต่อไป การทำสงครามของประเทศไทยจึงมีความชอบธรรม ขณะเดียวกันแผนที่ประวัติศาสตร์ ภาพสุดท้ายของพระนเรศวรในหนังสือชุดนี้ แสดงถึงพระราชอาณาเขตที่ขยายครอบคลุมรัฐฉาน สิบสองปันนา ลาว เขมร บ่งบอกถึงความยิ่งใหญ่ของรัฐประชาชาติที่มีมาแล้วในอดีต²³

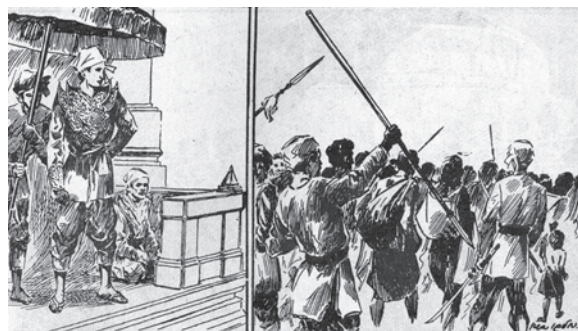

แผนที่แสดงขยายอาณาเขต
สมเด็จพระนเรศวรมหาราช
(จากศึกษาธิการ, กระทรวง 2508
ภาพประวัติศาสตร์ไทย. ตอนสมเด็จพระชัยราชาธิราช
จนถึงเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งสุดท้าย : ภาพที่ 97 หน้า 18)

ความมั่นคงของชาติ

เรื่องเล่าพระนเรศวรฉบับนี้ได้บอกเล่าหลักการและความเป็นไปที่มีผลต่อเอกภาพของชาติ ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญของความเป็นชาติที่นอกจากเรื่องความเป็นเอกราชแล้ว ยังต้องมีความมั่นคงด้วย ความมั่นคงของชาติขึ้นอยู่กับความ “สามัคคี” ของคนไทย เรื่องเล่าพระนเรศวรได้นำเหตุการณ์ตอนเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 พ.ศ. 2112 ในรัชกาลพระมหินทราธิราชมาแสดง โดยระบุว่า เกิดขึ้นจากการแตกความสามัคคีของผู้นำฝ่ายไทย

เรื่องของเรื่องมาจากพระมหาธรรมราชาซึ่งขณะนั้นปกครองพิษณุโลกในฐานะประเทศราชพม่า ขอให้บุเรงนองกษัตริย์พม่ายกกองทัพมาตีอยุธยา เวลานั้นทั้งพระมหาธรรมราชาและพระนเรศวรต่างร่วมอยู่ในกองทัพพม่าด้วย แม้ว่าฝ่ายอยุธยาในตอนแรกต้านทัพพม่าได้อย่างแข็งขัน แต่ “แม่ทัพนายกองฝ่ายไทยแตกความสามัคคี จึงไม่สามารถป้องกันเมืองไว้ได้...กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าในปี พ.ศ. 2112 เพราะไทยด้วยกันเอาใจออกห่างและแตกความสามัคคี สมเด็จพระมหินทราธิราชและชาวไทยส่วนมากต้องตกเป็นเชลยถูกควบคุมตัวไปเมืองพม่าเยี่ยงทาส”²⁴

1

2

1. “เสียกรุง” เพราะแตกความสามัคคี (ภาพจากศึกษาธิการ, กระทรวง 2508 ภาพประวัติศาสตร์ไทย. ตอนสมเด็จพระชัยราชาธิราชจนถึงเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งสุดท้าย : ภาพที่ 85 หน้า 12)
2. บุเรงนองตีอยุธยาได้ พระมหินทราธิราชและชาวไทยถูกควบคุมตัวไปเมืองพม่าเยี่ยงทาส (ภาพจากศึกษาธิการ, กระทรวง 2508 ภาพประวัติศาสตร์ไทย. ตอนสมเด็จพระชัยราชาธิราชจนถึงเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งสุดท้าย : ภาพที่ 85 และ 86 หน้า 12)

การเรียกร้องให้คนในชาติบ้านเมืองมีความสามัคคีและเอกภาพน่าจะเป็น “สาร” ที่ผู้คน โดยเฉพาะผู้นำไทยยุค 2500 กำลังนำพาสังคมไทยก้าวเข้าสู่สังคมโลกที่กำลังขัดแย้งและต่อสู้กัน ด้วยอุดมการณ์ระหว่างค่ายเสรีนิยมกับค่ายคอมมิวนิสต์ แน่แน่นอนว่ารัฐไทยต้องต่อต้านคอมมิวนิสต์ และใช้หลักการเรื่องความสามัคคีและวิธีการปราบปรามผู้ไม่เห็นด้วยกับนโยบายรัฐ ด้วยข้อกล่าวหาที่เชื่อมโยงพวกเขากับความเป็นคอมมิวนิสต์ หรือไม่ก็สัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านที่อยู่ในฝ่ายโลกคอมมิวนิสต์ หนังสือภาพชุดนี้กำลังสื่อสารความหมายนี้ให้กับผู้อ่านยุคนั้น

หนังสือภาพประวัติศาสตร์ ฉบับ เหม เวชกร ชุดนี้ไม่เพียงแต่เป็นที่นิยมในปลายทศวรรษ 2500 เท่านั้น ยังได้กลายเป็นหนึ่งในสองต้นแบบการวาดภาพเขียนฉบับพิมพ์ให้กับสมุดภาพและหนังสือการ์ตูนปัจจุบันด้วย ซึ่งนอกเหนือจากตัวบทที่เดินตามโครงเรื่องประวัติศาสตร์ชาติกระแสหลัก เรื่องเล่าส่วนที่เป็นภาพก็มีอิทธิพลต่อโครงเรื่องและโวหารของภาพ เป็นต้นว่าหนังสือชุดวีรกรรมไทย ซึ่งมีทั้งหมดไม่ต่ำกว่า 4 เรื่อง ได้แก่ พระนเรศวร ขว้านบ้านบางระจัน ท้าวเทพสตรี ท้าวศรีสุนทร และท้าวสุรนารี เคยจัดพิมพ์มาแล้วถึง 12 ครั้ง นับย้อนหลังจากปี 2547 และในเล่มที่วาดด้วยเรื่อง “พระนเรศวรมหาราช”²⁵

ในส่วนของภาพนั้นพบว่า เป็นการผลิตซ้ำโดยอาศัยต้นแบบของ เหม เวชกร ไม่ว่าจะเป็นภาพพระราชพิธีอภิเษกของพระมหาธรรมราชา ภาพครอบครัวสมเด็จพระนเรศวร และภาพหลักเรื่องเล่าพระนเรศวรสองภาพ คือ พิธีหลั่งน้ำทักษิโณทกประกาศอิสรภาพและกระทำยุทธหัตถี ภาพวาดฉบับพิมพ์ทั้งสองเลือกทำประทับตั้งแต่นั่งพับพระบาทซ้าย พระบาทขวาห้อยเหยียบพื้น โดยมีภาพประกอบ คือ พระมหาเถรคันฉ่อง ผู้บอกข่าวกษัตริย์พม่าจะลอบทำร้าย และพระเอกาทศรถทรงนั่งบนตั่งพร้อมเครื่องยศ

พระนเรศวรทรงประกาศอิสรภาพด้วยทำนองหลั่งน้ำทักษิโณทกลักษณะนี้ เป็นภาพที่ถูกนำไปใช้ผลิตซ้ำทั้งภาพเขียน และรูปปั้นพระบรมราชานุสาวรีย์ในต่างจังหวัด 2 แห่งคือ พิษณุโลก และเพชรบูรณ์

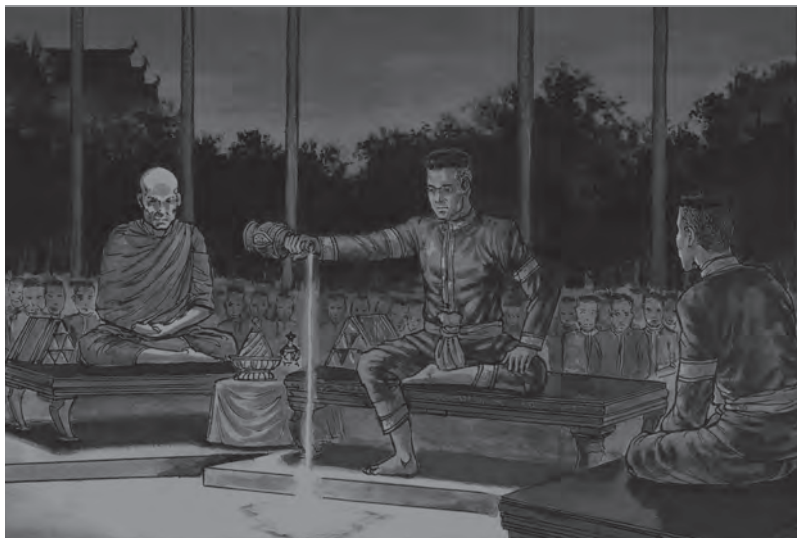
เราพบท่าทรงหลั่งน้ำประกาศอิสรภาพด้วยทำนองซึ่งเป็นท่ามาตรฐานอีกแบบหนึ่ง มีต้นแบบคือ ประติมากรรมนูนต่ำที่แท่นฐานพระบรมราชานุสาวรีย์ดอนเจดีย์สุพรรณ โดยมีการผลิตซ้ำทำประกาศอิสรภาพแบบยืนในการทำรูปปั้นพระบรมราชานุสรณ์ ที่มณฑลทหารบกที่ 3 พิษณุโลก และที่เมืองงาย เชียงใหม่ และการแสดงมหรสพ แสง เสียง ในงานสมโภชฉลองประจำปีที่ดอนเจดีย์

พระมหาธรรมราชาทรงรับอภิเษกจากกษัตริย์พม่าให้ครองกรุงศรีอยุธยา
ในฐานะเจ้าประเทศราช การจัดองค์ประกอบและรายละเอียดภาพเหมือน
ภาพเขียนของเหม เวชกร (จากทิพย์วรรณ แสงวงศ์ และเดชาชาติ เทียนแสง 2544
หนังสือภาพชุด “วีรกรรมไทย” สมเด็จพระนเรศวรมหาราช : รูปที่ 4)

ภาพเขียนต้นฉบับ พระมหาธรรมราชา ทรงราชาภิเษก
จากฝีมือ เหม เวชกร (จาก คึกษาธิการ, กระทรวง 2508
ภาพประวัติศาสตร์สมเด็จพระชัยราชาธิราช
ถึงเสียกรุงศรีอยุธยา : ภาพที่ 87 หน้า 13)

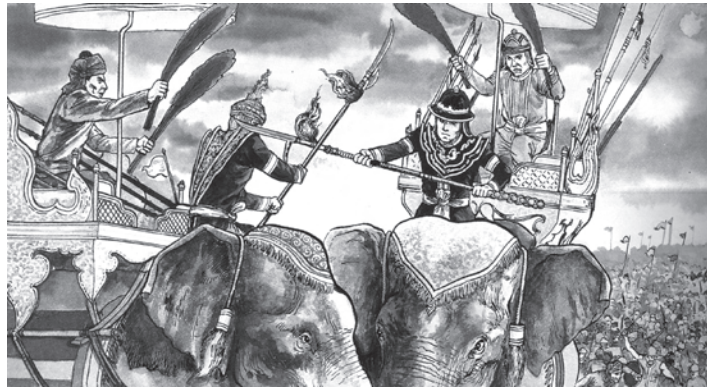
1 2 3

1. ทรงหลังน้ำทักษิณทกประกาศ “อิสราภาพ” เหมือนรูปต้นแบบ เหม เวชกร (ดูเปรียบเทียบ) (จากทิพย์วรรณ แสงศรี และ เฉชาชาติ เทียนสม 2547 หนังสือภาพชุด “วีรกรรมไทย” สมเด็จพระนเรศวรมหาราช : รูปที่ 12)
2. พระบรมราชานุสาวรีย์ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ณ มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก (ภาพจากกองวรรณกรรมกรมศิลปากร 2542 อนุสาวรีย์ในประเทศไทย เล่ม 2 : 12)
3. พระบรมรูปในศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช หมู่ที่ 3 ตำบลท่าโรง อำเภอยะบوري จังหวัดเพชรบุรี (จาก กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร 2542 อนุสาวรีย์ในประเทศไทย เล่ม 2 : 23)

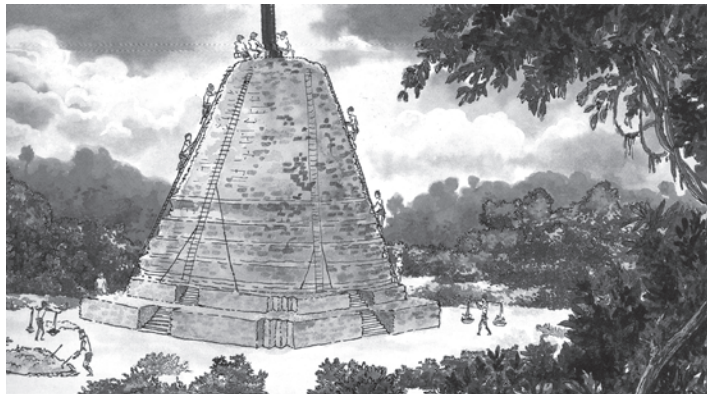
ส่วนภาพยุทธหัตถี หนังสือภาพเล่มหลังไม่มุ่งเน้นภาพของช้างทรงที่ประสานงาเท่ากับการต่อสู้บนหลังช้าง เป็นการปะทะกันของพระแสงของ้าวทั้งสองฝ่าย และใช้คำบรรยายเหตุการณ์แพ้ชนะ 2 ฉาก จบเหตุการณ์นี้ หนังสือก็เสนอภาพตอนเจดีย์ สุพรรณบุรี และพระบรมราชานุสาวรีย์เข้ามาเพื่อยืนยันชัยชนะและสถานที่ยุทธหัตถีครั้งนี้ คือ หนองสาหร่าย สุพรรณบุรี เพื่อสร้างความเป็นจริงให้กับเรื่องเล่าในหนังสือภาพ

ภาพยุทธหัตถี (จากทิพย์วรรณ แสงศรี
และเดชาชาติ เทียนสม 2547.
หนังสือภาพชุด “วีรกรรมไทย”
สมเด็จพระนเรศวรมหาราช : รูปที่ 23)

กำลังก่อสร้างอนุสรณ์ดอนเจดีย์
ภาพจินตนาการถึงเหตุการณ์อดีต เป็นกระบวนการ
สร้างความจริงของการเขียนประวัติศาสตร์ไทย
(จากทิพย์วรรณ แสงศรี และ เดชาชาติ เทียนสม
2547 หนังสือภาพชุด “วีรกรรมไทย”
สมเด็จพระนเรศวรมหาราช : รูปที่ 24)

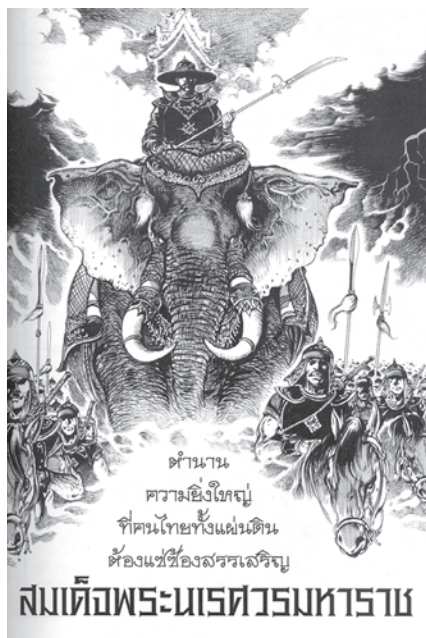
สมเด็จพระนเรศวรในสมุดภาพประวัติศาสตร์ของยุคนั้นทรงมีวีรภาพของ “นักรบ” ของ
ชาติไทยควบคู่กับความเป็นกษัตริย์ ดังที่ตอนจบของหนังสือ “สมเด็จพระนเรศวรมหาราช” สรุปว่า

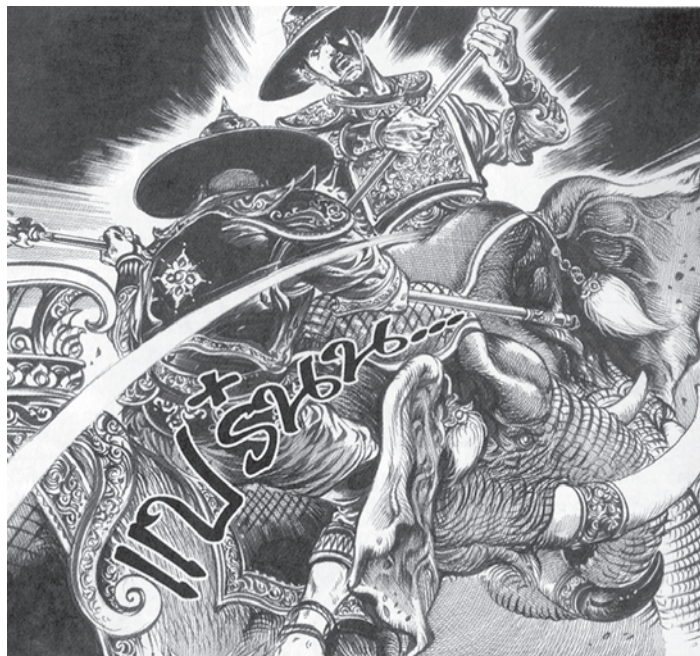
ภาพเขียนพระบรมราชานุสาวรีย์ ยุทธหัตถี ภาพตัวแทน “ทหารนักรบ” ที่ถูกสร้างขึ้นในทศวรรษ 2500 การใช้ภาพนี้เป็นตอนจบ
จึงเป็นสารของปัจจุบัน (จากทิพย์วรรณ แสงศรี และ เดชาชาติ เทียนสม 2547 หนังสือภาพชุด “วีรกรรมไทย” สมเด็จพระนเรศวรมหาราช : รูปที่ 28)

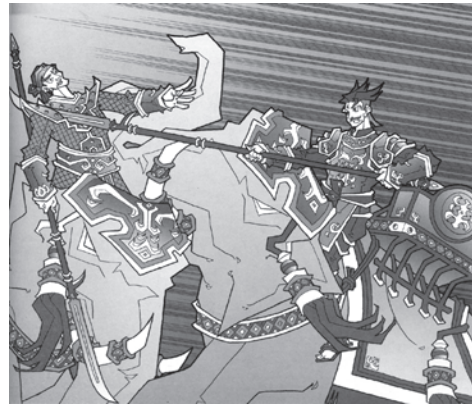
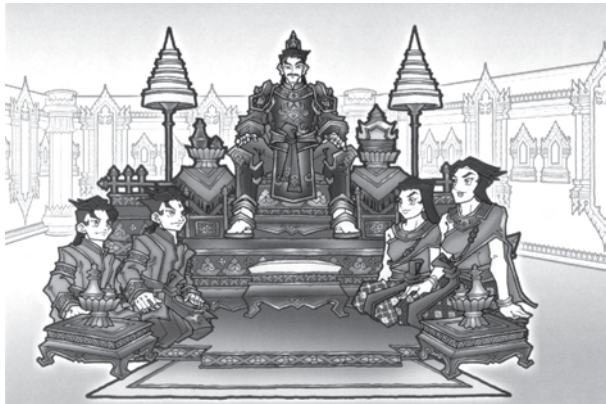

“สมเด็จพระนเรศวร ทรงเป็นยอดนักรบที่ประสูติมาเพื่อกู้ชาติไทยโดยแท้ ประชาชนชาวไทยระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณอันเป็นล้นเกล้าฯ จึงได้พร้อมใจกันถวายพระนามพระองค์ท่านว่า “สมเด็จพระนเรศวรมหาราช”

โอม รัชเวทย์ เขียนภาพพระนเรศวรประทับบนหลังช้าง
หลังน้ำทักขิโนทกและกระทำยุทธหัตถี
บ่งบอกอารมณ์ ความเคลื่อนไหวมากกว่าภาพรุ่นก่อน
หากแต่โครงเรื่องและภาษาของภาพไม่แตกต่างกัน
(จาก โอม รัชเวทย์ 2550
พระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
ฉบับการ์ตูน : 5, 34, 59)

ภาพการ์ตูนของวิชณุ โชติธนานุรักษ์ เล่าเรื่องพระนเรศวรแบบผลิตซ้ำ แต่ลายเส้นและอารมณ์ภาพที่ใกล้เคียงกับรูปสัญลักษณ์ในเกมคอมพิวเตอร์ ก็สามารถเปิดช่องให้เรื่องเล่าแบบเดิมมีพื้นที่ตัวตนสื่อสารกับผู้อ่านรุ่นใหม่ได้ต่อไป (จากวิชณุ โชติธนานุรักษ์ 2550 นเรศวรมหาราช (ฉบับการ์ตูน) : 10, 61, 113)

เห็นได้ว่านับจากนี้ พระนเรศวร (และรวมถึงกษัตริย์ไทยองค์อื่นในหนังสือภาพ) ก็มีได้เป็นจักรพรรดิราชหรือกษัตริย์ของโลกและจักรวาลอีกต่อไป ภาพลักษณ์ของกษัตริย์ “ยอดนักรบ” แห่งชาติไทย ที่อยู่ในภาพเขียนประเภทสมุดภาพ ได้ถ่ายทอดไปยังหนังสือภาพการ์ตูนอีกหลายเล่ม อย่าง โอม วัชเวทย์²⁶ หรือ วิชณุ โชติธนานุรักษ์²⁷ ในขณะที่โอม รักษารูปแบบภาพแนวเดียวกับ เหม เวชกร แต่วิชณุ กลับใช้ภาพสัญลักษณ์ที่อยู่ในเกมคอมพิวเตอร์ ที่ดูแล้วเหมือนการ์ตูนนักรบ (นินจา) ญี่ปุ่น ที่น่าจะถูกใจเยาวชนร่วมสมัย และไม่น่าแปลกใจนักที่โครงเรื่องโหวหาร และตัวบท ยังคงเป็นการผลิตซ้ำ

สารที่ปรากฏโดยเฉพาะในฉบับของ โอม วัชเวทย์ เป็นการใช่วาทกรรมที่ว่าด้วยความสามัคคีและเอกภาพ เรียกร้องให้สังคมไทยในยุครัฐบาลทักษิณใน พ.ศ. 2549 ที่เขาเห็นว่าการล้มแตกแยกและทำให้ชาติอ่อนแอจนนำไปสู่สภาวะ “กรุงแตก” ได้ หันกลับมาปรองดองกัน

สารในเรื่องเล่าพระนเรศวร จึงทำหน้าที่เป็นยาวิเศษคอยแก้ปัญหาชาติบ้านเมืองไทยไม่ว่าจะผ่านกาลเวลาไปกี่ร้อยปีก็ตาม ดูเหมือนว่า อดีตพระนเรศวรช่วยเยียวยาแก้ปัญหาด้านขวัญกำลังใจและความเชื่อในหมู่สาธารณชนได้ พลังของเรื่องเล่าพระนเรศวรในประวัติศาสตร์ชาติจึงใช้ได้ไม่หมด พลังนี้ส่วนหนึ่งมาจากรูปลักษณ์ความทรงจำอันหลากหลายของพระนเรศวรที่มีให้เลือกได้ตามใจชอบของสาธารณชน ดังเห็นได้จากภาพเขียนที่ปรากฏตามสื่อการพิมพ์ที่เขียนไว้ข้างต้น พระนเรศวรแต่ละฉบับแตกต่างกัน ทำให้ผู้อ่านเลือกพระนเรศวรในแบบฉบับที่ตัวเองชอบ นี่เองทำให้พลังของพระองค์รวมถึง สารที่เป็นวาทกรรมแห่งชาติจึงยังคงอยู่กับประชาชนชาวไทยตลอดกาล

เชิงอรรถ

¹ ดูคำอธิบายนี้จาก Thongchai Winichakul. 1997. “The Quest for “Ciwilai” when the Siamese Elites Locating “Siam” through Travels , Ethnography , Exhibitions and Museums in the late 19th and early 20th Century Siam,” For the Conference on King Chulalongkorn trip to Europe in 1897. (Bangkok : The Siam Society and the Thailand Research Fund) , 18-20 December 1997.

² คาวาเบ โดชิโอะ, ยูฟา ชุมจันทร์ แปล, “การแบ่งยุคสมัยของการประวัติศาสตร์ไทย,” จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 2 , 3(เมษายน 2518), หน้า 87-100.

³ อ่านการเขียนประวัติศาสตร์ต้นแบบแนวนี้ ได้จากปรมาลิขิโนรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า, พระธรรมเทคนาพระราชพงษาวดารสังเขป, (กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิชย์), 2515. และเบาริง, จอห์น, “พงศาวดารสยามอย่างย่อ (ภาคผนวก),” ราชอาณาจักรและราชรัฐสยาม เล่ม2, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทยและมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์), 2547.

⁴ ดูการศึกษาเรื่องนี้ได้ใน วารุณี โอสธารมย์, อุดมการณ์แห่งชาติ พ.ศ. 2411-2475 : พัฒนาการของความคิดชาตินิยม และการปลูกฝังผ่านระบบการศึกษาในโรงเรียน, (กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.), 2524.

⁵ Thongchai Winichakul, 1997, อ้างแล้ว.

⁶ ดูข้อมูลประมวลถึงรำลึกถึงพระนครได้ใน บุหลง ศรีกนก, “สมเด็จพระนครินทร์กับสำนักทางประวัติศาสตร์” เอกสารประกอบการเสวนาทางวิชาการจากวีรกรรมสมเด็จพระนครินทร์, วันพฤหัสบดีที่ 18 มกราคม 2550 ฯ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) กรุงเทพมหานคร.

⁷ พระราชพงศาวดาร, โคลงภาพพระราชพงศาวดาร, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์), 2526, คำนำ.

⁸ เอี่ยมพร ศรสวรรณ, เรืออากาศตรีหญิง, “โคลงภาพพระราชพงศาวดาร : การศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์นิพนธ์,” สายธารแห่งอดีต. (กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 2550, หน้า 125-140.

⁹ แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย และบุษกร พิทยาพิทย, “วัดสุวรรณดาราราม พระอารามสำคัญแห่งราชวงศ์จักรี,” จิตรกรรมฝาผนังพระวิหารวัดสุวรรณดาราราม, (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ), 2545, หน้า 88.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 97 - 100.

¹¹ น. ณ ปากน้ำ, จิตรกรรมฝาผนังพระวิหารวัดสุวรรณดาราราม. (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ), 2545, หน้า 10-11.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 10-12.

¹³ แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย และบุษกร พิทยาพิทย, 2545, อ้างแล้ว, หน้า 100.

¹⁴ ปยุต เงากระจ่าง, อนุสรณ์ เหม เวชกร (หนึ่งร้อยปี เหม เวชกร) , (กรุงเทพฯ : ห้องสมุดการทูตไทย), 2544.

¹⁵ ปยุต เงากระจ่าง, 2544, อ้างแล้ว,

¹⁶ ศึกษาธิการ, กระทรวง, ภาพประวัติศาสตร์ไทย เล่ม 2, (กรุงเทพฯ : cursa), 2508.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 9.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 16.

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 18.

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 18.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 12-13.

²⁵ ทิพย์วรรณ แสงศรี เรียบเรียง, เดชาชาติ เทียนเสม เขียนภาพประกอบ, สมเด็จพระนครินทร์, (กรุงเทพฯ : บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชย์จำกัด), 2547.

²⁶ โอม รัชเวทย์, พระราชประวัติสมเด็จพระนครินทร์ ฉบับการ์ตูน, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์คอมมิกส์), 2550.

²⁷ วิษณุ โชติธนานุรักษ์, นครินทร์ 3 (ฉบับการ์ตูน), (กรุงเทพฯ : cursa), 2550.

บรรณานุกรม

ควาเบ โตชิโอะ. ยูฟา ชุมจันทร์ แปล. “การแบ่งยุคสมัยของการประวัติศาสตร์ไทย,” ใน จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 2, 3, เมษายน 2518

พระราชพงศาวดาร. โคลงภาพพระราชพงศาวดาร. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์. 2526.

บุษกร พิชยาพิทย. “ประวัติมหาเสวกตรี พระยา อนุศาสนจิตรกร (จันทร์ จิตรกร) ใน น. ณ ปากน้ำ จิตรกรรมฝาผนังพระวิหารวัดสุวรรณดาราราม. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ. 2545

บุหลง ศรีกนก. “สมเด็จพระนเรศวรกับสำนักทางประวัติศาสตร์” เอกสารประกอบการเสวนาทางวิชาการจากวีรกรรมสมเด็จพระนเรศวรมหาราช. วันพฤหัสบดีที่ 18 มกราคม 2550 ฯ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) กรุงเทพมหานคร. 2550

เบาริง, จอห์น. “พงศาวดารสยามอย่างย่อ (ภาคผนวก),” ราชอาณาจักรและราชรัฐสยาม เล่ม 2. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโตโยต้า ประเทศไทยและมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. 2547.

ปยุต เงากระจ่าง. อนุสรณ์ เหม เวชกร (หนึ่งร้อยปี เหม เวชกร). กรุงเทพฯ : ห้องสมุดการ์ตูนไทย. 2544.

ปรมาลิขิตชิโนรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า. พระธรรมเทศนาพระราชพงษาวดารสังเขป. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิชย์. 2515.

ทิพย์วรรณ แสงศรี เรียบเรียง. เตาชาชาติ เทียนเล่ม เขียนภาพประกอบ. สมเด็จพระนเรศวรมหาราช, กรุงเทพฯ : บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชย์จำกัด. 2547.

น. ณ ปากน้ำ. จิตรกรรมฝาผนังพระวิหารวัดสุวรรณดาราราม. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ. 2545.

วารุณี โอสธารมย์. อุดมการณ์แห่งชาติ พ.ศ. 2411-2475 : พัฒนาการของความคิดชาตินิยม และการปลูกฝังผ่านระบบการศึกษาในโรงเรียน. กรุงเทพฯ : มปท., 2524.

วิชญ์ โชติธนานุรักษ์. นเรศวรมหาราช 3 (ฉบับการ์ตูน). กรุงเทพฯ : cursa. 2550.

ศึกษาธิการ, กระทรวง. ภาพประวัติศาสตร์ไทย เล่ม 2. กรุงเทพฯ : cursa. 2508.

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย และบุษกร พิชยาพิทย. “วัดสุวรรณดารารามพระอารามสำคัญแห่งราชวงศ์จักรี,” จิตรกรรมฝาผนังพระวิหารวัดสุวรรณดาราราม. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ. 2545.

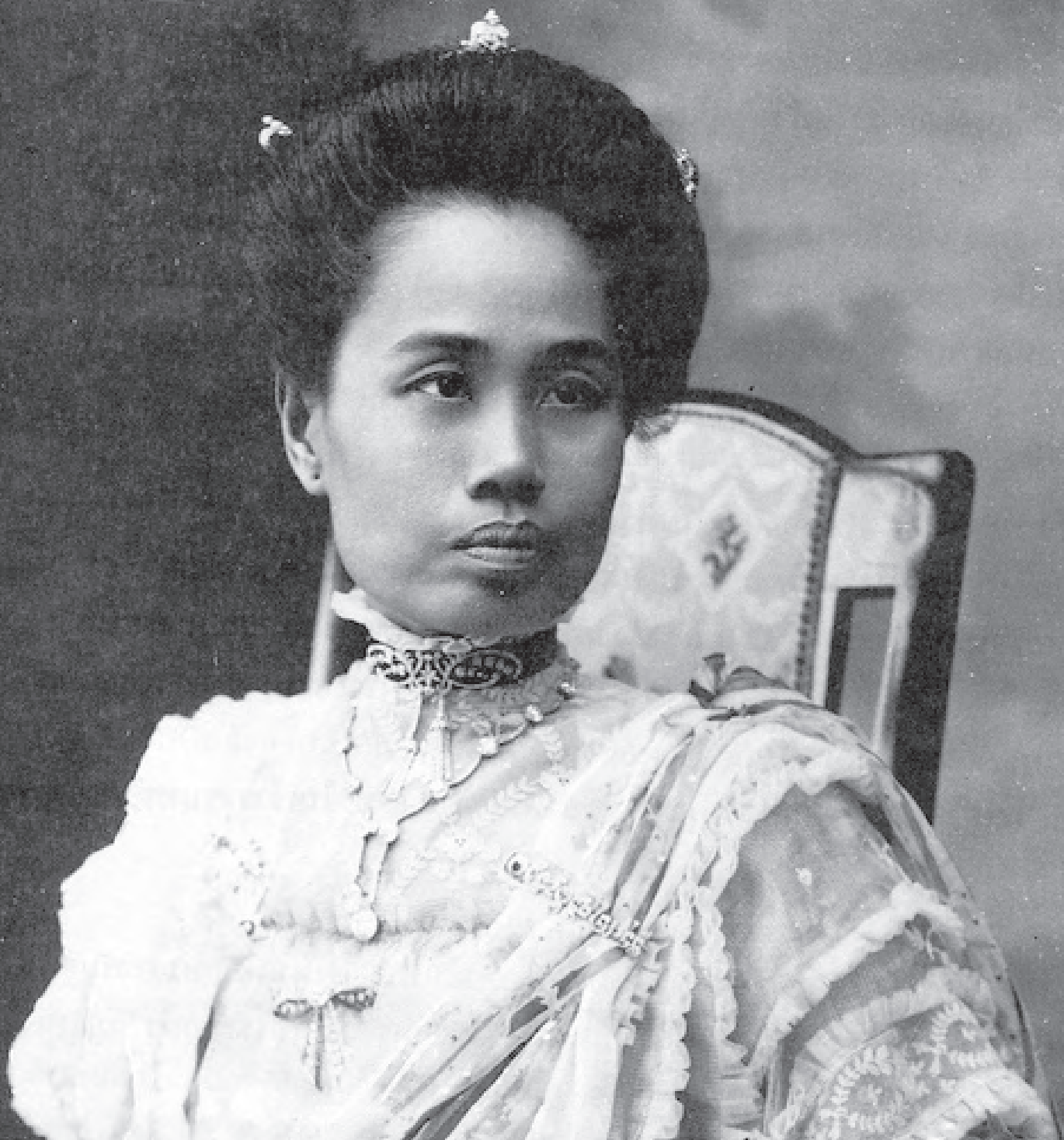
หนังสือที่ระลึก ศาสตราจารย์ เณิม นาศิริรักษ์. ศาสตราจารย์ เณิม นาศิริรักษ์ ศิลปินแห่งชาติทัศนศิลป์ (จิตรกรรม). มปท. 2546.

เอื้อมพร ศรสวรรณ, เรืออากาศตรีหญิง, “โคลงภาพพระราชพงศาวดาร : การศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์นิพนธ์,” สายธารแห่งอดีต. กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2550.

โอม รัชเวทย์. พระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราชฉบับการ์ตูน. กรุงเทพฯ : อมรินทร์คอมมิกส์. 2550.

Thongchai Winichakul. 1997. The Quest for “Civilai” when the Siamese Elites Locating “Siam” through Travels, Ethnography, Exhibitions and Museums in the late 19th and early 20th Century Siam,” For the Conference on King Chulalongkorn trip to Europe in 1897. The Siam Society and the Thailand Research Fund , Bangkok , 18-20 December 1997.

พระราชชายาเจ้าดารารัศมี

ประวัติศาสตร์นิพนธ์ เรื่อง พระราชชายา เจ้าดารารัศมี และอัตลักษณ์ของเชียงใหม่

ดารุณี สมศรี

พระราชชายา เจ้าดารารัศมี เป็นพระราชชายาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางพระองค์หนึ่ง โดยเฉพาะในจังหวัดเชียงใหม่จะปรากฏสัญลักษณ์ต่างๆ ทั้งชื่อ สิ่งก่อสร้างและอนุสาวรีย์ เช่น ค่ายดารารัศมี (กองบังคับการตำรวจตระเวนชายแดน ภาค 3) โรงเรียนดาราวิทยาลัย พระตำหนักดาราภิรมย์ เป็นต้น การยอมรับพระราชชายา เจ้าดารารัศมี เป็นบุคคลสำคัญของเชียงใหม่ ยังเห็นได้จากการบรรจุเรื่องของพระราชชายา ไว้ในหลักสูตรท้องถิ่นระดับประถมศึกษาของโรงเรียนดาราวิทยาลัย¹

อย่างไรก็ตามแม้เรื่องราวของพระราชชายาฯ ได้รับการเผยแพร่อย่างกว้างขวางผ่านงานเขียน และการบอกเล่าของสังคมในรูปแบบพิธีกรรมและพิธีการต่างๆ เนื้อหาเหล่านั้นมีความใกล้เคียง กันมาก ซึ่งเกิดขึ้นจากการใช้แหล่งข้อมูลอ้างอิงแหล่งเดียวกัน โดยประวัติศาสตร์นิพนธ์เรื่อง พระราชชายาฯ ที่เป็นต้นแบบสำคัญให้งานเขียนอื่นๆ ประกอบด้วยงานเขียน 4 เรื่อง ดังนี้

1. พระประวัติพระราชชายา เจ้าดารารัศมี เรื่อง “พระประวัติ พระราชชายา เจ้าดารารัศมี” รวบรวมโดยเจ้าแก้วนวลรัฐ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์สุดท้าย จัดพิมพ์ในงานถวายพระเพลิง พระศพพระราชชายาฯ เมื่อ พ.ศ. 2477 หนังสือเล่มนี้เป็นงานเขียนเรื่องพระราชชายาฯ เรื่องแรก นำเสนอพระประวัติของพระราชชายาฯ ตั้งแต่ประสูติจนถึงสิ้นพระชนม์

ประเด็นสำคัญที่ปรากฏในพระประวัติของพระราชชายาฯ นี้คือ การเป็นบุคคลที่เชื่อมโยง เชียงใหม่เข้ากับสยาม เริ่มตั้งแต่ที่เจ้าดารารัศมีคุ้นเคยกับวัฒนธรรมสยามตั้งแต่ทรงพระเยาว์ โดยได้รับการศึกษาหนังสือไทยและเรียนรู้ขนบธรรมเนียมของราชสำนักสยาม เช่น ทรงเข้าพิธี ไส้กันต์ตามแบบอย่างกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระกฐนพล ประดับเพชรแก่เจ้าดารารัศมี ไปจนกระทั่งการถวายตัวเป็นเจ้าจอมและเข้าไปอยู่ในพระบรม- มหาราชวัง และเป็นเจ้าจอมมารดาประสูติพระธิดาพระองค์หนึ่ง²

1	2
1. พระราชชายาเจ้าดารารัศมี ทรงประดับเครื่องราชย์อิสริยาภรณ์ชั้นปฐมจุลจอมเกล้าฝ่ายใน
 2. เจ้าจอมมารดาดารารัศมีกับพระธิดา พระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าหญิงวิมลนาคนพิสี

เรื่องราวขณะประทับในพระบรมมหาราชวังของพระราชชายาฯ ไม่ได้รับการกล่าวถึงรายละเอียด มีเพียงการเน้นย้ำถึงความจงรักภักดีและบทบาทการเชื่อมโยงสยามกับเชียงใหม่ว่า

“.....พระองค์มีความจงรักภักดีในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเจ้านายในราชจักรีวงศ์ และได้ทรงปฏิบัติหน้าที่เป็นที่ต้องพระราชหฤทัย แห่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเป็นอย่างดียิ่ง..... ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เจ้านายฝ่ายเหนือมีโอกาสดำเนินสนทนากับเจ้านายในราชจักรีวงศ์และข้าราชการทั่วไปอีกชั้นหนึ่ง.....”³

เนื้อหาของงานชิ้นนี้ประเด็นต่อมาที่ได้รับการเน้นย้ำคือ การเสด็จกลับเชียงใหม่ครั้งแรกของพระราชชายาฯ เมื่อ พ.ศ. 2450 ซึ่งในวาระนี้เจ้าจอมมารดาดารารัศมีได้รับการสถาปนาพระอิสริยยศเป็นพระราชชายา เจ้าดารารัศมี การเสด็จกลับครั้งนี้จึงได้รับการต้อนรับอย่างยิ่งใหญ่ ในฐานะพระราชชายาในกษัตริย์สยาม นอกจากนั้นยังกล่าวถึงพระกรณียกิจขณะประทับอยู่ในเชียงใหม่ ทั้งการรวบรวมอัฐิของเจ้านายเชียงใหม่ไปบรรจุไว้ที่ภู่วัดสวนดอก การเสด็จเยี่ยมพระญาติวงศ์และเจ้านายของเมืองต่างๆ ในล้านนา เป็นต้น⁴

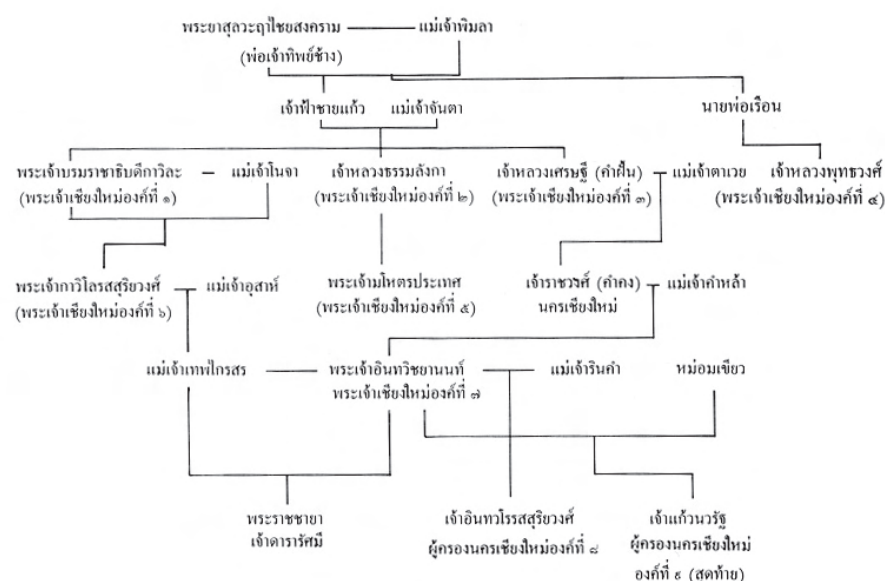

ประเด็นถัดมาคือ การกล่าวถึงพระกรณียกิจของพระราชชายาฯ ขณะเสด็จกลับมาประทับที่เชียงใหม่อย่างถาวรตั้งแต่ พ.ศ. 2457 ไปจนกระทั่งสิ้นพระชนม์ ประกอบด้วยการสนับสนุนการศาสนาเห็นได้จากการซ่อมแซมวัดวาอารามต่างๆ การอุปถัมภ์โรงเรียน การประพาสที่ต่างๆ การส่งเสริมการกสิกรรม และที่สำคัญคือ การเป็นเจ้านายที่เป็นที่เคารพนับถือของข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน และมีความคุ้นเคยเป็นอย่างดีกับพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ของราชวงศ์จักรี⁵

พร้อมกันนี้หนังสือเล่มนี้ยังได้นำพระราชหัตถเลขาและพระราชโทรเลขที่รัชกาลที่ 5 พระราชทานพระราชชายาฯ ระหว่างเสด็จกลับเชียงใหม่มาพิมพ์ด้วย ซึ่งให้เห็นความโปรดปรานและพระมหากรุณาธิคุณของรัชกาลที่ 5 ต่อพระราชชายาฯ นอกจากนี้ยังปรากฏพระราชโทรเลขของรัชกาลที่ 7 พระราชทานพระราชชายาฯ ขณะประสูติ รวมทั้งโทรเลขและจดหมายของพระบรมวงศานุวงศ์และบุคคลสำคัญอื่นๆ ที่แสดงความห่วงใย และสอบถามอาการ⁶

ความสำคัญอีกประการหนึ่งของงานประวัติศาสตร์นิพนธ์เรื่องนี้คือ การนำเสนอเชื้อสายวงศ์ตระกูลของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ในรูปแบบของแผนผังต้นไม้ ซึ่งตามรูปแบบนี้พระราชชายาฯ สืบเชื้อสายมาจาก “พระเจ้าผู้ครองนครทั้งสองฝ่าย” ขนบการแสดงเชื้อสายตระกูลอันสูงส่งตามแบบอย่างของพระราชชายาฯ นี้จะเป็นแบบอย่างให้แก่ผู้สืบเชื้อสายเจ้านายเชียงใหม่และวงศ์เจ้าเจ็ดตน ที่จะแสดงประวัติสายตระกูลอันเก่าแก่ของตนไว้ในหนังสือที่ระลึกต่างๆ

แผนภูมิสายปฐมวงศ์ ราชวงศ์เชียงใหม่

เนื้อหาและรูปแบบของ “พระประวัติ พระราชชายา เจ้าดารารัศมี” ดังกล่าวข้างต้นถือเป็นต้นแบบที่สำคัญที่สุดต่องานประวัติศาสตร์นิพนธ์เรื่องพระราชชายาฯ ในเวลาต่อมาใน 2 ลักษณะ พบว่ารูปแบบแรกหนังสือเล่มนี้ได้รับการคัดลอกไปพิมพ์ซ้ำเป็นส่วนหนึ่งของหนังสือเล่มอื่นๆ และอีกรูปแบบหนึ่งคือนำเนื้อหาไปอ้างอิงในงานเขียนยุคต่อมา

2. งานเขียนเรื่องต่อมาที่มีความสำคัญต่อการรับรู้เรื่องราวของพระราชชายาฯ ของสังคมคือ “เพ็ชรลานนา” ของปราณี ศิริธร ณ พัทลุง งานชิ้นนี้เป็นสารคดีประวัติบุคคลสำคัญของเชียงใหม่ พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2507 ผู้เขียนเป็นนักหนังสือพิมพ์ จึงมีลีลาการเขียนแบบข่าวคือเรื่องราวตื่นเต้น มีสีสันชวนติดตาม กระตุ้นความสนใจของผู้อ่าน นอกจากนี้ผู้เขียนยังมีภูมิหลังที่ใกล้ชิดกับกลุ่มเจ้านายพื้นเมืองของเชียงใหม่และข้าราชการ เพราะเกิดและเติบโตในครอบครัวข้าราชการชั้นสูงของเชียงใหม่และประกอบอาชีพในแวดวงราชการและธุรกิจ ประวัติบุคคลที่กล่าวถึงในหนังสือเล่มนี้เกือบทั้งหมดจึงเป็นเชื้อสายเจ้านายเชียงใหม่และข้าราชการในเชียงใหม่ โดยเฉพาะเจ้านายเชียงใหม่ นั้น กล่าวถึงตั้งแต่ความเป็นมาของเจ้าเมืองในล้านนานับตั้งแต่สมัยพระเจ้ากาวิละ และแสดงลำดับการสืบสายตระกูลมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งถือเป็นการรวบรวมของพระราชชายาฯ และเจ้าราชภาคนิย

ส่วนที่วาดด้วยพระประวัติของพระราชชายาฯ ในหนังสือเล่มนี้เป็นผลงานการเรียบเรียงของแสงดาว ณ เชียงใหม่ ซึ่งเคยเป็นข้าราชการของพระราชชายาฯ เนื้อหานี้นำมาจาก “พระประวัติ พระราชชายา เจ้าดารารัศมี” และมีการเพิ่มเติมพระปรีชาสามารถความรู้ของพระราชชายาฯ เรื่องประเพณีวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ล้านนา ความเชี่ยวชาญเรื่องกาพย์กลอน ละคร นาฏศิลป์และงานฝีมือ อาทิ การออกแบบลวดลายผ้า การทำดอกไม้สด การดัดแปลงและจัดระเบียบท่าพอน⁷ ซึ่งไม่ปรากฏในงานของเจ้าแก้วนารี

ความสำคัญของงานชิ้นนี้อีกประการหนึ่งคือ การกล่าวถึงพระประวัติของพระราชชายาฯ “ด้วยรสนิยมนวนิยาย” นั่นคือ การเขียนเรื่องให้พระราชชายาฯ มีชาติกำเนิดสูงส่งเป็นพระธิดาของพระเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ที่พระบิดาโปรดปรานที่สุด แต่ด้วยเหตุผลทางการเมืองจึงต้องไปดำรงฐานะเจ้าจอมของพระมหากษัตริย์สยาม ในระหว่างที่ประทับในพระบรมมหาราชวังกรุงเทพฯ ต้องเผชิญการกลั่นแกล้งของผู้ที่อิจฉาริษยาอยู่โดยตลอด จนพระองค์ปรารถนาจะกลับเชียงใหม่ แต่ด้วยความจงรักภักดีต่อพระสวามีและเห็นแก่ประโยชน์ของบ้านเมืองจึงต้องอดทนอยู่ต่อไป งานของปราณีจึงทำให้เกิด “เรื่องเล่า” เกี่ยวกับพระราชชายาฯ ที่สังคมรับรู้อย่างกว้างขวาง เรื่องเล่าเรื่องหนึ่งที่อยู่ในความทรงจำของสังคมอย่างแนบแน่นคือเรื่องที่ยังถูกส่งคนมาขอเจ้าดารารัศมีไปเป็นลูกเลี้ยง ซึ่งไม่ปรากฏเรื่องเล่านี้ในงานของเจ้าแก้วนารี ปราณีระบุว่า

“.....รัฐบาลอังกฤษก็มีนโยบายส่งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่
มาทบทวนติดต่อเจ้าผู้ครองนครสมัยนั้น
ขอพระราชยายา เจ้าดารารัศมีไปชุบเลี้ยงเป็นลูก
และรับการศึกษาเล่าเรียนที่กรุงลอนดอน.....”⁸

ความทุกข์ต่างๆ ที่พระราชชายาฯ ต้องเผชิญยังสอดแทรกอยู่ในงานเขียนประวัติของ
พระองค์ที่เขียนโดยเชื้อสายเจ้านายเชียงใหม่อดีตข้าหลวงของพระราชชายาฯ ที่อยู่ในรูปของคำ
บอกเล่าผ่านผู้เขียนเหล่านี้ เช่น เรื่องเล่าที่ว่ามีคนในวังกล่าวประชดประชันพระราชชายาฯ ว่า
“เหม็นปลาร้า” หรือเรื่องน้ำในห้องสรงของพระราชชายาฯ ถูกโรยด้วยหมามูย เครื่องเพชรของ
หลวงที่หายไปปรากฏอยู่ที่ตำหนักพระราชชายาฯ เป็นต้น

พระราชชายาเจ้าดารารัศมี กับพระญาติและข้าราชบริพารที่ตามเสด็จลงมาจากเชียงใหม่มาอยู่ในพระบรมมหาราชวัง

3. ประวัติศาสตร์นิพนธ์เรื่องพระราชชายาฯ เล่มต่อมาที่ส่งอิทธิพลต่องานชิ้นอื่นๆ คือ
“งานอนุสรณ์ถวายแด่พระราชชายา เจ้าดารารัศมี ในรัชกาลที่ 5” จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสครบ
รอบ 40 ปีของการสิ้นพระชนม์และ 100 ปี ประสูติของพระราชชายาฯ เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม
2516 หนังสือเล่มนี้เป็นการเล่าเรื่องราวของพระราชชายาฯ จากบุคคลที่เคยรู้จักพระองค์ขณะ
ดำรงพระชนม์ชีพ ฉายภาพพระจริยาวัตรที่น่าเคารพและความมีพระกรุณาของพระองค์ต่อ
ข้าราชบริพาร⁹

ส่วนพระประวัตินั้นเรียบเรียงโดยแสงดาว ณ เชียงใหม่ มีเนื้อเรื่องใกล้เคียงกับงานของเจ้าแก้ว นวรัฐ แต่ได้เพิ่มเติมเรื่องการเผยแพร่วัฒนธรรมของชาวเหนือ โดยทรงให้ข้าหลวงในตำหนักแต่งกายแบบชาวเหนือ คือนุ่งซิ่น ไผ่มยาวและเกล้าผม ด้วยเหตุผลว่า

“.....เพื่อเผยแพร่ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงาม
ของชาวเหนือให้ชาววังทั้งหลายได้ตระหนักว่า
มิได้ต่ำด้อยหรือด้อยความเจริญไปกว่าขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี
และวัฒนธรรมของชาวเมืองหลวงแต่อย่างใด.....”¹⁰

อย่างไรก็ตามในขณะที่งานชิ้นนี้ให้ความสำคัญกับการดำรงอัตลักษณ์ท้องถิ่นของพระราชชายาฯ แต่ก็เน้นย้ำความจงรักภักดีที่มีต่อพระมหากษัตริย์และความคุ้นเคยกับพระบรมวงศานุวงศ์สยามด้วย รวมทั้งการกล่าวถึงเกียรติยศและพระมหากรุณาธิคุณที่รัชกาลที่ 5 พระราชทานพระราชชายาฯ

ลักษณะเด่นของงานชิ้นนี้อีกประการหนึ่ง คือ ให้ความสำคัญกับพระกรณียกิจด้านศิลปศาสตร์ของพระราชชายาฯ เป็นครั้งแรกที่มีการแจกแจงผลงานด้านนี้ของพระองค์อย่างละเอียด และเรื่องแบบนี้จะได้รับการอ้างอิงจากงานเขียนที่ผลิตออกมาช่วงหลังจำนวนมาก โดยระบุว่าพระราชชายาฯ เป็นผู้นำบทละครจากกรุงเทพฯ มาฝึกหัดให้คณะละครของพระเจ้าอินทวิชิตวงศ์ และข้าหลวงในตำหนัก และเปิดแสดงที่เชียงใหม่ ละครที่แสดงครั้งนั้นได้แก่เรื่องพระลอ สาวเครือฟ้า อิเหนา เป็นต้น นอกจากนี้ยังทรงอุปถัมภ์กวีในคุ้มหลวงเชียงใหม่ให้แต่งบทละครเรื่องน้อยใจยา ทั้งนี้พระราชชายาฯ เอง ทรงปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม และนำออกแสดงจนเป็นที่นิยมแพร่หลาย

งานเขียนเรื่อง “งานอนุสรณ์ถวายแด่พระราชชายา เจ้าดารารัศมี ในรัชกาลที่ 5” เล่มนี้ยังยกย่องพระราชชายาฯ ว่าเป็นผู้

“.....ฟื้นฟูและนำเอาศิลปทางภาคกลาง
มาดัดแปลงให้เข้ากับศิลปะทางภาคเหนือ
จนเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย”¹¹

โดยทรงนำรูปแบบนาฏศิลป์ของกรุงเทพฯ มาปรับปรุงและดัดแปลงการฟ้อนของเชียงใหม่ แล้วฝึกหัดให้แก่ข้าหลวงในตำหนักของพระองค์ ข้าหลวงคุ้มเจ้าแก้วนวรัฐ และลูกหลานของเจ้า

นายเชียงใหม่ ลำพูน และลำปางที่ทรงอุปถัมภ์ไว้ ศิลปะการฟ้อนที่ทรงปรับปรุงขึ้นจึงถ่ายทอดไปสู่กลุ่มเจ้านายฝ่ายเหนือ ได้แก่ ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียน ฟ้อนม่านมยุรเชียงตา เป็นต้น

ซึ่งฟ้อนเหล่านี้ได้แสดงถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระนางเจ้ารำไพพรรณีเมื่อคราวเสด็จฯ เชียงใหม่ พ.ศ. 2469 รวมทั้งทรงนิพนธ์เพลงพื้นเมืองเพื่อใช้ในการรับเสด็จฯ ในครั้งนั้นด้วย พระปรีชาสามารถอีกประการหนึ่งที่ได้รับการกล่าวถึงคืองานฝีมือทั้งงานดอกไม้ใบตองและการเย็บปักถักร้อย ซึ่งทรงถ่ายทอดสู่ข้าหลวงและลูกหลานตระกูลเจ้านายเชียงใหม่เช่นกัน¹²

ประวัติศาสตร์ของพระราชชายา ปรากฏสู่การรับรู้ของสังคมอีกแง่หนึ่งคือ การนำเสนอเรื่องของพระตำหนักดาราภิรมย์และสวนเจ้าสหายที่อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งในขณะนั้นถูกใช้เป็นสถานที่ตั้งของกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน เขต 5 ค่ายดาราภิรมย์ พร้อมกับการยกย่องพระกรณียกิจด้านการเกษตรที่มีประโยชน์ต่อส่วนรวม อาทิเช่น การยกย่องพระราชชายา ว่าเป็นผู้ริเริ่มการปลูกกะหล่ำปลีในเชียงใหม่เป็นพระองค์แรก ส่งเสริมการปลูกถั่วลิสง และฝ้ายพันธุ์ใหม่

การจัดงานครบรอบ 40 ปี ของการสิ้นพระชนม์และ 100 ปี ของการประสูติของพระราชชายา ครั้งนี้ เป็นจุดเริ่มต้นของการจัดงานวันพระราชชายา เจ้าดารารัศมี ผู้จัดงานประกอบด้วยตัวแทนเจ้านายเชียงใหม่ หน่วยงานราชการและเอกชนที่มี “ประวัติศาสตร์” เกี่ยวข้องกับพระราชชายา เช่น ค่ายดาราภิรมย์ โรงเรียนดาราวิทยาลัย เจ้าชื่น สิริโรส ที่เคยทำงานด้านการเกษตรกับพระราชชายา ที่สวนเจ้าสหาย โรงเรียนนาฏศิลป์เชียงใหม่ เป็นต้น ดังนั้นเนื้อหาของหนังสือที่ระลึกนี้จึงเป็นส่วนผสมของความทรงจำอันหลากหลายที่กลุ่มคนต่างๆ มีต่อพระราชชายา หนังสือเล่มนี้จึงมีเนื้อหาครอบคลุมประเด็นต่างๆ หลากหลายมากกว่างานเขียนของเจ้าแก้ววรัญ ที่เน้นเรื่องความรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และบทบาทการเชื่อมโยงเชียงใหม่กับสยามให้สนิทแนบแน่นกัน

4. “ดารารัศมี พระประวัติพระราชชายา เจ้าดารารัศมี” เรียบเรียงโดยนงเยาว์ กาญจนจारी พิมพ์ครั้งแรกในงานฉลองอนุสาวรีย์ พระราชชายา เจ้าดารารัศมี พ.ศ. 2533 และจัดพิมพ์ซ้ำใน พ.ศ. 2539 หนังสือเล่มนี้เป็นการรวบรวมพระประวัติและพระกรณียกิจของพระราชชายาอย่างรอบด้าน เนื้อหาส่วนหนึ่งนำมาจากงานของเจ้าแก้ววรัญ และเพิ่มเติมคำบอกเล่าของบุคคลที่เคยใกล้ชิดพระราชชายา ลักษณะเด่นของหนังสือเล่มนี้คือรูปแบบการเขียนแบบวิชาการ มีการรวบรวมข้อมูลมาจากหลายแหล่งและรอบด้าน อ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูลอย่างชัดเจน จึงทำให้งานชิ้นนี้มีความน่าเชื่อถือ และได้รับการอ้างอิงจากงานเขียนในยุคต่อมาอย่างกว้างขวาง

หนังสืออีกหนึ่งเล่มที่มีรูปแบบการเขียนและเนื้อหาคล้ายคลึงกับงานของนงเยาว์คือ “ดารารัศมี สายใยรักสองแผ่นดิน : ที่ระลึกเนื่องในพิธีเปิดพิพิธภัณฑ์พระตำหนักดาราภิรมย์ 9 ธันวาคม 2542” เนื้อหาประกอบด้วยพระประวัติที่นำมาจาก “พระประวัติ พระราชชายา เจ้าดารารัศมี” ของเจ้าแก้ววรัญ และเพิ่มเติมข้อเขียนอื่นๆ จากผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น

“พระราชชายา เจ้าดารารัศมี พระจิริยวัตรและงานสร้างเสริมการดนตรี” ของพูนพิศ อมาตยกุล นอกจากนั้นยังมีการรวบรวมบทสัมภาษณ์ผู้ที่เคยรับใช้หรือเคยเป็นข้าราชการบริพารในตำหนักของพระราชชายาฯ ซึ่งล้วนบอกเล่าถึงพระปรีชาสามารถและพระกรุณาธิคุณของพระราชชายาฯ ต่อบุคคลต่างๆ

เมื่อพิจารณาจากงานเขียนประวัติของพระราชชายาฯ ดังกล่าวข้างต้นพบว่าทิศทางในการกล่าวถึงพระราชชายาฯ แบ่งได้เป็น 2 ประเด็น ดังที่ปรากฏในงานรุ่นแรกของเจ้าแก้ววรัญ ที่ทำให้พระราชชายาฯ มีความสำคัญเนื่องจากเป็นผู้เชื่อมโยงเชียงใหม่เข้ากับสยาม และยังเป็นผู้จงรักภักดีกับพระมหากษัตริย์สยาม และบทบาทของพระราชชายาฯ ที่เป็นเสาหลักให้เจ้านายฝ่ายเหนือ สามารถดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับของกรุงเทพฯ ส่วนการเขียนประวัติของพระราชชายาฯ ในยุคต่อมาของผู้ที่เคยใกล้ชิดเน้นประเด็นเรื่องพระปรีชาสามารถของพระราชชายาฯ ซึ่งพบว่าเรื่องการสร้างนาฏศิลป์ของเชียงใหม่ได้รับการกล่าวถึงมากที่สุด

พระราชชายากับการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของเชียงใหม่

งานเขียนประวัติพระราชชายาฯ ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น เป็นแหล่งข้อมูลให้เกิดการผลิตงานเกี่ยวกับพระกรณียกิจของพระราชชายาฯ ขึ้นจำนวนหนึ่ง ซึ่งให้ความสำคัญกับบทบาทของพระราชชายาฯ 2 ประการ คือการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างกรุงเทพฯ และเชียงใหม่ เช่น งานของอรุณ เวชสุวรรณ เรื่อง “พระราชชายาเจ้าดารารัศมีกับการรวมหัวเมืองภาคเหนือ : รวมบทความ ประวัติศาสตร์ ศิลปะและวัฒนธรรมภาคเหนือ”¹³

อีกประเด็นหนึ่งที่ได้รับการกล่าวถึงมากคือนาฏศิลป์เชียงใหม่ที่พระราชชายาฯ ประดิษฐ์ขึ้นและกลายมาเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของเชียงใหม่ในปัจจุบัน มีงานเขียนจำนวนมากยังระบุว่าพระราชชายาฯ สนพระทัยดนตรี นาฏศิลป์และการละครเป็นพิเศษตั้งแต่ประทับอยู่ในกรุงเทพฯ เมื่อเสด็จกลับไปประทับที่เชียงใหม่อย่างถาวรในปี พ.ศ. 2457 ได้นำแบบอย่างการดนตรีและนาฏศิลป์มาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมด้านนี้ของเชียงใหม่ อ้างว่าดนตรีพื้นเมืองของเชียงใหม่ดั้งเดิมนั้นไม่มีแบบแผนและไม่หลากหลายนัก มีเพลงบรรเลงขับร้องที่ใช้อยู่ประจำอยู่ประมาณไม่เกิน 20 เพลง เช่น เพลงอินหรือเพลงกล่อมเด็ก เพลงเก่าล้านนา เพลงเชียงใหม่ เพลงละม้าย เป็นต้น เมื่อพระราชชายาฯ เสด็จกลับมาประทับเชียงใหม่ทรงนำเพลงจากกรุงเทพฯ เข้ามาเผยแพร่ที่เชียงใหม่ ซึ่งส่วนมากเป็นเพลงไทยสำเนียงลาว เช่น ลาวสมเด็จ ลาวคำหอม ลาวดำเนินทราย ลาวเฉียง เป็นต้น¹⁴

ในด้านนาฏศิลป์ พระราชชายาฯ นำแบบอย่างจากกรุงเทพฯ มาประยุกต์เข้ากับการฟ้อนพื้นเมือง ก่อให้เกิดการฟ้อนแบบใหม่ๆ ขึ้น ที่สำคัญและพบเห็นได้บ่อยคือการฟ้อนเล็บ ดัดแปลงจากการฟ้อนแห่ครัวทานพื้นเมือง ซึ่งไม่มีรูปแบบตายตัว ทำรำ ลีลาหรือจังหวะปล่อย

ช่างฟ้อนของพระราชชายาฯ กำลังฝึกหัดอยู่บริเวณหน้าโรงกึ่งในบริเวณคุ้มท่าเจดีย์ ในขณะที่พระราชชายาฯ
ประทับอยู่ชาวเมืองจะใช้คำเรียกว่า “วัง” และขนานพระนามพระราชชายาฯว่า “เจ้าในวัง”)

การซ้อมฟ้อนม้ายมัยเชียงดาที่พระราชชายาฯ ทรงจัดรับเสด็จฟ้อนชุดนี้
พระราชชายาฯ ทรงคิดทำรำโดยดัดแปลงมาจากกระบี่ของพม่า

ตามแต่ละคนจะทำ พระราชชายาฯ เป็นผู้กำหนดท่ารำ จังหวะ ลีลา การจัดแถวให้เป็น
มาตรฐาน และการฟ้อนเทียนซึ่งดัดแปลงมาจากการฟ้อนเล็บ แต่เปลี่ยนจากใส่เล็บมาถือเทียน
ฟ้อนแทน เป็นการฟ้อนรับเสด็จรัชกาลที่ 7 ตอนกลางคืน เมื่อคราวเสด็จเยือนเชียงใหม่ พ.ศ. 2469
ขณะเวลาฟ้อนจะมีแสงไฟออกที่ปลายนิ้วเป็นที่แปลกตา¹⁵

การฟ้อนรำและแต่งกายเช่นนี้ได้รับการยอมรับว่าเป็นนาฏศิลป์พื้นเมืองของเชียงใหม่ ซึ่งเป็นนาฏศิลป์ที่มีระเบียบแบบแผนชัดเจนในการแสดง แตกต่างจากการฟ้อนรับแขกเมืองของเจ้านายพื้นเมืองของล้านนาที่ไม่มีระเบียบแบบแผน ดังปรากฏในงานเขียนบางเล่มที่กล่าวถึงการฟ้อนพื้นเมืองของล้านนาซึ่งตรงกับการฟ้อนของพระราชชายาฯ ว่า

“.....งานปอยหลวง มีช่างฟ้อนเป็นหญิงสาว 6-8 คน แต่งกายสวยงาม
ทักคอกไม้เป็นพวงระย้า ที่ปลายนิ้วมือใส่เล็บโลหะยาวปลายแหลม
สำหรับฟ้อนรำต้อนรับกระบวนแห่ครัวทาน.....”¹⁶

แบบแผนด้านนาฏศิลป์ของพระราชชายาฯ นี้ต่อมาได้ถือเป็นรูปแบบนาฏศิลป์ทางการที่มีการสืบทอดต่อมา

บทบาทการสร้างศิลปะการฟ้อนรำของพระราชชายาฯ ได้รับการกล่าวถึงอย่างแพร่หลาย มีงานเขียนที่ระบุถึงพระกรณียกิจด้านนี้โดยเฉพาะอยู่ไม่น้อย เช่น “การดนตรี การขับ การฟ้อน ล้านนา” ของธีรยุทธ ยวงศรี เขาเคยรับราชการครูสังกัดวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ งานเขียนเล่มนี้กล่าวถึงบทบาทของพระราชชายาฯ ในการปรับปรุง วางระเบียบแบบแผนให้แก่นาฏศิลป์ของล้านนา¹⁷ เรื่องราวลักษณะนี้ยังปรากฏอยู่ในงานศึกษาเรื่อง “พระราชชายา เจ้าดารารัศมี กับนาฏศิลป์ล้านนา” วิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิตสาขาวิชานาฏศิลป์ไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2543 ของสายสวรรค์ ขยันยิ่ง เป็นต้น

งานเขียนประวัติของพระราชชายาฯ ดังกล่าวข้างต้น นอกจากมีจุดมุ่งหมายเพื่อยกย่องพระราชชายาฯ แล้ว งานเขียนเหล่านั้นยังสะท้อนตำแหน่งหน้าที่และตัวตนของผู้ที่เกี่ยวข้องในการผลิตงานด้วย จากการศึกษาพบว่า กลุ่มคนที่สร้างงานประวัติศาสตร์นิพนธ์เรื่องพระราชชายาฯ คือกลุ่มเชื้อสายเจ้านายเชียงใหม่ หน่วยงานราชการและเอกชนที่สัมพันธ์กับพระราชชายาฯ ดังจะชี้ให้เห็นในรายละเอียดต่อไปนี้ คือ

1. กลุ่มเชื้อสายเจ้านายเชียงใหม่

จากกรณีเหตุการณ์การเสด็จฯ เยือนเชียงใหม่และมณฑลฝ่ายเหนือของรัชกาลที่ 7 เมื่อ พ.ศ. 2469 เป็นเรื่องเล่าต้นแบบที่แสดงถึงการยอมรับสถานะความสำคัญของกลุ่มเจ้านายเชียงใหม่ที่มีพระราชชายาฯ เป็นแกนนำ เรื่องเล่าการรับเสด็จครั้งนั้นพระราชชายาฯ เป็นนายกของงาน สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงมีลายพระหัตถ์ถึงพระราชชายาฯ บริภาษเรื่องการจัดการรับเสด็จฯ ที่เชียงใหม่ ที่ต้องการให้เป็นแบบเชียงใหม่ผสมกับกรุงเทพฯ จึงทรงเห็นว่าพระราชชายาฯ และเจ้านายเชียงใหม่น่าจะรู้เรื่องดี¹⁸

ผลการจัดการรับเสด็จฯ ที่ออกมาได้รับเสียงชื่นชมจากรัชกาลที่ 7 และกลุ่มผู้ตามเสด็จ โดยเฉพาะนาฏศิลป์ที่จัดแสดงรับเสด็จเป็นที่ยอมรับว่ามีความสวยงามแปลกตา¹⁹ จึงอาจกล่าวได้ว่า การรับเสด็จรัชกาลที่ 7 ครั้งนี้ เป็นการแสดงบทบาทความสำคัญของกลุ่มเจ้านายเชียงใหม่ ที่มีพระราชชายาฯ เป็นแกนนำ เป็นเหตุให้พระราชชายาฯ ได้รับการยอมรับนับถือและเชิดชูจากกลุ่มเชื้อสายเจ้านายเชียงใหม่ในภายหลัง

เรื่องราวพระปรีชาสามารถของพระราชชายาฯ ที่ได้รับการเผยแพร่โดยกลุ่มเชื้อสายเจ้านายเชียงใหม่ นั้นอาจกล่าวได้ว่าเกิดจากปัจจัยสองประการคือ ฝ่ายกรุงเทพฯ เองก็ยอมรับความสามารถของพระราชชายาฯ ดังที่รัชกาลที่ 7 กล่าวถึงเจ้านายเชียงใหม่ว่ายังดีกว่าเจ้านายเมืองอื่นในล้านนา เนื่องจากมีพระราชชายาฯ เป็นหลักอยู่ ส่วนอีกสาเหตุหนึ่งก็คือพระราชชายาฯ เป็นผู้ทำให้เจ้านายเชียงใหม่สามารถเข้าใกล้ชิดและได้รับการยอมรับจากพระมหากษัตริย์กรุงเทพฯ

ดังนั้นเห็นได้ว่า กลุ่มเชื้อสายเจ้านายเชียงใหม่ผูกตนเองเข้ากับความเป็น “ราชสำนักเชียงใหม่” ของพระราชชายาฯ โดยถือว่าพระราชชายาฯ ทรงเป็นผู้กำหนดแบบแผนของความ เป็น “เจ้านายเชียงใหม่” ขึ้น ทั้งการที่วงศ์เชียงใหม่เองมีเชื้อสายที่สืบเนื่องเก่าแก่ กลุ่มเชื้อสายเจ้านายเชียงใหม่ในยุคหลังจึงพยายามสืบเชื้อสายตนเองตามแนวทางที่พระราชชายาฯ วางแนวทางไว้ ดังปรากฏในการเขียนประวัติสายวงศ์ตระกูล การอ้างอิงถึงการมีวัฒนธรรมที่ ประณีตและเป็นระเบียบแบบแผนกว่าวัฒนธรรมของชาวบ้าน

สำคัญที่สุดคือ การที่พระราชชายาฯ เป็นตัวแทนผู้นำล้านนาที่ได้รับการยอมรับจากพระมหากษัตริย์และชนชั้นปกครองของกรุงเทพฯ ซึ่งแสดงถึงการยอมรับกลุ่มเจ้านายเชียงใหม่ทั้งหมด ดังนั้นการเผยแพร่เรื่องราวของพระราชชายาฯ จึงเป็นการเผยแพร่เกียรติคุณและความสำคัญของกลุ่มเจ้านายเชียงใหม่ว่ามีบทบาทในสังคมมาช้านาน การกล่าวถึงพระราชชายาฯ จึงเป็นการสร้างพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และพื้นที่ทางสังคมให้แก่ตนเองเช่นกัน กลุ่มเจ้านายเชียงใหม่ที่เคยใกล้ชิดพระราชชายาฯ ได้รับการถ่ายทอด “ความรู้” ต่างๆ จากพระองค์ ซึ่งความรู้ นั้นเป็นสิ่งเฉพาะที่ส่งวนไว้ให้ลูกหลานเจ้านายเชียงใหม่และเจ้านายฝ่ายเหนือตามเมืองต่างๆ เท่านั้น บุคคลที่ได้รับความรู้เหล่านี้จึงมีความ “พิเศษ” กว่าผู้อื่น การแสดงความพิเศษนี้ถูกเชื่อมโยงเข้ากับการได้รับการยอมรับจากสถาบันพระมหากษัตริย์และหน่วยงานราชการ

ในปัจจุบันกลุ่มเชื้อสายเจ้านายฝ่ายเหนือได้ดำเนินการหลายอย่างเพื่อธำรงการรับรู้เกี่ยวกับเจ้านายเชียงใหม่ไว้ในสังคม เห็นได้จากการเชื่อมโยงการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับพระราชชายาฯ ในยุคแรกอย่างใกล้ชิด ไม่ว่าจะเป็นการริเริ่มสร้างอนุสาวรีย์พระราชชายาฯ การจัดงาน 120 ปี พระราชชายาฯ เป็นต้น²⁰

2. หน่วยงานราชการและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับพระราชชายาฯ

มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับพระราชชายาฯ หลายแห่ง ทั้งเกี่ยวข้องด้วยชื่อ สถานที่และบทบาทหน้าที่ของหน่วยงาน เช่น วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ ค่ายดารารัศมี โรงเรียนดาราวิทยาลัย เป็นต้น หน่วยงานเหล่านี้ผลิตงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ ประวัติพระราชชายาฯ เพื่อการเผยแพร่ จัดงานและถ่ายทอดความรู้เรื่องพระราชชายาฯ อย่างเป็นระบบ ดังเช่นงานวันพระราชชายาฯ ซึ่งจัดขึ้นทุกวันที่ 9 ธันวาคมของทุกปี มีศูนย์กลางการจัดงานอยู่ที่ค่ายดารารัศมี ประชาสัมพันธ์การจัดงานไปยังพื้นที่ใกล้เคียง เป็นผลให้ประชาชนและนักเรียนในพื้นที่อำเภอแมริมอันเป็นที่ตั้งของค่ายแห่งนี้ได้รับเชิญร่วมในกิจกรรมด้วย

สถานศึกษาเป็นหน่วยงานอีกประเภทหนึ่งที่มีการถ่ายทอดเรื่องราวของพระราชชายาอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะโรงเรียนสตรี อย่างเช่น โรงเรียนวัดโนทัยพายัพ ซึ่งรับแบบอย่างการฟ้อนตามแนวทางพระราชชายา มาใช้ในโรงเรียน ทั้งนี้ครูจากคุ้มพระราชชายา ได้เป็นผู้สอนฟ้อนให้แก่นักเรียน การฟ้อนนี้ได้ใช้ในพิธีการใหญ่ของโรงเรียน เช่น ครวต้อนรับคณะผู้เข้าร่วมการประชุมแพทย์นานาชาติเรื่องเวชกรรมเมืองร้อนที่เชียงใหม่ พ.ศ. 2474²¹ อีกแห่งหนึ่งคือวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ ซึ่งเป็นโรงเรียนนาฏศิลป์ส่วนภูมิภาคแห่งแรก เมื่อแรกก่อตั้งใน พ.ศ. 2514 กรมศิลปากรได้เชิญผู้มีความรู้เรื่องนาฏศิลป์ท้องถิ่นของเชียงใหม่ที่เคยได้รับการฝึกหัดนาฏศิลป์จากพระราชชายา หลายคนให้เข้าเป็นครูสอนที่โรงเรียนแห่งนี้

เจ้าเครื่องแก้ว ณ เชียงใหม่ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (คีตศิลป์พื้นเมืองล้านนา) พ.ศ. 2541 เป็นอีกผู้หนึ่ง เดิมโตมาในตำหนักของพระราชชายา และเคยเป็นข้าหลวงของพระราชชายา จึงได้รับการถ่ายทอดเรื่องการขับร้องและการฟ้อนรำจากคຸ່ມพระราชชายา เมื่อกรมศิลปากรตั้งโรงเรียนนาฏศิลป์เชียงใหม่ เจ้าเครื่องแก้วจึงได้รับเชิญให้สอนขับร้องที่โรงเรียน²²

เช่นเดียวกับนางสมพันธ์ โชตนา ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์พื้นเมืองล้านนา) พ.ศ. 2542 ที่ได้รับการฝึกหัดนาฏศิลป์จากคัมภีร์เจ้าแก้วนรวิทย์และคัมภีร์พระราชยาฯ ก็ได้เป็นอาจารย์สอนโรงเรียนนาฏศิลป์เชียงใหม่เช่นกัน และนำนาฏศิลป์ตามแบบที่ได้รับการถ่ายทอดจากคัมภีร์พระราชยาฯ มาจัดทำเป็นหลักสูตรนาฏศิลป์ของเชียงใหม่ ในวาระครบรอบ 120 ปี ของพระราชยาฯ พ.ศ. 2536

ทั้งสองท่านนี้ได้ร่วมงานกับท่านผู้หญิงฉัตรสุตา วงศ์ทองศรี พระนัดดาของพระราชชายาที่เคยได้รับถ่ายทอดนาฏศิลป์จากคัมพระราชชายา เช่นกัน พื้นฟูการฟ้อนม่านแม่เล่ ซึ่งพระราชชายา รับสั่งให้ประดิษฐ์ขึ้นขณะมีพระชนม์อยู่²³

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า นาฏศิลป์ตามแบบฉบับของราชสำนักเชียงใหม่ได้กลายมาเป็นรูปแบบมาตรฐานนาฏศิลป์เชียงใหม่ และได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการจากหน่วยงานที่ควบคุมทิศทางและแบบแผนวัฒนธรรมของไทย และนาฏศิลป์ดังกล่าวยังได้รับการสืบทอดผ่านระบบการศึกษา รวมทั้งยังพบว่า เขียนงานเขียนเกี่ยวกับบทบาทของพระราชาฯฯ ด้านนาฏศิลป์อีกจำนวนหนึ่ง ล้วนแล้วแต่เป็นผู้ที่มีความเกี่ยวเนื่องกับวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ เช่น จิรยุทธ

ยวงศรี และสายสวรรค์ ขยันยิ่ง ซึ่งเคยเป็นบุคลากรและศึกษาอยู่ที่สถาบันแห่งนี้ดังกล่าวมาแล้ว

โรงเรียนดาราวิทยาลัยซึ่งได้รับพระราชทานนามโรงเรียนจากรัชกาลที่ 5 ตามพระนามของพระราชชายาฯ เป็นสถานศึกษาอีกแห่งหนึ่งที่สืบทอดเรื่องของพระราชชายาฯ มีการวางหลักสูตรท้องถิ่นระดับประถมศึกษาเรื่องพระราชชายาฯ

หน่วยงานทั้งราชการและเอกชนที่มีส่วนร่วมสร้างประวัติศาสตร์ของพระราชชายาฯ นี้ ล้วนแต่มีส่วนช่วยสร้างและจรรโลงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมการแสดงนาฏศิลป์ของเชียงใหม่ ซึ่งสืบทอดแบบแผนเจ้าดารารัศมี เนื่องจากหน่วยงานเหล่านั้นได้รับรองความชอบธรรมและความถูกต้องของรูปแบบและเนื้อหาของวัฒนธรรมการแสดงของพระราชชายาฯ นอกจากนี้ยังมีข้อสังเกตว่า กลุ่มคนในหน่วยงานเหล่านี้กับกลุ่มเจ้านายเชียงใหม่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด จึงอาจกล่าวได้ว่าในภาวะที่เจ้านายเชียงใหม่ไม่มีกำลังทั้งอำนาจบารมี เนื่องจากไม่ได้รับการยอมรับทางสังคมและไม่มีฐานะทางเศรษฐกิจอย่างเพียงพอแล้ว ทว่าการสร้างสายสัมพันธ์กับหน่วยงานที่มีบทบาทในสังคม กลับกลายเป็นพลังเสริมที่ทำให้เรื่องราวของพระราชชายาฯ ได้รับการรับรองจากสังคม

ประวัติศาสตร์ของพระราชชายาฯ ที่ได้รับการนำเสนอผ่านงานเขียนต่างๆ ล้วนแล้วแต่ทำหน้าที่สร้างพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และตอกย้ำการรับรู้ที่มั่นคงยิ่งขึ้น และยังเป็นการสร้างตัวตนและพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ให้แก่กลุ่มผู้เขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์เหล่านั้น ซึ่งพวกเขา ล้วนแต่เป็นผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับพระราชชายาฯ ในฐานะผู้สืบทอดเชื้อสายเจ้าเชียงใหม่ที่ใกล้ชิดกับพระราชชายาฯ ได้รับการถ่ายทอด “ความรู้” ต่างๆ ที่สรงวนไว้ให้เฉพาะเชื้อสายเจ้านายเชียงใหม่ ผู้เขียนประวัติศาสตร์ที่ได้รับความรู้เหล่านี้จึงมีความพิเศษกว่าผู้อื่น การแสดงความพิเศษนี้ยังสามารถเชื่อมโยงพวกเขาให้ได้รับการยอมรับจากพระมหากษัตริย์และหน่วยงานราชการ

เชิงอรรถ

¹ สมโชติ อ๋องสกุล, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัย ประวัติศาสตร์ชุมชนในเชียงใหม่ : การสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546), หน้า 184.

² แก้วนวล,เจ้า, พระราชประวัติ พระราชชายา เจ้าดารารัศมี (พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2477), หน้า 3.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3-4.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4-9.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 9-19.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 20-55.

⁷ ปราณี ศิริธร ณ พัทลุง. เพชรล้านนา (ม.ป.ท, 2507), หน้า 19.

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

⁹ งานอนุสรณ์ถวายแด่พระราชชายา เจ้าดารารัศมี ในรัชกาลที่ 5 (ม.ป.ท, 2516), หน้า 1-6.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 47.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 48-57.

¹³ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน อรุณ เวชสุวรรณ. พระราชชายาเจ้าดารารัศมีกับการรวมหัวเมืองภาคเหนือ : รวบรวมความ ประวัติศาสตร์ ศิลปะและวัฒนธรรมภาคเหนือ. กรุงเทพฯ : อรุณวิทยา, 2543.

¹⁴ พูนพิศ อมาตยกุล, “พระราชชายา เจ้าดารารัศมี พระราชจริยวัตรและงานสร้างเสริมทางดนตรีและนาฏศิลป์ของชาติไทย,” ใน ดารารัศมี สายใยรักสองแผ่นดิน (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), หน้า 172-173.

¹⁵ รุจพร ประชาเดชสุวรรณ, “พระราชชายาเจ้าดารารัศมีกับนาฏศิลป์,” ใน ดารารัศมี สายใยรักสองแผ่นดิน, หน้า 304-305.

¹⁶ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 30 ขาดในเชียงราย, พิมพ์ครั้งที่ 3, (พระนคร : โรงพิมพ์อุทัย, 2495), หน้า 41.

¹⁷ อริยธรรพ์ ยวงศรี, การดนตรี การขับ การฟ้อนล้านนา (เชียงใหม่ : สุริวงศ์บุ๊คเซนเตอร์, 2540), หน้า 61-68

¹⁸ สจข. สป.246/1 เรื่องจดหมายลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ลงวันที่ 30/2/69

¹⁹ รุจพร ประชาเดชสุวรรณ, “พระราชชายาเจ้าดารารัศมีกับนาฏศิลป์,” หน้า 305.

²⁰ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน สมโชติ อ๋องสกุล, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ชุมชนในเชียงใหม่, หน้า 182-187.

²¹ สวาท รัตนวราห, “ด้วยความรักและคิดถึงวัฒนัยพ่าย,” ใน 80 ปี วัฒนัยพ่าย (ม.ป.ท., ม.ป.ป), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

²² http://cdacm.bpi.ac.th/Best_Person/Q_KruerKhew/Q_KruerKhew_Main.htm.

²³ http://cdacm.bpi.ac.th/Best_Person/Kru_SumPun/Kru_SumPun_Main.htm.

บรรณานุกรม

120 ปี พระราชชายาเจ้าดารารัศมี. ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2536.

แก้วนริศ, เจ้า. พระประวัติพระราชชายา เจ้าดารารัศมี. พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกูลกิจ, 2477.

เจ้านายฝ่ายเหนือสำนักงานวัฒนธรรม. เชียงใหม่ : สภาวัฒนธรรม จังหวัดเชียงใหม่, 2544.

เจ้าราชบุตร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, 2516. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรี เจ้าราชบุตร (วงศ์ถนัด ณ เชียงใหม่) 13 มกราคม 2516)

ดาราภิรมย์ สายใยรักสองแผ่นดิน. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

ธีรยุทธ ยวงศรี. การดนตรี การขับ การฟ้อนล้านนา. เชียงใหม่ : สุริวงษ์บุ๊คเซนเตอร์, 2540.

นงเยาว์ กาญจนจารี. ดาราภิรมย์. พิมพ์ครั้งที่ 3. เชียงใหม่ : สุริวงษ์บุ๊คเซนเตอร์, 2539.

นพคุณ ดันติกุล. เจ้าดารารัศมี พระราชชายาในมิตินทางการเมือง : ประวัติศาสตร์เชียงใหม่สำหรับนักเรียนนักศึกษาประชาชนทั่วไป. ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2548

บุญเสริม สาดราภัย. เสด็จลำนานา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : อักษราพัฒนา, 2532.

บ็อค,คาร์ล. ท้องถิ่นสยามยุคพระพุทธเจ้าหลวง. แปลโดย เสถียร พันธรังสี และอัมพร ทีชะระ. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : มติชน, 2543.

ประคอง นิมมานเหมินท์. ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2517.

ปราณี ศิริธร ณ พัทลุง. เพชรล้านนา เล่ม 1-2. ม.ป.ท., 2507.

พัฒนา กิตติอาษา. ท้องถิ่นนิยม Localism การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, 2546.

ลายคราม. เชียงใหม่ : ศูนย์หนังสือเชียงใหม่, 2527. (หนังสือที่ระลึกเพื่อเฉลิมฉลองอายุครบ 6 รอบ นายไกรศรี นิมมานเหมินท์ วันที่ 24 ธันวาคม 2527).

วงศ์ศักดิ์ ณ เชียงใหม่. บรรณาธิการ. ขัตติยานีศรีล้านนา. เชียงใหม่ : มูลนิธิพระราชดำริอนุรักษ์ฝ่ายเหนือ, 2547.

ศิลปากร,กรม. จดหมายเหตุพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเลียบมณฑลฝ่ายเหนือและนครเชียงใหม่ พ.ศ.2469. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2474.

สวาท รัตนวราห. “ด้วยความรักและคิดถึงวัฒนัยพายัพ”. ใน 80 ปี วัฒนัยพายัพ. ม.ป.ท., ม.ป.ป.

สมโชติ อ่องสกุล. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัย ประวัติศาสตร์ชุมชนในเชียงใหม่ : การสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546.

สรสวดี อ่องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : อมรินทร์, 2544.

แสงดาว ณ เชียงใหม่. พระราชประวัติ พระราชชายา เจ้าดารารัศมี. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์กลาง เวียง, 2517. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในการทำบุญ 100 วัน เจ้าแสงดาว ณ เชียงใหม่).

สุวดี พันธุ์พานิช. การสื่อสารในวังหลวง กรุงรัตนโกสินทร์ของพระราชชายาเจ้าดารารัศมี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต, สาขานิเทศศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

ภักติกุล รัตนา. ภาพลักษณ์ “ผู้หญิงเหนือ” ตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 25 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 26. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543.

สายสวรรค์ ขยันยิ่ง. พระราชชายา เจ้าดารารัศมี กับนาฏศิลป์ล้านนา. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, สาขานาฏศิลป์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

อภิญญา เพื่องฟูสกุล. อัตลักษณ์. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ, 2546.

อรุณ เวชสุวรรณ. พระราชชายาเจ้าดารารัศมีกับการรวมหัวเมืองภาคเหนือ : รวมบทความ ประวัติศาสตร์ ศิลปะและวัฒนธรรมภาคเหนือ. กรุงเทพฯ : อรุณวิทยา, 2543.

เอมอร ชิตตะโสภณ. วันวานที่ชานโข. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ภาคสวนแก้ว, 2536.

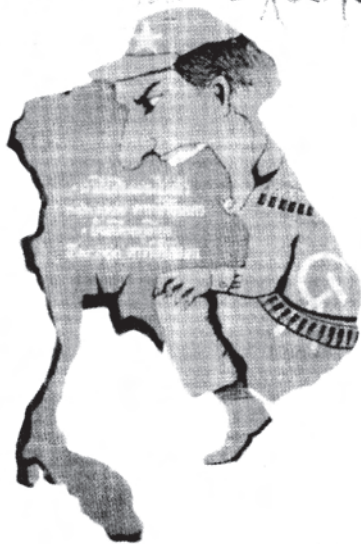
เว็บไซต์

http://cdacm.bpi.ac.th/Best_Person/Kru_SumPun/Kru_SumPun_Main.htm.

http://cdacm.bpi.ac.th/Best_Person/Q_KruerKhew/Q_KruerKhew_Main.htm.

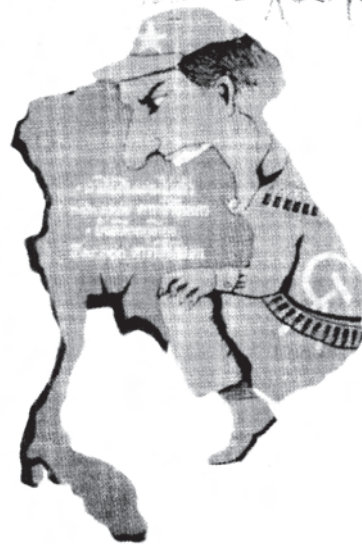
ចំណើត... វ្យាបាល

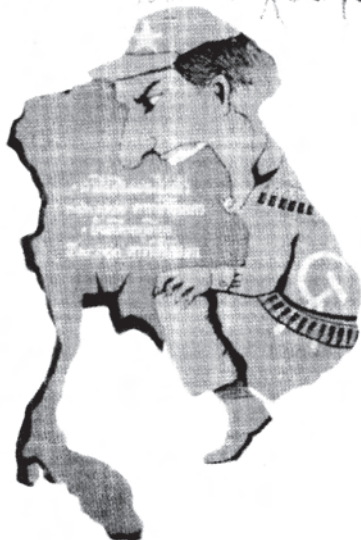
ចំណើត... វ្យាបាល

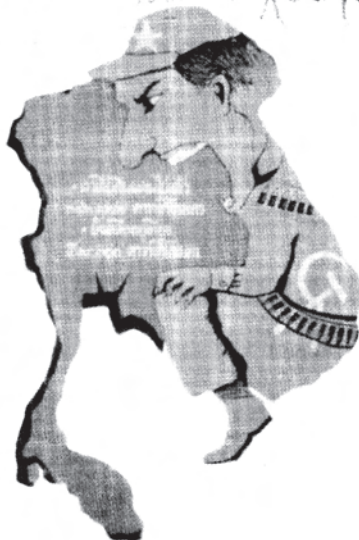
ចំណើត... វ្យាបាល

ចំណើត... វ្យាបាល

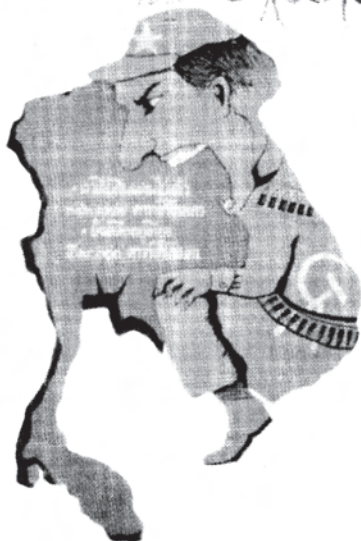
ចំណើត... វ្យាបាល

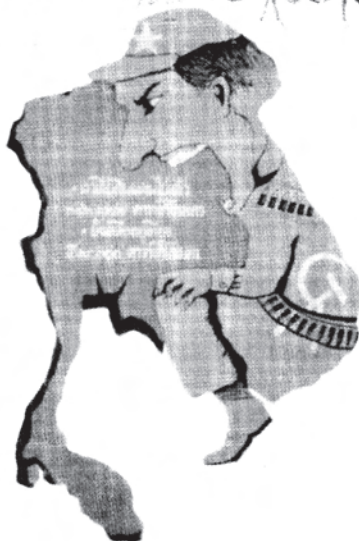
ចំណើត... វ្យាបាល

ចំណើត... វ្យាបាល

ចំណើត... វ្យាបាល

ចំណើត... វ្យាបាល

คอมมิวนิสต์บุกบ้านแพด!¹

สิทธิศักดิ์ รุ่งเจริญสุขศรี

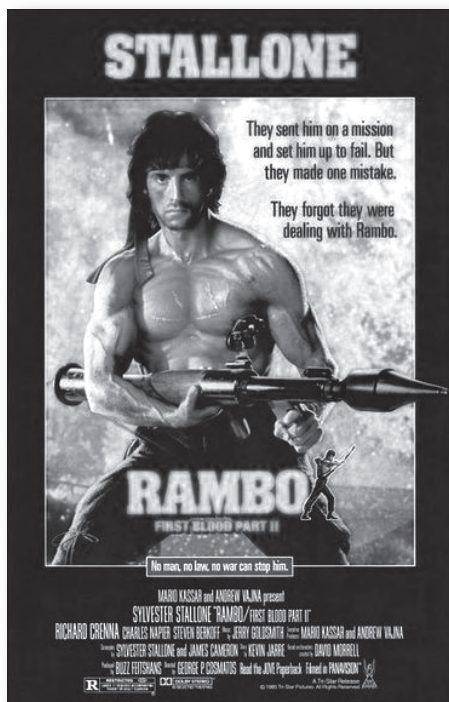
แม้ว่าผู้เขียนจะเกิดในช่วงเวลาที่โลกยังอยู่ในยุคสงครามเย็น² (Cold War, 1947-1991) แต่ผู้เขียนก็ยังคงเด็กเกินกว่าที่จะเข้าใจสถานการณ์ความเป็นไปของโลกในขณะนั้นว่าเกิดอะไรขึ้น สหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตต่างแข่งขันกันพัฒนาแสนยานุภาพทางทหารของตนไปเพื่อเหตุใด ในเมื่อชาติทั้งสองไม่เคยปะทะกันในสงครามใดๆ โดยตรง ได้แต่เพียงแค่ทำสงครามทางการทูต ข่มขู่กันไปมาบนเวทีการเมืองระดับประเทศ หรือเพียงแค่คอยให้การสนับสนุนบรรดาพันธมิตรทำสงครามแทนตน จนทำให้หลายประเทศทั่วโลกกลายเป็นสนามต่อสู้ระหว่างชาติมหาอำนาจทั้งสอง เช่น กรณีการปิดล้อมกรุงเบอร์ลินใน ค.ศ. 1948 สงครามเกาหลีใน ค.ศ. 1950-1953 สงครามเวียดนามใน ค.ศ. 1957-1975

เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นนี้ทำให้ผู้เขียนในวัยเด็กรู้สึกว่าการต่อสู้ดังกล่าวเป็นการต่อสู้ที่พิลึกพิลั่น เพราะประเทศต้นเหตุ (สหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียต) ไม่ยอมออกมาจัดการปัญหาของตนเอง แต่กลับให้บรรดาพันธมิตรของตน (ลูกน้อง) เป็นตัวแทนในการจัดการปัญหา

ประสบการณ์ของผู้เขียนที่เกี่ยวกับโลกในยุคสงครามเย็น และความน่ากลัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ (ตามความรู้สึกของผู้เขียนในวัยเด็ก) ล้วนได้รับอิทธิพลจากภาพยนตร์ฮอลลีวูดเป็นต้นว่า ภาพความโหดร้ายของการใช้ชีวิตในค่ายกักกันที่ Pran นักหนังสือพิมพ์ชาวกัมพูชา ซึ่งเป็นหนึ่งในตัวเอกของเรื่อง “ทุ่งสังหาร” (The Killing Fields) ต้องเผชิญ ทุ่งสังหาร เป็นภาพยนตร์ที่ดัดแปลงมาจากประสบการณ์ของนักหนังสือพิมพ์ 3 คน คือ Dith Pran ชาวกัมพูชา Sydney Schanberg ชาวอเมริกัน และ Jon Swain ชาวอังกฤษ ซึ่งเคยทำข่าวอยู่ในกรุงพนมเปญก่อนเขมรแดงเข้ายึดครองใน ค.ศ. 1975

ในฐานะที่เป็นชาวกัมพูชาและเป็นชนชั้นปัญญาชน Pran ถูกส่งไปรับการศึกษาใหม่เพื่อให้สำนึกในความผิดของตนที่ทุ่งสังหาร เขาถูกใช้แรงงานอย่างหนัก และต้องทนดูเพื่อนร่วมชะตากรรมถูกสังหารคนแล้วคนเล่า³ (ประมาณการกันว่า ตั้งแต่ ค.ศ. 1975-1979 ที่กัมพูชาถูกปกครองโดยเขมรแดง มีชาวกัมพูชาถูกสังหารที่ทุ่งสังหารประมาณ 1.7-2.3 ล้านคน) ภาพที่ได้เห็นจากภาพยนตร์ดังกล่าวทำเอาผู้เขียนวิตกกังวลไปไกลว่าประเทศเพื่อนบ้านที่อยู่ถัดเราเป็นกันได้ถึงขนาดนี้ แล้วถ้าประเทศไทยถูกพวกคอมมิวนิสต์ยึดครอง ผู้เขียนและครอบครัวจะต้องประสบชะตากรรมอย่างไร

แผ่นภาพโฆษณาภาพยนตร์เรื่อง “แรมโบ้ นักรบเดนตาย ภาค 2” (Rambo : First Blood Part II) ในวัฒนธรรมป๊อปยุคปัจจุบัน ชื่อของ “แรมโบ้” ถูกนำมาใช้ในการสื่อความหมายถึง คนที่มีความชำนาญในการต่อสู้ คนที่เป็นวีรบุรุษจากการต่อสู้ โดยเฉพาะในการต่อสู้ที่ฝ่ายตรงข้ามมีจำนวนมากกว่า และคำว่า “แรมโบ้” ยังถูกใช้สื่อความหมายถึงคนที่มั่วเซ่ลู่ บ้าปิ่น (Going Rambo) อีกด้วย

ที่มา : Wikipedia, [Rambo](http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Rambo_first_blood_part_ii.jpg),
[http://en.wikipedia.org/wiki/](http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Rambo_first_blood_part_ii.jpg)
 Image:Rambo_first_blood_part_ii.jpg
 (accessed on 8 March 2008).

หรือหากจากภาพยนตร์เรื่อง “แรมโบ้ นักรบเดนตาย ภาค 2” ที่ซิลเวสเตอร์ สตอลโลน (Sylvester Stallone) ซึ่งรับบทจอห์น แรมโบ้ (John Rambo) รั่วปืนเอ็ม 16 ใส่ทหารเวียดกงจนล้มตายระเนระนาดก็สร้างความสะใจให้ผู้เขียนไม่ใช่น้อย ในการที่ได้เห็นแรมโบ้ในภาพวีรบุรุษของโลกเสรีนิยม ฆ่าทหารเวียดกงซึ่งเป็นพวกคอมมิวนิสต์อย่างไร้ความปรานี ความรู้สึกในวัยเด็กของผู้เขียนจึงไม่ต่างกับผู้คนทั่วไปที่มองว่า ประเทศทั้งหลายที่ปกครองภายใต้ระบอบคอมมิวนิสต์ (สหภาพโซเวียต, จีน และเวียดนาม) เป็น “ผู้ร้าย” ส่วนประเทศที่ปกครองภายใต้ระบอบประชาธิปไตย (สหรัฐอเมริกา) เป็น “พระเอก”

เมื่อผู้เขียนเป็นนักเรียนประวัติศาสตร์ ความเข้าใจของผู้เขียนที่มีต่อสถานการณ์โลกในยุคสงครามเย็น และภาพของผู้ร้ายคอมมิวนิสต์ที่เคยมีอยู่ในจินตนาการของผู้เขียนก็เปลี่ยนไปในทางที่เป็นเหตุเป็นผลมากขึ้น แต่ทั้งนี้ ความเข้าใจของผู้เขียนก็ยังเป็นไปในระดับเดียวกับนักเรียนประวัติศาสตร์ทั่วไป กล่าวคือ เป็นความรู้ที่ได้จากการอ่านตำราเรียน และเรื่องที่รู้ส่วนใหญ่ก็เป็นเหตุการณ์สำคัญในระดับมหภาคเท่านั้น เช่น การเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนของประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน (Richard Nixon, 1913-1994) ใน ค.ศ. 1972 ซึ่งผู้คนทั่วโลกกล่าวขานว่าเป็นเหตุการณ์ “Nixon Shock” เพราะนับตั้งแต่การเผชิญหน้าทางทหารระหว่างจีนกับสหรัฐอเมริกาในสงครามเกาหลี ชาติทั้งสองต่างก็ตั้งตนเป็นปฏิปักษ์ต่อกันทั้งทางการทูตและการทหารเป็นเวลายาวนานกว่า 2 ทศวรรษ การเยือนจีนของประธานาธิบดีนิกสันในครั้งนั้น นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งสำคัญในดินแดนตะวันออกไกล และทิศทางความเป็นไปของโลกในช่วงยุคสงครามเย็น

สหภาพโซเวียตต้องเผชิญกับสภาวะโดดเดี่ยวทางการเมืองบนเวทีระดับโลก เพราะจีนซึ่งถือได้ว่าเป็นหนึ่งในแกนนำสำคัญของโลกสังคมนิยม กลับหันไปเปิดความสัมพันธ์ทางการทูต

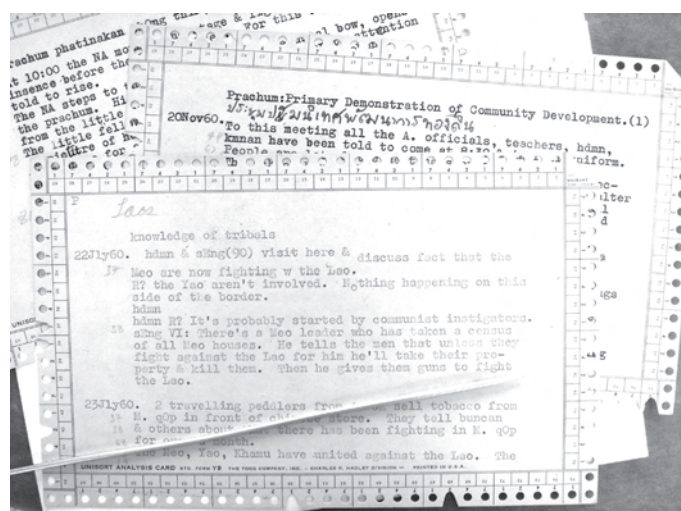
กับสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นผู้นำของโลกเสรีนิยม ได้หันต้องถูกปลดออกจากสมาชิกถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ เพื่อให้จีนได้เข้าดำรงตำแหน่งแทนที่ ญี่ปุ่นและประเทศทั้งหลาย (รวมถึงไทย) ที่เคยมีท่าทีที่แข็งกร้าวต่อจีนต้องเปลี่ยนแปลงนโยบายทางการทูตของตนอย่างหน้ามือเป็นหลังมือตามแบบอย่างสหรัฐอเมริกา อาจกล่าวได้ว่า การเยือนจีนของประธานาธิบดีนิกสันในครั้งนั้น ถือเป็นจุดเริ่มต้นผ่นคลายการเผชิญหน้าทางการเมืองระหว่างโลกเสรีนิยมกับโลกสังคมนิยม ซึ่งยืดเยื้อมานานหลายสิบปีให้คลี่คลายลงได้ในระดับหนึ่ง⁴

อย่างไรก็ดี เมื่อผู้เขียนเข้าทำงานที่ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) และรับผิดชอบงานในโครงการฐานข้อมูลจดหมายเหตุทางมานุษยวิทยาในประเทศไทย ทำให้ผู้เขียนได้มีโอกาสทำงานกับเอกสารงานวิจัยภาคสนามของ ศ.ไมเคิล มอร์แมน (Michael Moerman)

บางส่วนของเอกสารงานวิจัยภาคสนามของมอร์แมนซึ่งอยู่ในความดูแลของโครงการฐานข้อมูลจดหมายเหตุทางมานุษยวิทยาในประเทศไทย อาทิเช่น ภาพถ่าย สไลด์ สมุดบันทึก จดหมาย บัตรบันทึกแบบเจาะ วิกิตัณฑ์ ฯลฯ

บัตรบันทึกแบบเจาะ (Type Punch Field Note) เป็นรูปแบบหนึ่งของการเก็บข้อมูลภาคสนามของมอร์แมน ซึ่งสะดวกอย่างยิ่งต่อการสืบค้นข้อมูลในยุคที่คอมพิวเตอร์ยังไม่ถูกนำมาใช้งาน ตัวเลขแถวใน (1-91) ที่ปรากฏรอบบัตรบันทึกแบบเจาะใช้สื่อบันทึกหัวข้อต่างๆ ที่ได้มีการแบ่งไว้ก่อนแล้ว เพื่อการจัดระเบียบข้อมูลวิจัยภาคสนาม หากเนื้อความที่ปรากฏในบัตรบันทึกแบบเจาะตรงกับหัวข้อใด รู้อยู่เหนือหมายเลขก็จะถูกเจาะเอาไว้ และเมื่อต้องการสืบค้นหัวข้อดังกล่าว ผู้ใช้งานเพียงใช้แท่งเหล็กยาวเสียบเข้าไปตรงหมายเลขของหัวข้อที่ต้องการสืบค้น แล้วยกกองบัตรบันทึกแบบเจาะที่ถูกเก็บไว้ในกล่องขึ้นมา บัตรบันทึกแบบเจาะซึ่งมีหัวข้อที่ต้องการสืบค้นก็จะหล่นลงมา

นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันที่เคยเข้ามาศึกษาชุมชนชาวไทลื้อที่บ้านแพด ต.เชียงบาน อ.เชียงคำ จ.พะเยา เมื่อช่วงทศวรรษที่ 1960 แม้โดยพื้นฐานงานการศึกษาของมอร์แมนจะเป็นการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชนแห่งนี้ ตามแนวทางการเก็บข้อมูลภาคสนามของนักมานุษยวิทยา⁵

ชาวไทลื้อ เดิมมีถิ่นฐานอยู่ในดินแดนสิบสองปันนา ตั้งอยู่ทางใต้สุดของมณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน ปัจจุบัน รัฐบาลจีนจัดให้เป็นเขตปกครองตนเองชนชาติไท (Tai Autonomous Area) สันนิษฐานว่าชาวไทลื้อส่วนใหญ่ใน อ.เชียงคำ ได้อพยพเข้ามาเมื่อสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หรือที่เรียกกันว่ายุคสมัยของการ “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” พระเจ้ากาวิละ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ได้ยกไปตีเมืองและกวาดต้อนพลเมืองชาวไทลื้อในสิบสองปันนา ไทลื้อเมืองพวน เมืองหย่วน เมืองลำ ไทขึ้นจากเชียงตุง และไทใหญ่จากตะวันออกของพม่า มาอยู่ที่เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน พะเยา และน่านเป็นจำนวนมาก ในช่วงระหว่าง ค.ศ. 1782-1813

ที่มา : โครงการฐานข้อมูลจดหมายเหตุทางมานุษยวิทยาในประเทศไทย, เอกสารหมายเลข MM-1/1-330.

นอกจากจะเฝ้าสังเกตชีวิตประจำวันของชาวบ้านอย่างใกล้ชิดแล้ว มอร์แมนยังได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชาวบ้านด้วย ดังที่เห็นในภาพ มอร์แมนกำลังทำการรดน้ำคำหัวฟ่อนหมอนธรรมชัย เนื่องในวันขึ้นปีใหม่ของชาวไทลื้อ (วันสงกรานต์)

ที่มา : โครงการฐานข้อมูลจดหมายเหตุทางมานุษยวิทยาในประเทศไทย, เอกสารหมายเลข MM-4-365.

แต่จากข้อมูลการสัมภาษณ์ชาวบ้านจำนวนมากที่มอร์แมนได้รวบรวมไว้ เพื่อใช้เป็นวัตถุดิบในการสังเคราะห์งานวิจัยนั้น มีอยู่ประเด็นหนึ่งที่ทำให้ผู้เขียนเกิดความสนใจ คือ ประเด็นที่ว่า ด้วย “ทัศนคติของชาวบ้านที่มีต่อภัยคุกคามจากลัทธิคอมมิวนิสต์” ตัวละคร⁶ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน คำปิง ครูจัน พ่อใหม่หน่อ นายอำเภอ ฯลฯ

ดังที่ปรากฏอยู่ในบันทึกภาคสนามของมอร์แมน ต่างแสดงทัศนคติของตนที่มีต่อลัทธิคอมมิวนิสต์ออกมาในแง่ลบได้ทำให้ผู้เขียนเกิดคำถามว่า “เพราะเหตุใดชาวบ้านจึงหวาดกลัวภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์มากนัก?” เพราะคอมมิวนิสต์เป็นภัยคุกคามที่น่ากลัวเหมือนที่ผู้เขียนเคยรู้สึกในวัยเด็ก (เพราะได้รับอิทธิพลจากภาพยนตร์ฮอลลีวูด) หรือแท้ที่จริง ความหวาดกลัว

ของชาวบ้านนั้นเป็นผลมาจาก “การสร้างภาพ” ของรัฐ ให้คอมมิวนิสต์กลายเป็น “ผู้ร้าย” ในสายตาของชาวบ้านกันแน่

ในบทความชิ้นนี้ จึงเป็นความพยายามของผู้เขียนในการนำเสนอผลกระทบต่างๆ อันเนื่องมาจากสงครามเย็น ซึ่งเกิดกับคนกลุ่มเล็กๆ ที่แทบไม่เคยมีใครรู้จักหรือสนใจ ทั้งที่กลุ่มคนเหล่านี้มีตัวตนอยู่จริง และมีชีวิตอยู่ในช่วงเวลาวิกฤตช่วงหนึ่งของโลก แม้ไม่ได้มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์เหมือนบรรดานักการเมืองคนสำคัญ แต่จากบทสนทนาและการแสดงความคิดเห็นต่างๆ ของชาวบ้านแพดที่มอร์แมนได้บันทึกเอาไว้ในงานวิจัยภาคสนามทำให้เราทราบว่า กลุ่มคนเหล่านี้มีความคิดอย่างไรต่อสถานการณ์ของโลกในยุคสงครามเย็น ส่วนที่เหลือของบทความจะเป็นการวิเคราะห์เพื่อค้นหา “ความจริง” ที่ซ่อนอยู่ภายใต้ความหวาดกลัวของชาวบ้านที่มีต่อภัยคุกคามจากลัทธิคอมมิวนิสต์ แม้ที่จริงแล้ว รัฐได้เข้ามามีส่วนในการสร้างสถานการณ์อย่างไรและผ่านใครบ้าง

บ้านแพดในยุคสงครามเย็น (1959-1961⁷)

เมื่อ 50 ปีที่แล้ว ถ้าพูดถึงการเดินทางไปยัง อ.พะเยา จ.เชียงราย⁸ ผู้คนส่วนใหญ่คงนึกถึงการเดินทางอันยากลำบาก ต้องผ่านภูเขาสูงชันลูกแล้วลูกเล่าและต้องใช้เวลาในการเดินทางหลายสัปดาห์ ทั้งนี้ เนื่องจากสภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่ของดินแดนในแถบนี้เป็นที่ราบสูงและภูเขา มีระดับความสูงตั้งแต่ 300-1,150 เมตร จากระดับน้ำทะเล อีกทั้งยังมีเทือกเขาตัดผ่านทั้งทางด้านทิศตะวันตก ทิศตะวันออกเฉียงเหนือและตอนกลางของพื้นที่⁹ จึงทำให้การเดินทางเข้าถึงดินแดนในแถบนี้เต็มไปด้วยความยากลำบาก และยิ่งเมื่อพูดถึงบ้านแพด อ.เชียงคำ ซึ่งอยู่ห่างจากตัวอำเภอเมือง จ.พะเยาไปอีกเกือบ 70 กิโลเมตร ก็ยิ่งดูเป็นการเดินทางที่ยากลำบากเพิ่มขึ้นไปอีก

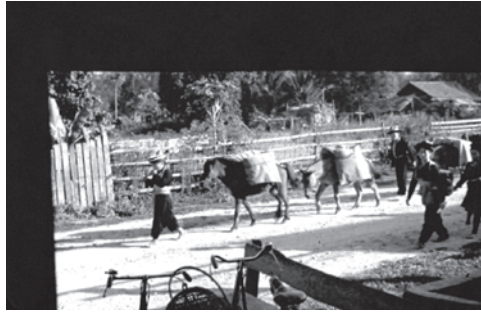

แผนที่ จ.พะเยา
ที่มา : สำนักงานจังหวัดพะเยา, แผนที่,
<http://www.phayao.go.th/map.html>
(accessed on 8 March 2008).

มอร์แมน ได้บันทึกไว้ว่า
ในอดีตกองคาราวานที่เดินทาง
จาก อ.เชียงคำไปยังอำเภอเมือง
พะเยาต้องใช้ระยะเวลาในการ
เดินทางถึง 15 วัน¹⁰ (ปัจจุบัน
ใช้เวลาเดินทางโดยรถยนต์ส่วน
ตัวเพียง 1 ชั่วโมง) เนื่องจากการ
เดินทางอันยากลำบากนี้เอง

พื้นที่นี้จึงไม่มีผู้ตรวจการ (เจ้าหน้าที่จากส่วนกลาง) เข้ามาตรวจตรา ทำให้ร้านค้าต่างๆ บวก
กำไรราคาสินค้าของตนเพิ่มขึ้นไปอีก สินค้าที่นี่จึงราคาแพงกว่าที่ควรจะเป็น¹¹ อาจกล่าวได้ว่า
บ้านแพด เมื่อเกือบ 50 ปีที่แล้ว มีสภาพเป็น “ดินแดนไกลปืนเที่ยง” เนื่องจากสถานที่ตั้งซึ่ง

ม.ค. 1960 กองคาราวานชาว
ม้งกำลังเดินทางผ่านบ้านแพด
(ภาพถ่ายจากกรอบหน้าต่าง)
ที่มา : โครงการฐานข้อมูลจดหมายเหตุ
ทางมานุษยวิทยาในประเทศไทย,
เอกสารหมายเลข MM-1/1-60.

ชุมชนชาวไทลื้อ บ้านแพดเมื่อเกือบ
50 ปีที่แล้ว มีสภาพไม่แตกต่างไป
จากชุมชนชนบททั่วประเทศไทย
ที่ห่างไกลความเจริญ ชาวบ้านมี
ชีวิตอย่างเรียบง่ายและถ้อยทีถ้อย
อาศัย ดูเหมือนว่าภัยคุกคามจาก
คอมมิวนิสต์ไม่น่าจะเข้ามาถึง
ชุมชนแห่งนี้ได้

ที่มา : โครงการฐานข้อมูลจดหมายเหตุ
ทางมานุษยวิทยาในประเทศไทย,
เอกสารหมายเลข MM-5-248, MM-7-136,
MM-1/2-440, MM-1/2-498, MM-1/2-581
และ MM-6-7.

ห่างไกลและการเดินทางยากลำบาก พื้นที่แถบนี้จึงไม่น่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องใดๆ กับภัยคุกคามจากลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งตามความเข้าใจของเรานั้น น่าจะเป็นภัยที่ทำให้ผู้คนในส่วนกลางหวาดวิตกมากกว่า เนื่องจากตามแนวทางการปลุกระดมมวลชนของพรรคคอมมิวนิสต์ ชนชั้นกรรมาชีพที่ทำงานอยู่ตามโรงงานอุตสาหกรรมในหัวเมืองใหญ่ต่างหาก ที่น่าจะเป็นกำลังขับเคลื่อนสำคัญในการปฏิวัติ¹²

อย่างไรก็ตาม ตลอดระยะเวลา 2 ปี (1959-1961) มอร์แมนได้สัมภาษณ์ และจดบันทึกการสนทนาของชาวบ้าน ชาวจากทางการและชาวสื่อต่างๆ ที่เกี่ยวกับการบุกรุกโจมตีของคอมมิวนิสต์มีปรากฏออกมาเป็นระยะๆ ดังจะเห็นได้จากบันทึกภาคสนามในวันเวลาต่างๆ ต่อไปนี้

กันยายน-ธันวาคม 1959

23 ก.ย. 1959 วิเคะเรียนมหาวิทยาลัยแต่เรียนไม่จบ เพราะครูของเขาถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ถูกศิษย์ทั้งหมดของครูคนนี้จึงหมดโอกาสได้เข้ารับราชการ¹³

27 ธ.ค. 1959 ทวีเล่าว่า ตำรวจกำลังจับตาคุฟอคำภาพชาวเยอรมัน ตะวันออกอยู่ เพราะสงสัยว่าเขาอาจเป็นสายลับ¹⁴

มกราคม-ธันวาคม 1960

16 ม.ค. 1960 ภรรยานายอำเภอเล่าว่า สาเหตุที่ตำรวจสายลับและนายร้อยที่จับใหม่ถูกส่งมาประจำการที่ อ.เชียงคำเป็นจำนวนมากเป็นเพราะพื้นที่นี้มีอาณาเขตติดกับลาว จำเป็นต้องมีเจ้าหน้าที่ทางการที่รู้ภาษาอังกฤษ เพื่อที่จะได้ติดต่อประสานงานกับทางฝั่งลาวในการแก้ไขปัญหาผู้อพยพ¹⁵

22 ม.ค. 1960 ตามความเห็นของเขวง¹⁶ เงินช่วยเหลือที่อเมริกาให้กับไทยและลาวตกไม่ถึงมือของประชาชนทั่วไป เงินส่วนใหญ่ถูกยกออกไปโดยข้าราชการชั้นผู้ใหญ่และพวกนายทุน¹⁷

7 ก.พ. 1960 กำนันให้ความเห็นว่า เงินช่วยเหลือที่อเมริกาให้กับลาวเป็นสิ่งที่สูญเปล่า เพราะคนที่ได้รับผลประโยชน์มีแต่พวกคนร่ำรวย นอกจากนี้ เงินช่วยเหลือส่วนใหญ่ที่อเมริกาให้กับไทยก็ถูกนำไปใช้พัฒนาแต่ที่กรุงเทพฯ และภาคอีสาน มาไม่ถึงภาคเหนือ หากอเมริกาไม่ให้เงินช่วยเหลือไทยมากกว่านี้ ไทยจะต้องกลายเป็นประเทศคอมมิวนิสต์¹⁸

15 ก.พ. 1960 นายอำเภอและคณะไปตรวจราชการที่ห้วยแก้วคำ หนึ่งในนั้นมีที่ปรึกษาชาวอังกฤษติดตามไปด้วย เพื่อสำรวจจุดสถานการณ์ตามแนวชายแดนว่ามีภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์หรือไม่¹⁹

24 เม.ย. 1960 ชาวบ้านเล่าว่า ในประเทศคอมมิวนิสต์ คนแก่ที่ไม่สามารถทำงานได้จะถูกฆ่าและนำมากิน แต่บางคนก็ว่าแค่ฆ่าทิ้งอย่างเดียว ไม่นำมากิน²⁰

25 ก.ค. 1960 กำไลเล่าว่า ช่วงนี้คนที่มาซื้อของมักจะจ่ายเป็นเงินแทนเงิน และที่ตัวอำเภอมีแค่คนลาวซึ่งอพยพหนีการโจมตีของอเมริกา กับทหารชนกลุ่มน้อยที่เคยอยู่บนภูเขา²¹

22 ก.ค. 1960 ผู้ใหญ่บ้านกับแสงคุยกันถึงเรื่องที่ตอนนี้มีการปะทะกันระหว่างทหารชาวแม้ว (ม้ง) กับทหารรัฐบาลลาว ผู้นำทหารชาวแม้วบังคับให้ผู้ชายทุกคนเข้าร่วมรบ หากใครไม่ปฏิบัติตามจะถูกฆ่าและยึดทรัพย์สิน²²

7 ส.ค. 1960 ปลัดอำเภอและนายอำเภอพูดคุยกันถึงเรื่องพระชันผู้ใหญ่ที่กรุงเทพฯ ถูกจับสึก เพราะถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ส่วนเงินเองก็ออกโฆษณาชวนเชื่อด้วยการให้พระไทยซึ่งอยู่ที่นั่นประกอบกิจของสงฆ์ในวัดปลอมที่ถูกสร้างขึ้น ทั้งนี้ เพื่อให้ดูเหมือนว่ายังคงมีกิจกรรมต่างๆ ทางพุทธศาสนาในจีน²³

10 ก.ย. 1960 ตำรวจตระเวนชายแดนให้ข้อมูลว่า สถานการณ์ที่ลาวอยู่ในภาวะล่อแหลม และอาจกลายเป็นประเทศคอมมิวนิสต์ในไม่ช้า พวกเขาถูกส่งมาทำหน้าที่ควบคุมดูแลความสงบเรียบร้อย และพยายามผูกสัมพันธ์กับชนกลุ่มน้อยบนเขา เพื่อให้คนกลุ่มนี้คอยสืบข่าวการเคลื่อนไหวของทหารลาว หรือทหารกั๋วหมินตั๋งที่อาจล่องล้าเข้ามาชายแดนไทย²⁴

8 พ.ย. 1960 รัฐบาลวางแผนที่จะส่งทหารเข้ามาช่วยสร้างถนน เนื่องจากเกรงว่าทหารคอมมิวนิสต์ลาวจะบุกเข้าโจมตีไทย ในที่ประชุมสภาตำบลหย่วนมีการระดมความเห็นจากบรรดาผู้ใหญ่บ้านถึงแนวทางในการก่อสร้างถนนอย่างเร่งด่วนตามคำสั่งของรัฐบาล ผู้ใหญ่บ้านได้รับคำสั่งให้เกณฑ์ชาวบ้านมาช่วยสร้างถนน หากชาวบ้านคนใดไม่ให้ความร่วมมือจะต้องถูกควบคุมตัวโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจ²⁵

หลายต่อหลายครั้งที่ชาวบ้านถูกทางการเกณฑ์แรงงานมาช่วยในการก่อสร้างถนน โดยที่ผู้ใหญ่บ้าน (สวมเสื้อขาว) จะทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานในการรับคำสั่งจากทางการ แล้วจึงมาเกณฑ์ชาวบ้านจากหมู่บ้านของตนมาช่วยสร้างถนน ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่เต็มใจที่จะต้องมาช่วยงานหลวง เพราะไม่ได้ค่าตอบแทน มีหน้าซำยังเสียเวลาในการทำงานของตนอีกด้วย

ที่มา : โครงการฐานข้อมูลจดหมายเหตุทางมานุษยวิทยาในประเทศไทย, เอกสารหมายเลข MM-1/1-28.

12 พ.ย. 1960 กำนันบอกกับชาวบ้านถึงความวิตกกังวลของเขาเกี่ยวกับนโยบายทางการเมืองของแคนเนดี้ว่าจะยังต่อต้านคอมมิวนิสต์เหมือนในสมัยนิคสันหรือไม่²⁶ และความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างรัสเซียกับจีนเป็นเรื่องที่ตึงเครียดต่อไทย เพราะตามความเห็นของกำนัน จีนเป็นประเทศคอมมิวนิสต์ที่หวังจะครอบครองโลก²⁷

3 ธ.ค. 1960 ผู้ใหญ่บ้านได้รับแจ้งข่าวว่าวันนี้ทหารแม้วอาจจะบุกเข้ามาที่อ.เชียงคำ เขารีบเรียกประชุมชาวบ้านเพื่อหาทางรับมือ ชาวบ้านหลายคนตื่นตระหนกและเก็บข้าวของหนีไปอยู่ตามทุ่งนา อย่างไรก็ตาม ไม่มีทหารแม้วบุกเข้ามาฝั่งไทยแต่อย่างใด แต่ตลอดเดือน ธ.ค. ยังคงมีข่าวลือว่าทหารแม้วจะบุกเข้ามาฝั่งไทยอยู่ตลอดเวลา นาข้าวที่ถึงฤดูเก็บเกี่ยวก็ถูกปล่อยทิ้งร้าง เพราะชาวบ้านยังไม่แน่ใจในความปลอดภัย²⁸

มกราคม-มีนาคม 1961

12 ม.ค. 1961 กำนันให้ความเห็นว่า สาเหตุที่อเมริกาต่อต้านคอมมิวนิสต์เป็นเพราะว่า ประเทศคอมมิวนิสต์ไม่ยอมซื้อสินค้าใดๆ จากประเทศที่ไม่ได้เป็นคอมมิวนิสต์²⁹

7 ก.พ. 1961 ในการประชุมผู้ใหญ่บ้านประจำเดือน ก.พ. นายอำเภอแจ้งว่าสถานการณ์ทางชายแดนในช่วงนี้ค่อนข้างน่าเป็นห่วง หากชาวบ้านพบคนต่างถิ่นที่น่าสงสัยต้องรีบแจ้งทางการทันที โดยเฉพาะคนลาวและคนเวียดนาม ทางทางต้องการให้ชาวบ้านช่วยเป็นหูเป็นตาสอดส่องดูแลความสงบเรียบร้อยภายในหมู่บ้านของตน³⁰

7 ก.พ. 1961 ผู้ใหญ่บ้านคำปึงขออพยพไปอยู่ที่อเมริกาด้วย หากคอมมิวนิสต์บุกเข้ามาที่บ้านแพะ³¹

7 มี.ค. 1961 หน่อและครูจันคุยกันว่า (ทหารกั้วหมินตั้ง? ผู้เขียน) กว่า 1,000 นาย กำลังเดินทางมาที่บ้านแพะผ่านทางทุ่งลอ และกำลังจะยกทัพบุกข้ามไปยังฝั่งลาว โดยได้รับการสนับสนุนอาวุธยุทโธปกรณ์จากอเมริกา ส่วนนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งลี้ภัยอยู่ต่างประเทศกำลังวางแผนที่จะกลับมาปกครองประเทศไทยอีกครั้ง³²

25 มี.ค. 1961 ทหารฮ่อ (ทหารกั้วหมินตั้ง?-ผู้เขียน) ที่กระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในฝั่งไทย รวมตัวข้ามไปฝั่งลาวเพื่อทำการต่อสู้กับทหารคอมมิวนิสต์ ทหารฮ่อได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลอเมริกา เพื่อปกป้องไทยจากการคุกคามของคอมมิวนิสต์³³

25 มี.ค. 1961 กำนันบอกกับหลายว่า คนไทยเป็นหน่ออเมริกาคนละ 600 บาท³⁴

จากบันทึกภาคสนามของมอร์แมนซึ่งผู้เขียนนำมาเรียงตามลำดับเวลานี้ คงทำให้ผู้อ่านมองเห็นภาพความหวาดวิตกของชาวบ้านที่มีต่อภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์ได้ในระดับหนึ่ง และเมื่อเราพิจารณาบริบทของสถานการณ์ทางการเมืองโลกในขณะนั้นจะพบว่า ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวเต็มไปด้วยความรุนแรง ทั้งการต่อสู้ทางอุดมการณ์ การเมืองและการต่อสู้ทางการเมือง ระหว่างค่ายเสรีนิยมซึ่งมีสหรัฐอเมริกาเป็นแกนนำ กับค่ายคอมมิวนิสต์ซึ่งมีสหภาพโซเวียตเป็นแกนนำ หลายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้มีผลกระทบต่อความมั่นคงของไทย และความหวาดวิตกต่อภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์ของชาวบ้านแพด คือ

1. ภัยคุกคามจากพรรคคอมมิวนิสต์จีน

พรรคคอมมิวนิสต์จีนได้รับชัยชนะในสงครามกลางเมือง และได้ทำการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองไปสู่ระบบสังคมนิยมใน ค.ศ. 1949 บรรดากองทัพกัวมินตังที่แตกพ่ายจากฐานที่มั่นสุดท้ายในมณฑลยูนนาน ได้อพยพหนีการกวาดล้างของกองทัพปลดแอกประชาชนจีนเข้ามาในดินแดนอินโดจีน และในดินแดนทางตอนเหนือของไทยเองก็มีทหารจากกองทัพ 93 กระจาย

กองพล 93 เป็นหน่วยหนึ่งในกองทัพของรัฐบาลกัวมินตัง (รัฐบาลจีนคณะชาติ ภายใต้การนำของเจียงไคเช็ค) มีหน้าที่หลักในรักษาแนวชายแดนทางด้านจีน-พม่า และช่วยรบกับกองทัพปลดแอกประชาชนจีน เพื่อหน่วงเวลาและอำนวยความสะดวกให้กองกำลังส่วนใหญ่อพยพไปสู่เกาะไต้หวันได้อย่างไร้ที่ติ ตาม ภายหลังที่รัฐบาลกัวมินตังพ่ายแพ้ต่อพรรคคอมมิวนิสต์จีน กองพล 93 กลายเป็นทหารไร้สังกัด และได้ อพยพหนีการกวาดล้างของฝ่ายคอมมิวนิสต์เข้าสู่ดินแดนอินโดจีน โดยกระจายอยู่ตามพม่า ลาว และทางตอนเหนือของไทย แม้ว่ารัฐบาลอเมริกา (รวมถึงรัฐบาลไทย) จะพยายามปฏิเสธมาตลอดว่า ไม่เคยให้ความช่วยเหลือทางการเงินใดๆ แก่กองกำลังดังกล่าว นอกจากความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรม แต่จากบันทึกภาคสนามของมอร์แมนกลับให้ข้อมูลในอีกแง่มุมที่แตกต่างไป และทำให้เราทราบว่า กองพล 93 ได้เคยมีการเคลื่อนไหวในบริเวณ

ภาคเหนือของไทย เพื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์ลาวภายใต้ความช่วยเหลือของรัฐบาลสหรัฐอเมริกา (เอกสารหมายเลข MM-18-241 และ MM-18-242)

ที่มา : กาญจนะ ประภาศกุลสาร, ทหารจีนคณะชาติ (ก๊กมินตัง) ตกค้างทางภาคเหนือประเทศไทย, (เชียงใหม่: สยามรัตน์ พรินต์, 2546), น. 69.

อยู่ทั่วไป ซึ่งอาจเป็นข้ออ้างให้ฝ่ายคอมมิวนิสต์จีนเข้ามารุกรานไทยได้³⁵ อีกทั้ง ใน ค.ศ. 1953 จีนได้มีการจัดตั้งเขตปกครองตนเองชนชาติไทขึ้นที่มณฑลยูนนาน ซึ่งยิ่งทำให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ผู้นำของไทยในขณะนั้นหวาดวิตกว่า จีนจะใช้ดินแดนดังกล่าวเป็นฐานที่มั่นในการรุกรานไทย นอกจากนี้ นายปรีดี พนมยงค์ ศัตรูทางการเมืองของจอมพล ป. ในขณะนั้นได้ลี้ภัยอยู่ที่จีน ซึ่งยิ่งทำให้ผู้นำไทยหวาดวิตกภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์จีนมากขึ้น³⁶

2. การถอนตัวออกจากคาบสมุทรอินโดจีนของฝรั่งเศส

ภายหลังการปราชัยของฝรั่งเศสในสงครามเวียดนาม ค.ศ. 1954 เป็นเหตุให้เวียดนามถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วน โดยใช้เส้นละติจูดที่ 17 เป็นเส้นแบ่งเขตแดน คือ เวียดนามเหนือ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสหภาพโซเวียตและจีน และเวียดนามใต้ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกา อย่างไรก็ตาม เวียดนามเหนือได้ปฏิเสธสถานภาพของเวียดนามใต้ จึงนำไปสู่สงครามกลางเมืองครั้งสำคัญ หรือที่เรารู้จักกันในนาม “สงครามเวียดนาม” ขาติมหาอำนาจทั้ง 2 ขั้วการเมืองพร้อมด้วยบรรดาพันธมิตรของตน (รวมถึงไทย) ต่างกระโจนเข้าสู่สงครามกลางเมืองของเวียดนามในครั้งนี้ แนวรบของสงครามมิได้จำกัดขอบเขตอยู่แต่เฉพาะในดินแดนเวียดนามเท่านั้น แต่ยังขยายเข้าสู่ดินแดนบางส่วนของลาว (เส้นทางโฮจิมินห์) และกัมพูชาด้วย

จากเหตุการณ์กรณีเดียวกัน ลาวเองก็ได้ถูกแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ลาวฝ่ายซ้าย (ขบวนการปะเทดลาว) ซึ่งได้รับการสนับสนุนและความช่วยเหลือต่างๆ จากประเทศคอมมิวนิสต์ โดยเฉพาะจากเวียดนามเหนือ และลาวฝ่ายขวา (รัฐบาลลาวเวียงจันทน์) ซึ่งได้รับการสนับสนุนและความช่วยเหลือต่างๆ จากสหรัฐอเมริกา ท้ายที่สุดแล้ว ชัยชนะเป็นของฝ่ายสังคมนิยม หรือขบวนการปะเทดลาว³⁷ การที่เวียดนามและลาวกลายเป็นประเทศสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ ได้ทำให้ไทยต้องเผชิญหน้ากับภัยคุกคามของคอมมิวนิสต์ถึงหน้าประตูบ้านเป็นครั้งแรก

3. การขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย

ดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้กลายเป็นฐานที่มั่นสำคัญของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ในการปลุกระดมชาวนาที่ยากจนให้หันมาต่อต้านรัฐบาล และอาศัยดินแดนแถบนี้เป็นทางผ่านสำคัญในการติดต่อขบวนการคอมมิวนิสต์ในลาว³⁸ ซึ่งทำให้รัฐบาลไทยหวาดวิตกเป็นอย่างยิ่งว่าหากภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยถูกแทรกซึมโดยพรรคคอมมิวนิสต์มากไปกว่านี้ ในไม่ช้าประเทศไทยคงจะกลายเป็นเป้าหมายต่อไปในการรุกรานของคอมมิวนิสต์

“คอมมิวนิสต์บุก” เรื่องจริง หรือ การสร้างสถานการณ์

“...ข้าพเจ้าจะต่อสู้จนสิ้นสุดลมหายใจ
ทุกกระเบียดนิ้วแห่งผืนแผ่นดินไทย
ข้าพเจ้าจะรักษาไว้ด้วยชีวิตและเลือดเนื้อของข้าพเจ้า
ข้าพเจ้าจะไม่ยอมให้ประเทศไทยตกเป็นทาสคอมมิวนิสต์
ในขณะที่ข้าพเจ้ายังมีชีวิตอยู่...”³⁹

ประโยคข้างต้นนี้ถูกกล่าวขึ้นโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรีคนที่ 11 ของไทย เมื่อวันที่ 21 ก.ย. 1960 ระยะเวลาดังกล่าว เป็นช่วงเวลาคาบเกี่ยวกับที่มอร์แมนเข้าไปทำการ

เก็บข้อมูลภาคสนามที่บ้านแพด วาหะของผู้นำประเทศและสถานการณ์โลกในช่วงระยะเวลานั้น ยิ่งช่วยตอกย้ำและยืนยันว่า ความหวาดกลัวของชาวบ้านแพดที่มีต่อคอมมิวนิสต์ ตามที่ปรากฏในบันทึกภาคสนามของมอร์แมน มิใช่ความวิตกกังวลเกินควรหรือเกินจริง

อย่างไรก็ดี งานการศึกษาของพวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ ภาวรัตน์⁴⁰ ได้เสนอแง่มุมที่แตกต่างออกไปเกี่ยวกับ “ความจริง” ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว พวงทองมองว่า ประเด็นเรื่อง “คอมมิวนิสต์บุก” เป็นเพียงการสร้างสถานการณ์ของรัฐบาลไทย เพื่อให้ประชาชนยอมรับนโยบายโลกเสรีของตน เพราะนับตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 1950-1970 เป็นต้นมา รัฐบาลไทยได้ดำเนินนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ (โดยเฉพาะจีน) โดยถือว่าเป็นภัยสำคัญที่คุกคามความมั่นคงของชาติ รัฐบาลไทยได้ผูกสัมพันธ์ในระดับพหุภาคีกับกลุ่มประเทศเสรีภายใต้การนำของสหรัฐอเมริกา (องค์การซีโต้) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเข้าสู่ช่วงทศวรรษที่ 1960 รัฐบาลไทยก็ได้ให้ความสำคัญในเรื่องความใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกามากยิ่งขึ้นกว่าเดิม และฝากความมั่นคงของชาติไว้กับสหรัฐอเมริกา เพื่อช่วยรับประกันความปลอดภัยจากการรุกรานของจีนและเวียดนามเหนือ⁴¹

เพื่อให้การดำเนินนโยบายดังกล่าวเป็นไปได้โดยราบรื่น วาหกรรมหลากหลายได้ถูกนำเสนอออกมาอย่างต่อเนื่องผ่านทางสื่อต่างๆ เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนทั่วทั้งประเทศหวาดวิตกในภัยคุกคามจากลัทธิคอมมิวนิสต์ งานการศึกษาของพวงทองชิ้นนี้ได้ทำให้ผู้เขียนเกิดคำถามว่า ความหวาดวิตกของชาวบ้านแพดเมื่อเกือบ 50 ปีที่แล้วว่าตนจะถูกบุกโจมตีโดยคอมมิวนิสต์นั้น แท้ที่จริงแล้วเป็นเพียงผลกระทบจากการสร้างสถานการณ์ของรัฐบาลในขณะนั้นจริงหรือไม่ และเมื่อย้อนกลับไปพิจารณาบทวนบันทึกภาคสนามของมอร์แมนอีกครั้ง ทำให้ผู้เขียนเห็นประเด็นต่างๆ ที่น่าแคลงใจ ดังนี้

1. โฆษณาชวนเชื่อจากรัฐบาล

มอร์แมนได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า ผู้คนส่วนใหญ่มักพูดถึงคอมมิวนิสต์ในแง่ร้าย โดยเฉพาะในประเด็นที่ทรัพย์สินของคนรวยจะถูกยึดแล้วนำไปแบ่งให้คนจน อย่างไรก็ตาม ทั้งที่ชาวบ้านทั่วไปมีฐานะยากจน แต่พวกเขากลับไม่เห็นด้วยในเรื่องนี้ และหวาดกลัวภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์เช่นเดียวกับพวกคนที่มีฐานะ⁴² การรุกรานของคอมมิวนิสต์น่าจะนำความเสมอภาคทั้งในเรื่องฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจมาสู่ชาวบ้าน แต่เพราะเหตุใดพวกเขากลับหวาดกลัวการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีซึ่งจะเกิดขึ้น

ในแง่นี้ เราอาจกล่าวได้ว่าการโฆษณาชวนเชื่อของรัฐถึงความน่ากลัวของคอมมิวนิสต์นั้นได้ผล รัฐบาลภายใต้การนำของจอมพล ป. ได้ใช้สื่อของรัฐเป็นเครื่องมือในการโฆษณาชวนเชื่อให้ประชาชนหวาดกลัวภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์ ได้มีการจัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงให้แผ่ขยายครอบคลุมทั่วทั้งประเทศ โดยเฉพาะในแถบภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อเผยแพร่ข่าวสารต่างๆ จากทางภาครัฐ ซึ่งมีเนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวกับการต่อต้านคอมมิวนิสต์ นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้มีการผลิตวิทยุทรานซิสเตอร์ราคาถูกออกจำหน่ายให้แก่ประชาชน เพื่อให้สามารถรับฟังข่าวสารต่างๆ ที่ผลิตออกมาจากภาครัฐได้อย่างทั่วถึงทุกครัวเรือน⁴³

2. ขวาลือเรื่องการบุกโจมตีของทหารคอมมิวนิสต์ลาว

แม้ว่าเมื่อพิจารณาจากสภาพภูมิศาสตร์ อ.เชียงคำ ซึ่งมีพรมแดนทางด้านทิศตะวันออกติดกับแขวงไชยบุรีของลาว อาจตกเป็นเป้าหมายในการรุกรานจากคอมมิวนิสต์ลาวได้ แต่ปรากฏว่าตลอดระยะเวลาที่มอร์แมนทำการเก็บข้อมูลภาคสนามที่บ้านแพด ไม่เคยมีการรุกรานใดๆ จากทหารคอมมิวนิสต์ลาว มีแต่เพียงข่าวลือว่าจะมีการบุกโจมตีออกมาเป็นระยะ

เมื่อไม่นานมานี้ ผู้เขียนได้เข้าไปทำการสำรวจภาคสนามที่บ้านแพด และมีโอกาสสัมภาษณ์แม่อำพร มังคลาด อดีตแม่บ้านของมอร์แมน⁴⁴ เมื่อผู้เขียนให้แม่อำพรเล่าถึงเหตุการณ์การบุกรุกของทหารลาวเข้ามาฝั่งไทย ในช่วงที่มอร์แมนทำการเก็บข้อมูลอยู่ที่บ้านแพดนั้น แม่อำพรเล่าให้ฟังว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ตกใจกลัวมาก ต่างเก็บข้าวของขึ้นเกวียนหนีไปหลบตามทุ่งนา (เป็นที่น่าสังเกตว่า คำบอกเล่าของแม่อำพรในเรื่องนี้สอดคล้องกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่บันทึกไว้ในเอกสารหมายเลข MM-18-204 ซึ่งถูกบันทึกในช่วง ธ.ค. 1960) อย่างไรก็ตาม แม่อำพรเล่าว่า ไม่เคยมีการบุกรุกของทหารจากฝั่งลาวเข้ามาที่บ้านแพดแต่อย่างใด⁴⁵

อนุสรณ์ผู้เสียสละประชาชน พลเรือน ตำรวจ ทหาร ค่ายขุนจอมธรรม
(พตท. 2324) จ.พะเยา ตั้งอยู่ตรงข้ามกับบ้านแพด ถูกสร้างขึ้นเมื่อ ค.ศ.
1981 เพื่อระลึกถึงความกล้าหาญของผู้ที่สละชีพจากเหตุการณ์ปะทะ
กันระหว่างรัฐบาลไทยกับผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ในยุทธการต่างๆ
ที่เกิดขึ้นในพื้นที่แถบ จ.พะเยา และ จ.เชียงราย เช่น ยุทธการผาเส็ด (1971)
ยุทธการผาภูมิ (1974) ฯลฯ ผู้เขียนมองว่า การปะทะกันระหว่าง
รัฐบาลไทยกับผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์เป็นปัญหาภายในประเทศมากกว่า
มีใช้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างประเทศเหมือนเช่นที่มอร์แมนต้องการ
จะสื่อในบันทึกภาคสนามของเขา ซึ่งต้องการจะสื่อให้เห็นถึงความ
หวาดกลัวของชาวบ้านที่มีต่อภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์ซึ่งมาจาก
ภายนอก (จีน เวียดนาม และลาว) มิใช่ภัยคุกคามจากภายใน
(พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย)

แม้ว่าหลังจากนั้น ไทยกับลาวจะเกิดกรณีปะทะกัน เช่น เหตุการณ์บ้านร่มเกล้า อ.ชาติตระการ จ.พิษณุโลก ใน ค.ศ. 1988 และมีการปะทะกันอีกประปรายตามพื้นที่ริมแม่น้ำโขง แต่สาเหตุของการปะทะกันก็เนื่องมาจากปัญหาพรมแดนเป็นสำคัญ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการแบ่งเขตแดนที่ไม่แน่ชัดตั้งแต่ยุคอาณานิคม⁴⁶ อีกทั้งกว่าที่แขวงไชยบุรีจะตกอยู่ภายใต้การปกครองของขบวนการปลดปล่อยลาว (คอมมิวนิสต์ลาว) ก็ล่วงเข้า ค.ศ. 1975 หรืออีกเกือบ 15 ปี ต่อมา⁴⁷ ข้อเท็จจริงเหล่านี้ทำให้ผู้เขียนเกิดคำถามว่า ความหวาดวิตกของชาวบ้านแพดเป็นผลสืบเนื่องมาจากการโฆษณาชวนเชื่อของรัฐบาลในขณะนั้นใช่หรือไม่

3. บทบาทของข้าราชการและผู้นำท้องถิ่น

นายอำเภอ ปลัดอำเภอ นายร้อย (ผู้กอง) กำนัน และผู้ใหญ่บ้าน ในฐานะตัวแทนของรัฐ มีส่วนสำคัญในการส่งต่อข้อมูลข่าวสารต่างๆ จากทางการแก่ชาวบ้าน ข้อมูลของมอร์แมนทำให้

ทราบว่าเป็นที่ประชุมสภาตำบลหลายต่อหลายครั้ง หัวข้อการประชุมมักมีเรื่องเกี่ยวกับการให้
ผู้ใหญ่บ้านคอยเตือนชาวบ้านให้ระวังคนแปลกหน้าที่เข้ามาภายในหมู่บ้าน เพราะอาจเป็นสายลับ
คอมมิวนิสต์ที่เข้ามาสืบความลับภายในหมู่บ้าน⁴⁸

ในแง่ที่เราอาจมองได้ว่า หน่วยงานราชการทั่วประเทศโดยเฉพาะที่สังกัดกระทรวง
มหาดไทย เป็นหน่วยงานสำคัญในการเผยแพร่โฆษณาชวนเชื่อต่างๆ ของรัฐไปยังชุมชน โดย
อาศัยบรรดาข้าราชการในสังกัด ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว กระทรวงมหาดไทยเองก็มีการจัด
อบรมบรรยายสงครามจิตวิทยาอยู่เสมอๆ เนื้อหาของคำบรรยายประกอบด้วยภัยคุกคามของ
ลัทธิคอมมิวนิสต์ต่อสถาบันหลักของชาติ ต่อกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินและเสรีภาพ ความเข้มแข็ง
ของโลกเสรี ผลงานของรัฐบาล และกลวิธีต่างๆ ที่คอมมิวนิสต์ใช้เพื่อยึดครองประเทศไทย⁴⁹

เนื้อหาการอบรมต่างๆ เหล่านี้จะถูกถ่ายทอดลงสู่กันตามลำดับ จากนายอำเภอสู่กำนัน
จากกำนันสู่ผู้ใหญ่บ้าน และจากผู้ใหญ่บ้านถึงบรรดาชาวบ้านในหมู่บ้าน นอกจากนี้ รัฐบาลยัง
ได้จัดตั้งหน่วยงานต่างๆ เช่น คณะกรรมการอบรมข้าราชการและประชาชน (ปัจจุบันไม่มีหน่วย
งานนี้แล้ว) และกรมประมวลราชการแผ่นดิน (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อหน่วยงานเป็นสำนักข่าวกรอง
แห่งชาติ) เพื่อทำหน้าที่อบรมข้าราชการและประชาชนให้เข้าใจกลวิธีของคอมมิวนิสต์ และจัดทำ
แผนปราบปรามคอมมิวนิสต์อีกด้วย

4. การแทรกแซงของสหรัฐอเมริกา

จากการที่รัฐบาลไทยเลือกที่จะอิงนโยบายต่างประเทศของตนกับชาติมหาอำนาจของ
ฝ่ายโลกเสรีอย่างสหรัฐอเมริกา ได้ทำให้เราเห็นบทบาทต่างๆ ของสหรัฐอเมริกาที่ปรากฏอยู่ใน
บันทึกภาคสนามของมอร์แมน เช่น การให้ความช่วยเหลือทางการเงินหรือการทหารแก่รัฐบาล
ไทยและบรรดาชนกลุ่มน้อยเผ่าต่างๆ ดังเช่นกรณีหน่วยสืบราชการลับของสหรัฐอเมริกา (CIA)
ได้ให้ความช่วยเหลือและคำปรึกษาทางการทหารแก่กองกำลังชาวม้งในลาว เพื่อใช้เป็นพลลาด
ตระเวนสืบข่าวความเคลื่อนไหวและสร้างความวุ่นวายในลาวและเวียดนามเหนือ⁵⁰ หรือการ
ให้ความสนับสนุนอาวุธยุทโธปกรณ์กับบรรดาทหารกั๋วหมินตั้งแตกทัพตามบริเวณชายแดนทาง
ด้านเหนือของไทย เพื่อจุดประสงค์ในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ลาวและเวียดนาม

นอกจากนี้ จากบันทึกภาคสนามของมอร์แมนทำให้เราทราบว่า สหรัฐอเมริกาในสายตา
ชาวบ้านแพด เปรียบเสมือน “มิตรผู้อารี” ที่คอยให้ความช่วยเหลือชาติต่างๆ ให้รอดพ้นจากภัย
คุกคามของลัทธิคอมมิวนิสต์ โดยมีสำนักข่าวสารอเมริกัน⁵¹ (United States Information Service)
เป็นหน่วยงานสำคัญในการนี้ ดังจะเห็นได้ว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ นิวัต
พระนครเมื่อ ค.ศ. 1961 บรรดาข้าราชการที่รับผิดชอบการจัดงานฉลอง เลือกที่จะนำภาพยนตร์
ข่าวจากสำนักข่าวสารอเมริกันมาฉายให้ชาวบ้านดู เพื่อให้ชาวบ้านได้ทราบข่าวความเป็นไป
ของโลก มอร์แมนเองได้ตั้งข้อสังเกตว่า ข่าวที่มาจากสำนักข่าวดังกล่าวเป็นโฆษณาชวนเชื่อ
ทางการเมืองของอเมริกาหรือไม่⁵²

สุดท้ายแล้ว แม้แต่ตัวของมอร์แมนเอง ในฐานะที่เป็นนักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน เขา
เข้ามาทำงานวิจัยที่เมืองไทยในฐานะใดกันแน่ นักมานุษยวิทยาอาชีพหรือตัวแทนของรัฐบาล

อเมริกา เพราะมอร์แมนเองดำรงตำแหน่งเป็นที่ปรึกษาของ United States Agency for International Development (USAID)⁵³ และยังเป็นสมาชิกของ Institute for Defense Analyses (IDA)⁵⁴ หน่วยงานทั้งสองต่างมีสายสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับรัฐบาลอเมริกาย่างชัดเจน โดยเฉพาะ USAID นั้นเคยรับหน้าที่ในการจัดส่งเสบียงให้กับกองทัพม้งของนายพลวังเปา จนทำให้กองทัพนี้ถูกขนานนามว่าเป็น “กองทัพลับของอเมริกา”⁵⁵

ในช่วงทศวรรษที่ 1970 สงครามเวียดนามมิได้เป็นประเด็นที่ร้อนแรงเฉพาะในวงการการเมืองของอเมริกาเท่านั้น แต่ในวงวิชาการมานุษยวิทยา ประเด็นดังกล่าวก็ถูกนำมาถกเถียงกันอย่างเผ็ดร้อน ทั้งนี้เป็นเพราะเอกสารงานวิจัยของนักมานุษยวิทยา ถูกรัฐบาลสหรัฐนำไปใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนงาน เพื่อการดำเนินนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะมอร์แมนเองนั้น ได้เกิดกรณีที่ผู้ช่วยนักวิจัยของเขาแอบนำเอกสารงานวิจัยซึ่งแสดงให้เห็นถึงการติดต่อบริเวณสถาบันการศึกษาที่รัฐบาล ส่งไปตีพิมพ์ยัง Student Mobilization Committee to End the War in Vietnam ซึ่งเป็นคณะกรรมการนักศึกษาที่รวมตัวกันเคลื่อนไหวเพื่อหยุดยั้งสงครามเวียดนาม

ข้อถกเถียงดังกล่าวได้นำไปสู่การตั้งคำถามต่อการทำงานวิจัยของนักมานุษยวิทยา เช่น ความรับผิดชอบของนักวิจัยในการนำข้อมูลของกลุ่มคนที่ตนทำการศึกษาไปใช้เพื่อประโยชน์อื่นๆ จรรยาบรรณในการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ความสัมพันธ์และพันธะระหว่างนักวิจัยกับนโยบายทางการเมืองของรัฐบาล บทบาทของรัฐบาลสหรัฐในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นอกจากมอร์แมนแล้ว ยังมีนักมานุษยวิทยาอีกหลายคนที่เคยทำงานในไทยและเป็นสมาชิกหรือเป็นที่ปรึกษาองค์กรต่างๆ ในลักษณะนี้ เช่น Herbert Phillips Steven Piker และ Lauriston Sharp⁵⁶

ส่งท้าย

เมื่อกล่าวถึงการทำงานวิจัยภาคสนามของนักมานุษยวิทยา คนทั่วไปอาจนึกถึงการเฝ้าสังเกตพฤติกรรมของชาวบ้าน เทศกาล และประเพณีที่สำคัญต่างๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นเรื่องราวความเป็นไปของชุมชนนั้นๆ อาจไม่มีใครคาดคิดว่าเอกสารงานวิจัยภาคสนามของนักมานุษยวิทยา จะช่วยสะท้อนถึงผลกระทบ ที่คนกลุ่มเล็กๆ กลุ่มหนึ่งได้รับ อันเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ของโลก

ผู้เขียนคาดหวังว่า ประเด็นเรื่องทัศนคติของชาวไทลื้อ บ้านแพด ที่มีต่อภัยคุกคามจากลัทธิคอมมิวนิสต์ในช่วงสงครามเย็น ซึ่งเป็นเพียงประเด็นเล็กๆ ที่ผู้เขียนหยิบยกมาจากเอกสารงานวิจัยภาคสนามของมอร์แมน อาจช่วยเปิดมุมมองใหม่แก่ผู้อ่านเกี่ยวกับแนวทางการศึกษาเอกสารงานวิจัยภาคสนามของนักมานุษยวิทยาในอดีต แม้ว่าข้อมูลบางส่วนอาจจะล้าสมัยไปบ้าง แต่เอกสารงานวิจัยภาคสนามเหล่านี้ก็ยังคงมีคุณค่า อย่างน้อยก็ได้ทำให้เราเห็นภาพประวัติศาสตร์ของชุมชนในอดีต ดังเช่นที่บ้านทีกภาคสนามของมอร์แมนได้ทำให้เห็นภาพในอดีตของชาวไทลื้อบ้านแพดเมื่อเกือบครึ่งศตวรรษก่อน

เชิงอรรถ

¹ บทความชิ้นนี้ ผู้เขียนจะใช้ปี ค.ศ. เป็นหลักในการเขียน แต่ทั้งนี้ในส่วนของหนังสืออ้างอิงภาษาไทยซึ่งระบุปีที่ตีพิมพ์เป็น พ.ศ. ผู้เขียนจะไม่เปลี่ยนแปลง โดยจะยังคงปี พ.ศ. ไว้ตามเดิม ทั้งนี้ เพื่อความสะดวกสำหรับผู้อ่านที่ต้องการสืบค้นเอกสารเพิ่มเติม

² รายละเอียดเรื่องราวเกี่ยวกับสถานการณ์โลกในยุคสงครามเย็น โปรดดู Jeremy Issacs and Taylor Downing, *Cold War : An Illustrated History, 1945-1991*, (Boston : Little, Brown and Company, 1998).

³ Wikipedia, *The Killing Field (film)*, Available from : http://en.wikipedia.org/wiki/The_Killing_Fields_%28film%29 (accessed on 8 March 2008).

⁴ Jonathan D. Spence, *The Search for Modern China*, 2nd., (New York: W.W. Norton & Company, 1999), pp. 597-600 และ ทวีป วรดิกล, *ประวัติศาสตร์จีน*, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2542), น. 490-492.

⁵ เกี่ยวกับการวิจัยภาคสนามทางมานุษยวิทยา โปรดดู งามพิศ สัตย์สงวน, *การวิจัยทางมานุษยวิทยา*, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542).

⁶ ผู้เขียนเลือกใช้คำว่า “ตัวละคร” (actor หรือ character) เพราะเห็นว่าเหมาะสมมากกว่าคำว่า “ผู้ให้ข้อมูล” (informant) หรือ “ผู้ถูกสัมภาษณ์” (interviewee) เนื่องจากประสบการณ์ที่ผู้เขียนได้รับจากการทำงานกับเอกสารงานวิจัยภาคสนามของมอร์แมนนั้น เปรียบได้กับการอ่านไดอารี่ หรือนิยายเล่มหนึ่งซึ่งนำติดตามมากกว่าการอ่านเอกสารงานวิจัยทั่วไป

⁷ แม้ว่ามอร์แมนจะได้เข้ามาทำงานวิจัยภาคสนามที่บ้านแพดหลายช่วงระยะเวลาด้วยกัน คือ ปี 1959-1961, 1965, 1968-1969, 1979 และ 1986 แต่ในปี 1959-1961 ซึ่งมอร์แมนเข้ามาทำงานวิจัยภาคสนามที่บ้านแพดเป็นครั้งแรก ทุกวันเขาจะออกเก็บข้อมูลต่างๆ ในชุมชน และบันทึกทุกอย่างเอาไว้ตลอดระยะเวลา 2 ปีที่อาศัยอยู่ในชุมชนแห่งนี้ ทำให้การเก็บข้อมูลในช่วงระยะเวลาดังกล่าวสมบูรณ์มากที่สุด ผู้เขียนจึงเลือกนำข้อมูลในช่วงเวลานั้นมาใช้ในบทความ

⁸ จ.พะเยาเดิมเคยเป็นอำเภอหนึ่งของ จ.เชียงราย และได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นจังหวัดเมื่อวันที่ 28 สิงหาคม 1977 เป็นจังหวัดลำดับที่ 72 ของประเทศไทย, อ้างจาก กรมศิลปากร, *วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดพะเยา*, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2544), น. 1.

⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 1-2.

¹⁰ โครงการฐานข้อมูลจดหมายเหตุทางมานุษยวิทยาในประเทศไทย, เอกสารหมายเลข MM-18-64, ศูนย์มานุษยวิทยา สิริธร (องค์การมหาชน) อนึ่ง ต่อจากนี้ การอ้างถึงเอกสารในโครงการฯ จะอ้างโดยย่อ

¹¹ โครงการฐานข้อมูลจดหมายเหตุทางมานุษยวิทยาในประเทศไทย, เอกสารหมายเลข MM-18-70.

¹² เขียน ชีระวิทย์ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ในเอเชีย บรรดาชาวนายากจนตามชนบททางไกล กลับกลายเป็นเป้าหมายสำคัญในการปลุกระดมมวลชน ตัวอย่างสำคัญของการปลุกระดมมวลชนตามแนวทางของพรรคคอมมิวนิสต์เอเชีย คือ การดำเนินงานของพรรคคอมมิวนิสต์จีนภายใต้การนำของเหมาเจ๋อตง (Mao Zedong, 1893-1976) ซึ่งเลือกที่จะปลุกระดมมวลชนในชนบทที่ห่างไกลของจีน มากกว่าที่จะปลุกระดมมวลชนตามหัวเมืองใหญ่ เหม่าเจ๋อตง เชื่อว่า การปฏิวัติจะประสบผลสำเร็จได้ต้องอาศัยบรรดาชาวนาเป็นแกนนำสำคัญ อ้างจาก เขียน ชีระวิทย์, “ในระหว่างก้าวไปสู่ระบบสังคมนิยมในทัศนะของชาวมาร์กซ์ (ภาค 1) วิเคราะห์ในแง่ทฤษฎี,” *วารสารสังคมศาสตร์*, ปีที่ 11 ฉบับที่ 3 (ก.ค. 2517), น. 76-77.

¹³ โครงการฐานข้อมูลจดหมายเหตุทางมานุษยวิทยาในประเทศไทย, เอกสารหมายเลข MM-18-195.

¹⁴ โครงการฐานข้อมูลจดหมายเหตุทางมานุษยวิทยาในประเทศไทย, เอกสารหมายเลข MM-18-112.

¹⁵ โครงการฐานข้อมูลจดหมายเหตุทางมานุษยวิทยาในประเทศไทย, เอกสารหมายเลข MM-18-232.

¹⁶ นายเชวง วงศ์ใหญ่ อดีต ส.ส.พะเยา พรรคกิจสังคม จากผลการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 18 เม.ย. 1983. อ้างจาก กรมศิลปากร, น. 10.

¹⁷ โครงการฐานข้อมูลจดหมายเหตุทางมานุษยวิทยาในประเทศไทย, เอกสารหมายเลข MM-18-178.

¹⁸ โครงการฐานข้อมูลจดหมายเหตุทางมานุษยวิทยาในประเทศไทย, เอกสารหมายเลข MM-18-183.

¹⁹ โครงการฐานข้อมูลจดหมายเหตุทางมานุษยวิทยาในประเทศไทย, เอกสารหมายเลข MM-18-233.

²⁰ โครงการฐานข้อมูลจดหมายเหตุทางมานุษยวิทยาในประเทศไทย, เอกสารหมายเลข MM-18-263.

²¹ โครงการฐานข้อมูลจดหมายเหตุทางมานุษยวิทยาในประเทศไทย, เอกสารหมายเลข MM-18-73.

²² โครงการฐานข้อมูลจดหมายเหตุทางมานุษยวิทยาในประเทศไทย, เอกสารหมายเลข MM-18-104.

²³ โครงการฐานข้อมูลจดหมายเหตุทางมานุษยวิทยาในประเทศไทย, เอกสารหมายเลข MM-18-185.

²⁴ โครงการฐานข้อมูลจดหมายเหตุทางมานุษยวิทยาในประเทศไทย, เอกสารหมายเลข MM-18-217.

²⁵ โครงการฐานข้อมูลจดหมายเหตุทางมานุษยวิทยาในประเทศไทย, เอกสารหมายเลข MM-18-209.

- ²⁶ในส่วนนี้อาจเป็นการบันทึกข้อมูลที่ผิดพลาดของมอร์แมน เพราะจอห์น เอฟ. เคนเนดี (John F. Kennedy, 1917-1963) ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาคนก่อนหน้านั้น เคนเนดีเป็นประธานาธิบดีคนที่ 35 ดำรงตำแหน่งระหว่างปี 1961-1963 ส่วนนิกสันเป็นประธานาธิบดีคนที่ 37 ดำรงตำแหน่งระหว่างปี 1969-1974. Available from : Wikipedia, List of Presidents of the United States, http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Presidents_of_the_United_States (accessed on 8 March 2008).
- ²⁷โครงการฐานข้อมูลจดหมายเหตุทางมานุษยวิทยาในประเทศไทย, เอกสารหมายเลข MM-18-180.
- ²⁸โครงการฐานข้อมูลจดหมายเหตุทางมานุษยวิทยาในประเทศไทย, เอกสารหมายเลข MM-18-204.
- ²⁹โครงการฐานข้อมูลจดหมายเหตุทางมานุษยวิทยาในประเทศไทย, เอกสารหมายเลข MM-18-183.
- ³⁰โครงการฐานข้อมูลจดหมายเหตุทางมานุษยวิทยาในประเทศไทย, เอกสารหมายเลข MM-18-237.
- ³¹โครงการฐานข้อมูลจดหมายเหตุทางมานุษยวิทยาในประเทศไทย, เอกสารหมายเลข MM-18-281.
- ³²โครงการฐานข้อมูลจดหมายเหตุทางมานุษยวิทยาในประเทศไทย, เอกสารหมายเลข MM-18-241.
- ³³โครงการฐานข้อมูลจดหมายเหตุทางมานุษยวิทยาในประเทศไทย, เอกสารหมายเลข MM-18-242.
- ³⁴โครงการฐานข้อมูลจดหมายเหตุทางมานุษยวิทยาในประเทศไทย, เอกสารหมายเลข MM-18-183.
- ³⁵วิวัฒน์ มุ่งการดี, “การต่างประเทศของไทย ระหว่างปี ค.ศ. 1940-1950” ใน 5 ทศวรรษการต่างประเทศของไทย : จากความขัดแย้งสู่ความร่วมมือ, ชัยโชค จุลศิริวงศ์, บรรณาธิการ, (กรุงเทพฯ : บ.ปริสเกล, 2536), น. 115-116.
- ³⁶จุลชีพ ชินวรรณ, “นโยบายต่างประเทศของไทยในช่วงสงครามเย็น” ใน 5 ทศวรรษการต่างประเทศของไทย : จากความขัดแย้งสู่ความร่วมมือ, น. 123-124.
- ³⁷สุวิทย์ อธิศาสตร์, ประวัติศาสตร์ลาว 1979-1975, (กรุงเทพฯ : บริษัทสำนักพิมพ์สร้างสรรค์ จำกัด, 2543), น. 375-396.
- ³⁸สุเทพ สุนทรเภสัช, หมู่บ้านอีสานยุค “สงครามเย็น” : สังคมวิทยาของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2548), น. 13-14.
- ³⁹แกนสุข นุ่มนนท์, “แถลงการณ์ร่วมถนัด-รัสค์ ค.ศ. 1962” ใน 5 ทศวรรษการต่างประเทศของไทย : จากความขัดแย้งสู่ความร่วมมือ, น. 161 อ้างถึง จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์, คำแถลงการณ์ของนายกรัฐมนตรี เรื่องสถานการณ์ในประเทศลาว 21 กันยายน 2503, น. 9-19.
- ⁴⁰พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ ภาวครพันธ์, สงครามเวียดนาม : สงครามกับความจริงของ “รัฐไทย”, (กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2549).
- ⁴¹จุลชีพ ชินวรรณ, “นโยบายต่างประเทศของไทยในช่วงสงครามเย็น” ใน 5 ทศวรรษการต่างประเทศของไทย : จากความขัดแย้งสู่ความร่วมมือ, น. 122-125.
- ⁴²โครงการฐานข้อมูลจดหมายเหตุทางมานุษยวิทยาในประเทศไทย, เอกสารหมายเลข MM-18-186.
- ⁴³อั้งแล้ว, พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ ภาวครพันธ์, น. 21-22.
- ⁴⁴แม่อำพรทำงานเป็นแม่บ้านให้มอร์แมน เมื่อตอนอายุ ประมาณ 16-17 ปี (ตรงกับช่วงปี 1960-1961)
- ⁴⁵บทสัมภาษณ์แม่อำพร มังคลาดเมื่อวันที่ 26 ธ.ค. 2007 บ้านแพดต.เชียงบาน อ.เชียงคำ จ.พะเยา.
- ⁴⁶David Oldfield, *Cold War Relation Between Thailand and Lao, 1950s-1991*, (Indochina Studies Center, Burapha University, Chonburi, 1999), pp. 31-39.
- ⁴⁷สุทัศน์ มั่งไธสง, ขบวนการกู้ชาติลาว : ศึกษากรณี “ลาวอิสระ” ในระหว่าง ค.ศ. 1945-1949, ปริญญาโทศิลปศาสตรมหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2539), น. 140 อ้างถึง ทองสา ไชยวงศ์ และคนอื่นๆ, ประวัติศาสตร์ลาว เล่ม 3 (1893-ปัจจุบัน), น. 232-240, 249-324, 325-408. (ภาษาลาว)
- ⁴⁸โครงการฐานข้อมูลจดหมายเหตุทางมานุษยวิทยาในประเทศไทย, เอกสารหมายเลข MM-18-203 และเอกสารหมายเลข MM-18-237.
- ⁴⁹พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ ภาวครพันธ์, น. 21 อ้างถึง กชช., มท.0201.2.1.43/277. เอกสารกระทรวงมหาดไทย.
- ⁵⁰แกรนท์ อีแวนส์, ประวัติศาสตร์สังเขปประเทศลาว : ประเทศกลางแผ่นดินใหญ่เอเชียอาคเนย์, แปลโดย คุชฎี เฮย์มอนด์, (กรุงเทพฯ : โอ เอส พริ้นติ้ง เฮาส์, 2549), น. 150-153.
- ⁵¹สำนักข่าวสารอเมริกันเป็นผู้ดำเนินงานด้านสารนิเทศและโครงการด้านวัฒนธรรมในประเทศไทยในนามของรัฐบาลสหรัฐฯ โดยได้รับเงินสนับสนุนจากองค์การข่าวสารสหรัฐฯ ในวอชิงตัน เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบการกระจายเสียงของวิทยุเสียงอเมริกา (VOA) และรายการโทรทัศน์ของเวิลด์เน็ต ที่เผยแพร่ออกอากาศไปทั่วโลก ส่วนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับ องค์การข่าวสารสหรัฐฯ วิทยุเสียงอเมริกา ข่าวและเหตุการณ์ปัจจุบัน Available from : <http://www.usis.ksc.net.th/about-t.htm> (accessed on 12 March 2008).

⁵²โครงการฐานข้อมูลจดหมายเหตุทางมานุษยวิทยาในประเทศไทย, เอกสารหมายเลข MM-18-179.

⁵³ USAID ถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อคอยให้คำแนะนำแก่รัฐบาลสหรัฐอเมริกาเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศ ในส่วนที่ไม่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการทหาร และให้ความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจ เกษตรกรรม สาธารณสุข มนุษยธรรม ฯลฯ แก่ประเทศต่างๆ ทั่วโลก แต่ทั้งนี้ หากเราสืบค้นกลับไปดูประวัติการก่อตั้งของหน่วยงานจะพบว่า หน่วยงานนี้จัดตั้งขึ้นภายใต้แผนการมาร์แชล (Marshall Plan) ซึ่งมีจุดประสงค์หลักในการฟื้นฟูประเทศต่างๆ ในยุโรป ภายหลังเกิดความเสียหายอย่างหนักจากสงครามโลกครั้งที่ 2 จุดประสงค์เพื่อให้ประเทศต่างๆ เหล่านี้ไม่กลายเป็นคอมมิวนิสต์ Available from: Wikipedia, United States Agency for International Development, http://en.wikipedia.org/wiki/United_States_Agency_for_International_Development (accessed on 12 March 2008).

⁵⁴ IDA เป็นองค์กรเอกชนที่จัดตั้งขึ้นเพื่อให้ความช่วยเหลือต่างๆ แก่รัฐบาลสหรัฐอเมริกาในการป้องกันประเทศ โดยให้ความช่วยเหลือทางด้านวิทยาศาสตร์และผู้เชี่ยวชาญทางด้านเทคนิค Available from : <http://www.ida.org/aboutus.php> (accessed on 12 March 2008).

⁵⁵ อ้างแล้ว, แกรนท์ อีแวนส์, น. 153-154.

⁵⁶ Eric Wakin, *Anthropology Goes to War : Professional Ethnicity & Counterinsurgency in Thailand*, (Madison : Center for Southeast Asia Studies, University of Wisconsin-Madison, 1992), pp. 1-5.

บรรณานุกรม

หนังสือ

กาญจนะ ประภาศวุฒิสาร. *ทหารจีนคณะชาติ (ก๊กมินตั๋ง) ตกค้างทางภาคเหนือประเทศไทย*. เชียงใหม่ : สยามรัตน์ พรินต์ติ้ง, 2546.

แกรนท์ อีแวนส์. *ประวัติศาสตร์สังเขปประเทศลาว : ประเทศกลางแผ่นดินใหญ่เอเชียอาคเนย์*. แปลโดย ดุษฎี เฮย์มอนด์. กรุงเทพฯ : โอ เอส พรินต์ติ้ง เฮาส์, 2549.

ชัยโชค จุลศิริวงศ์, บรรณาธิการ. *5 ทศวรรษการต่างประเทศของไทย : จากความขัดแย้งสู่ความร่วมมือ*. กรุงเทพฯ : บ.พริสเกล, 2536.

ทวีป วรดิกล. *ประวัติศาสตร์จีน*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2542.

พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ ภาวครพันธุ์. *สงครามเวียดนาม : สงครามกับความจริงของ “รัฐไทย”*. กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2549.

ศิลปากร, กรม. *วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดพะเยา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2544.

สุทัศน์ มั่งไธสง. *ขบวนการกู้ชาติลาว : ศึกษากรณี “ลาวอิสระ” ในระหว่าง ค.ศ. 1945-1949*. ปรินญานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2539.

สุวิทย์ อิศาศวัต. *ประวัติศาสตร์ลาว 1979-1975*. กรุงเทพฯ : บริษัทสำนักพิมพ์สร้างสรรค์ จำกัด, 2543.

Wakin, Eric. *Anthropology Goes to War : Professional Ethnicity & Counterinsurgency in Thailand*. Madison : Center for Southeast Asia Studies, University of Wisconsin-Madison, 1992.

Oldfied, David. *Cold War Relation Between Thailand and Lao, 1950s-1991*. Indochina Studies Center, Burapha University, Chonburi, 1999.

Spence, Jonathan D. *The Search for Modern China*. 2nd., New York: W.W. Norton & Company, 1999.

บทความ

เขียน อธิวิทย์. “ในระหว่างก้าวไปสู่ระบบสังคมนิยมในทัศนะของชาวมาร์กซ์ (ภาค 1) วิเคราะห์ในแง่ทฤษฎี,” วารสารสังคมศาสตร์. ปีที่ 11 ฉบับที่ 3 (ก.ค. 2517), น. 76-77.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). โครงการฐานข้อมูลจดหมายเหตุทางมานุษยวิทยาในประเทศไทย.

สำนักงานจังหวัดพะเยา. แผนที่. Available from : <http://www.phayao.go.th/map.html> (accessed on 8 March 2008).

สำนักข่าวสารอเมริกัน. Available from : <http://www.usis.ksc.net.th/about-t.htm> (accessed on 12 March 2008).

Wikipedia. List of Presidents of the United States. Available from : http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Presidents_of_the_United_States (accessed on 8 March 2008).

Wikipedia. Rambo. Available from : http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Rambo_first_blood_part_ii.jpg (accessed on 8 March 2008).

Wikipedia. The Killing Field (film). Available from : http://en.wikipedia.org/wiki/The_Killing_Fields_%28film%29 (accessed on 8 March 2008).

Wikipedia. United States Agency for International Development. Available from : http://en.wikipedia.org/wiki/United_States_Agency_for_International_Development (accessed on 12 March 2008).

IDA. About IDA. Available from : <http://www.ida.org/aboutus.php> (accessed on 12 March 2008).

บทสัมภาษณ์

บทสัมภาษณ์แม่อำพร มังคลาด เมื่อวันที่ 26 ธ.ค. 2007 บ้านแพตต. เชียงบาน อ.เชียงคำ จ.พะเยา.

หนังสือแนะนำเพิ่มเติมเกี่ยวกับบทความ

งามพิศ สัตย์สงวน. การวิจัยทางมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

ธันวดี สุขประเสริฐ และสิทธิศักดิ์ รุ่งเจริญสุขศรี. “จดหมายเหตุภาพไถลื้อ : ย้อนรอยจากเอกสารของมอร์แมน,” จดหมายเหตุสมาคมจดหมายเหตุไทย, ฉบับที่ 4 (ค.ค. 2550-ก.ย. 2551), น. 83-98.

พอลเกอร์ กราฟโฟลท์. “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง,” ศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ 16 ฉบับที่ 3 (ม.ค. 2538), น. 103-114.

Issacs, Jeremy and Taylor Downing. Cold War : An Illustrated History, 1945-1991. Boston : Little, Brown and Company, 1998.

ขอขอบคุณ

อ.สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร ที่ช่วยตรวจทานและแก้ไขบทความ

อ.ชาตรี ประดิพนธ์การ สำหรับความอดทนในการรอคอยงานของผู้เขียน

คุณชิวสิทธิ์ บุญยเกียรติ สำหรับข้อคิดเห็นและคำแนะนำต่างๆ ที่เป็นประโยชน์

A HISTORY OF THE FILIPINO PEOPLE FOR HIGH SCHOOL

A. A. DUMOLIN

with

“ประวัติศาสตร์” และ “ชาติ” ฟิลิปปินส์

ในหนังสือเรียน
“ประวัติศาสตร์ชนชาติฟิลิปปินส์
สำหรับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย”

อัศรพงษ์ คำคุณ

“*The struggle of man against power
is the struggle of memory against forgetting.*”

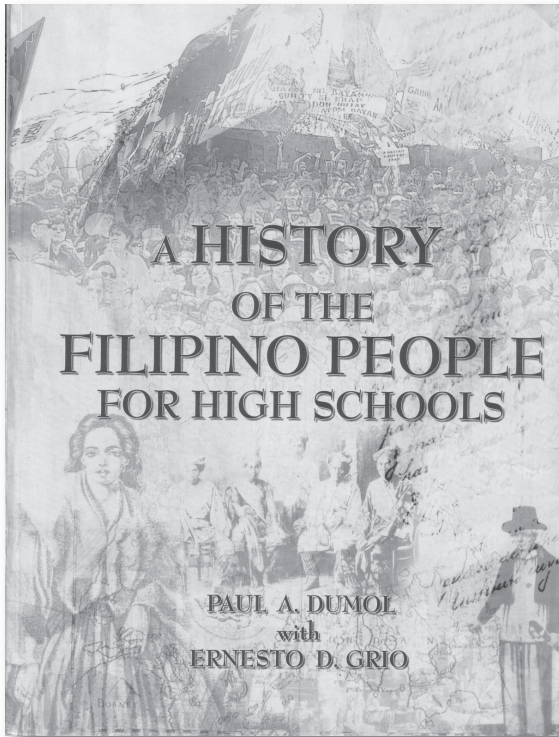
“การต่อสู้ของประชาชนกับอำนาจ
คือ การต่อสู้ของความทรงจำกับการทำให้ลืม”

Czech writer Milan Kundera

ข้อความข้างต้น สะท้อนคุณลักษณะอีกประการหนึ่งของสิ่งที่เรียกว่า “ประวัติศาสตร์” ได้เป็นอย่างดี เพราะ “ประวัติศาสตร์” นอกจากจะเป็นเรื่องราวที่ถูกบันทึกให้เป็น “ความทรงจำ” แล้ว ในขณะเดียวกันยังมีเรื่องราวอื่นๆ ที่ไม่ได้ถูกบันทึกเอาไว้ด้วย กลายเป็น “ความทรงจำ” ที่ “ถูกลืม” แม้จะมีข้อถกเถียงตามมาว่า เรื่องราวที่เกิดขึ้นตลอดระยะเวลาอันยาวนานในประวัติศาสตร์ มีมากมายมหาศาล เกินกว่าจะสามารถบันทึกเอาไว้ได้ทั้งหมด บทความนี้ จึงจะนำเสนอเฉพาะ “ประวัติศาสตร์แห่งชาติ” ซึ่งเป็นเรื่องราวที่ถูกบันทึกและถูกกำหนดเอาไว้ให้เป็น “ความทรงจำร่วมแห่งสังคม” ในระดับ “ประเทศชาติ” อย่างไรก็ตาม บทความนี้จะไม่นำเสนอข้อถกเถียงทางวิชาการว่า “ประวัติศาสตร์” คืออะไร เพียงแต่ต้องการนำเสนอภาพปรากฏของ “ประวัติศาสตร์ชาติ” ในหนังสือเรียนชั้นมัธยมศึกษาของประเทศเพื่อนบ้านในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างฟิลิปปินส์

เมื่อเดือน เมษายน พ.ศ. 2543 ผู้เขียนมีโอกาสเดินทางไปเยี่ยมโรงเรียนมัธยมแห่งหนึ่ง ใกล้มหาวิทยาลัยแห่งชาติฟิลิปปินส์ วิทยาเขตดิลิมาน (University of the Philippines Diliman -U.P.Diliman) ครูและนักเรียนโรงเรียนแห่งนี้ ใช้ตำราเรียนเล่มหนึ่ง เพื่อประกอบการเรียนการ

ปกหนังสือเรียนประวัติศาสตร์ของประเทศฟิลิปปินส์ สำหรับ
มัธยมศึกษาตอนปลาย ชื่อ ประวัติศาสตร์ชนชาติฟิลิปปินส์สำหรับ
ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (A History of the Filipino People for
High Schools) โดย พอล เอ ดูมอล (Paul A. Dumol)
และ เออร์เนสโต ดี กริโอ (Ernesto D. Grijo)

สอนวิชาประวัติศาสตร์ มีชื่อว่า “A History of the Filipino People for High Schools”¹
ผู้เขียนขอเสนอคำแปลเป็นภาษาไทยว่า “ประวัติศาสตร์ชนชาติฟิลิปปินส์สำหรับชั้นมัธยมศึกษา
ตอนปลาย”

บทความนี้จะนำเสนอ บทแปลภาษาไทยของหนังสือเรียน ประวัติศาสตร์ชนชาติฟิลิปปินส์ฯ
เพียง 2 บท คือ “บทนำ” และ บทเรียนเรื่อง “มุสลิมภาคใต้” ในฟิลิปปินส์ และแถมท้าย “ว่าด้วย
“สเปนาภิวัตน์” (Hispanization) ในฟิลิปปินส์” ซึ่งหัวข้อหลังสุดนี้ เป็นข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยว
กับประวัติศาสตร์ของฟิลิปปินส์ในช่วงที่ตกเป็นอาณานิคมของสเปน และเพื่อความเข้าใจใน
เบื้องต้น จึงขอนำเสนอบทแปลภาษาไทยจากหนังสือเรียน ประวัติศาสตร์ชนชาติฟิลิปปินส์ฯ ดังนี้

“บทนำ” ในหนังสือเรียน ประวัติศาสตร์ชนชาติฟิลิปปินส์ฯ

เพื่อที่จะได้ทราบเนื้อหาที่ถูกบรรจุอยู่ในหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนจึงได้แปลข้อความจาก
“บทที่ 1 : บทนำ” (Unit 1: Introduction) ซึ่งเปิดฉากเรื่องราวประวัติศาสตร์ของชนชาติฟิลิปปินส์
ด้วยการกล่าวถึง “ประชาชนของฟิลิปปินส์” (The People of the Philippines) มีใจความว่า

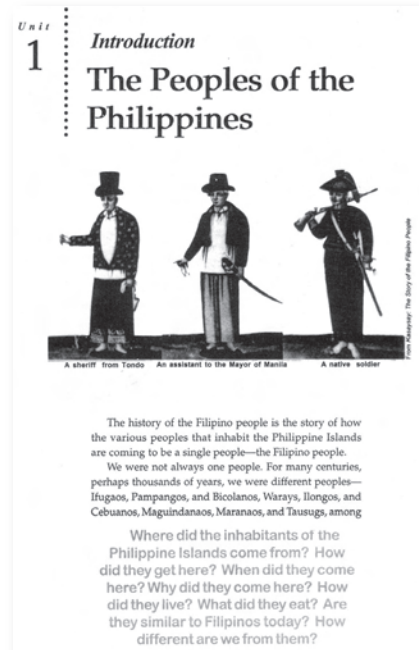

บทแรกของหนังสือเรียน ประวัติศาสตร์ชนชาติฟิลิปปินส์ฯ หน้าแรก กล่าวว่า
 “We were not always one people from many centuries...” แปลว่า
 “เป็นเวลายาวนานหลายศตวรรษหรืออาจหลายพันปีมาแล้ว
 ประเทศของเราไม่ได้ประกอบขึ้นจากผู้คนเพียงเผ่าพันธุ์เดียว
 เพราะผู้คนในประเทศของเราได้เต็มไปด้วยความแตกต่างหลากหลาย...”

“ประวัติศาสตร์ชนชาติฟิลิปปินส์
 คือ เรื่องราวของกระบวนการรวมตัวกัน
 เป็นหนึ่งเดียว ของบรรดาผู้คนที่มีความ
 แตกต่างหลากหลายซึ่งอาศัยอยู่ในหมู่
 เกาะฟิลิปปินส์ (The Philippine
 Islands) และได้กลายมาเป็น “ชนชาติ
 ฟิลิปปินส์” (The Filipino People)

เป็นเวลายาวนานหลายศตวรรษ
 หรืออาจหลายพันปีมาแล้ว ประเทศของเราไม่ได้ประกอบขึ้นจากผู้คนเพียงเผ่าพันธุ์
 เดียว เพราะประเทศของเราได้เต็มไปด้วยความแตกต่างหลากหลาย เช่น อิฟูเกา
 (Ifugaos) ปัมปังงอส (Pampangos) บิโคลานอส (Bicolanos) วาราย (Warays)
 อีลองงอส (Ilongos) เซบูอานอส (Cebuanos) มากินดาเนา (Maguindanaos)
 มารานาเนา (Maranaos) เตาสูก (Tausugs) และอื่นๆ อีกมาก ซึ่งแต่ละเผ่าพันธุ์
 ต่างอาศัยแยกกันอยู่อย่างเอกละเทศ ภายในเขตแดนอำนาจของตนบนหมู่เกาะฟิลิปปินส์
 (The Philippine Archipelago) และบรรดาผู้ที่เราเรียกว่า “คน/ประชาชน” (a
 people) เช่น ชาวบิโคลานอส ที่เคยอาศัยอยู่แต่ลำพัง โดยไม่มีผู้นำหรือผู้ปกครอง
 สูงสุด ตั้งถิ่นฐานอยู่กันตามหมู่บ้าน (villages) บางครั้งก็สู้รบกัน บางครั้งก็อยู่กัน
 อย่างสันติ แต่ก็อยู่ร่วมกับบรรดาผู้คนเผ่าอื่นๆ ที่อาจใช้ภาษาพูดอย่างเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม ไม่น่าจะมีเหตุผลว่า ทำไมบรรดาผู้คนที่แตกต่างกันหลากหลาย
 ซึ่งอาศัยอยู่ในหมู่เกาะเหล่านี้จะมารวมตัวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และก็ไม่น่าจะมี
 เหตุผลว่า ทำไมชนชาติเดียวจะได้ครองอำนาจในดินแดนที่เรารู้จักกันในปัจจุบันว่า
 หมู่เกาะฟิลิปปินส์ แม้ในปัจจุบัน จะมีชาวมุสลิมบางกลุ่มทางตอนใต้ ต้องการ
 สถาปนารัฐเอกราชแยกตัวออกจากดินแดนของเรา แต่เมื่อหลายร้อยปีมาแล้ว ก็
 เคยมีผู้คนบางกลุ่มในเขตจังหวัดเนกรอส (Negros) ต้องการจะสถาปนาประเทศ
 ของเขาเอง ซึ่งนั่นก็เป็นช่วงเวลาเช่นเดียวกับที่ เอมีลิโอ อากินาลโด (Emilio
 Aquinaldo) กำลังยุ่งอยู่กับการสถาปนาสาธารณรัฐฟิลิปปินส์แห่งแรก (the first
 Philippine Republic) หรือประมาณ 250 ปี มาแล้ว เมื่อ ดิเอโก ลีลิ่ง (Diego

Silang) ขับไล่ชาวสเปนออกไปจากอีโลกอส (Ilocos) ได้สำเร็จ ก็ประกาศสถาปนาตนเองขึ้นเป็นกษัตริย์แห่งอีโลคานอส (Ilocanos) ดังนั้น หากประชาชนส่วนใหญ่ของฟิลิปปินส์จะสถาปนาประเทศชาติขึ้นมาในปัจจุบัน นั่นก็เป็นที่เพราะว่า ประชาชนต้องการรวมตัวกันเป็นประเทศชาติอันหนึ่งอันเดียว นั่นเอง

ความเป็นชาติฟิลิปปินส์ (The Filipino Nation) แต่เดิมเป็นความคิดความฝันของคนอย่าง โฮเซ ริซาล (Jose Rizal) และ มาร์เชโล เดล ปิลาร์ (Marcelo del Pilar) และแล้วคนอย่าง อันเดร บอนิฟาสิโอ (Andres Bonifacio) และ เอมิลิโอ อากินาโด ก็สามารถต่อสู้เพื่อสร้างชาติฟิลิปปินส์ให้เป็นความจริงขึ้นมาได้ และประสบความสำเร็จในการสถาปนาสาธารณรัฐฟิลิปปินส์แห่งแรก แม้หลังจากที่สาธารณรัฐฟิลิปปินส์ถูกปกครองโดยชาวอเมริกันแล้ว บุคคลอย่างมานูเอล เกซอน (Manuel Quezon) และ เซอร์จิโอ ออสเมญา (Sergio Osmeña) ก็ยังคงต่อสู้เพื่อสร้างชาติฟิลิปปินส์ขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง และในที่สุดก็ประสบผลสำเร็จดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ดังนั้น ประวัติศาสตร์ของชนชาติฟิลิปปินส์ จึงเป็นเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการสร้างชาติ นั่นเอง”

บทเรียนเรื่อง “มุสลิมภาคใต้” ในฟิลิปปินส์ ประเทศคาทอลิกที่ใหญ่ที่สุดในเอเชีย

ในหนังสือเรียน ประวัติศาสตร์
ชนชาติฟิลิปปินส์ มีเรื่องราว
ประวัติศาสตร์ของประเทศฟิลิปปินส์
ที่นักเรียนต้องศึกษาอยู่หลายหัวข้อ
บทเรียนที่นักเรียนต้องเรียนใน
“ส่วนที่ 2 : วัฒนธรรมร่วมของชาว
มาเลย์คริสต์” (Part Two : A
Common Culture for Christian
Malay People) มีหัวข้อย่อย
ทั้งหมด 4 หน่วย (Unit) หน่วยแรก
คือ “หน่วยที่ 6 : ชาวมุสลิมในภาคใต้”
(Unit 6 : The Muslim People
in the South) เป็นบทเรียนที่
ประชาชนชาวฟิลิปปินส์ทุกคนต้องศึกษา และครูบาอาจารย์ต้องสอนในชั้นเรียน

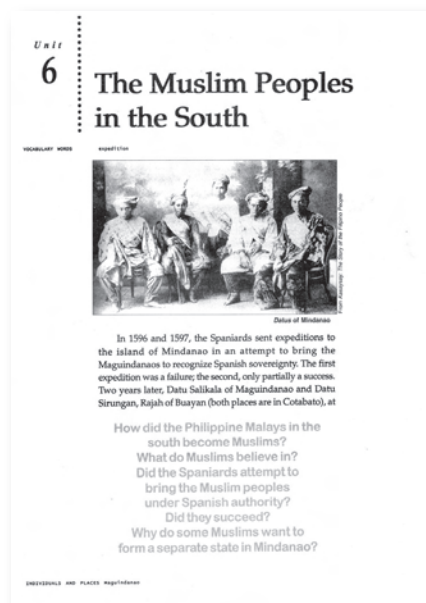
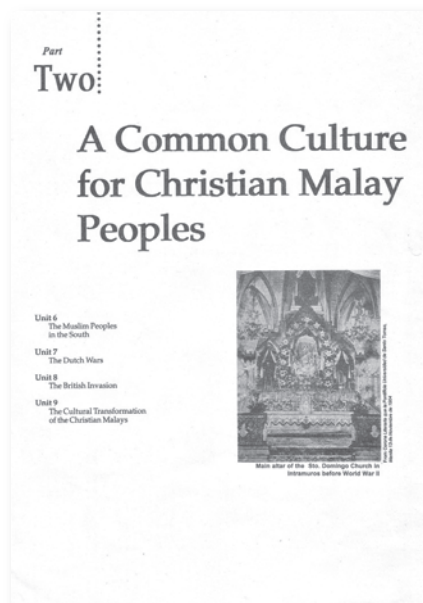
Contents	
INTRODUCTION	
Unit 1: The Peoples of the Philippines 1	
PART ONE	
SPANISH MISSIONS AMONG MALAY PEOPLES	
Unit 2: Ferdinand Magellan	13
Unit 3: Miguel Lopez de Legazpi	21
Unit 4: The Christianization of Philippine Malays	31
Unit 5: The Galleon Trade	41
PART TWO	
A COMMON CULTURE FOR CHRISTIAN MALAY PEOPLES	
Unit 6: The Muslim Peoples in the South	49
Unit 7: The Dutch Wars	57
Unit 8: The British Invasion	65
Unit 9: The Cultural Transformation of the Christian Malays	73

สารบัญของหนังสือ ประวัติศาสตร์
ชนชาติฟิลิปปินส์ ซึ่งเริ่มต้นด้วยการ
กล่าวถึงประชาชนชาวฟิลิปปินส์ และ
โปรดสังเกตว่า ในจำนวนทั้งสิ้น 5 ส่วน
นั้น ส่วนที่ 2 (Part Two) กล่าวถึง
เรื่องของชาวมุสลิมในภาคใต้ เป็น
เรื่องแรก ที่นักเรียนต้องเรียนรู้
ทำความเข้าใจ

1. จากหนังสือ
ประวัติศาสตร์ชนชาติฟิลิปปินส์
“ส่วนที่ 2 : วัฒนธรรมร่วมของ
ชาวมาเลย์คริสต์” (Part Two: A
Common Culture for Christian
Malay People) มีหัวข้อย่อย
ทั้งหมด 4 หน่วย (Unit) ซึ่งหน่วย
แรก คือ “หน่วยที่ 6 : ชาวมุสลิม
ในภาคใต้” (Unit 6 : The Muslim
People in the South) เป็น
บทเรียนที่ประชาชนชาวฟิลิปปินส์
ทุกคนต้องศึกษา และครูบาอาจารย์
ต้องสอนในชั้นเรียน

2. หน่วยแรกของส่วนที่สอง
คือ “หน่วยที่ 6 : ชาวมุสลิมใน
ภาคใต้” (Unit 6 : The Muslim
People in the South) จาก
หนังสือ ประวัติศาสตร์ชนชาติ
ฟิลิปปินส์ หน้า 49

ความน่าสนใจอยู่ที่ ประเทศฟิลิปปินส์ เป็นประเทศคาทอลิกที่ใหญ่ที่สุดในเอเชีย และ
ใหญ่ที่สุดเป็นอันดับที่สามของโลกรองจากประเทศบราซิลและเม็กซิโก แต่กำหนดให้นักเรียน
ต้องเรียนรู้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของชาวมุสลิมในภาคใต้ และบรรจุเนื้อหาลงไปในบทเรียน
ดังนี้

“ใน ค.ศ.1596 (พ.ศ.2139) และ ค.ศ.1597 (พ.ศ.2140) ชาวสเปนได้ส่ง
กองกำลังทหารไปยังเกาะมินดาเนา (Mindanao) เพื่อให้ชาวมากินดาเนา
(Maguindanaos) ยอมรับในอำนาจอธิปไตยของชาวสเปน แต่การโจมตีครั้งแรก
(1596) นั้นล้มเหลว หรือแม้แต่ครั้งที่สอง (1597/2140) ก็ประสบความล้มเหลว
เพียงบางส่วนเท่านั้น หลังจากนั้นอีก 2 ปี (1599/2142) คาตู สาลิกาลา แห่ง
มากินดาเนา (Datu Salikala of Maguindanao) และ คาตู สิริงัน ราชาแห่ง
บูฮายัน (Datu Sirungan, Rajah of Buayan) ในโคตาบาโต (Cotabato) บน
เกาะมินดาเนา ได้นำทหารราว 3,000 นาย บุกเข้าโจมตีชายฝั่งเมืองปานาย (Panay)
เนกรอส (Negros) และ เซบู (Cebu) พร้อมทั้งกวาดต้อนเอาชาววิซายาส์ (Visayans)
ไปเป็นเชลย และนำไปใช้แรงงานในฐานะทาสและบ้างก็ถูกนำไปขาย หลังจากนั้น
การบุกเข้าโจมตีเมืองต่างๆ เป็นไปอย่างต่อเนื่อง บ้างก็สงบเป็นพักๆ แต่ก็มีการ
บุกโจมตีอยู่เสมอๆ ปีแล้วปีเล่า เป็นเช่นนี้อยู่ราว 250 ปี ชาวคริสต์ในวิซายาส์ได้
ได้รับความเดือดร้อนอย่างมาก เนื่องจากพวกโจรมุสลิม (Muslim raiders) เข้า
โจมตีปล้นสะดมและเผาหมู่บ้าน พร้อมทั้งกวาดต้อนเอาชาวบ้านไปเป็นเชลย

1	2	3

1. แผนที่ตั้งของ มากินดาเนา (Maguindanaos)
2. แผนที่ตั้งของ โคตาบาโต (Cotabato)
3. แผนที่ตั้งของ วิซายาส (Visayas)

การบุกโจมตีของมุสลิมนายขอบเขตไปทางตอนเหนือไกลถึงจังหวัดบิคอล (Bicol) และบาตังกัส (Batangas) ดังนั้น เพื่อที่จะเตือนประชาชนให้ทราบถึงการบุกรุกของกลุ่มโจรพวกนี้ จึงมีการสร้างหอคอยระวังภัยเอาไว้ตามแนวชายฝั่งของเกาะลูซอน (Luzon) และหมู่เกาะวิซายาส (Visayas)

1	2

1. แผนที่ตั้งของ บิคอล (Bicol)
2. แผนที่ตั้งของ บาตังกัส (Batangas)

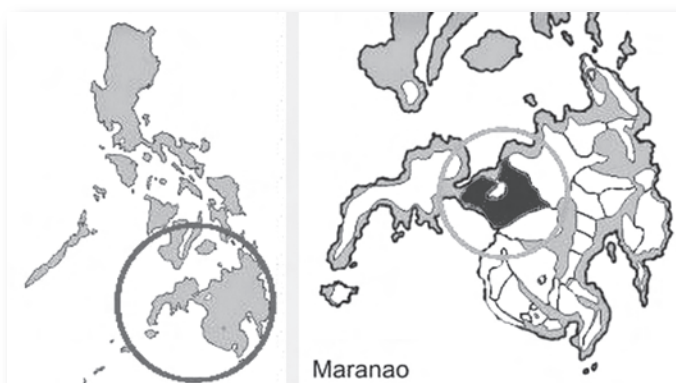
นับตั้งแต่การรุกรานเข้าไปยังน่านน้ำ
 วิชายาตของ คาตู สาลิกาตา และคาตู
 สิริงัน ทำให้ชาวคริสต์ในวิชายาตต้องขอ
 ความช่วยเหลือไปยังกษัตริย์สเปน และอีก
 38 ปี ต่อมา (1637/2180) กองทัพสเปน
 ภายใต้การนำของ นายพล เซบาสเตียน
 ฮูร์ตาโด เคอ คอร์คิวรา (General Sebastian
 Hurtado de Corcuera) จึงได้ยกทัพบุกไป
 โจมตีดินแดนมากินดาเนา ซึ่งขณะนั้นอยู่
 ภายใต้การปกครองของ สุลต่าน กูตารัต
 (Sultan Kudarat) และในปีต่อมา (1638/
 2181) นายพล เซบาสเตียน ได้นำทหาร
 สเปนราว 600 นาย พร้อมกับทหารชาว
 มาเลย์คริสต์พื้นเมืองอีกราว 100 นาย
 ยกทัพไปยังซูลู (Sulu) และสามารถยึดเอาป้อมปราการของกษัตริย์แห่งมากินดาเนา
 เอาไว้ได้สำเร็จ

แผนที่ตั้งของ ซูลู (Sulu)

ต่อมาใน ค.ศ.1639 (พ.ศ.2182) กัปตัน ฟรานซิสโก เคอ อาเตียนซา
 (Captain Francisco de Atienza) สามารถยึดเอาดินแดนมาราเนา (Maranaos)
 ไว้ภายใต้อำนาจการปกครองของสเปน แต่ชัยชนะครั้งนี้ก็ไม่มีความมั่นคงนัก ดังนั้น
 ใน ค.ศ.1645 (พ.ศ.2188) สเปนจึงทำสนธิสัญญาไมตรีกับสุลต่านกูตารัต แต่
 อีกสิบปีต่อมา (1655/2198) ฝ่าย สุลต่าน กูตารัต ถูกสเปนกล่าวหาว่าละเมิด
 สนธิสัญญา ดังนั้น พระองค์จึงประกาศสงครามศักดิ์สิทธิ์ (Jihad-a holy war)
 เพื่อตอบโต้ชาวสเปน

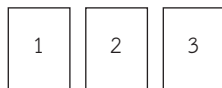
ด้วยเหตุนี้ จึงเกิดการจลาจลและการบุกเข้าโจมตีมินโดโร (Mindoro)

แผนที่ตั้งของ มาราเนา (Maranaos)

มารินดูก (Marinduque) และในหมู่เกาะ
 อื่นๆ อีก จนกระทั่งถึง ค.ศ. 1657 (พ.ศ.
 2200) คาตู สาลิกาตา ได้เดินทางไปกับกองเรือ
 ถึงอ่าวมะนิลา สงครามครั้งนี้เองทำให้ชาว
 คริสต์ถูกจับกุมเป็นเชลยและถูกขายไปเป็น
 ทาสจำนวนมาก ใน ค.ศ. 1658 (พ.ศ. 2201)
 ฝ่ายสเปนจึงตอบโต้เอาคืน โดย ฟรานซิสโก
 เคอ เอสเตย์บาร์ (Francisco de Esteybar)
 ได้นำกองทัพบุกเข้าโจมตีมากินดาเนา แต่ก็
 ไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ไว้ได้ ใน ค.ศ.
 1662 (พ.ศ.2205) กองทัพสเปนถอนกำลัง

1. แผนที่ตั้งของ มินโดโร (Mindoro)
2. แผนที่ตั้งของ มารินดูก (Marinduque)
3. แผนที่ตั้งของ ซัมบวงกา (Zamboanga)

นอกจากบ่อนปรการที่เคยยึดครองไว้ได้ในซัมบวงกา (Zamboanga) เนื่องจากต้องยกพลไปรบกับกองทัพในมะนิลา เพื่อต่อต้านการรุกรานของกองทัพจีนซึ่งนำโดย โกซิงกา (Koxinga) จากการรุกรานของจีนนี้เอง ทำให้ความพยายามของสเปนที่จะขยายอำนาจเพื่อยึดครองดินแดนมุสลิมในภาคใต้สิ้นสุดลง ตั้งแต่นั้นมา ชาวสเปนก็กลับไปโจมตีภาคใต้อีกครั้งเพียงครั้งเดียวคือใน ค.ศ.1719 (พ.ศ. 2262)

ในครั้งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 18 ถูกบันทึกไว้ว่า เป็นความพยายามสร้างความสงบให้เกิดขึ้น ระหว่างสเปนกับบางส่วนของดินแดนในอำนาจของสุลต่านแห่งโจโล (Sultan of Jolo) ความพยายามครั้งแรกนั้น เกิดขึ้นใน ค.ศ.1705 (พ.ศ.2248) และครั้งต่อมาใน ค.ศ.1735 (พ.ศ.2278) โดยพระดำริของสุลต่าน อาซิม อุด-ดิน แห่งโจโล (Sultan Azim ud-Din of Jolo) ซึ่งใช้เวลากว่า 17 ปี จนกระทั่งกองทัพของพระองค์ต้องพ่ายแพ้ไปใน ค.ศ.1752 (พ.ศ. 2295) ทั้งนี้ เนื่องจากฝ่ายสเปนซึ่งนำโดย นายพล โอแวนโด (Governor General Ovando) สามารถเอาชนะกองทัพมุสลิมได้ที่อีลิกัน (Iligan) และ โจโล ใน ค.ศ.1753 (พ.ศ.2296) สุลต่าน อาซิม อุด-ดิน ทรงยกทัพไปอีกครั้งและทรงเจรจาสันติภาพโดยประสบผลสำเร็จในการเจรจาแลกเปลี่ยนเชลยศึก ทั้งนี้ สงครามยุติลงโดยไม่มีการทำสนธิสัญญาใดๆ ดังนั้น ใน ค.ศ.1757 (พ.ศ.2300) กองทัพจากมากินดาเนาและมาราเนา จึงบุกเข้าโจมตีมินดาเนาและวิซายาสอีกครั้ง

เป็นเวลากว่าก่อนศตวรรษ ที่ชาวสเปนยกทัพไปบุกดินแดนของมุสลิมในโจโล และมากินดาเนา แล้วก็เกิดการต่อสู้ครั้งใหญ่อีกครั้งใน ค.ศ.1824 (พ.ศ. 2367) ซึ่งมีการลักพาตัวศาสนิกชนจากอารามรีค็อลเล็ค (The Recollects²) เพื่อเรียกค่าไถ่ หลังจากนั้นต่อมาอีก 3 ปี นายพล มาริอาโน ริคาฟอรัท (Governor General Mariano Ricafort) จึงส่งกองกำลังเข้าโจมตีโจโล เพื่อตอบโต้การบุกรุกของมุสลิมที่มีในวิซายาส แต่กองกำลังของ นายพล มาริอาโน ต้องพ่ายแพ้ถอยร่นออกมาจากโจโล โดยระหว่างยกทัพกลับก็เข้าบุกรุกเข้าโจมตีและปล้นสะดมบรรดาหมู่บ้านต่างๆ ตามชายฝั่งของมากินดาเนาด้วย

จนกระทั่งในครั้งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 19 ชาวสเปนจึงได้วางแผนจัดการหยุดยั้งการโจมตีของชาวมุสลิมอย่างเป็นระบบ โดยใน ค.ศ. 1848 (พ.ศ. 2391) นายพล นาร์ซิสโซ คลาเวเรีย (Governor General Narciso Claveria) ได้ยกกองทัพไปโจมตีป้อมปราการของมุสลิมที่บาตังกูยกูย ซามาลัส (Balanguigui Samals) ในซูลู และปลดปล่อยบรรดาเชลยที่ถูกคุมขังอยู่ที่นี่ จนกระทั่ง นายพล อันโตนิโอ อูร์บิซทอนโด (Governor General Antonio Urbiztondo) บุกเข้าโจมตีโจโล ทำให้สุดท้ายแล้วโจโลทรงลงพระนามในสนธิสัญญากับผู้ว่าการเมืองซัมบวงกา และทรงยินยอมให้สิทธิของสเปนขึ้นเหนือยอดเสาและทรงห้ามไม่ให้มีการตั้งกองกำลังโจรกลุ่มต่างๆ เพื่อต่อต้านสเปนอีก

แต่ใน ค.ศ.1876 (พ.ศ.2419) ก็เกิดการสู้รบกันระหว่างกองทัพสเปนกับกองทัพมุสลิมอีกครั้งในซูลู ทำให้กองกำลังฝ่ายสเปนเข้ายึดครองโจโลได้สำเร็จ และอีกสองปีต่อมา (1878/2421) ก็มีการลงนามในสนธิสัญญาระหว่าง สุลต่าน จามัล อุล-อาซาม (Sultan Aman ul-Azam) กับรัฐบาลอาณานิคมสเปนในฟิลิปปินส์ ใน ค.ศ.1891 (พ.ศ.2434) นายพล วาเลอริอาโน เวย์เลอร์ (Governor General Valeriano Weyer) ยกทัพไปโจมตีมาราเนาเป็นเวลากว่าห้าเดือน และปิดฉากลงด้วยการที่สเปนเป็นฝ่ายได้รับชัยชนะอย่างเด็ดขาด ส่งผลให้ฝ่ายของทั้งสุลต่าน และคาตูแห่งบูลุง (Bulung) ในโคตาบาโต ต้องยอมประกาศใช้กฎหมายสเปนในดินแดนของตน

การขยายอำนาจอิทธิพลของสเปนเหนือดินแดนของชาวมุสลิม ต้องใช้เวลายาวนานกว่าสามศตวรรษ นี่จึงเป็นเหตุผลที่ทำให้ชาวมุสลิมในมินดาเนาและซูลู มีประวัติศาสตร์ที่แตกต่างไปจากชาวคริสต์อื่นๆ ในดินแดนฟิลิปปินส์ นานนับศตวรรษ ชาวมุสลิมมีพัฒนาการทางวัฒนธรรมที่แตกต่างเป็นอย่างมากจากชาวคริสต์ ดังนั้น คงไม่น่าแปลกใจเท่าใดนัก ที่ดินแดนของชาวฟิลิปปินส์มุสลิม (Muslim Filipino) ในปัจจุบันได้กลายเป็นเขตปกครองตนเอง (an autonomous region) และนี่คงเป็นเหตุผลที่ทำให้ ชาวมุสลิมบางกลุ่มต้องการแบ่งแยกดินแดนออกจากสาธารณรัฐฟิลิปปินส์ (The Philippine Republic) เพื่อสถาปนารัฐชาติของพวกเขาเอง”

ในส่วนท้ายของหนังสือเรียนหน้าที่ 52 มีคำถามสำหรับการอภิปรายในห้องเรียน ซึ่งในหนังสือใช้คำว่า “Critical Thinking” หรือ “คำถามชวนคิดและวิพากษ์” ได้แก่

- จงอธิบายว่า ทำไมผู้เขียนจึงกล่าวว่า “ชาวมุสลิมในมินดาเนาและซูลู มีประวัติศาสตร์ที่แตกต่างไปจากชาวคริสต์อื่นๆ ในฟิลิปปินส์”
- เขตปกครองตนเอง (an autonomous region) คืออะไร และทำไมชาวมุสลิมจึงเลือกที่จะใช้ระบบการบริหารแบบเขตปกครองตนเอง
- จงอธิบายว่า ชาวมุสลิมดำเนินการอย่างไร ในการต่อต้านกฎหมายของสเปนที่มีผลกระทบต่อความเชื่อทางศาสนาอิสลาม

นอกจากนี้ การเรียนการสอนเรื่องอิสลามในชั้นเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายของฟิลิปปินส์ ยังมีกิจกรรมท้ายบทให้นักเรียนได้ปฏิบัติเพิ่มเติม³ ในหน้าที่ 55 “ค้นคว้าเพิ่มเติมท้ายบท” (Your Research) ซึ่งหนังสือได้กำหนดให้นักเรียนทำกิจกรรม ดังนี้

- ให้นักเรียนศึกษาข้อมูลจากการสำรวจสำมะโนประชากรล่าสุดของฟิลิปปินส์ แล้วเขียนรายชื่อของจังหวัดและเมืองต่างๆ ที่มีประชากรมากกว่าร้อยละ 50 เป็นชาวมุสลิม นอกจากนี้ให้นักเรียนค้นคว้าเพิ่มเติมว่า ในพื้นที่นั้นมีการบังคับใช้กฎหมายหรือพระราชบัญญัติพิเศษอะไรอื่นอีกหรือไม่
- ให้นักเรียนศึกษาแผนที่ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และจงบอกรายชื่อของบรรดาประเทศที่มีประชากรชาวมุสลิมอาศัยอยู่จำนวนมาก ประเทศเหล่านั้นเคยตกเป็นเมืองขึ้นของชาวยุโรปหรือไม่ และชาวยุโรปเคยมีความยากลำบากในการขยายอำนาจของตนเหนือดินแดนและผู้คนเหล่านั้นหรือไม่
- จงเปรียบเทียบวัฒนธรรมของชาวมุสลิมและชาวคริสต์ โดยเปรียบเทียบ การแต่งกาย ชุดพื้นเมือง งานศิลปะ และบทเพลง โดยค้นหาความเหมือนและความต่างของทั้งสองวัฒนธรรมนั้น

ว่าด้วย “สเปนาภิวัตน์” (Hispanization) ในฟิลิปปินส์⁴

ฟิลิปปินส์ ดูเหมือนจะเป็นประเทศเดียวในอุษาคเนย์ ที่มีได้มีปฏิสัมพันธ์หลากหลายมากมายและยาวนานนัก กับอารยธรรมสองกระแสหลักของอุษาคเนย์ (Asia) คือ อารยธรรมอินเดีย (Indianization) และ อารยธรรมจีน (Sinization) อาจเนื่องมาจากการที่ฟิลิปปินส์เป็นประเทศหมู่เกาะทางตะวันออก ซึ่งมีทำเลที่ตั้งอยู่นอกขุมหนุมทางการค้าและเส้นการเดินทางเรือกระแสหลักระหว่างจีนกับอินเดีย ที่มีช่องแคบมะละกาและแหลมอินโดจีนเป็นเส้นทางดั้งเดิม

นี้ไม่ได้หมายความว่าฟิลิปปินส์จะขาดหายไปจากการติดต่อกับสองอารยธรรมแห่งอุษาคเนย์ เพียงแต่ขณะนี้ยังไม่มีการศึกษาที่ชัดเจนเพียงพอที่จะกล่าวได้ว่าระดับความสัมพันธ์ในทางอารยธรรมจากทั้งจีนและอินเดีย ส่งอิทธิพลต่อความเป็นฟิลิปปินส์มากนักน้อยเพียงใด

แผนที่อาณาจักรจีนทำขึ้นในสมัย
ราชวงศ์หมิง (Ming Dynasty) ซึ่งนายพล
ก็โด ลาเวซารอส (Governor General
Guido Lavezares) นำขึ้นทูลเกล้าถวาย
แด่ กษัตริย์ฟิลิปปที่ 2 (King Phillip II)
แห่งสเปน จากแผนที่จะสังเกตเห็นกลุ่มหมู่
เกาะอยู่ด้านล่างขวาของแผนที่ แสดงว่ามี
การติดต่อระหว่างหมู่เกาะนี้กับอาณาจักร
จีนอยู่ก่อนหน้าการเข้ามาของสเปน

อย่างไรก็ตาม จนกระทั่งเมื่อฟิลิปปินส์มีปฏิสัมพันธ์กับอารยธรรมของโลกตะวันตก ใน
ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 16 นับตั้งแต่การมาเยือนดินแดนหมู่เกาะนี้เป็นครั้งแรก (โดยไม่ได้รับการ
เชื้อเชิญ) ของนักเดินเรือนามอูโฆชาวสเปน เฟอร์ดินานด์ แมกเจลแลน (Ferdinand Magellan)
ใน ค.ศ.1521 (หรือตรงกับ พ.ศ.2064 ในสมัยของพระรามาธิบดีที่ 2 แห่งกรุงศรีอยุธยา) ตั้งแต่นั้น
มารัฐบาลอาณานิคมสเปนก็เข้าครอบครองดินแดนหมู่เกาะฟิลิปปินส์อย่างแท้จริงใน
ค.ศ.1565 ต่อเนื่องเรื่อยมายาวนานกว่า 343 ปี จนกระทั่งการปฏิวัติของชาวพื้นเมืองสำเร็จใน
ค.ศ.1898 (หรือ ตรงกับ พ.ศ.2441 ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์)

ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 รัฐบาลของเจ้าอาณานิคมสเปนในฟิลิปปินส์ใช้ระบอบ
การปกครองที่มีลักษณะ เข้มงวด โหดร้าย และทารุณมากขึ้น สเปนได้รับผลประโยชน์มหาศาล
จากการค้าทางเรือเดินสมุทร ในนามของ “กำปั่นมะนิลา (Manila Galleons)”⁵ โดยนำสินค้า
จากเอเชียทั้งจีนและญี่ปุ่น ผ่านเมืองท่ามะนิลา ข้ามมหาสมุทรแปซิฟิก ไปยังอาณานิคมใน
เม็กซิโก และข้ามมหาสมุทรแอตแลนติก อ้อมโลกกลับสู่เมืองแม่ที่กรุงแมดริด ประเทศสเปนใน
ที่สุด รัฐบาลของเจ้าอาณานิคมใช้โครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม ที่เต็มไปด้วยการบีบบังคับ
ชาวพื้นเมืองในรูปแบบต่างๆ และแสวงหาผลประโยชน์จากชาวฟิลิปปินส์มากมาย⁶

การแต่งกายของคนพื้นเมืองชาวฟิลิปปินส์ ชนเผ่าอีตา (Aeta Tribesmen)

การแต่งกายของครอบครัวชาวตากาล็อก (Tagalog Family) ราวศตวรรษที่ 19 หลังจากได้รับอิทธิพลการแต่งกายแบบสเปน

เนื่องจากกระบวนการปกครองแบบอาณานิคมสเปนนี้เอง ที่ทำให้เกิดคำว่า “สเปนาภิวัตน์” (Hispanization)⁷ คำนี้ถูกนำมาใช้เพื่ออธิบาย กระบวนการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดทั้งมวลที่เกิดขึ้นต่อวิถีการดำรงชีวิต ตลอดจนองค์ประกอบต่างๆ ทางเศรษฐกิจ สังคม และโครงสร้างทางการเมืองการปกครองในฟิลิปปินส์ ภายใต้กระบวนการปกครองแบบอาณานิคมของสเปน

ในทางวิชาการอุษาคเนย์แล้วกระบวนการ “สเปนาภิวัตน์” มิใช่ผลผลิตขั้นสุดท้ายของการปฏิรูปสังคมที่ทำให้ผู้คนบนหมู่เกาะฟิลิปปินส์ เปลี่ยนเป็นแบบชาวสเปนไปเสียทุกอย่าง ชาวสเปนประสบความสำเร็จในการเปลี่ยนแปลงเพียงบางด้านของวิถีการดำเนินชีวิตเท่านั้น เนื่องจากมีกระบวนการโต้ตอบสองทาง (two-way process) ระหว่างสถาบันต่างๆ ของชาวสเปนและผู้คนในหมู่เกาะ ซึ่งได้ซึมซับทั้งความเป็นสเปนและความเป็นฟิลิปปินส์เข้าไปด้วยเช่นกัน กล่าวคือ มีการผสมผสานทั้งวัฒนธรรมภายนอกที่รับมาจากสเปน เข้ากับวัฒนธรรมภายในท้องถิ่นของผู้คนบนหมู่เกาะฟิลิปปินส์เองด้วย (Localization)

โดยทั่วไปแล้วกระบวนการ “สเปนาภิวัตน์” ได้แก่ การเปลี่ยนมาเข้ารีตนับถือคริสต์ศาสนา (Christianized) ระบบการจัดเก็บ-การจ่ายภาษี (tribute-paying) ของประชากรที่

อาศัยอยู่บนพื้นราบ (lowland population) สำหรับผู้คนในพื้นที่ส่วนอื่นๆ ที่ยังมิได้ถูกสเปนาภิวัตน์ ยังคงดำเนินชีวิตอยู่นอกเหนือจากการควบคุมของรัฐบาลอาณานิคมสเปน ผู้คนกลุ่มนี้ ได้แก่ ชาวมุสลิม และชนเผ่านับถือภูตผีวิญญาณ (animistic tribal group) ในมินดาเนา (Mindanao) และหมู่เกาะซูลู (Sulu Archipelago) รวมทั้งกลุ่มทางชาติพันธุ์ภาษาต่างๆ (Ethnolinguistic Groups) ในเขตเทือกเขาสูง (The Cordilleras Mountains) ทางตอนเหนือของลูซอน (Luzon)

การเดินทางมายังทวีปเอเชียของชาวสเปนมีจุดมุ่งหมาย 3 ประการ คือ

1. การเข้าถึงหมู่เกาะเครื่องเทศในโมลุกกะ (Moluccas/Maluku)
2. เสาะหาและยึดครองฐานที่มั่นในจีนและญี่ปุ่น เพื่อเผยแพร่คริสต์ศาสนาในประเทศเหล่านี้
3. เพื่อพิชิตหมู่เกาะฟิลิปปินส์และเปลี่ยนศาสนาให้ชาวพื้นเมืองหันมาเข้ารีตนับถือคริสต์ศาสนา

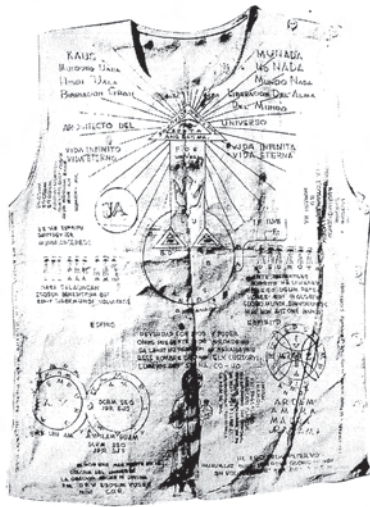
จุดมุ่งหมายประการแรกไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากชาวดัชชณะสงครามในการขับไล่ชาวสเปนออกไปจากโมลุกกะได้สำเร็จ เช่นเดียวกับความล้มเหลวของจุดมุ่งหมายประการที่สอง เนื่องจากทั้งจีนและญี่ปุ่นไม่ได้สนใจใฝ่ดีที่จะยอมรับนับถือกิจกรรมต่างๆ ของเหล่าพระสมณทูตในคริสต์ศาสนาเลย ส่วนจุดมุ่งหมายประการที่สามนั้น กล่าวได้ว่ายังประสบผลสำเร็จอยู่บ้างพอสมควร

ภาพถ่ายของบรรดาปัญญาชนและชนชั้นนำในฟิลิปปินส์ โปรดสังเกตการแต่งกายของเหล่า “สุภาพบุรุษ” เป็นสมัยนิยมปลายศตวรรษที่ 19 เช่นเดียวกับยุคราชกาลที่ 5 ของสยามประเทศ

“เลื่อยันตร์” ซึ่งทำขึ้นเพื่อแจกจ่าย
แก่นักบวชในขบวนการเพื่อเอกราช
“คาติปุนัน (Katipunan)” โดย
เชื่อว่าเมื่อสวมใส่แล้วจะทำให้
หนังเหนียวถึงแทงไม่เข้า แสดงให้
เห็นถึงการผสมผสานความเชื่อ
ดั้งเดิมของชาวพื้นเมืองกับศาสนา
คริสต์คาทอลิก สังเกตจากรูป
“นักบุญ” ที่อยู่กลางเลื่อยันตร์ตัวนี้

ปัจจัยสนับสนุนที่ทำให้สเปนสามารถพิชิตหมู่เกาะฟิลิปปินส์ได้โดยสะดวก ได้แก่ จำนวน
ประชากรที่อาศัยอยู่ตามหมู่เกาะเหล่านี้มีค่อนข้างเบาบาง ผู้คนตั้งถิ่นฐานอยู่อย่างกระจัดกระจาย
หน่วยการปกครองมีขนาดเล็กและไม่มีรัฐรวมศูนย์ (Centralized State) ตั้งอยู่ หน่วยพื้นฐาน
ทางสังคมและกลุ่มการปกครองที่มีอยู่ขณะนั้นคือ กลุ่มความสัมพันธ์ทางเครือญาติสมฐาน
(Local Kinship Group) ที่เรียกว่า บารังไก (Barangay) ซึ่งปกครองโดย หัวหน้าเผ่า หรือ ดาตู
(Datu)

รูปแบบของรัฐ (State Formation) เริ่มขึ้นทางตอนใต้ โดยเป็นรัฐสุลต่านขนาดเล็ก
(small Sultanates) และแม้แต่ในมะนิลาเองก็เพิ่งมีรัฐสุลต่านที่เพิ่งตั้งขึ้น ดังนั้น โครงสร้าง
ทางสังคมการเมืองที่แยกส่วนไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเช่นนี้เอง ทำให้ชาวสเปนสามารถเผยแพร่
ความเชื่อทางคริสต์ศาสนาโรมันคาทอลิกเข้าสู่ผู้คนบนหมู่เกาะเหล่านี้ได้อย่างง่ายดาย แล้วจึง
ค่อยใช้ระบอบการปกครองแบบอาณานิคมในที่สุด

1

2

1. ภาพถ่าย “สุขยามรุ่งสาง” (Morning Toilet)
2. ดาตูแห่งมินดาเนา (Datu of Mindanao)

ระยะเวลายาวนานกว่า 3 ศตวรรษ ของระบอบอาณานิคมสเปน ระดับการติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างชาวสเปนกับชาวฟิลิปปินส์เป็นไปค่อนข้างจำกัด ก่อนกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ชาวสเปนที่อาศัยอยู่ในหมู่เกาะฟิลิปปินส์มีจำนวนน้อยมาก ใน ค.ศ.1810 (พ.ศ.2353) มีชาวสเปนเพียง 4,000 คน อาศัยรวมอยู่กับประชากรพื้นราบชาวฟิลิปปินส์จำนวน 2.5 ล้านคน ชาวฟิลิปปินส์ส่วนใหญ่ มีโอกาสเพียงติดต่อสัมพันธ์อยู่กับเหล่าพระและคณะบาทหลวงชาวสเปนในท้องถิ่นของตน แต่ในมะนิลาซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของชาวสเปนส่วนใหญ่ เช่น พ่อค้า นักปกครอง ทหาร พระและคณะบาทหลวงมีการติดต่อสัมพันธ์กับคนพื้นเมืองฟิลิปปินส์ค่อนข้างสูง ทำให้เกิดกลุ่มชนชั้นใหม่ขึ้น คือ พวกเมสติโซ (Mestizo) หรือ พวกลูกครึ่งสเปน-ฟิลิปปินส์⁸ กระทั่งในครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 19 สเปนจึงได้เริ่มระบบการศึกษา กุลบุตรของเหล่าเศรษฐีเจ้าที่ดินจึงเดินทางเข้ามาศึกษาในเมืองหลวงมะนิลา และบางคนได้ไปศึกษาต่อถึงประเทศสเปน

ศาสนจักรคาทอลิก

ในจักรวรรดิสเปน (Spanish Empire) นั้น ศาสนจักรคาทอลิก (Catholic Church) และรัฐบาล (state) เป็นสถาบันที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมากถึงขนาดเป็น “คู่แฝด” (intertwined) เลยทีเดียว เนื่องจาก พระสันตะปาปาเป็นผู้มอบอำนาจแก่กษัตริย์ และกษัตริย์ทรงเป็นองค์คริสต์ศาสนูปถัมภก ทรงมีพระราชอำนาจในการบริหารจัดการศาสนจักรเหนือดินแดนใหม่ทั้งหมดที่ทรงพิชิตได้ในทวีปอเมริกาและทวีปเอเชีย กษัตริย์มีพระกรณียกิจที่จะต้องทรงสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมการเข้ารีตของ “ชาวพื้นเมือง” (Indian) ให้หันมานับถือคริสต์ศาสนา นอกจากนี้ กษัตริย์แห่งสเปนต้องรับเป็นพระราชภาระ ที่จะให้การสนับสนุนทางการเงินแก่ทุกกิจกรรมของพระสมณทูต เหล่าพระคริสต์สมณทูตจำนวนมากมักเดินทางมาพร้อมกับนักเดินเรือชาวสเปน พระสมณทูตที่เดินทางมายังฟิลิปปินส์พร้อมกับนายพลเรือเอก มิเกล โลเปซ เดอ เลกาซปี (Captain-General Miguel Lopez de Legazpi-[1500-1572]) จำนวนมากเป็นบาทหลวงนิกายออสตินิเยน (Augustinian)

การพิชิตฟิลิปปินส์ของสเปน มาพร้อมกับการใช้ความรุนแรงและก่อให้เกิดความเสียหายในระยะสองสามทศวรรษแรก อีกด้านหนึ่งที่เคียงคู่ไปกับการต่อสู้ของเหล่าทหาร คือ เหล่าพระสมณทูตที่เดินทางไปทั่วหมู่เกาะต่างๆ เพื่อเปลี่ยนศาสนาให้กับคนพื้นเมืองหันมาเข้ารีตเป็นคริสต์ศาสนิกชน ใน ค.ศ.1622 ประชากรที่หันมาเข้ารีตในคริสต์ศาสนามีประมาณ 500,000 คน เป็นผลงานการเผยแผ่ของพระสมณทูตเพียงสองสามร้อยรูป บาทหลวงเหล่านี้ศึกษาภาษาพื้นเมือง อีกทั้งยังเขียนตำราไวยากรณ์ และพจนานุกรม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อนำมาเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่พระคริสต์ธรรมคำสอนนั่นเอง จำนวนพระและคณะบาทหลวงชาวสเปน มีจำนวนไม่มากนักตลอดระยะเวลาของระบอบอาณานิคมสเปน เนื่องจากพระชาวสเปนต่อต้านการบวชเข้ามาเป็นบาทหลวงของชาวพื้นเมืองฟิลิปปินส์ เพราะในคริสต์ศตวรรษที่ 19 รัฐบาลอาณานิคมสเปนเริ่มหวาดระแวงว่าบาทหลวงชาวพื้นเมืองเหล่านี้ จะเป็นหัวหอกในขบวนการชาตินิยมเพื่อต่อสู้เรียกร้องเอกราช

จากการที่ความสัมพันธ์ระหว่างพระชาวสเปน กับประชากรในชนบทฟิลิปปินส์มีข้อจำกัด การเผยแพร่คำสอนของคริสต์ศาสนาคาทอลิกในหมู่ประชาชนจึงมีข้อจำกัด เนื่องจากพระธรรมคำสอนที่ประชาชนจะเข้าใจได้อย่างถ่องแท้นั้นเป็นสิ่งที่ยากลำบาก จะมีก็เพียงแต่พิธีกรรมและงานฉลองต่างๆ เช่น สัปดาห์ศักดิ์สิทธิ์ (Holy Week) และคริสต์มาส (Christmas) สีสนของขบวนแห่ การรำรำ และการแสดงทางศิลปะเท่านั้น ที่ยังคงยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนเอาไว้ได้ แต่ความเชื่อเหล่านี้ยังมีข้อจำกัดในเนื้อหาความรู้จากพระคัมภีร์โดยตรง รวมทั้งการประกอบพิธีกรรมก็มักจะเป็นไปอย่างผิวเผินและทำไปพอเป็นพิธี

ดังนั้น คริสต์ศาสนาคาทอลิกในฟิลิปปินส์จึงแบ่งออกเป็นสองระดับ ได้แก่ คริสต์ศาสนาคาทอลิกระดับบน อันเป็นของคณะบาทหลวงชาวสเปน (Spanish clergy) คณะผู้ปกครองอาณานิคมชาวสเปน (Spanish colonialist) และพวกผู้ดีพระนครชาวฟิลิปปินส์ (urban Filipino elite) และอีกระดับเป็นคริสต์ศาสนาของชนชาวพื้นเมืองฟิลิปปินส์ โดยอย่างหลังนี้เป็นความเชื่อที่เกิดจากอิทธิพลของงานประเพณีและงานเฉลิมฉลองต่างๆ ในสัปดาห์ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งจะมุ่งความสนใจไปยังความทุกข์ทรมาน (suffering) การตรึงกางเขน (crucifixion) และการฟื้นคืนชีพของพระเยซู (resurrection of Jesus Christ) ทำให้แนวคิดปณิธานการสละตนเหล่านี้มีผลต่อความคิดทางศาสนาของพระนักเทศน์ชื่อดังอย่าง อะโปลินาโร เดอ ลา ครูซ (Apolinario de la Cruz-[1814/1815-1841]) และ นักปฏิวัติอย่าง อันเดร บอนิฟาซิโอ (Andres Bonifacio-[1863-1897])

เนื่องจากความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างศาสนจักรกับรัฐบาล การปกครองคณะสงฆ์ในคริสตจักรคาทอลิกจึงเป็นหนึ่งในเสาหลักการปกครองของระบอบอาณานิคม เช่น หัวเมืองต่างๆ ในพื้นที่ห่างไกลตามชนบท พวกพระและคณะบาทหลวงชาวสเปนเปรียบเสมือนตัวแทนแต่เพียงผู้เดียวของกษัตริย์ นอกเหนือไปจากหน้าที่ทางศาสนาแล้ว พวกพระและคณะบาทหลวงยังทำหน้าที่ทางการบริหารราชการควบคู่ไปด้วย เช่น การเก็บภาษี การเป็นผู้นำข้าราชการในท้องถิ่น การประนีประนอมและยุติข้อพิพาทในกรณีความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้น การให้คำแนะนำแก่ข้าราชการและผู้บริหารระดับสูงชาวสเปน การจัดการเลือกตั้งท้องถิ่น การออกกฎระเบียบข้อบังคับสาธารณะ ในท้องถิ่นที่ดูแลอยู่ กล่าวคือ พวกพระและคณะบาทหลวงเป็นกลุ่มผู้มีอำนาจบารมีอันล้นเหลือ

เอกชนรายใดก็ตาม ที่สร้างความไม่พอใจแก่พวกพระและคณะบาทหลวงเหล่านี้ไม่ว่าเรื่องส่วนตัวหรือในทางธุรกิจ จะถูกประณามกล่าวหาว่าเป็น “พวกกบฏ” (filibuster/rebel) และจะต้องถูกเนรเทศ ดังนั้น การขับพาชนะนิกกรรม (Excommunication) หรือ การถูกขับออกจากคริสต์ศาสนาคาทอลิก จึงเป็นการระวางโทษที่แสนสาหัสที่สุดของชาวฟิลิปปินส์ ผู้ต่อต้านพระและคณะบาทหลวงชาวสเปน ซึ่งหมายความว่า เป็นการต่อต้านรัฐบาลอาณานิคมของสเปนด้วย

ธรรมเนียมคาทอลิกที่เรียกว่า คอมปาดราซโก (compadrazgo) หรือ พิธีรับพ่อแม่อุปถัมภ์ ก็เข้ามารวมอยู่ในวัฒนธรรมระบบเครือญาติของฟิลิปปินส์ แม้ว่าจะมีบางอย่างแตกต่างกันออกไปบ้างในพิธีรับพ่อแม่อุปถัมภ์ กุลบุตรที่ผ่านพิธีรับศีลล้างบาปหรือได้รับการตั้งชื่อแล้ว

จะต้องมีผู้อุปถัมภ์อีก 2 คน นอกเหนือไปจากพ่อแม่ที่แท้จริงของตนซึ่งได้แก่ พ่ออุปถัมภ์ (compadre/godfather) และ แม่อุปถัมภ์ (comadre/godmother) ซึ่งถือว่าทั้งสองเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบและคอยให้คำแนะนำแนวทางการดำเนินชีวิตตลอดไป ความสัมพันธ์แบบพ่อแม่อุปถัมภ์ในฟิลิปปินส์นี้ ไม่เพียงแต่สร้างความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นขึ้นระหว่างผู้ที่เป็นพ่อแม่อุปถัมภ์กับลูกอุปถัมภ์เท่านั้น แต่ยังสร้างความแนบแน่นระหว่างครอบครัวของพ่อแม่อุปถัมภ์กับพ่อแม่ที่แท้จริงของลูกด้วย

ความสัมพันธ์ซึ่งได้กระทำกันตามข้อตกลงอันศักดิ์สิทธิ์ในโบสถ์คริสต์นี้เอง ทำให้เกิดจริยธรรมความรับผิดชอบต่อกันและกันระหว่างหมู่คณะในทุกกิจกรรมของสังคม ขนบธรรมเนียมเหล่านี้กลายเป็นกลไกสำคัญ ในการสร้างกลุ่มพันธมิตรทางการเมืองกลุ่มต่างๆ ให้เกิดขึ้นจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ ศาสนจักร ยังเป็นสถาบันที่มีบทบาทต่อชีวิตประจำวันของชาวฟิลิปปินส์ โดยศาสนจักรเป็นสื่อกลาง ในการโน้มน้าวและชักชวนชาวพื้นเมืองไม่ให้กระด้างกระเดื่องต่อรัฐบาลอาณานิคมสเปน หน้าที่อีกประการหนึ่งของศาสนจักรคือ การอบรมสั่งสอนประชาชน เกี่ยวกับความจงรักภักดี หรือ ความสำนึกบุญคุณไม่มีที่สิ้นสุด ที่เรียกว่า อุตัง นา ลูป (Utang Na loop/debt of gratitude) เป็นเสมือนจริยธรรมและอุดมการณ์ซึ่งสามารถยึดเหนี่ยวความเชื่อของชาวพื้นเมืองได้เป็นอย่างดี ในที่สุดศาสนจักรจึงกลายเป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณของชาวฟิลิปปินส์ และชีวิตประจำวันของชาวฟิลิปปินส์จำเป็นต้องเกี่ยวพันกับศาสนจักรตั้งแต่เกิดจนตาย

ชื่อนามสกุล

หนึ่งในมรดกที่โดดเด่นที่สุดที่ยังหลงเหลือไว้ จากระบอบอาณานิคมของสเปนในฟิลิปปินส์คือ ระบบนามสกุล ผู้คนในอุษาคเนย์โดยทั่วไปแล้ว แต่ละคนจะมีและใช้ ชื่อตัว (คนๆ เดียวอาจมีหลายชื่อได้ในตลอดช่วงชีวิต) แต่ไม่มีการใช้ นามสกุล พระและคณะบาทหลวงในคริสต์ศาสนา จะทำหน้าที่ตั้งชื่อให้กับเด็กที่เพิ่งเกิดมาในพิธีรับศีล ชื่อที่ตั้งให้มักเป็นชื่อของนักบุญในคริสต์ศาสนา แต่คนทั่วไปยังคงเรียกชื่อเล่นของคนอื่นๆ อยู่ดี ใน ค.ศ.1849 (พ.ศ.2392 ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งรัตนโกสินทร์) รัฐบาลอาณานิคมสเปนได้ออกกฎหมายว่าด้วยการใช้นามสกุล ซึ่งเป็นสิ่งที่เพิ่งเกิดขึ้นทั่วทั้งยุโรปในยุคของนโปเลียน (ค.ศ.1800-1815 ตรงกับสมัยต้นรัตนโกสินทร์) เนื่องจากการใช้นามสกุลมีประสิทธิภาพอย่างยิ่งต่อระบบการปกครองและการบริหารกำลังประชากร

รัฐบาลอาณานิคมได้เตรียมชุดตัวอักษรที่จะใช้เป็นชื่อนามสกุลเอาไว้ แต่พวกข้าราชการมีรายการชื่อนามสกุลเหล่านี้เพียงชุดเดียว พวกเจ้าหน้าที่จึงเอาตัวอักษรบางตัวออกไปใช้สำหรับแต่ละเมือง และอักษรบางตัวที่เหลือก็เอาไปใช้กับอีกเมืองซ้ำแล้วซ้ำอีก ทำให้ชื่อแต่ละนามสกุลสามารถพบซ้ำกันได้โดยทั่วไป เพราะทุกคนต่างก็ใช้ตัวอักษรจากรายการชื่อนามสกุลชุด

เดียวกัน ในปัจจุบันชาวฟิลิปปินส์มีนามสกุลอยู่ 3 ประเภท ได้แก่ แบบฟิลิปปินส์ดั้งเดิม แบบสเปน และแบบลูกครึ่งจีนฟิลิปปินส์ นี่แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลอาณานิคมดัตช์ อังกฤษ และฝรั่งเศสในอุซาคเนย์มิได้เข้าไปแทรกแซงธรรมเนียมการตั้งชื่อคนในบังคับ (subject) ในดินแดนอาณานิคมของตน

ภาษา

ภาษาสเปนมิได้ถูกยกย่องให้เป็นภาษาประจำชาติของฟิลิปปินส์ ไม่เหมือนดินแดนอาณานิคมของสเปนในทวีปอเมริกา (Hispanic America) จนกระทั่งเมื่อสิ้นสุดระบอบอาณานิคมสเปนในฟิลิปปินส์แล้ว พบว่ามีน้อยกว่าร้อยละ 10 ของจำนวนประชากรที่อาศัยอยู่ในเมืองเท่านั้นที่สามารถพูดภาษาสเปนได้ ส่วนประชากรในพื้นที่ชนบทยังคงอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ แม้ว่าสเปนจะมีคำสั่งให้สร้างโรงเรียนแต่ก็ไม่ได้ได้รับการปฏิบัติอย่างจริงจังในดินแดนอาณานิคม

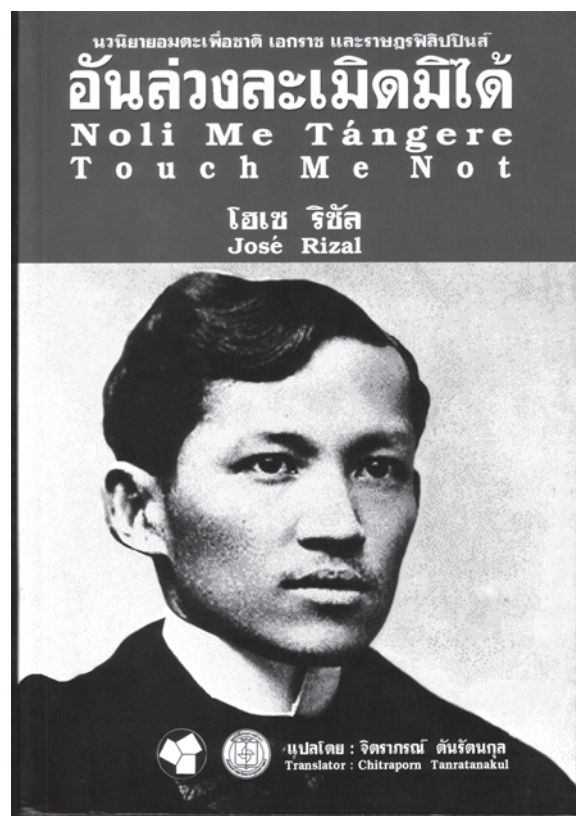

1	2
---	---

1. ช่วงเวลาที่อยู่ภายใต้การปกครองของสเปนนักเขียนนักประพันธ์ต่างใช้ภาษาสเปนในงานเขียนและบทประพันธ์ต่างๆ รวมทั้งเหล่านักชาตินิยมในขบวนการรณรงค์เผยแพร่ข่าวสาร (Propaganda Movement) ได้ออกหนังสือพิมพ์เป็นภาษาสเปนชื่อ ลา โซลิดาไรดา (La Solidaridad)
2. ปกต้นฉบับของนวนิยายซึ่งแต่งโดย โฆเซ ริซัล (Jose Rizal) เขียนเป็นภาษาสเปน 2 เรื่อง คือ ซ้าย โนลี มี ตันจาเร (Noli Me Tangere) และขวา เอล ฟิลิบัสเตอร์ริสโม (El Filibusterismo)

ปกหนังสือ “อันล่งละเมิดมิได้-
Noli Me Tangere-Touch Me
Not : นวนิยายอมตะเพื่อชาติ
เอกราช และราษฎรฟิลิปปินส์”
ฉบับแปลเป็นภาษาไทย โดย
จิตรารณณ์ ตันรัตนกุล, (กรุงเทพฯ :
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์
และมนุษยศาสตร์, 2548.)
ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่
<http://www.textbooksproject.com/nolimetengere.html>

จนเมื่อระยะใกล้สิ้นสุดระบอบอาณานิคมแล้ว รัฐบาลจึงกระตือรือร้นที่จะสนับสนุนให้มีการใช้ภาษาสเปนอย่างแพร่หลาย ช่วงเวลานั้นนักเขียนนักประพันธ์ต่างใช้ภาษาสเปนในงานเขียนและบทประพันธ์ต่างๆ รวมทั้งเหล่านักชาตินิยมใน *ขบวนการรณรงค์เผยแพร่ข่าวสาร (Propaganda Movement)* ได้ออกหนังสือวารสารสิ่งพิมพ์เป็นภาษาสเปนชื่อ *ลา โซลิดาริดา (La Solidaridad)* เช่นเดียวกับวีระบุรุษบิดาแห่งเอกราชของฟิลิปปินส์ โฮเซ ริซัล (Jose Rizal - [1861-1896]) ก็เขียนนวนิยายภาษาสเปน 2 เรื่อง ชื่อ *โนลิ มี ตันจาเร (Noli Me Tangere)*⁹ และ *เอล ฟิเลบัสเตอริสโม (El Filibusterismo)* ภาษาสเปนถูกใช้เป็นภาษาทางการของสาธารณรัฐมาโลอส (Malolos Republic) ซึ่งถูกสถาปนาขึ้นใน ค.ศ.1898 เมื่อฟิลิปปินส์เป็นเอกราชจากสเปน นักชาตินิยมชื่อ อาโปลินาโร มาบิณี (Apolinario Mabini - [1861 - 1896]) ก็ใช้ภาษาสเปนในการเขียนคำประกาศอิสรภาพด้วย ถ้าหากอเมริกาไม่เข้ามายึดครองฟิลิปปินส์และบังคับใช้ภาษาอังกฤษแล้ว ภาษาสเปนอาจกลายเป็นภาษาประจำชาติของฟิลิปปินส์ก็ได้ อย่างไรก็ตาม มรดกทางภาษาสเปนยังคงหลงเหลือและใช้ปะปนกับภาษาฟิลิปปินส์อยู่มาจนถึงปัจจุบัน

สถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรมในช่วงเวลาที่สเปนปกครองฟิลิปปินส์นั้น เป็นรูปแบบการผสมผสานกันระหว่างอิทธิพลของสเปนกับเม็กซิกัน บางรูปแบบก็เพิ่งปรากฏขึ้นจากการสร้างสรรค์โดยช่างชาว

ฟิลิปปินส์เอง สถาปัตยกรรมทางศาสนา เช่น การก่อสร้างอารามและโบสถ์คริสต์มีรูปแบบตามแบบของฟิลิปปินส์ โบสถ์บาโรกแบบสเปนและเม็กซิกัน (Spanish and Mexican Baroque) ส่งอิทธิพลอย่างสูงต่อรูปแบบทางสถาปัตยกรรม แต่ก็มีผสมผสานรูปแบบบางอย่างซึ่งเป็นที่ยอมรับของท้องถิ่นเพื่อให้เหมาะกับสภาพภูมิอากาศด้วย สถาปัตยกรรมทางศาสนาจึงเกิดจากการผสมผสานรูปแบบระหว่าง ผู้ควบคุมการก่อสร้างซึ่งเป็นพระชาวสเปนกับช่างก่อตึกชาวฟิลิปปินส์ รวมทั้งช่างไม้และประติมากรชาวจีน ทำให้โบสถ์ขนาดมหึมมีผนังหนาที่ปกคลุมด้วยหิน มีความมั่นคงแข็งแรงทนทานต่อการเกิดแผ่นดินไหว และความเสียหายอื่นที่อาจเกิดขึ้นจากภูมิอากาศแบบร้อนชื้น ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 อาคารบ้านเรือนของผู้คนทั่วไปในฟิลิปปินส์ เพิ่งสร้างขึ้นมาจากกระแสนิยมของเหล่าเศรษฐีผู้ดีเจ้าที่ดิน ผู้ล้าช้าจากการส่งออกผลผลิตทางการเกษตร เศรษฐีพวกนี้คงไม่ปรารถนาอยากจะมีบ้านตามแบบท้องถิ่นดั้งเดิม คือแบบบ้านที่มีเสาสูงทำจากไม้ ผูกสานขึ้นจากหวายและไม้ไผ่ มีหลังคามุงด้วยใบจากหรือหญ้าคา ดังนั้นพวกเขาจึงนิยมที่จะสร้างบ้านสองชั้น พื้นปูด้วยหิน และส่วนบนของบ้านสร้างด้วยไม้

โบสถ์บาราโซเอียน (Barasoian) ใน มาโลโลส (Malolos)
สถานที่ประกอบพิธีสถาปนา สภาปฏิวัติฟิลิปปินส์
(The Philippine Revolutionary Congress)
เมื่อวันที่ 15 กันยายน พ.ศ.2441 (ค.ศ.1898)

รูปแบบทางสถาปัตยกรรมและการตกแต่งบ้านเรือนในลักษณะนี้ เป็นแบบฉบับของพวกผู้ดีลูกครึ่งสเปน-ฟิลิปปินส์หรือพวกเมสติโซ ซึ่งพัฒนาปรับปรุงรูปแบบขึ้นในช่วงท้ายของยุคอาณานิคม รูปแบบใหม่นี้ตกแต่งด้วยส่วนประกอบต่างๆ เช่น ลูกกรงเหล็ก ไม้แกะสลัก ราวบันไดและลูกกรงไม้ หลังคาปูด้วยกระเบื้องสีแดง หรือ หลังคาสังกะสี มีหน้าต่างบานเลื่อนประดับด้วยไม้ระแนง และมีการประดับชั้นบันไดอย่างสวยงาม ตัวบ้านมีขนาดใหญ่และค่อนข้างกว้างขวาง แต่ละห้องมีเนื้อที่ใหญ่โตและตกแต่งด้วยเฟอร์นิเจอร์จากยุโรป ในครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 18 มีจำนวนของสถาปนิกชาวฟิลิปปินส์ที่ได้รับการศึกษาและมีฝีมือแบบสเปน

เพิ่มมากขึ้น พวกเขาเหล่านี้คือผู้ออกแบบศาสนสถานและบ้านเรือนของคนทั่วไป แต่ในที่สุดเมื่อช่วงท้ายของคริสต์ศตวรรษที่ 20 อาคารบ้านเรือนเหล่านี้ได้เปลี่ยนไปเป็นแบบทันสมัยด้วยการนำคอนกรีตสมัยใหม่เข้ามาใช้แทน

1

2

- 1 โบสถ์ตาอัล (Taal Basilica) ที่เมืองบัตังกัส (Batangas) ซึ่งถือว่าเป็นโบสถ์ที่ใหญ่ที่สุดในฟิลิปปินส์ ได้รับอิทธิพลทางสถาปัตยกรรมแบบสเปน
- 2 บ้านเกิดของ โฮเซ ริซัล หลังนี้สร้างขึ้นใหม่แต่ยังคงรักษาสภาพดั้งเดิม ตั้งอยู่ที่เมืองกาลัมบา (Calamba) ในเขตลากูนา (Laguna)

ในท้ายที่สุด เมื่อสเปนเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ในสงครามกับสหรัฐอเมริกา สเปนจึงต้องยกประเทศฟิลิปปินส์ให้แก่สหรัฐอเมริกา เมื่อ ค.ศ.1898 ในช่วงที่สหรัฐอเมริกาปกครองฟิลิปปินส์ก็ได้ทำการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของฟิลิปปินส์ด้วย แต่ในที่สุด จักรวรรดินิยมอเมริกาก็จำต้องยอมให้ประเทศฟิลิปปินส์มีรัฐบาลปกครองตนเองใน ค.ศ.1935 (พ.ศ.2478 หรือ 3 ปี หลังจากสยามเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475) เนื่องจากปัญหาทางการเมืองภายในของสหรัฐอเมริกาเอง รวมความแล้ว มรดกทางวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นด้าน การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม ค่านิยม ศาสนาความเชื่อ และรูปแบบการดำเนินชีวิตของชาวฟิลิปปินส์ในปัจจุบัน ล้วนเป็นผลโดยตรงมาจากการเป็นอาณานิคมของประเทศมหาอำนาจทั้งสอง จึงกล่าวได้อย่างไม่มีข้อโต้แย้งใดๆ ว่า ฟิลิปปินส์เป็นประเทศที่ *อัสตงคตาวิวัตน์ (Westernization)* ที่สุดในประวัติศาสตร์ของภูมิภาคอุษาคเนย์

“ประวัติศาสตร์” และ “ชาติ” ฟิลิปปินส์ ในหนังสือเรียน ประวัติศาสตร์ชนชาติฟิลิปปินส์ฯ

หากต้องการทราบมโนทัศน์หรือวิธีคิดมุมมองของประชาชน เกี่ยวกับความหมายของ “ชาติ” เราอาจลองศึกษาได้จากหนังสือหรือตำราเรียนประวัติศาสตร์ ที่ใช้เรียนใช้สอนกันระดับการ

ศึกษาขั้นพื้นฐาน เช่น ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เพราะเนื่องจากเยาวชนที่กำลังศึกษาอยู่ในขั้นนี้ มีอายุไม่น้อยจนเกินไป และอยู่ในวัยที่กำลังเรียนรู้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตและสังคม อยากรู้ อยากลอง มีความกระตือรือร้นในการเรียน กำลังจะก้าวไปสู่ระดับการศึกษาที่สูงขึ้น และจะกลายเป็นชนชั้นนำของสังคมในที่สุด ดังนั้น ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่า การศึกษาเนื้อหาที่ปรากฏอยู่ในตำราเรียน *ประวัติศาสตร์ชนชาติฟิลิปปินส์สำหรับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย* เล่มนี้อาจจะช่วยให้เรามองเห็นภาพสะท้อนเกี่ยวกับมโนทัศน์ “ประวัติศาสตร์” และ “ชาติ” ของชาวฟิลิปปินส์ส่วนใหญ่ได้พอสมควร

ดังที่ได้นำเสนอบทแปลในหนังสือเรียน *ประวัติศาสตร์ชนชาติฟิลิปปินส์* เล่มนี้ ไปแล้ว จะพบว่าเนื้อหาที่มีอยู่ในบทเรียน ไม่เพียงแต่อธิบายและถ่ายทอดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของชาติ เช่นเดียวกับที่หนังสือหรือตำราเรียนประวัติศาสตร์ของประเทศอื่นๆ ได้ทำหน้าที่ของมัน แต่สิ่งที่น่าสนใจคือ เมื่อผู้เขียนพลิกอ่านข้อความที่ถูกบรรจุไว้ในหนังสือเรียนประวัติศาสตร์เล่มนี้ พบว่าเนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือ ได้สะท้อนภาพบางอย่าง เกี่ยวกับมโนทัศน์ว่าด้วยวิถีคิดและมุมมองทางประวัติศาสตร์ของชาวฟิลิปปินส์

เช่นเดียวกับที่หนังสือ *คู่มือประเทศฟิลิปปินส์* ของ รศ.เสิดา สอนศรี กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า

“จากประวัติศาสตร์จะพบจุดเด่น
ของฟิลิปปินส์ที่นำศึกษาคือ “ความเป็นประชาธิปไตย”
และการให้อำนาจประชาชน แต่ก็มีจุดด้อยที่ในบางครั้ง
ยังไม่ทราบจุดยืนที่แท้จริงของตัวเอง...”¹⁰

แ่งมุดังกล่าว อาจมีข้อถกเถียงตามมาอีกมากต่อประเด็น “ความเป็นประชาธิปไตย” ในฟิลิปปินส์ แต่หากพิจารณาเนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือเรียน *ประวัติศาสตร์ชนชาติฟิลิปปินส์* จะพบว่า ในด้านหนึ่ง “ประวัติศาสตร์” มีนัยยะทางการเมืองแฝงอยู่ ทั้งนี้เพราะหากเรานิยามคำว่า “การเมือง” ด้วยความหมายเพียง 2 ประการ คือ การเมืองที่เป็นกระบวนการซึ่งใช้ในการตัดสินใจเพื่อจัดสรรทรัพยากร หรือกระบวนการต่อสู้แย่งชิงกับฝ่ายตรงข้ามเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการจัดการทรัพยากร กับความหมายประการที่สองที่ถือว่า “การเมือง” คือกระบวนการสร้างความหมายและอัตลักษณ์ทางสังคม ผ่านความเชื่ออุดมการณ์ ผ่านความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ผ่านสื่อสัญลักษณ์และพิธีกรรมแล้ว จะพบว่า “ประวัติศาสตร์” ก็คือ หนึ่งในกระบวนการของอุดมการณ์ “ชาติ” นั่นเอง

และหากเชื่อตามเพลโต (Plato) นักปราชญ์ชาวกรีก ที่เคยกล่าวไว้ว่า

“
Democracy is a charming
form of government,
full of variety and disorder ;
and dispensing a sort of equality
to equals and unequals alike

ประชาธิปไตยเป็นรูปแบบการปกครองที่มีเสน่ห์
เต็มไปด้วยความแตกต่างหลากหลายและไร้ระเบียบ
ซึ่งแจกจ่ายความเสมอภาคอย่างเดียวกัน
ให้แก่ทั้งผู้ที่เท่าเทียมและไม่เท่าเทียมกัน”

เราจะพบว่า บทเรียนในตำรา ประวัติศาสตร์ชนชาติฟิลิปปินส์ เริ่มต้นด้วยการนำเสนอภาพ “ความแตกต่างหลากหลาย” ที่มีอยู่ใน “ชาติ” ฟิลิปปินส์ ดังข้อความที่ว่า “ประเทศของเราไม่ได้ประกอบขึ้นจากผู้คนเพียงเผ่าพันธุ์เดียว เพราะผู้คนในประเทศของเราได้เต็มไปด้วยความแตกต่างหลากหลาย”

กระบวนการของอุดมการณ์ชาติผ่านเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ที่ปรากฏอยู่ในหนังสือ จึงเป็นกระบวนการสร้างความหมายและอัตลักษณ์ทางสังคม ที่ถูกนำเสนอผ่าน “คำสำคัญ” (Keyword) คือ คำว่า “ความแตกต่างหลากหลาย” เพราะในตอนที่กล่าวถึง “ความแตกต่างหลากหลาย” นัยยะของ “ความเสมอภาค” ก็ปรากฏแฝงอยู่ด้วย กล่าวคือ เมื่อตระหนักถึงความแตกต่างหลากหลายแล้ว สิ่งที่ได้มาจากความเป็น “เรา” และความเป็น “เขา” ก็คือ “ความเสมอภาค” ที่จะใช้ชีวิต สิทธิเสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของกันและกันภายใน “ชาติ” เดียวกัน ตามวิถีทาง “ประชาธิปไตย” ที่ “เต็มไปด้วยความแตกต่างหลากหลายและไร้ระเบียบ ซึ่งแจกจ่ายความเสมอภาคอย่างเดียวกัน ให้แก่ทั้งผู้ที่เท่าเทียมและไม่เท่าเทียมกัน”

และเมื่อเราตระหนักถึง “ความแตกต่างหลากหลาย” แล้ว มโนทัศน์พื้นฐานที่สำคัญในการสร้างสังคมประชาธิปไตยก็ปรากฏชัดเจนยิ่งขึ้นไปด้วย แม้ว่าอาจมีปัจจัยอื่นมาบิดเบือนให้ผิดเพี้ยนไปในภายหลัง แต่พื้นฐานของความเป็น “ประชาธิปไตย” ก็คือ การเคารพในสิทธิเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ท่ามกลางความเป็นจริงของสังคม ที่ต่างคนต่างก็มีความแตกต่างหลากหลายในเรื่อง เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม ฐานันดร วุฒิการศึกษา แนวความคิด และอื่นๆ อีกมากมาย ดังนั้น “บทนำ” ของหนังสือเรียน ประวัติศาสตร์ชนชาติฟิลิปปินส์ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะสะท้อน “ความเชื่ออุดมการณ์” ที่ทำให้ผู้เรียนรับทราบและคำนึงถึง “ความแตกต่างหลากหลาย” ที่มีอยู่ใน “ชาติ” ของตน

ใน “ส่วนที่ 2” ของหนังสือเรียน ประวัติศาสตร์ชนชาติฟิลิปปินส์ ที่กล่าวถึง “ชาวมุสลิมในภาคใต้” ได้ตอกย้ำถึงความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ถึง “ความแตกต่างหลากหลาย”

ผ่านเรื่องราว “ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม” ของ “ชาวมุสลิม” ที่อาศัยอยู่ร่วมแผ่นดินเดียวกัน ภายใน “ชาติ”

อย่างไรก็ตาม แม้ว่า เนื้อหาของการอธิบายเรื่องชาวมุสลิม จะเต็มไปด้วยข้อความที่กล่าวถึง “การบุกรุก” “การโจมตี” “การยกทัพไปรบ” หรือแม้แต่ใช้คำว่า “พวกโจรมุสลิม” หรือคำอื่นๆ ที่ดูเหมือนจะเป็น “คำแง่ลบ” แต่สิ่งที่ปรากฏในการอธิบายประวัติศาสตร์โดยใช้คำ และข้อความต่างๆ เหล่านี้ กลับเป็นการให้ข้อมูลที่ เป็นข้อเท็จจริง เป็นเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้น ในประวัติศาสตร์การสู้รบระหว่างฝ่ายสเปนกับฝ่ายมุสลิม ซึ่งข้อมูลข้อเท็จจริงเหล่านี้ เป็นเงื่อนไข ที่สำคัญยิ่งในการสร้างประวัติศาสตร์ที่ “บรรลุนิติภาวะ” หรือ “เป็นผู้ใหญ่” สะท้อนทัศนคติที่ ถูกต้องเหมาะสมต่อกันและกัน กล่าวคือ ต่างฝ่ายต่างก็มี “ความไม่ดีในประวัติศาสตร์” อยู่ด้วยกันทั้งนั้น

ในทางตรงกันข้าม เนื้อหา “ประวัติศาสตร์ชาติไทย” ที่ถูกบรรจุอยู่ในตำราเรียนของ กระทรวงศึกษาธิการ มักกล่าวถึง “สงคราม” และ “การรุกราน” ที่ไทยต้อง “ถูกโจมตี” จาก “ชนชาติอื่น” โดยเฉพาะอย่างยิ่งจาก “กองทัพพม่า” ซึ่งมักตอกย้ำถึงภาพความบอบช้ำ ความ โหดร้ายทารุณ และความสูญเสีย ที่เกิดจากสงครามที่ “ชนชาติอื่น” บุกรุกโจมตี “กระทำร้าย” ต่อ “ชนชาติไทย” แต่ไม่ได้บรรจุข้อเท็จจริงอื่นๆ ที่เกิดขึ้นจริง เช่น ใน “กองทัพพม่า” ก็มี ชาว เชียงใหม่ ชาวพิษณุโลก และผู้คนจากหัวเมืองต่างๆ ของกรุงศรีอยุธยา รวมอยู่ด้วย หรือ ข้อเท็จจริงที่ “กองทัพไทย” ไปรุกรานโจมตี “ชาติ” อื่นๆ ดังในกรณีของกองทัพกรุงศรีอยุธยาที่เคย ยกทัพไปตีอาณาจักรพระนครของกัมพูชาจนทำให้ “ชนชาติเขมร” ต้องย้ายเมืองหลวงครั้งใหญ่ ที่สุด หรือ กรณีของกรุงรัตนโกสินทร์ที่ยกทัพไปโจมตีนครหลวงเวียงจันทน์ของ “ชนชาติลาว” แล้ว ขนเอาทรัพย์สินสมบัติกลับมายังกรุงเทพฯ รวมทั้งพระแก้วมรกตด้วย

ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ “ประวัติศาสตร์ชาติ” ของประเทศไทยนั้น เนื้อหาส่วนใหญ่ยังเป็น เรื่องราวที่สืบทอดมาจากรูปแบบการเขียนประวัติศาสตร์ยุค “อาณานิคม” ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่มักเต็มไปด้วยเรื่องจักรๆ วงศ์ๆ และเรื่องราวของบรรดา วีรบุรุษ วีรสตรี ดังที่บทความของ ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ¹¹ กล่าวถึง “ปาเรโต” Vilferdo Pareto (ค.ศ.1848-1923) นักวิชาการ ชาวอิตาลี ดร.ชาญวิทย์ อธิบายว่า

“ชนชั้นนำในทุกวิถีการเมืองที่เป็น “อภิชน”
เป็นผู้มีอำนาจในการปกครองแย่งชิงอำนาจกัน
เพื่อรักษามลประโยชน์ของตนเอง...
ต่างก็ประชาสัมพันธ์หรือโฆษณาชวนเชื่อ
ทวงบุญทวงคุณ ฟูมฟายถึงความดี ความงาม
คุณธรรม ความอุทิศหา วีรยะ
เสียสละ อุทิศกายและใจของตนทั้งสิ้น

ที่ผู้เขียนสนใจ ปาเรโตเป็นพิเศษ เพราะท่านบอกว่า

“ประวัติศาสตร์คือสุสานของอภิชน” หรือ

History is a graveyard of aristocracies.

คือเต็มไปด้วยเรื่องของคนใหญ่คนโต

คนมีอำนาจ คนชนะที่ต่างก็ตายไปแล้วทั้งสิ้น

(ฉะนั้น ตรงนี้ทำให้เราเข้าใจได้

ทำไมเด็กๆหรือนักเรียนนิสิตนักศึกษา

ถึงไม่อยากเรียนประวัติศาสตร์กัน)”

ผู้เขียน (หมายถึง อัครพงษ์) เห็นด้วยและชื่นชอบคำอธิบายนี้มาก

ในท้ายที่สุดผู้เขียนหวังว่า การนำเสนอบทแปลเนื้อหาจากหนังสือเรียน ประวัติศาสตร์
ชนชาติฟิลิปปินส์ฯ ครึ่งนี้ จะเป็นหนึ่งในความพยายามนำเสนอภาพตัวอย่าง “ประวัติศาสตร์ชาติ”
ของประเทศเพื่อนบ้านของสยามประเทศไทยอย่างฟิลิปปินส์ ผู้เขียนก็เชื่อมั่นอย่างไม่มีข้อสงสัยว่า
การศึกษาองค์ความรู้ทางวิชาการด้านประวัติศาสตร์ อาจนำไปสู่กุญแจในการหาทางออกให้กับ
ทุกปัญหาในสังคม อันมีรากฐานมาจากอคติ และความไม่เข้าใจกันและกันของคนต่างชาติพันธุ์
ต่างภาษา ต่างความเชื่อ ต่างศาสนา อันเป็นข้อเท็จจริงของโครงสร้างทางสังคมในประเทศต่างๆ
ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะสยามประเทศไทย และผู้เขียนก็มีความหวังเล็กๆ ว่า
สยามประเทศไทยของเราจะมีโอกาส “รู้” “ประวัติศาสตร์ชาติ” เสียใหม่ เพื่อ “สร้าง”
“ความหมายและอัตลักษณ์ทางสังคม” และ “สร้าง” “ความเชื่ออุดมการณ์” อันใหม่ ให้เป็น
เสมือนแสงสว่างในสังคมไทย สังคมที่ขึ้นชื่อว่า มีการปกครองตามระบอบ “ประชาธิปไตย”

ทั้งนี้ก็เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขสันติสมานฉันท์ของผู้คนที่อาศัยอยู่ใน “ชาติ” ดัง
พุทธภาษิตที่ว่า

“นตฺถิ ปัญญาสมา อาภา

แสงสว่างเสมอด้วยปัญญาไม่มี”

เชิงอรรถ

¹ Dumol, Paul A. and Griro, Ernesto D. A History of the Filipino People for High Schools. (Manila: SINAG-TALA Publishers, Inc., 2002)

² The Recollects หรือ The Augustinian Recollects เป็นนิกายหนึ่งในคริสต์ศาสนาโรมันคาทอลิก

³ หมายเหตุ : ขอรียนให้ทราบเป็นข้อมูลเพิ่มเติมว่า ประเทศมุสลิมที่ใหญ่ที่สุดในโลก อย่างอินโดนีเซีย ได้ประกาศรับรองอย่างเป็นทางการให้วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คือ “วันวิสาขบูชา” เป็นวันสำคัญของชาติ และรัฐบาลอินโดนีเซียได้ประกาศให้เป็นวันหยุดราชการด้วย ผู้เขียนขอยกข้อความจากแหล่งข้อมูล <http://www.expatriate.or.id/info/holidays.html> ซึ่งกล่าวไว้ว่า “วันหยุดสำคัญทางพระพุทธศาสนาของอินโดนีเซีย คือ วันวิสาขบูชา ในภาษาอินโดนีเซียเรียกว่า ฮารี ไวสัค (Hari Waisak) จะจัดขึ้นในเดือนเมษายนหรือพฤษภาคม ของทุกปี วันนี้เป็นวันที่ระลึกถึงการประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า พุทธศาสนิกชนชาวอินโดนีเซียจะจัดงานเฉลิมฉลองกันอย่างคึกคักทั่วประเทศ เพราะอินโดนีเซียมีพุทธสถานที่ใหญ่ที่สุดคือ เจดีย์เมนดุต (Candi Mendut) และเจดีย์บรัมพุโธ (Candi Borobudur) ซึ่งทั้งสองแห่งตั้งอยู่ที่มาเกล็ง (Magelang Regency) ตอนกลางของเกาะชวา ไม่ไกลจากเมืองยอกยาการ์ตา (Yogyakarta) ทั้งนี้จังหวัดที่มีอัตราส่วนของประชากรชาวพุทธอาศัยอยู่มาก ได้แก่ จากการ์ตา (Jakarta) ริอาว (Riau) สุมาตราเหนือ (North Sumatra) และบอร์เนียวตะวันตก (West Borneo) ส่วนงานเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชาที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ซึ่งถือว่าจัดขึ้นตามธรรมเนียมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนานั้น มีขึ้นในวัดพุทธที่ใหญ่มาก 2 แห่ง คือพระอารามที่ ซุนเตอร์ ในจาการ์ตาเหนือ (Sunter, North Jakarta) และ ปาเจ็ต ในชวาตะวันตก (Pacet, West Java)”

⁴ คัดมาจาก เอกสารประกอบการบรรยายวิชา ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ถึงคริสต์ศตวรรษที่ 19 (ป.224) ภาคการศึกษาที่ 1/2550 โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทำพระจันทร์ โดย ผู้เขียน-อัครพงษ์ แปลเก็บความ เรียบเรียง และดัดแปลงจาก Willem Wolters, “HISPANIZATION,” *Southeast Asia : A Historical Encyclopedia from Angkor Wat to East Timor*. Ooi Keat Gin editor, (California: ABC-CLIO, Inc, 2005), pp.588-590.

⁵ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, “คำนำ” , *อันล่งละเมียดมิได้* (กรุงเทพฯ : โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2548), หน้า 8.

⁶ ด้านโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สเปนได้ใช้ระบบการเกณฑ์แรงงานจากชาวพื้นเมืองทุกคนยกเว้นหัวหน้าหมู่บ้าน เรียกว่า ระบบโปโล (Polo system) รวมทั้งมีระบบการบังคับซื้อสินค้าจากชาวพื้นเมืองในราคาต่ำ เรียกว่า ระบบวันดาลา (Vandala system) นอกจากนี้รัฐบาลสเปนยังนำเอาระบบการถือครองที่ดินขนาดใหญ่หรือระบบศักดินา เรียกว่า ระบบเอ็นคอมเียนดา (Encomienda) มาใช้ในฟิลิปปินส์ด้วย ใน สิดา สอนศรี, *คู่มือประเทศฟิลิปปินส์* , (กรุงเทพฯ : โครงการอาณานิคมศึกษา 5 ภูมิภาค (อบค.5), 2545), หน้า 38-39.

⁷ คำนี้เป็นคำเดียวกับคำว่า Hispanic Culture กล่าวคือ เป็นกระบวนการเดียวกันที่เกิดขึ้นบนทวีปอเมริกาในดินแดนที่สเปนเข้าไปยึดครองเป็นอาณานิคม เช่นใน เม็กซิโก ซึ่งใช้คำว่า Hispanic American

⁸ ฟิลิปปินส์ภายใต้ระบอบอาณานิคมของสเปน แบ่งกลุ่มคนกลุ่มต่างๆ ออกเป็น 1.กลุ่มคนชั้นสูง ซึ่งได้แก่ชาวสเปนที่ทำหน้าที่ปกครองบ้านเมืองและผูกขาดการบริหารการ ซึ่งปัจจุบันคือผู้ครอบครองที่ดินรายใหญ่ๆ 2.ชนชั้นกลาง ได้แก่พวกลูกครึ่งจากการสมรสระหว่างชาวสเปนและชาวพื้นเมืองซึ่งเรียกว่า เมสติโซ (Mestizo-ผู้ซาย) และ เมสติซา (Mestiza-ผู้หญิง) พวกนี้มีสิทธิรับราชการได้ และเป็นพวกกษัตริย์ในเวลาต่อมา ปัจจุบันเป็นนักธุรกิจของประเทศ 3.ชนชั้นต่ำ ได้แก่ชาวพื้นเมืองที่เป็นผู้เช่าที่ดินซึ่งไม่มีบทบาทในสังคมเลย พวกนี้ถูกเรียกว่า *พวกอินดีโอ (Indio)* ใน สิดา สอนศรี, *อ้างแล้ว*, หน้า 37-38.

⁹ แปลเป็นภาษาไทยแล้วโปรดดู โฮเซ ริซัล (เขียน), จิตรารณณ์ ตันรัตนกุล (แปล), *อันล่งละเมียดมิได้*. (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์), 2548. <http://www.textbooksproject.com/nolimetengere.html>

¹⁰ สิดา สอนศรี, *อ้างแล้ว*, ข้อความจากปกหลัง.

¹¹ ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, “เกียะเซีย” ประสานประโยชน์ ประณีประนอม รักสามัคคีและสมานฉันท์ ของ “อภิชน/ชนชั้นนำ/คนอาณานิคม” แห่งสยามประเทศ (ไทย),” ใน หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน, วันอังคารที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 ปีที่ 31 ฉบับที่ 10944, หน้า 6.สามารถเปิดอ่านบทความเต็มของ ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริได้ที่ http://www.matichon.co.thmatichon/matichon_detail.php?s_tag=01act01260251&day=2008-02-26§ionid=0130 หรือดาวน์โหลดเอกสาร PDF ได้ที่ <http://www.charnvitkasetsiri.com/PDF/KiaSia.pdf>

บรรณานุกรม

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (บก.). สยามหรือไทย : นามนั้นสำคัญมากขณะนี้หรือ? กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. 2551

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ สุชาติ สวัสดิ์ศรี (บก.). ปรัชญาประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พัฒนา. 2518

สีดา สอนศรี. คู่มือประเทศฟิลิปปินส์. กรุงเทพฯ : โครงการอาณาบริเวณศึกษา 5 ภูมิภาค. 2545

สีดา สอนศรี. รู้จักกับสังคมฟิลิปปินส์ : จากความขัดแย้งสู่ความร่วมมือ. กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ. 2550

โฮเซ ริซัล (เขียน), จิตรารักษ์ ตันรัตนกุล (แปล). อันล่งละเมิดมิได้. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. 2548

Dumol, Paul A. and Grio, Ernesto D. A History of the Filipino People for High Schools. Manila: SINAG-TALA Publishers, Inc. 2002

Willem Wolters. "HISPANIZATION," in Southeast Asia: A Historical Encyclopedia from Angkor Wat to East Timor. Ooi Keat Gin editor. California: ABC-CLIO, Inc. 2005

“แม่ฉันบอกว่า อย่าพูด อย่าฟัง และก็อย่ามอง”
ข้อความจากโปสการ์ด ค.ศ. 1903

karayuki-san บางคนยอมรับข้อเสนอในการเป็นแบบบนโปสการ์ดเพราะธุรกิจสิ่งพิมพ์ทำเงินได้ดี ภาพของ
สิงคโปร์กลายเป็นศูนย์กลางของความโรแมนติก ความแปลก และการสมรู้ที่ทำได้ง่ายดาย เหล่านี้ได้กลายเป็น
สัญลักษณ์ที่เร้าให้ผู้คนเดินทาง โฆษณาที่ปรากฏบนโปสการ์ด “สาวน้อยยามค่ำคืน” ชาวญี่ปุ่น ที่จะคอยให้
บริการ (คลังภาพ Lim Kheng Chye, อนุเคราะห์จากหอจดหมายเหตุแห่งชาติสิงคโปร์) (คัดลอกจาก AH KU
and KARAYUKI-SAN Prostitution in Singapore 1870-1840, 2003)

Japanese lady.

เปลือย “เรือนร่าง”

ประวัติศาสตร์สิงคโปร์

ชีวลีทธิ์ บุญเกียรติ ¹

เรื่องราวที่จะกล่าวต่อไปมาจากแรงบันดาลใจ ภายหลังการชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสิงคโปร์ และการเดินเที่ยวในพื้นที่ทางวัฒนธรรม (ไชนาทาวน์) ตามเอกสารการนำเที่ยวที่คณะกรรมการการท่องเที่ยวสิงคโปร์ได้จัดทำขึ้น เพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของคนต่างชาติพันธุ์ อันก่อปรขึ้นเป็นพลเมืองสิงคโปร์ สิ่งที่สามารถบ่งบอกจิตใจและผลักดันให้ผู้เขียนพยายามรวบรวมเนื้อหาและความคิด กลั่นกรองเป็นบทความขนาดสั้นคือเรื่องของหญิงสาวจากโพ้นทะเลที่เข้ามาค้าร่างกายของตนเองในเกาะเล็กๆ ที่ได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่มีความเจริญทางเศรษฐกิจอย่างสูง เรื่องราวของพวกเธอถูกคัดสรรและบรรจุร้อยเรียงเป็นเนื้อหาส่วนหนึ่งในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ซึ่งถือได้ว่าเป็นสถาบันที่สร้าง “ความเป็นสถาบัน” ให้กับเรื่องราวต่างๆ จนเป็นมรดกตกทอดไปสู่ลูกหลาน

นอกจากนี้ เรื่องราวของพวกเธอยังปรากฏในเส้นทางสัญจรวัฒนธรรมในไชนาทาวน์ “โคมแดง” เป็นสมญานามที่ผู้คนใช้กันเมื่อต้องการพูดถึงแหล่งค้าบริการทางเพศ แต่ในปัจจุบัน ชื่อดังกล่าวกลับแสดงสถานะเสมือนเป็นสัญลักษณ์ของพื้นที่มากกว่าแหล่งอบายมุขอันน่าเดียดฉุนที่อย่างที่รับรู้กันในบ้านเรา รวมถึงเรื่องราวของพวกเธอที่ปรากฏเป็นส่วนหนึ่งของนิทรรศการในศูนย์มรดกไชนาทาวน์ ผมถามตนเองอยู่ตลอดเวลาว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ทำไมเรื่องราวของพวกเธอจึงเป็นที่สนใจและถูกสรรสร้างเป็นประเด็นของงานวิจัยประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมของสิงคโปร์ ทำไมสถาบันแห่งชาติอย่างพิพิธภัณฑ์และคณะกรรมการการท่องเที่ยวจึงสร้างให้พวกเธอมีชีวิตขึ้นอีกครั้ง เป็นตัวละครที่ไม่ได้อยู่ขอบเวที แต่กลับมีที่ทางในประวัติศาสตร์สาธารณะ จนอาจกล่าวได้ว่าเป็น “Herstory”

การกล่าวถึงโสเภณีและการค้าบริการทางเพศต่อสาธารณะคงไม่ใช่เรื่องการสนับสนุนหรือสร้างความชอบธรรมให้กับการค้ามนุษย์ เพราะการค้าประเวณียังคงเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่มีวันเท่าเทียมกันระหว่างคนกับคน แต่การยอมรับเรื่องราวของคนขายขบในสถาบันแห่งชาติกลับเป็นเรื่องที่น่าสนใจมากกว่า Brian Graham ได้กล่าวว่า “เราสร้างมรดกขึ้นมาตามที่เรต้องการและเราจัดการมรดกให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ต่างๆ และวัตถุประสงค์เหล่านั้นมาจากความจำเป็นและความต้องการของสังคมเราในปัจจุบัน” ² ทำไมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจึงเล่าเรื่องของโสเภณี กุลีรถลากและค้าแรงงาน สาวรับใช้จากโพ้นทะเล ดาราไนท์คลับ แหกเงินซื้อ

การบอกเล่าเรื่องของคนธรรมดาหรือคนชายขอบเป็นมิติของการสร้างประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจ โดยเฉพาะเมื่อพิพิธภัณฑ์ไม่มุ่งบันทึกและบอกเล่าเพียงวีรบุรุษหรือวีรสตรีทั้งทางวัฒนธรรมและทางประวัติศาสตร์

หากเราเชื่อว่าเรื่องราวที่นำมาตีแผ่ในสถาบันแห่งชาติเหล่านี้จะค่อยๆ กลายสภาพเป็นประวัติศาสตร์และมรดกแห่งชาติไปในที่สุดแล้ว สิ่งที่ต้องการสร้างการรับรู้และความทรงจำอะไรจากเรื่องเล่าของคนเหล่านี้ ผมเลือกเขียนการจัดแสดงเรื่องราวของโสเภณี เพราะเป็นเรื่องที่ติดอยู่ในความทรงจำหลังจากได้ชมนิทรรศการแล้ว และต้องการแสดงให้เห็นตัวอย่างของการถ่ายทอดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต ด้วยการมีชีวิตของคนในประวัติศาสตร์เป็นหลัก ในการนำเสนอ ผมจะพยายามไล่เรียงภาพของ “เรือนร่าง” ของโสเภณีที่ปรากฏในพื้นที่ทางวัฒนธรรม 3 ลักษณะ คือ ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ในศูนย์มรดกโซนาทาวน์ และในป้ายบรรยายข้อมูลประวัติศาสตร์

อย่างไรก็ตาม ประสบการณ์ของผมในฐานะที่เป็นผู้ชมพิพิธภัณฑ์เพียงหนึ่งคน อาจจะมีวิธีการ “อ่าน” การจัดแสดงที่เหมือนและหรือต่างจากผู้ชมคนอื่น ประสบการณ์ดังกล่าวอาจสอดคล้องกับความตั้งใจของภัณฑารักษ์ที่ถ่ายทอดเรื่องราวเหล่านั้น หรืออาจตรงข้ามกับความจริงที่ต้องการนำเสนอ เพราะการชมนิทรรศการประวัติศาสตร์ไม่ได้แตกต่างไปจากการชมงานศิลปะ กล่าวคือผู้ชมแต่ละคนมีจุดร่วมในการรับรู้เนื้อหาของผลงานศิลปะ และขณะเดียวกันผู้ชมก็อาจมีมุมมองที่แตกต่างกันไปได้ ภาพทั้งหลายที่เราเห็นในพิพิธภัณฑ์ไม่ได้มีค่าเท่ากับความจริงแบบสมการทางคณิตศาสตร์ ภาพเหล่านี้เป็นตัวแทนของความจริงที่ถูกเลือกและย่อด้วยโวหารวาระการเมือง และการสร้างความจดจำบางอย่างให้กับผู้ชม “ประวัติศาสตร์ไม่ได้เขียนตัวเอง แต่คนเขียนประวัติศาสตร์”

ข้อพึงระลึกอีกประการหนึ่งคือ ข้อเขียนนี้ไม่ใช่บทความงานวิจัย เพราะผมไม่ได้ใช้เวลาศึกษานิทรรศการตามแนวทางของพิพิธภัณฑ์วิทยา นั่นหมายถึงการศึกษาริบทของการสร้างพิพิธภัณฑ์ การคัดเลือกเรื่องราว การจัดแสดง บทและสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นตลอดชุดนิทรรศการ การศึกษาเหล่านี้จะต้องอาศัยทั้งแหล่งข้อมูลเอกสาร ประสบการณ์เข้าชม และการสัมภาษณ์ผู้สร้างนิทรรศการ ทั้งภัณฑารักษ์และนักออกแบบ ข้อเขียนนี้เกิดขึ้นเท่าที่ภาวะและเวลาจะอำนวยให้ หากทำได้ ผมอยากเชิญชวนให้ผู้อ่านไปสร้างประสบการณ์ชมพิพิธภัณฑ์ด้วยตนเอง เพื่อตัดสินใจได้ว่า พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สิงคโปร์ และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ทำหน้าที่บอกเล่าประวัติศาสตร์อย่างมีชีวิตและเห็นชีวิตจริงหรือไม่

History is Alive!

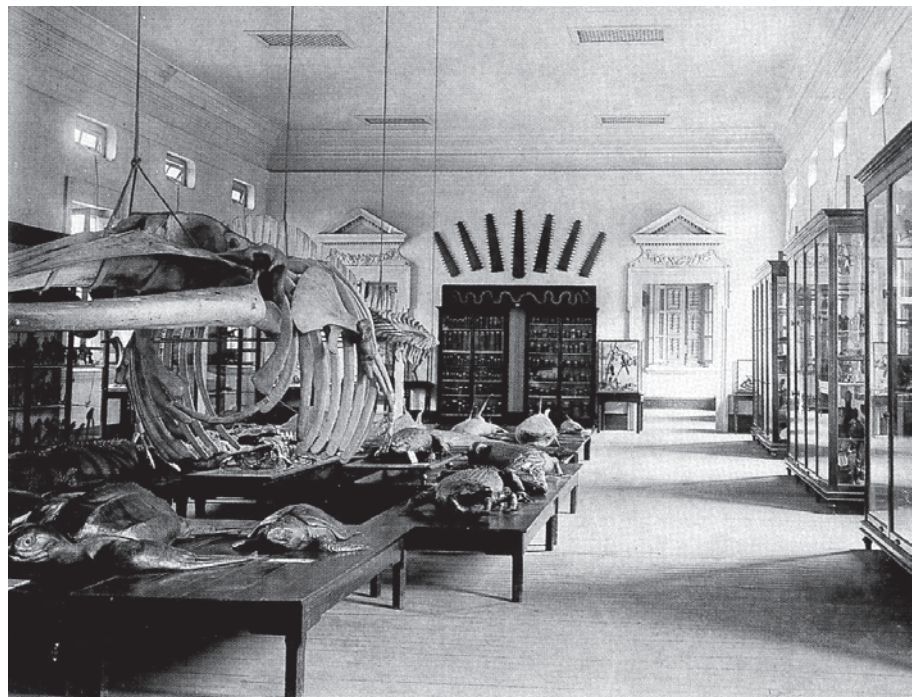
“มรดกไม่ได้สัมพันธ์โดยตรงกับการศึกษาประวัติศาสตร์ หากแต่เป็นวิถีทางของการคัดสรรวัตถุ ปริမ်ปราคติ ความทรงจำ และแบบแผนประเพณี ที่กลายเป็นทรัพยากรเพื่อปัจจุบัน ”

ไบรอัน เกรแฮม³

หากเราเชื่อว่าพิพิธภัณฑ์เป็นผลผลิตของประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สิงคโปร์ ได้ตั้งตระหนักรู้มากกว่าร้อยปีจากยุคอาณานิคมสู่ยุคของการปลดแอกจาก “แผ่นดินแม่” และ เคลื่อนเข้าสู่ยุคของการสร้างชาติและความเจริญทางเศรษฐกิจ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สิงคโปร์ ก่อร่างและปรับเปลี่ยนตนเองไปตามยุคสมัย ฉะนั้น การย้อนกลับไปดูประวัติศาสตร์ของ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สิงคโปร์ อาจช่วยให้เรามองเห็นพัฒนาการของการบันทึก การสร้าง และการบอกเล่าประวัติศาสตร์ในพิพิธภัณฑ์

อันที่จริงพิพิธภัณฑ์แห่งนี้มีกำเนิดมาตั้งแต่สิงคโปร์เป็นอาณานิคมอังกฤษ ยังคงปกครอง คาบสมุทและช่องแคบมลายู สถาบันราฟเฟิลส์ที่ถนนสแตมฟอร์ด ได้ก่อตั้งเมื่อ ค.ศ. 1823 ต่อมา ใน ค.ศ. 1887 สถาบันแห่งนี้ได้เปลี่ยนสถานภาพเป็น “พิพิธภัณฑ์และหอสมุดราฟเฟิลส์” ตามชื่อ ข้าหลวงใหญ่ผู้มีอำนาจเต็ม Sir Stamford Raffles และได้เริ่มสะสมวัตถุที่เกี่ยวข้องกับ ธรรมชาติวิทยาและผู้คนในพื้นที่ตั้งแต่นั้นมา⁴ ความน่าสนใจในประวัติศาสตร์ของพิพิธภัณฑ์อยู่ที่ จุดหักเหทางประวัติศาสตร์ ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง อังกฤษเริ่มละทิ้งอาณานิคมในเอเชีย ในกรณีของสิงคโปร์นั้น ได้มีการประกาศอิสรภาพ เมื่อ ค.ศ. 1965 หอสมุดได้แยกเป็นเอกเทศ จากพิพิธภัณฑ์ สี่ปีให้หลัง พิพิธภัณฑ์ราฟเฟิลส์ได้เปลี่ยนเป็น “พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ” ค.ศ. 1972 คือช่วงเวลาสำคัญของการเปลี่ยนแปลงกรอบในการสร้างประวัติศาสตร์ของพิพิธภัณฑ์ จาก สถาบันยุควิกตอเรียที่สร้างความรู้จากธรรมชาติวิทยา กลายเป็นพิพิธภัณฑ์ที่สร้างมรดกทาง วัฒนธรรมแห่งชาติขึ้นใหม่ ตั้งแต่กลางทศวรรษ 1980 พิพิธภัณฑ์เริ่มบันทึกและเผยแพร่เรื่อง ราวของคนอพยพจากหลายกลุ่มเชื้อชาติ ต่างวัฒนธรรม ต่างความเชื่อทางศาสนา และเริ่มร้อย เรียงประวัติศาสตร์ของดินแดนแห่งอิสราฟ-สิงคโปร์⁵

การจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ (1910)
(ภาพจาก *Singapore, A Pictorial history 1819-2000* (2006), pp. 127)

ห้องสมุด (1910) (ภาพจาก *Singapore, A Pictorial history 1819-2000* (2006), pp. 127)

อาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สิงคโปร์ ถ่ายจากถนนเบนคูเลน (2008) (ภาพโดย พชรวิวัฒน์ เบ้าดี)

โดมภายในเป็นสัญลักษณ์สำคัญของอาคาร
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (2007)
(ภาพโดย ชิวสิทธิ์ บุญเกียรติ)

จนกระทั่งถึงทศวรรษ 1990 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติได้แยกประเภทของคลังสะสมและก่อตั้งขึ้นเป็นพิพิธภัณฑสถานเฉพาะทาง ได้แก่ พิพิธภัณฑสถานประวัติศาสตร์สิงคโปร์ พิพิธภัณฑสถานศิลปะสิงคโปร์ และพิพิธภัณฑสถานธรรมชาติวิทยาสิงคโปร์ ในช่วงนี้ พิพิธภัณฑสถานประวัติศาสตร์สิงคโปร์ได้ทำหน้าที่บอกเล่าประวัติศาสตร์สิงคโปร์ มาจนถึง ค.ศ. 2003 พิพิธภัณฑสถานจึงได้ย้ายที่ทำการชั่วคราวไปยัง Clarke Quay อาคารพิพิธภัณฑสถาน ถนนแสตมฟอร์ดได้รับการปรับปรุงและสร้างส่วนเสริมอาคาร ใน ค.ศ. 2006

พิพิธภัณฑ์เปิดต้อนรับสาธารณชนอีกครั้งในชื่อของ “พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สิงคโปร์” พิพิธภัณฑ์ได้ปรับรูปแบบการจัดแสดงและวิธีการบอกเล่าประวัติศาสตร์ โดยแบ่งพื้นที่นิทรรศการเป็นสามส่วนหลัก ได้แก่ ประวัติศาสตร์สิงคโปร์ เรื่องเล่าทางวัฒนธรรม (อาหาร ภาพยนตร์ ภาพถ่าย และการแต่งกาย) และพื้นที่นิทรรศการหมุนเวียน

ห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์แบ่งออกเป็นสองส่วนใหญ่ได้แก่ (1) ประวัติศาสตร์ก่อนยุคอาณานิคมที่มีการตีความจากหลักฐานทางโบราณคดี และเครื่องประดับที่ค้นพบในยุคัมขปาหิต (Majapahit) เรื่องราวในช่วงนี้ขมวดกระชับด้วยภาพยนตร์เรื่อง *Sejarah Singapura : Pictures of 14th Century Singapore* ที่แสดงให้เห็นผู้คนดั้งเดิมที่อยู่ในพื้นที่และผู้ปกครอง โดยมีข้อมูลบางส่วนจากพงศาวดารมลายู (*Sejarah Melayu*) จากนั้น (2) ผู้ชมจะเข้ามาสู่ประวัติศาสตร์ช่วงอาณานิคม โดยต้องเลือกว่าจะชมตามเส้นทางเหตุการณ์สำคัญ (Events Path) หรือตามเส้นทางบุคคล (Personal Path) เนื้อหาในส่วนที่สองนี้ แบ่งออกเป็นแปดเรื่อง เริ่มตั้งแต่การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของ Sir Stamford Raffles ในสิงคโปร์ และลำดับเรื่องราวต่อเนื่องไปจนถึงยุคอาณานิคมอังกฤษ จากนั้นคือเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่สองและการปกครองตนเอง การรวมตัวและแยกออกจากมาเลเซีย จนถึงการพัฒนาเศรษฐกิจและยุคหลังประกาศอิสรภาพ เรื่องราวทั้งหมดนี้จัดแบ่งเป็นแปดหัวข้อ คือ *Arriving, Settlement, Emporium, Port-city, Modern Times, Fortress and Syonan-to, Merdeka* และ *New Nation*⁶

เรื่องราวก่อนยุคอาณานิคมที่มาจากการตีความหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบใหม่ (ภาพจาก *National Museum of Singapore Guide*. (2007), pp.57.)

เรื่องเล่าทั้งหมดในห้องแสดงประวัติศาสตร์ได้รับการบันทึกลงในเครื่องบันทึกเสียง-ภาพ-ข้อมูลขนาดประมาณสองฝ่ามือ ผู้ชมสามารถเลือกฟัง-ชม-อ่านข้อมูลไปตามตัวเลขที่กำหนดไว้ตามพื้นที่ส่วนต่างๆ ในนิทรรศการ “ประสบการณ์ที่เลือกชมได้” เป็นแก่นแกนสำคัญของการสื่อสารเรื่องเล่าในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สิงคโปร์ ผู้ชมมีอิสระในการเลือกฟังข้อมูลเท่าที่พิพิธภัณฑ์ได้จัดเตรียมไว้ในเครื่องบันทึก เมื่อใดที่ผู้ชมพบวัตถุจัดแสดงที่น่าสนใจ ผู้ชมก็สามารถเลือกกดตัวเลขบนเครื่องบันทึกเพื่อฟังหรืออ่านข้อมูลที่ตรงกับตัวเลขขนาดเล็กบนวัตถุชิ้นนั้นๆ หรือตัวเลขที่ปรากฏบนพื้นที่ห้องจัดแสดง เรื่องเล่าเหล่านี้ได้มาจากข้อมูลประวัติศาสตร์ คำบอกเล่าของพยาน หรือมาจากการสร้าง “บท” โดยอิงจากข้อมูลการค้นคว้า เพื่อถ่ายทอดเรื่องราวให้มีชีวิต “การเล่าเรื่อง” ไม่ว่าจะมาจากการสัมภาษณ์หรือการใช้เทคนิคละคร ได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์

เครื่องบันทึกเสียง-ภาพ-ข้อมูล (audiovisual guide) ที่ให้ผู้ชมเลือกฟัง-ชม-อ่านข้อมูลประวัติศาสตร์คำบอกเล่าการใช้เครื่องมือเทคโนโลยีที่เป็นมากกว่าเครื่องบันทึก/เล่นเสียง (ภาพโดย ชิวลิทธี บุญเกียรติ)

ในพิพิธภัณฑ์ทั่วไป ผู้ชมคุ้นเคยกับการอ่านป้ายบรรยายทั้งขนาดยาวและสั้น สามารถรับรู้และตีความตาม “เสียง” ที่อยู่ในตัวผู้ชม “เสียง” ที่มาจากประสบการณ์ ความรู้ และสถานะของการชมในขณะนั้น แต่ด้วยวิธีการเล่าเรื่องด้วยเครื่องบันทึก ที่ถ่ายทอดเสียงสัมภาษณ์หรือเสียงตัวละคร ผู้ชมจะถูกโน้มน้าวอารมณ์และความรู้สึกไปพร้อมกับข้อมูลที่ได้รับจากเครื่องบันทึก และสิ่งที่ตาเห็นในขณะนั้น ไม่ว่าจะเป็นวัตถุ ภาพ แสง และเสียงที่รายล้อม ได้โอบล้อมผู้ชมและมีส่วนในการสร้างการรับรู้ วัตถุจัดแสดงไว้ในลักษณะที่ใกล้ชิดกับผู้ชม ในกรณีของวัตถุขนาดเล็ก จะแสดงไว้ในตู้กระจก ส่วนวัตถุขนาดใหญ่จะมีอาณาเขตของวัตถุเป็นตัวแทนพื้นที่เข้าถึงของผู้ชม ส่วนภาพถ่ายเป็น “วัตถุ” สำคัญอีกประเภทหนึ่ง ที่ยืนยันถึงเรื่องเล่าในประวัติศาสตร์ ภาพเหล่านั้นแสดงให้เห็นสถานะเหตุการณ์หรือตัวบุคคลในเหตุการณ์

ในวัฒนธรรมจีน งานศพจะได้รับการจัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ เพื่อรำลึกถึงชีวิตของผู้ที่ตายไป ในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ชาวจีนผู้มีอันจะกินจำนวนมากร่ำรวยมาจากเหมืองแร่ดีบุก อุตสาหกรรมยาง Tan Jiak Kim เชื้อสายปรานากัน (ลูกหลานจีนที่แต่งงานกับคนพื้นถิ่น) เป็นผู้ก่อตั้งบริษัท Straits Steamship และเป็นสมาชิกในสภานิติบัญญัติอาณานิคม เขาเสียชีวิตใน ค.ศ. 1917 งานศพของเขาจัดอย่างยิ่งใหญ่ ในภาพ เป็นรถลากในขบวนศพทำจากไม้เนื้อแข็งที่นำเข้ามาจากพม่า (เมียนมาร์) หรือสยาม (ไทย) และสลักเสลาตามแบบศิลปะมาเลย์ รถลากนี้ไม่ได้มีความสำคัญที่ขนาด หากเป็นเครื่องยืนยันถึงความมั่งคั่งและอำนาจของคนเอเชียที่ทำนายต่อเจ้าอาณานิคมในสังคมคาบสมุทรและช่องแคบ (Straits Settlement) (ภาพโดย ชิวลิทธี บุญเกียรติ)

“เสียง” จากเครื่องบันทึก ในลักษณะนี้เข้ามามีอิทธิพลต่อ “เสียง” ภายในของผู้ชม เรื่องบางตอนเร้าอารมณ์ชวนให้ติดตาม เรื่องบางตอนแฝงความเศร้าสorrowของตัวละคร หรือ เรื่องบางตอนแสดงให้เห็นถึงความภาคภูมิใจ ความหวาดหวั่นของผู้ที่ให้อภัย บุกคืบทั้งที่สมมติขึ้นและที่มีตัวตนจริงจะปรากฏตัวอยู่ในประวัติศาสตร์ของเรื่องเล่าหรือเรื่องราวของคนในประวัติศาสตร์ที่มาจากการประกอบสร้าง “ชีวิต” ประวัติศาสตร์จึงมาจากชีวิตของคน ผมคิดว่าจุดนี้เป็นจุดที่น่าสนใจ เพราะพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สิงคโปร์ ไม่ได้สลายคนไปในเรื่องของประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์กลับใช้ชีวิต อารมณ์ และความรู้สึกของคนเพื่อสอดร้อยตัวเรื่อง จากยุคอาณานิคม ชีวิตของฝรั่งเจ้าอาณานิคม กุสสินลากรถ บรรดาสตรีที่มีบทบาทในเศรษฐกิจของสิงคโปร์ แชนเซตติ (chetti) ปลอ่ยเงินกู้ นักโทษในคุกสมัยญี่ปุ่นครอบครอง จนถึงยุคการสร้างชาติ ตั้งแต่บรรณารักษ์หญิงคนแรกที่มีบทบาทในการศึกษา และแน่นอน ผู้นำการสร้างชาติ ทั้งหมดนี้คือชีวิตของคนที่สร้างชีวิตของประวัติศาสตร์

กลวิธีของการร้อยเรียงเรื่องราวด้วยเรื่องเล่าบุคคล ทำให้ผู้ชมโน้มเอียงเรื่องราวมาอยู่ในความสนใจ ความคลุมเครือของเส้นแบ่งเวลาปัจจุบันกับเวลาในประวัติศาสตร์ “ชีวิต” ของประวัติศาสตร์จึงผสานเข้ากับประสบการณ์ของผู้ชมได้ไม่ยากนัก แต่การผสมผสานนี้อาจไม่ได้หมายถึงการสมานตนเองเข้าไปตามเนื้อหาหรือข้อมูล การผสมผสานอาจเป็นทั้งการยอมรับ การตั้งคำถาม รวมถึงการปะทะกับชุดความรู้เดิมของผู้ชมและประสบการณ์ที่อยู่ต่อหน้า สำหรับผม เรื่องราวจากเครื่องบันทึกไหลบ่าเข้ามา ทั้งที่ยังจำได้และที่ลืมไปบ้างเมื่อถึงปลายทางของนิทรรศการ แต่เรื่องหนึ่งยังคงติดค้างอยู่ในใจ ทั้งที่ภัณฑารักษ์หรือผู้ออกแบบนิทรรศการอาจวางเรื่องนี้ไว้เป็นเพียงเรื่องหนึ่งในประวัติศาสตร์ นั่นคือ “โสเภณี” ทำไมถึงเป็นเรื่องนี้? ผมบอกได้แต่เพียงว่าเรื่องนี้เขาไม่แสดงในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติในบ้านเราหรอก!

“เธอ” ในประวัติศาสตร์อาณานิคม

อย่างไรก็ตาม ความสงสัยของผมยังมีต่อเนื่องไปอีกว่า แล้วสังคมสิงคโปร์ยอมรับเรื่องโสเภณีในพื้นที่สาธารณะมานานเพียงใด ผมพบหนังสือเรื่อง Ah Ku and Karayuki-san, Prostitution in Singapore 1870-1940 โดย James Francis Warren เขาแสดงให้เห็นในบทบรรยายเกี่ยวกับการทำงานของตนเองอย่างชัดเจนว่า บ้านที่เกี่ยวกับโสเภณีตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 19 ไม่ใช่จะค้นพบได้ง่ายๆ หลักฐานปฐมภูมิ เช่น อนุทิน จดหมาย ที่สัมพันธ์กับชีวิตและความรู้สึกของเธอเหล่านั้นไม่ปรากฏมากนัก สาเหตุส่วนหนึ่งมาจากการไม่รู้หนังสือ แต่ปัญหาทางประวัติศาสตร์ซับซ้อนมากไปกว่านั้น บ้านที่ที่เป็นทางการหลีกเลี่ยงที่จะกล่าวถึงประเด็นที่อ่อนไหวเช่นนี้ และเมื่อใดก็ตามที่ทางการต้องการบันทึกเรื่องราวของพวกเธอ กลับกลายเป็นเรื่องของ “เหยื่อ” “อาชญากรรม” หรือ “สาเหตุของการแพร่โรคติดต่อสัมพันธ์ทางเพศ”

Warren ชี้ให้เห็นว่าเอกสารทางการประเภทหนึ่งที่จะนำผู้ศึกษาประวัติศาสตร์สังคมให้เข้าถึงโลกของโสเภณีคือ บันทึกเจ้าหน้าที่สืบสวนอาชญากรรม เจ้าหน้าที่จะต้องสืบสวนการตายของโสเภณี เจ้าของช่อง หรือลูกค้าที่เสียชีวิตในช่อง “เจ้าหน้าที่รับรู้ถึงความทรงจำที่เก็บเงียบหน้าที่ของเขาคือการปะติดปะต่อชิ้นส่วนที่คลุมเครือของเหตุการณ์ และพยายามให้หญิงเหล่านั้นพูดถึงสถานการณ์และความจริงที่แฝงอารมณ์และความรู้สึกในช่วงสองสามวันหรือสองสามชั่วโมงสุดท้ายของชีวิตผู้ตาย”⁷ แม้เอกสารเหล่านี้จะแสดงให้เห็นเรื่องราวของการสืบสวน ทั้งฉากวิกฤตส่วนบุคคล บทสนทนาที่แสดงอารมณ์ที่ลุ่มลึก หรือสะท้อนเสียงความคิดของผู้หญิง แต่ข้อมูลไม่สามารถให้ภาพตัวแทนของกลุ่มประชากรทั้งหมด ภาพที่นักประวัติศาสตร์จะได้จากบันทึกของเจ้าหน้าที่สืบสวนได้แก่ ภาพกลุ่มประชากร การเคลื่อนย้ายและการจ้างงาน โครงสร้างและการจัดลำดับขั้นของคนในช่อง รูปแบบการขึ้นทะเบียนหรือระบบการทำงาน ข้อมูลทางการแพทย์และการรักษา รวมถึงปทัสถานทางเพศของกลุ่มผู้ใช้แรงงาน

อย่างที่ได้อธิบายไปแล้วว่าโสเภณีโดยส่วนใหญ่ไม่รู้หนังสือ Warren จึงไม่ลังเลและยังสนับสนุนให้นักประวัติศาสตร์สังคมใช้ “เสียงจากอดีต” หรือประวัติศาสตร์คำบอกเล่าของบรรดาเหล่าโสเภณีที่ยังมีชีวิตอยู่และผู้คนร่วมสมัย เขายอมรับว่าข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เป็นข้อมูลที่ถูกต้อง-เลือก แต่พลังและความอัจฉริยะของภาษา ได้เผยเรื่องราวที่ปิดเงียบและวนเวียนอยู่ในชีวิตของโสเภณีเหล่านั้น “เรื่องเล่าฉายให้เห็นข้อมูลที่น่าสนใจ ทางเลือกและสิ่งที่เกิดขึ้นกับครอบครัว การอพยพ การทำงาน ความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลง และปัญหาของการสูญเสียอิสรภาพที่เกาะกุมอยู่ในจิตใจ และอิสรภาพที่พวกเธอได้รับ รายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับการแต่งกาย อาหารการกิน ชั่วโมงการทำงาน สภาพของช่อง การขนถ่าย การดูแลเด็ก และการแต่งงาน”⁸ และพยายามหลักฐานอีกประเภทหนึ่งคือ ภาพถ่าย

แม้ว่าภาพของคนอพยพที่ทำงานในสิงคโปร์จะมีมากพอๆ กับภาพของอาคาร บ้านเรือน และท้องถนน แต่เมื่อต้องใช้ภาพที่แสดงวิถีชีวิตของโสเภณีแล้ว ดูจะเป็นเรื่องที่จะต้องทำความเข้าใจในระดับที่ลึกลงไป ความสำคัญของภาพถ่ายจึงไม่ได้อยู่ที่เนื้อหาของภาพเพียงอย่างเดียว

ภาพหายาก (1914) แสดงให้เห็น karayuki-san นั่งบนเก้าอี้โยกบน ซานทางเดินใต้ระเบียง เลขที่ 26 ถนนอีแลม สถานที่ดังกล่าวเป็นช่องที่เปิดต้อนรับลูกค้าทั้งวันทั้งคืน ห้องแถวถัดไปเป็นสถานที่เกิดเหตุ ที่ Lance-Corporal Albert Chacksfield ทำร้ายร่างกายโสเภณี คนหนึ่ง Ototyo ด้วยใบมีดโกนเมื่อ ค.ศ. 1912. (ภาพจาก Ah Ku and Karayuki-san, Prostitution in Singapore 1870-1940 (1993))

Warren ชี้ให้เห็นถึงการทำความเข้าใจกับบริบทของภาพถ่ายซึ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการตีความ คำถามคือว่าใครถ่ายภาพ และภาพถ่ายนั้นใช้เพื่อวัตถุประสงค์อะไร แต่ภาพถ่ายของพวกเขามี หลงเหลือมาไม่มากนัก เพราะฟิล์มกระจกที่บันทึกภาพถูกทำลายหรือไม่ได้รับความใส่ใจ สำหรับ karayuki-san⁹ ภาพของพวกเขาเป็นตัวแทนที่ส่งความคิดถึงไปยังครอบครัวและเพื่อนพ้อง และนี่หมายถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “เธอ” กับผู้ที่อยู่ห่างไกล ในขณะที่ภาพของ ah ku¹⁰ ยิ่ง หาได้ยากมากกว่า เพราะเจ้าของช่องมักไม่อนุญาตให้พวกเขาไปบันทึกภาพ อย่างไรก็ตาม ภาพ ที่บันทึกโดยชาวยุโรปได้ฉายให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ ช่อง และถนนหนทาง ภาพเหล่านั้น บันทึกอาณาบริเวณภายนอก แต่กล้องกลับไม่สามารถแทรกตัวเข้าไปในความมืดหลังประตูหรือ โลกภายในของพื้นที่ช่องที่รับรู้กันอยู่ทั่วไป ภาพอีกประเภทหนึ่งที่ ‘จับ’ เรือนร่างของโสเภณีไว้ คือ โปสการ์ด

ภาพของโสเภณีทอดกายอยู่บนพื้นห้องสตูดิโอที่มีพรรณไม้เขตร้อนเป็นฉากเบื้องหลัง หรือภาพหญิงเกอิชาที่เล่นดนตรีและร่ายรำตามแบบญี่ปุ่นอาจเห็นว่าเป็นธรรมดาสามัญ แต่ วัตถุประสงค์ของภาพกลับซ่อนลึกกว่านั้น เธอเหล่านั้นได้กลายเป็น “จุดหมายปลายทางอัน รัญจวนใจ” (exotic destination) ดังปรากฏบนโปสการ์ดที่นักเดินทางชาวยุโรปส่งกลับไปยัง บ้านเกิดของตน ภาพบันทึกประเภทนี้ทำหน้าที่ต่างไปจากภาพชุดแรก เพราะภาพไม่ได้นำเสนอ ชุดความทรงจำของ “เธอ” กลับไปยังแผ่นดินแม่เพื่อยึด-ตรึงความสัมพันธ์กับคนที่เธอรัก ภาพ โปสการ์ดถูกสร้างจากชุดความทรงจำของคนนอก ทั้งเจ้าของช่อง คนผลิตโปสการ์ด คนส่งและ รับโปสการ์ด “เธอ” กลับเป็นเพียงตัวประกอบของความทรงจำของใครบางคน และกลายเป็น เพียงมายาภาพที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้สังคมยุโรปเป็น “ดินแดนแห่งเสน่ห์ตะวันออก”

เรื่องราวของโสเภณีที่ Warren ได้ค้นคว้าและเขียนเป็นงานวิจัยซึ่งใช้เวลากว่าทศวรรษในการทำงาน ฉายให้เห็นพัฒนาการของการค้าบริการทางเพศที่โยงใยไปกับการขยายตัวของเมืองและการพัฒนาเศรษฐกิจของสิงคโปร์ ตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 19 ชาวจีนไหลบ่าเข้ามาในตลาดแรงงานสิงคโปร์ พวกเขามีบทบาทสำคัญในการก่อสร้างอาคารรัฐบาล ถนนหนทาง รางรถไฟ และเป็นแรงงานตามท่าเรือเพื่อขนถ่ายสินค้าและตามโรงงาน กลุ่มผู้ค้าแรงงานส่วนใหญ่เป็นชายโสดและอาศัยอยู่ในไชนาทาวน์ ความแออัดของประชากรในพื้นที่ทวีความรุนแรงพอกับความต้องการโสเภณี ส่วนหญิงชาวจีนและญี่ปุ่นในพื้นที่ชนบทถูกกดดันจากความยากจนและจากค่านิยมทางสังคม สถานภาพระหว่างชายหญิงในสังคมจีนและญี่ปุ่นที่แตกต่างกัน สะท้อนอย่างชัดเจนในการ ‘ตั้ง’-ซื้อ-ขาย ภรรยาและลูกสาวของชายชาวจีนและญี่ปุ่นในชนบท พวกเขาพลัดถิ่นมาสู่ดินแดนคาบสมุทรอย่างสิงคโปร์ และกลายเป็นชนชั้นแรงงานใหม่ในพัฒนาการของอาณานิคม

1	2
---	---

1. ท่าเรือ Wharf ในช่วงทศวรรษที่ 1890 (ภาพจาก Singapore, A Pictural history 1819-2000. (2006), pp. 105)
2. แรงงานชาวมิฬรสร้างถนนหน้าอาคารธนาคารชาร์เตอร์ส ราวปี 1900 (ภาพจาก Singapore, A Pictural history 1819-2000. (2006), pp. 135)

Ah ku and karayuki-san ชี้ให้เห็นเหตุการณ์สำคัญต่างๆ ในชีวิตของพวกเธอทั้งในบ้านเกิดและเมืองใหญ่อย่างสิงคโปร์ วิธีการคัดเลือกผู้หญิงและเด็กสาวสำหรับการทำงานในช่องกฏเกณฑ์ต่างๆ ที่เจ้าอาณานิคมกำหนดขึ้นเพื่อควบคุมการค้าประเวณีและพฤติกรรมของโสเภณี การรับเงินค่าจ้างและการเลิกอาชีพ รวมทั้งความเสี่ยงและเหตุบังเอิญที่เกิดขึ้นในระหว่างการทำงาน การซื้อขายหญิงสาวจีนและญี่ปุ่นเป็นไปอย่างกว้างขวาง ในรายงานของเจ้าหน้าที่สืบสวนคดีอาชญากรรมบันทึกถึงการล่อลวงหญิงสาวด้วยสัญญาจ้างงานมากมาย ที่พวกเธอจะได้รับจากสิงคโปร์ ดินแดนแห่งความร่ำรวย หญิงสาวนับพันถูกลักพาตัว และได้รับการปฏิบัติด้วยความรุนแรงหรือหนี้สินที่ผูกมัดพวกเธอเอาไว้กับสัญญาซื้อขายของเจ้าของช่อง ความเติบโตของอุตสาหกรรมช่องในฐานะที่เป็นกุญแจสำคัญของเศรษฐกิจและการเมืองของเจ้าอาณานิคมไม่ได้เจริญพร้อมไปกับการพัฒนาสภาพของการทำงาน การจัดการช่องและการลงทะเบียนโสเภณีของทางการอาณานิคมยังกลายเป็นการสนับสนุนการค้าประเวณี

การจัดแบ่งพื้นที่ช่องด้วยการขึ้นทะเบียนทั้งฝั่งซ้ายและขวาของแม่น้ำสิงคโปร์กลายเป็นใบเบิกทางให้บรรดาพ่อเล้าแม่เล้าเปิดช่องอย่างถูกกฎหมาย พวกเขาใช้ความกลัวของผู้หญิงและเด็กสาวเป็นเครื่องกีดกันพวกเธอจากการคุ้มครองของทางการ อย่างไรก็ตามปัญหาที่รัฐบาลอาณานิคมคำนึงถึงอย่างมากกลับเป็นเรื่องของการควบคุมการแพร่โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ของโสเภณี การบังคับใช้กฎหมายอย่างเป็นทางการเกิดขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1870 แต่ตลอดหลายสิบปีให้หลังกลับเกิดข้อขัดแย้งขึ้นอย่างมากมายระหว่างผลประโยชน์ทางการเมือง ศีลธรรมยุควิกตอเรีย สวัสดิการและมาตรการความปลอดภัยของชุมชนชาวจีน จนกระทั่งกลางทศวรรษ 1890 กฎหมายการควบคุมโรคอุกยูกเล็ก ชุมชนจีนในสิงคโปร์กำลังสูญเสียการควบคุมดูแลสุขภาพ แรงงานชาวจีนมองหาความรื่นเริงทางเพศหลังจากเสร็จงานของตน กองทัพเรือจักรวรรดิญี่ปุ่นมองหาความสนุกสนานทางเพศเมื่อเรือเทียบท่า โรคติดต่อทางเพศและปัญหาสาธารณสุขเป็นเรื่องที่แก้ไม่ตกของทางการอาณานิคม ในที่สุดเมื่อ ค.ศ. 1927 ช่องในสิงคโปร์กลายเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายและไม่ได้รับอนุญาตให้เปิดทำการอีกต่อไป

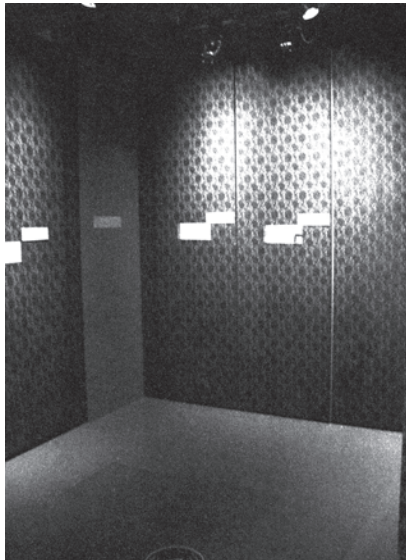
ผมไม่อาจสาธยายเรื่องราวของหญิงสาวเหล่านี้ได้อย่างน่าสนใจเท่ากับงานของ Warren ที่ผมใช้เป็นข้อมูลในการอ้างอิง เพราะเรื่องที่เขาบันทึกไว้ได้สะท้อนถึงโลกภายในที่ดำมืดของพวกเธอเหล่านี้ ครอบครัว ช่องและชีวิตประจำวัน ความสัมพันธ์ระหว่างพวกเธอกับลูกค้า ปัญหาการตั้งท้อง อายุที่มากขึ้น และความชื่นชมอีกมากมายที่นักประวัติศาสตร์ไม่เคยเหลียวมองหรือแม้เพียงขยาดหา ทั้งๆ ที่พวกเธอเป็นเพียงตัวหนึ่งที่หมุนจักรกลทางเศรษฐกิจของสิงคโปร์ หญิงสาวจำนวนไม่น้อยจบชีวิตด้วยการฆ่าตัวตาย เรื่องราวของพวกเธอยังเป็นเสมือนประวัติศาสตร์สามเล้าระหว่างจีน ญี่ปุ่น และสิงคโปร์ ใครเล่าจะจดจำพวกเธอได้ในประวัติศาสตร์ระหว่างประเทศ

ผมทบทวนเรื่องราวของพวกเธออย่างย่นย่อไว้เพียงเท่านี้ เพื่อจะเป็นข้อมูลพื้นฐานในการทำความเข้าใจว่าทำไมเรื่องราวของพวกเธอจึงได้รับการอ้างอิงและเป็นส่วนหนึ่งของนิทรรศการถาวรของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สิงคโปร์ จากจุดนี้ ผมขอให้ผู้อ่านลองใช้จินตนาการเพิ่มเติมจากถ้อยคำที่ผมพยายามจะบรรยายให้เห็นการจัดแสดงเรื่องราวของโสเภณี “เรือนร่าง” ของพวกเธอปรากฏอย่างไรในพื้นที่สาธารณะอย่างพิพิธภัณฑ์ พวกเธอเหลืออะไรไว้บ้างสำหรับเป็นความทรงจำให้แก่ผู้ชม

“เธอ” ในม่านดำ

แสงไฟที่มีดสลัวลงเมื่อเดินก้าวเข้าไปในห้องที่บอกเล่าเรื่องราวของโสเภณี เรื่องราวของพวกเธอจัดแสดงอยู่ในบริเวณเดียวกับกุสริธลากและเรื่องของผีน ในห้อง ปรากฏผนังที่ติดตั้งพื้นชนเพดานที่มีเพียงช่องหน้าต่างที่จัดแสดงวัตถุอยู่ภายใน ได้แก่ อ่างน้ำสังกะสี ลูกคิด ภาพถ่ายหญิงญี่ปุ่น ขวดไวน์ จดหมาย ไฟส่องตรงไปยังวัตถุ ผ้าลูกไม้สีดำประดับผนังโดยรอบ ผู้ชมสามารถรับฟังเรื่องราวของพวกเธอได้ตามเลขที่กำหนดไว้หน้าชื่อเรียกวัตถุบนป้ายคำบรรยาย เรื่องราวทั้งหมดที่ปรากฏในส่วนการแสดงนี้ได้รับการถ่ายทอดเป็นบทสนทนา

ห้องแสดงเรื่องราวโสเภณี
วัตถุห้าชิ้นแสดงอยู่ในบริเวณนั้น
แต่ละชิ้นมีคำบรรยายขนาดสั้นบอก
ชื่อเรียกของวัตถุแต่ละชิ้น
(ภาพโดย ชิวลิทธี บุญเกียรติ)

ตัวละครหลักคือ karayuki-san คู่สนทนาของ
เธอในแต่ละบทต่างกันไป ลูกค้า พ่อเล้า หรือเสียง
จากแดนไกลในการอ่านจดหมาย ผมไม่สามารถ
จดจำบทสนทนาของตัวละครได้แบบคำต่อคำ
อย่างไรก็ตามผมจะพยายามถ่ายทอดเรื่องราวที่
เกิดขึ้น เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ที่แสดงให้เห็นถึง
“เรือนร่าง” ของ ‘เธอ’ ที่ถูกจัดแสดง

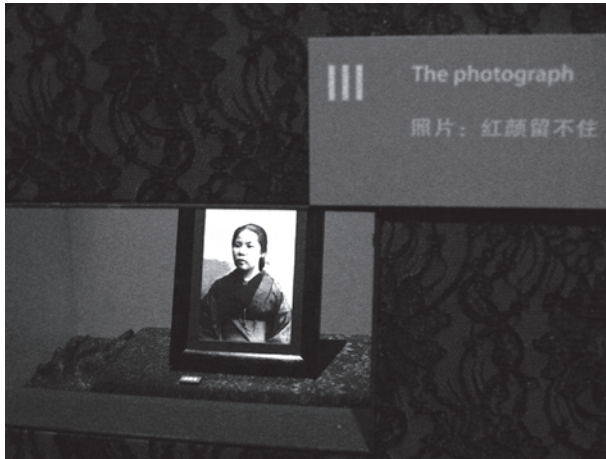

I The wash basin เสียงเรียก karayusi-
san มารับลูกค้า... เธอเชื้อเชิญลูกค้า คุณมาทาง
นี้ซี ฉันทัดทำความสะอาดให้ก่อน น้ำสีแดงนี้เป็นยา
ไม่ต้องกลัวหรอกใครๆ เขาต้องทำอย่างนี้ก่อนที่
จะทำอย่างอื่นกันไป (เสียงน้ำในอ่างรินไหลอยู่
เป็นระยะๆ เธอคงกำลังล้างอวัยวะให้ลูกค้า) ชีวิต
ฉันทวงเวียนอยู่อย่างนี้ และฉันทายอย่าง
เดียวดาย

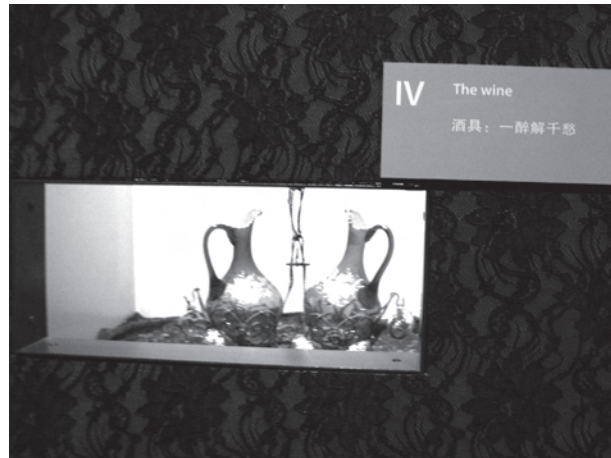
II The abacus นี่เงิน
ทั้งหมด 300 เยน ฉันทำงานที่นี่
มา 7 ปีไม่มีวันหยุดแม้แต่วันเดียว
ฉันทขอใช้หนี้ทั้งหมด เสียงพ่อเล้า
ตอบกลับอย่างแข็งกร้าว อะไร...
ลื้อจะมาบอกว่าใช้หนี้หมดได้
ยังไง เธอจะมีทั้งคำรักษาในยาม
เจ็บป่วย เงินที่เป็นหนี้จากการ
พนัน และค่าชุดกิโมโนที่เธอใส่อยู่
ค่าเหล่านี้ที่เธอเดิม ใครจะใคร ที่
จะจ่ายเงินทั้งหมดนี้

III The photograph สังเกตรูปนี้ซี เป็นภาพถ่ายของโสเภณีคนหนึ่ง ตอนเธออายุราวสิบสามปี ภาพถ่ายดังกล่าวใช้ในการลงทะเบียนครั้งแรกเมื่อเธอเดินทางมาถึงสิงคโปร์ แม้เครื่องแต่งกายแสดงให้เห็นความเป็นอยู่ที่ค่อนข้างดี แต่ลองดูที่สายตาของเธอกลับว่างเปล่า...ไม่มีสายรัดกิโมโนสีขาว นี่เรียกว่ารูปแบบการแต่งกายที่คิดขึ้นใหม่

IV The wine (เสียงรินเหล้าใส่แก้ว) สิบเก้าปีแล้วที่ผมได้พบคุณ ตอนนี้ผมไม่มีเงินเหลือ ผมคงต้องจากที่นี่ไป หากเมื่อใดที่ผมพร้อม จะกลับมาหาคุณอีกครั้ง

V The letter ไม่ใช่ที่นี้แน่นอน ที่จะเป็นบ้านของฉัน อีสรภาพ ไซ่ จะเป็นไปได้ไหมที่ฉันจะมีอีสรภาพสักสองสามวัน ฉันจะต้องอยู่ที่นี้ยาวนานแค่ไหน สิบปี ยี่สิบปี แต่ฉันวางแผนเอาไว้ว่าจะต้องกลับไปบ้านของฉัน เป็นผู้หญิงที่แต่งงานและมีครอบครัวของตนเอง

ภาพของโสเภณีที่ปรากฏในพื้นที่นิทรรศการมาจากเสียงในเครื่องบันทึก และการดูสิ่งของที่จัดแสดงไว้ห้าชิ้น ในบรรยากาศของห้องที่มีดทิม ภัณฑารักษ์เลือกแง่มุมของโลกภายในช่อง

และชีวิตของโสเภณีเป็นแกนหลักในการเล่าเรื่อง กิจวัตรที่เธอจะต้องกระทำเมื่อให้บริการ “ลูกค้า” ความปรารถนาและการดิ้นรนเพื่ออิสรภาพ แต่ความตั้งใจกลับมิได้เป็นไปในโลกที่เป็นจริง เธอจะต้องวนเวียนและใช้ชีวิตอยู่ในโลกหลังประตูห้อง น้ำเสียงและเนื้อหาของบทพากย์เศร้าหม่น แต่เสียงที่เปล่งออกมาจากเครื่องบันทึก คงไม่ได้เจตนาจะเรียกร้องความสงสาร เพราะเรื่องราวเหล่านี้ผ่านไปแล้วหลายทศวรรษ สำหรับผม “เสียง” เหล่านี้เป็นพื้นที่ที่เธอเหล่านี้ได้แสดงตัวตนว่า “ฉัน” เป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ของชาติ สิงคโปร์ และเมื่อเราถอยห่างจากจุดแสดงเรื่องราวของ “เธอ” เราจะเห็นชีวิตที่แวดล้อมหญิงโสเภณี เรื่องราวของเธอจัดแสดงเป็นลำดับถัดจากกุลิลากรถ และอยู่ในบริเวณเดียวกับเรื่องราวของโรงผับหลังม่านผ้าฝ้ายที่มีแสงจากด้านหลังลอดออกมาเพียงเล็กน้อย ทำไมบรรยากาศชีวิตของเธอจึงสลัวมัวหม่นเยี่ยงนี้ เหตุผลที่น่าสนใจอย่างหนึ่งที่ผมค้นพบและอาจเป็นคำตอบให้กับการจัดแสดงโสเภณี-ผับ-กุลิลากรถ คงสัมพันธ์กับโลกที่แวดล้อมรอบตัวเธอ

ในเรื่องผับ ผู้อ่านจะได้เห็นบทบาทของผับในชีวิตของโสเภณีในช่วงที่ผมจะกล่าวถึงป้ายบรรยายประวัติศาสตร์ในเส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในหัวข้อถัดไป ส่วนความเกี่ยวข้องระหว่าง ah ku และ karayuki-san กับกุลิลากรถปรากฏในหนังสือของ Warren เกี่ยวกับชีวิตประจำวันของครอบครัวช่อง ไวต์ดังนี้

“ เป็นเรื่องปกติมากที่ช่องใหญ่จะมีกุลิลากรถเป็นของตนเอง รถลากที่ประจำช่องเหล่านี้จะมีการตกแต่งแบบนามสมัย คงไฟที่ติดตั้งอยู่สองข้าง ใช้ถ่านให้แสงสว่าง มีพรมปูลาดด้านหน้า กุลิลากรถได้รับการดูแลเป็นอย่างดีจาก mamasan (แม่เจ้า-ผู้แปล) เพราะพวกเขาบริการเธอเป็นอย่างดี ”¹¹

อย่างไรก็ดี ด้วยข้อจำกัดของพื้นที่และจังหวะของการสื่อสารในนิทรรศการ เรื่องราวของเธอถูกเลือกและจัดแสดงเฉพาะส่วน ผู้ชมทั่วไปอาจไม่สามารถเข้าใจว่า ทำไมโสเภณีจึงมีความสำคัญมากถึงขนาดได้รับการบรรจุไว้ในประวัติศาสตร์แห่งชาติ ดังที่ผมได้กล่าวไปแล้ว การค้าประเวณีในสิงคโปร์เป็นมากกว่าปัญหาทางศีลธรรม หากแต่เป็นพัฒนาการทางเศรษฐกิจที่เป็นปัจจัยเอื้อและส่งเสริมให้การค้ามนุษย์เฟื่องฟูขึ้น จนกล่าวได้ว่าเป็น “ตัวเลข” สำคัญทางเศรษฐกิจในช่วงเวลานั้น รวมทั้งบทบาทอื่นๆ ที่มีต่อสังคมสิงคโปร์ในระยยะเวลานั้น ทำให้พิพิธภัณฑสถานไม่อาจมองข้ามเรื่องราวของพวกเธอไปได้ อย่างไรก็ตาม “ความเยียบ” อีกเป็นจำนวนมากที่เคยซ่อนอยู่ในโลกหลังม่านคำก็ยังคงสถิตอยู่เช่นนั้น แต่ผมเชื่อว่าอย่างน้อยที่สุด เมื่อผู้ชมได้ฟังเสียงบางเสียงของพวกเธอ คงไม่พ้นที่จะรับเธอเอาไว้ในความทรงจำบางแง่มุม และผมคงต้องบอกว่า ยิ่งดีกว่า “เสียง” ที่ถูกลบฝังไว้เยียบเยิบในผืนดินของบางประเทศ

เรื่องราวของ “เธอ” ไม่ได้อยู่เพียงในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หาก “เธอ” ยังเป็นตำนานในพื้นที่อื่นของประวัติศาสตร์สิงคโปร์ ผมจะนำผู้อ่านไปรู้จักพื้นที่อีกสองแห่งที่เล่าเรื่องราวของพวกเธอ ณ พื้นที่ที่เป็นต้นกำเนิดของเรื่องราว เราไปพบกับพวกเธอในไชนาทาวน์ ดินแดนจีนนอกแผ่นดินใหญ่

“เธอ” กับความลับของโคมแดงในไชนาทาวน์

เรื่องเล่าของเธอปรากฏในพื้นที่สาธารณะอีกแห่งของ “เส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม” คณะกรรมการการท่องเที่ยวของสิงคโปร์ได้พัฒนาย่านวัฒนธรรมต่างๆ ที่เจริญเติบโตมาพร้อมกับการอพยพของคนจากโพ้นทะเล ไชนาทาวน์ ลิตเติลอินเดีย ย่านอาหรับ ลักษณะเฉพาะทางสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมของผู้คนได้สร้างแบบแผนการใช้พื้นที่ จนกลายเป็นย่านวัฒนธรรมเครื่องมือสำคัญสองประเภทที่ฉายภาพตัวแทนทางวัฒนธรรมในย่านเหล่านี้คือ เอกสารเส้นทางเดิน (walking guide) และป้ายบรรยายประวัติศาสตร์สถานที่ (historical markers)

เอกสารเส้นทางเดินประกอบด้วยส่วนหลัก 3 ส่วน ได้แก่ (1) แผนที่ของย่าน แสดงจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดของเส้นทางสัญจร ในแผนที่ ยังให้จุดแวะชมและแวะพักตามอาคาร ร้านอาหาร หรือป้ายบรรยาย (2) ประวัติความเป็นมาของพื้นที่โดยสังเขป และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ตามจุดแวะชมและแวะพัก รวมทั้งเกร็ดเล็กเกร็ดน้อยทางวัฒนธรรม เช่นที่มาของชื่อเรียกถนน เทศกาลประจำปี และ (3) อภิธานศัพท์วัฒนธรรมเฉพาะในแต่ละพื้นที่ เช่น อาหารประจำถิ่นที่มีชื่อเฉพาะในวัฒนธรรมนั้น หรือคำทักทายที่นักท่องเที่ยวควรเรียนรู้ ผมเปิดอ่านเอกสารจนพบคำเชิญชวนร่วมสำรวจ “ความลับของโคมแดง”

Secret of the Red Lantern

This night tour unveils Chinatown's seedy past, when it was known as Bu Ye Tian, the town that never sleeps. True to the Chinese saying “Eating and love-making are human nature”, the walk will end with a sampling of local delicacy.

(Parental discretion : The tour may not be suitable for those aged 18 years and below.)

Every Friday from 6.30pm to 8.30 pm.

Meet at Chinatown MRT,

Outside Exit A (Pagoda Street)

Price : SGD25 Adult

Visit www.singaporewalks.com for other walks and details.

ความลับของไคมแดง

เส้นทางสัญจรทางวัฒนธรรมยามค่ำคืนนี้จะเผยให้เห็นอดีตที่ไม่น่ารัญจวนใจ
เมื่อพื้นที่แห่งนี้เคยถูกเรียกว่า ปู่เหย่ เทียน เมืองที่ไม่เคยหลับไหล สมความจริง
ดังคำกล่าวของจีนที่ว่า “เรื่องกินและเรื่องร่วมรักเป็นธรรมชาติของมนุษย์”
เมื่อสิ้นสุดการเดินทาง เราจะนำท่านไปลิ้มรสอาหารในพื้นที่ที่ควรลอง
(ค่าเตือนสำหรับผู้ปกครอง การเดินทางอาจไม่เหมาะสมกับเด็กและเยาวชน
อายุ 18 ปีหรือต่ำกว่านั้น)

ทุกวันศุกร์ ระหว่างเวลา 18.30 ถึง 20.30 น.

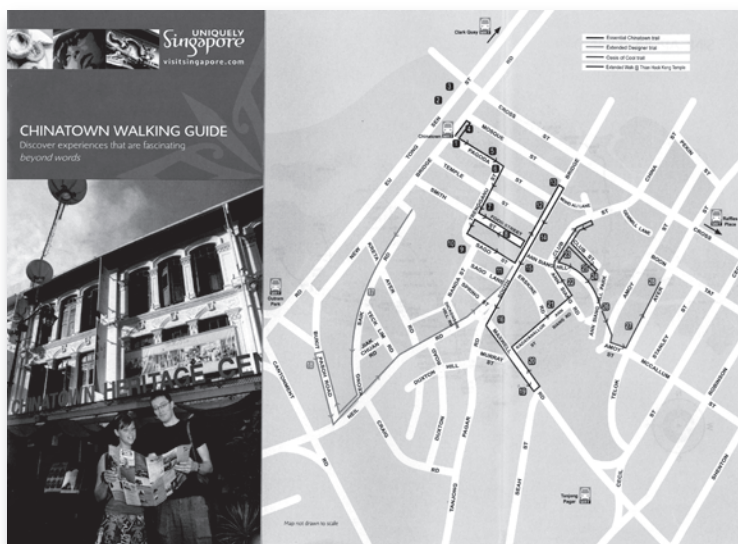
พบกันที่สถานีรถไฟฟ้าใต้ดินไชนาทาวน์

ทางออก เอ (ถนนพาโกดา)

ค่าใช้จ่าย ท่านละ 25 เหรียญสิงคโปร์

สำหรับข้อมูลเส้นทางท่องเที่ยวอื่นๆ

โปรดดูรายละเอียดจาก www.singaporewalks.com)

เอกสารแนะนำเส้นทางท่องเที่ยว
ทางวัฒนธรรมในไชนาทาวน์

ด้วยเวลาและโอกาสที่ไม่อำนวย ผมไม่มีโอกาสร่วมการสัญจรทางวัฒนธรรมดังกล่าวเชื่อเชิญ
ในแผ่นพับ แต่ผมได้ใช้เวลาส่วนตัวเดินตามเส้นทางที่แสดงไว้ในแผนที่เพื่อสัมผัสกับสถาปัตยกรรม
ผู้คน ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมในพื้นที่ เราต้องยอมรับในเบื้องต้นก่อนว่า เส้นทางที่กำหนด
ไว้ในแผ่นพับประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้น สร้างขึ้นเพื่อการท่องเที่ยว พื้นที่
ไชนาทาวน์เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากตั้งแต่มีการประกาศอิสรภาพของประเทศสิงคโปร์
พฤติกรรมการใช้พื้นที่ก็เปลี่ยนไปอย่างเห็นได้ชัด ในวันนี้ ไชนาทาวน์เป็นสวรรค์ของนักดื่ม
นักชิม นักช้อปปิ้ง สำหรับนักท่องเที่ยวที่ผ่านเข้ามาในพื้นที่ แต่ขณะเดียวกันไชนาทาวน์ยังเก็บ

ลักษณะเฉพาะของพื้นที่ไว้ ไม่ว่าจะเป็นในฐานะของพื้นที่แห่งการผสมผสานทางวัฒนธรรม ดังจะเห็นจากศาสนสถานฮินดูและอิสลามที่ยังคงตั้งอยู่นับแต่ศตวรรษก่อน และทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในพื้นที่ หรือจะเป็นศูนย์มรดกไชนาทาวน์ ที่เพิ่งจัดตั้งขึ้นมาได้ประมาณเกือบหนึ่งทศวรรษ สถานที่ดังกล่าวรวบรวมและจัดแสดงความทรงจำของคนในพื้นที่ ด้วยการจำลองบรรยากาศของท้องถนนและประวัติศาสตร์ที่เคยเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่นั้น

แผ่นป้ายบรรยายประวัติศาสตร์ขนาดไม่ใหญ่กว่าตัวผมมากนัก ตั้งอยู่ที่หัวถนนสมิธ ผมใช้เวลาประมาณห้าถึงสิบนาทีเพื่ออ่านเรื่องราวที่เคยเกิดขึ้นบนถนนแห่งนี้ ป้ายเขียนเป็นสามภาษา ได้แก่ อังกฤษ จีน และญี่ปุ่น ผมขอคัดลอกข้อความภาษาอังกฤษตามที่ปรากฏบนป้าย และแปลเป็นภาษาไทย ดังนี้

At the turn of the 20th century Smith Street was lined with brothels. With the number of male immigrants for exceeding female immigrants, prostitutes in Colonial Singapore did a roaring trade. The three-and four-storey shophouses on Smith Street were packed with prostitutes. Most of Smith Street's brothels were Chinese, but two were Japanese. Amongst them, no.65 was said to be the most notorious.

Life as a prostitute was horrendous. Once in a brothel, the girls were often subjected to beating, and received little or no medical attention. Riddled with diseases, these pitiful women were often also murder victims. For instance, the brothel keeper of no.65, Loh Sai Soh, was stabbed in the chest when she attempted to stop a customer from leaving without paying. Seeing no other escape from their living hell, a number of these prostitutes took their own lives. While some throw themselves off buildings, others preferred a more subtle method-an opium overdose.

(ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของศตวรรษที่ 20 ถนนสมิธเป็นที่ตั้งของช่องโสเภณีจำนวนมาก ด้วยจำนวนคนอพยพเพศชายมีจำนวนมากกว่าเพศหญิงอยู่หลายเท่าตัว โสเภณีในอาณานิคมสิงคโปร์กลายเป็นรูปแบบการค้าอย่างเอาจริงเอาจัง อาคารพาณิชย์สามถึงสี่ชั้นบนถนนสายนี้เต็มไปด้วยเหล่าโสเภณี ช่องส่วนใหญ่ดำเนินการโดยคนจีน แต่มีอยู่สองแห่งที่เป็นของคนญี่ปุ่น ในจำนวนนี้ อาคารเลขที่ 65 ได้รับการกล่าวขานว่ามีชื่อเสียงมากที่สุด

ชีวิตของหญิงโสเภณีน่าสังเวชยิ่ง เมื่อต้องเข้าไปใช้ชีวิตในช่อง เธอจะต้องเป็นเหยื่อที่ถูกทุบตีบ่อยครั้ง และได้รับการรักษาเพียงเล็กน้อยหรือไม่มีเลยสักอย่าง หากเธอเป็นโรคร้าย หญิงสาวที่นางสงสารเหล่านี้ตกเป็นเหยื่อของการฆาตกรรมอยู่บ่อยครั้งเช่นกัน ตัวอย่างเช่น ลอ โซ โซ หญิงที่ทำหน้าที่ดูแลช่องเลขที่ 65 ถูกมัดปากเข้าที่กลางหน้าอกในขณะที่พยายามยั่วยุลูกค้าคนหนึ่งที่มาใช้บริการแต่ไม่ยอมจ่ายเงิน ยามใดที่พวกเขามองไม่เห็นหนทางที่จะหนีได้ตลอดไปจากขุมกรงทั้งเป็นนี้ เธอเลือกที่จะปลิดชีวิตตนเอง หลายคนเลือกปล่อยร่างลงมาจากตึกสูง ขณะที่อีกหลายคนเลือกวิธีการที่ละมุนละม่อมมากกว่า เช่น การเสพยาเกินขนาด)

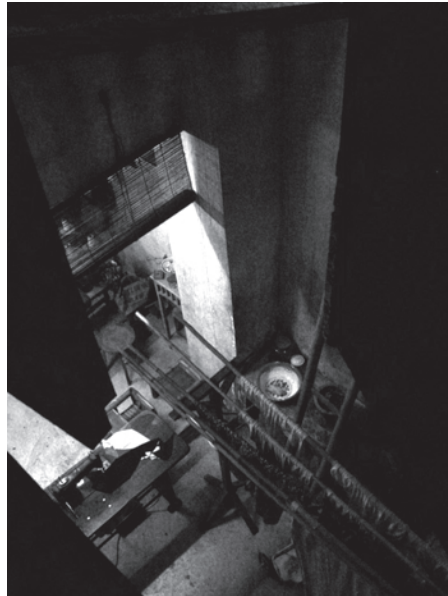
ถนนสมิธที่หัวถนนมีป้าย
บรรยายประวัติศาสตร์
เกี่ยวกับพื้นที่ของช่องโสเภณี
(ภาพโดย ชิวสิทธิ์ บุญเกียรติ)

อีกเช่นกัน เรื่องราวของ “เธอ” มาจากแง่มุมของชีวิตและเหตุการณ์เลวร้ายที่ได้ประสบเมื่อเธอต้องมาใช้ชีวิตในช่องบนถนนแห่งนี้ จากเหตุที่มาของการค้าประเวณีสู่เรื่องราวในชีวิตประจำวัน และจบลงด้วยความตาย เมฆสีดำเคลื่อนต่ำลงมาใกล้ผม ทั้งๆ ที่แสงแดดในยามนั้นจ้าจนแสบตา ทำไมเราต้องหยิบเรื่องราวเศร้าสร้อยเช่นนี้มาเป็นตัวบทหลักในการเล่าเรื่องของพวกเธอ (ไม่มีอะไรจะเล่าแล้วหรือไง! ผมบ่นๆ กับตัวเอง) เมื่อลองคิดอีกครั้ง จะมีเรื่องราวที่มากขึ้นที่สามารถเป็นตัวแทนเรื่องเล่าของชีวิตโสเภณี ผู้เขียนป้ายบรรยายมุ่งหวังให้อ่านจดจำบางอย่าง เช่น สภาพและเงื่อนไขของชีวิตที่ “เธอ” จะต้องเผชิญ (ใช่! ผมจดจำได้ดี ไม่เช่นนั้นคงไม่เลือกมาเขียนแน่นอน) การสวมทับความรู้สึกของตัวละครในประวัติศาสตร์เข้าไปในอารมณ์ของคนปัจจุบันคงเป็นวิธีการถ่ายทอดเรื่องราวที่มีประสิทธิภาพในระยะเวลานานสั้น แต่กระนั้นก็ดีจินตนาการของผมถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขของเวลา ผมไม่อาจจะย้อนเข้าไปในอดีต เพื่อจะมีโอกาสสังเกตสภาพของช่องและชีวิตของ “เธอ” ได้จริง แล้วผมจะนึกถึงภาพของสถานที่ได้หรือไม่

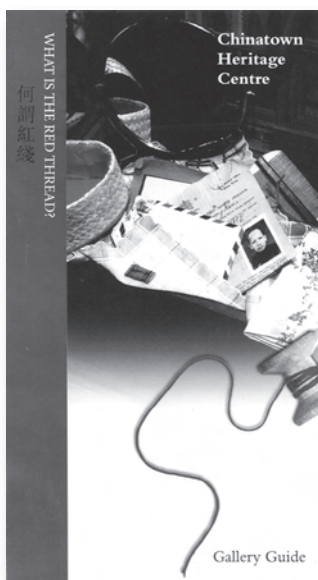
ถนนคู่ขนานกับถนนสายนี้คือ ถนนพาโกดา อันเป็นที่ตั้งของศูนย์มรดกไชนาทาวน์ (Chinatown Heritage Centre) ที่นั่นจะพอมีคำตอบให้บ้างไหม

หน้าอาคารศูนย์มรดกไชนาทาวน์
(ภาพโดย ชิวสิทธิ์ บุญเกียรติ)

การจัดแสดงที่ใช้การจำลองสภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ของคนจีนในไชนาทาวน์
(ภาพโดย ชิวสิทธิ์ บุญเกียรติ)

เอกสารประกอบการชมนิทรรศการ
ในศูนย์มรดกไชนาทาวน์

ศูนย์มรดกไชนาทาวน์แห่งนี้เป็นโครงการความร่วมมือระหว่างชุมชนชาวจีน คณะกรรมการมรดกแห่งชาติ และคณะกรรมการการท่องเที่ยวสิงคโปร์ เพื่อจัดสร้างสถานที่ที่บอกเล่าความเป็นมาของคนจีนโพ้นทะเลที่อพยพเข้ามาในดินแดนแห่งนี้ ศูนย์ดังกล่าวตั้งอยู่ในอาคารสามชั้น ที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนไชนาทาวน์ แต่ละชั้นบอกเล่าเกี่ยวกับความเป็นมา การข้ามน้ำข้ามทะเลของคนอพยพ ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชนชั้นแรงงานในไชนาทาวน์ มีทั้งเรื่องของการต่อสู้ ความกล้าหาญ และเรื่องราวของโลกมืด คู่ขนานไปกับความอดสาหัสของคนรุ่นที่ผ่านไปแล้ว การจัดแสดงส่วนใหญ่ใช้การจำลองฉาก ข้าวของต่างๆ ที่เคยปรากฏอยู่ในชีวิตประจำวันและความเคลื่อนไหวต่างๆ บนท้องถนน ได้รับการจัดแสดงในสภาพที่เคยอยู่และเคยเป็นที่นี้เองที่ผู้มีโอกาสได้สัมผัสกับโลกภายในของโสเภณี ห้องที่เธอใช้ชีวิตอยู่ ทั้งเพื่อหลบซ่อนและต้อนรับลูกค้าของเธอ

ฉากการทะเลาะวิวาทของแรงงานชาวจีนในไต้หวัน หนึ่งใน
 อนุสาวรีย์ประเพณี (ภาพโดย ชิวลิทธี บุญเกียรติ)

ฉากห้องโสเภณีจำลอง
 (ภาพจาก www.chinatownheritage.com.sg/level2.htm)

“The hard life of the immigrants resulted in many of them finding solace in the four evils : opium smoking, prostitution, gambling and secret societies. Here you will chance upon the aftermath of a fight in a gambling den and catch a glimpse of a prostitute preparing herself for the night. This gallery features the four vices that Chinatown residents fell prey to.”¹²

(ชีวิตที่ยากลำบากของคนอพยพยังผลให้ผู้คนจำนวนมากดิ้นรนหาทางปลดปล่อยความกดดัน ด้วยแหล่งอนุสาวรีย์ประเพณี ได้แก่ การสูบบุหรี่ โสเภณี การพนัน และสมาคมลับ ที่นี้คุณจะได้เห็นฉากหลังการต่อสู้ในไต้หวัน และช่วงเวลาที่หญิงโสเภณีกำลังเตรียมตัวสำหรับค่ำคืนนั้น ฉากตอนนี้ผู้ชมจะได้เห็นอนุสาวรีย์ที่คนจีนในไชนาทาวน์ตกเป็นเหยื่อ)

“
Do you know that prostitutes of different nationalities used to
operate in Chinatown?

Prostitutes used to hail from China, Japan and Europe.
However there were no British prostitutes because the British
administration did not allow them to operate here.”¹³

(คุณรู้ไหมว่าหญิงโสเภณีผู้ถือครองสัญชาติต่างกัน เคยทำงานอยู่
ในไชนาทาวน์?)

โสเภณีจำนวนมากถูกลักพามาจากจีน ญี่ปุ่น และยุโรป อย่างไรก็ตาม
ไม่มีโสเภณีอังกฤษเลย เพราะทางการอาณานิคม ไม่อนุญาตให้พวกเธอมาค้า
ประเวณีที่นี่)

ป้ายบรรยายและฉากการจัดแสดงมีความน่าสนใจแตกต่างกัน เนื้อความบรรยายเกี่ยวกับ
อบายมุขสี่ประเภททำให้ผู้ชมเห็นภาพรวมของเรื่องราวในด้านมิติของไชนาทาวน์ จากนั้น ภาพ
กระจ่างขึ้นเมื่อมีการจำลองสถานการณ์ ทั้งเสียงคนทะเลาะกันในฉากโต๊ะพนัน ข้าวของที่ล้ม
ตกแตกลงต่อหน้าต่อตา ใกล้กันนั้น เสียงหญิงสาวที่แต่งองค์ทรงเครื่องเพื่อเตรียม “ทำหน้าที่”
ของเธอในยามค่ำคืน ขนาดของห้องไม่ใหญ่ไปกว่าเตียงขนาดสักรสามฟุต ปลายเตียงมีโต๊ะ
เครื่องแป้ง และจอภาพที่ติดตั้งอยู่ที่เบื้องหลังของฉาก และแล้วผมก็มีโอกาสสัมผัสโลกภายใน
ของเธอแม้จะเป็นเพียงฉากจำลองก็ตามที ฉากตอนนี้ยังทำให้ผมนึกถึงงานเขียนของ Warren
ช่วงหนึ่งที่ว่า “หลังอาหารมื้อเช้า บ้างรวมตัวกันเป็นกลุ่มเล็กๆ เพื่อเล่นไพ่ การพนันเป็นส่วน
สำคัญของชีวิตทางสังคม และเป็นกิจกรรมฆ่าเวลาที่ยิยมกันมาก ในช่องที่ไม่มีลูกค้า หรือบ้าน
ใกล้เรือนเคียงอาจจะกลายเป็นสถานที่รวมตัวของ ah ku และ karayuki-san พวกเขาใช้เงินที่หา
มาแสนยากกับการพนันขึ้นต่อในวงไพ่ หรือเกมลูกเต๋าอย่าง shap ng wu และ nagasakihana”¹⁴

“เรือนร่าง” กับภาพปะติด-ปะต่อ

จากทั้งหมดที่กล่าวมานี้ ผมได้มีโอกาสเรียนรู้เรื่องราวของ “เธอ” จากพื้นที่ทางวัฒนธรรม
ที่แตกต่างกันสามแห่ง แต่ละแห่งบอกเล่าเรื่องราวในแง่มุมที่เหมือนและต่างกันออกไป ใน
ประวัติศาสตร์นิพนธ์ Warren ให้ภาพระดับกว้างของอุตสาหกรรมทางเพศ ที่มาของเรื่องราว
สัมพันธ์กับเหตุผลทางการเมือง เศรษฐกิจ และยังให้ภาพในระดับลึกลงไป Warren สะท้อนโลก
หลังม่าน และโลกภายในของ “เธอ” “ค่าใช้จ่ายเพื่อที่จะได้รับบริการจาก ah ku หรือ
karayuki-san มีการกำหนดเอาไว้อย่างชัดเจน มาตรฐานที่วางนี้คือ ลูกค้าส่วนใหญ่จะต้องจ่าย
ในราคาเดียวกันหมด ไม่ว่า ah ku จะมีประสบการณ์ในการรับแขกหรือมีชื่อเสียงแค่ไหน พวก
เธอจะได้รับค่าจ้างเท่ากันหมด และไม่ว่าจะให้บริการลูกค้านั้นสักกี่ครั้ง”¹⁵

ลูกค้าหลายคนมาที่ห้องซึ่งให้บริการผืนด้วย เพื่อร่วมรักและเสพยา “เมื่อเขาไปในห้องผู้ตาย ซึ่งไม่พูดภาษาถิ่นของฉิ่น (กวางตุ้ง-ผู้แปล) เอนกายลงบนม้านั่งและสูบ chandu ราคาประมาณสิบเซ็นต์ เขาไม่ได้พูดอะไรกับฉิ่นอีก จากนั้นเขาเริ่มบ่นถึงอาการปวดศีรษะและบอกว่า จะหลับสักพักหนึ่งบนเตียง ที่นั่นเองที่เขาสิ้นใจ ฉิ่นรีบลงมาชั้นล่างเพื่อที่จะส่งสัญญาณให้คนอื่นได้รู้ Chan Ah See ไปที่โรงพักบนถนนปีซและรายงานให้ตำรวจได้ทราบ (SCII of Chan Ah Tin, No. 156, 8 September 1905)”¹⁶ ส่วนหนึ่งของคำให้การของ Tai Ah Kim หญิงสาวผู้ถูกสอบสวนหลังจากการตายของ Chan Ah Tin ชายผู้พำนักอยู่ในเมืองจีน เพิ่งแต่งงานและมีลูกติดหนึ่งคนอายุสิบเอ็ดปี ผมอ่านงานเขียนประวัติศาสตร์จีนด้วยความสนใจสองสามประการ หนึ่งในงานนิพนธ์ให้ภาพของอดีตที่มีชีวิตชีวา ภาพหลายภาพที่ได้จากการอ่านสะท้อนความรู้สึกนึกคิดของคนหรือตัวละครในประวัติศาสตร์ สอง หลักฐานที่ใช้ตีความถูกร้อยเรียงได้อย่างน่าสนใจ ตั้งแต่ข้อมูลทางสถิติสาธารณสุข ข้อมูลข่าวคราวและความเคลื่อนไหวจากสื่อมวลชน ตัวเลขและการวิเคราะห์ทางเศรษฐกิจ แพมคติอาชญากรรม และที่ขาดไม่ได้คือ ชิ้นส่วนจากประวัติศาสตร์บอกเล่า อันเป็นทรัพยากรสำคัญในการตีความชีวิตของเหล่า ah ku และ karayuki-san

ผมจัดวาง “ภาพตัวต่อ” ทางประวัติศาสตร์ ด้วยการใช้องค์การจัดแสดงประวัติศาสตร์ในพิพิธภัณฑ์สถานและเส้นทางท่องเที่ยว มาเสริมความเข้าใจของผมเองที่มีต่อเรื่องราวของคนธรรมดาหรือคนที่มักไม่ค่อยได้เป็นตัวเอกใน “ประวัติศาสตร์” ตรงนี้ คือจุดหมายที่ผมอยากจะบอกเล่ากับผู้อ่าน “คนธรรมดา” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ Warren ได้สรุปการทำงานสืบค้นประวัติศาสตร์สังคมของเขาไว้อย่างน่าสนใจ

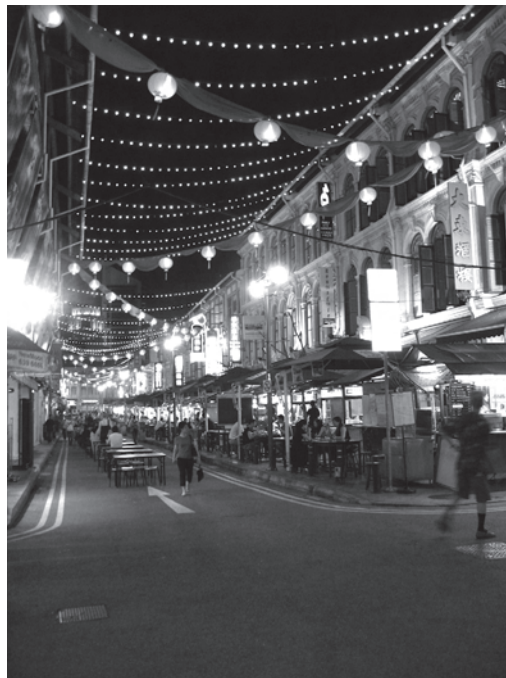
“แต่ในการรวบรวมรายละเอียดของชีวิตเพื่อปะติดปะต่อชิ้นส่วนประวัติศาสตร์และชาติพันธุ์ (ethno-historical mosaics) และสะท้อนเส้นทางอาชีพของเหล่าผู้หญิงที่อยู่ในความเจ็บและถูกกลืน นักประวัติศาสตร์สังคมต้องเข้าใจความจริงที่ว่ายังมีพื้นที่อีกเป็นจำนวนมากที่บันทึกประวัติศาสตร์ยังถูกเก็บเงียบ ชีวิตของสังคมโบราณในโลกที่ไม่เต็มใบนี้ มีทั้งความโกธาลด แตกกระจายเป็นพิเศษ ถูกคัดเลือก และไม่ได้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง นี่เองที่ความสนใจของนักประวัติศาสตร์จะมุ่งตรงไปยังข้อจำกัดของการทำงานสืบค้นด้วยวิธีการใหม่ๆ นั่นคือมุ่งความสนใจไปยังสิ่งที่ไม่ถูกกล่าวถึงและโอกาสของชีวิต

นักประวัติศาสตร์จะพบว่า ยังมีรายละเอียดและช่วงเวลาในอดีตของผู้หญิงที่ยังไม่เป็นที่รับรู้กัน และหากใครได้เผยแพร่และเขียนก็จะเป็นเรื่องราวที่มาจากเศษชิ้นต่างๆ ของอดีตที่ผ่านมา ภูมิความรู้ของประวัติศาสตร์สังคมและมานุษยวิทยาจำเป็นอย่างยิ่งที่จะรับรู้ช่องว่างหรือความเจ็บอันกว้างใหญ่ไพศาลนี้ เฉกเช่นเดียวกับพื้นที่ศึกษาของนักประวัติศาสตร์ที่ไม่อาจจะยึดมั่นเพียง “เส้นใยบางๆ ที่ยังไม่ได้ถักทอ” ที่อยู่ในมือได้อีกต่อไป... นี่เป็น

เรื่องๆ หนึ่งที่สัมพันธ์กับประสบการณ์ชีวิต สัญชาตญาณของพวกเขาเพื่อเอาตัวรอด และสิ่งที่พวกเขาเรียนรู้ ทั้งความกล้าหาญและความท้าทายในโลกที่อิสรภาพและความรักมักปฏิเสธพวกเขา

ด้วยประวัติศาสตร์สังคมนี้ โสเภณีแห่งอดีตได้กล่าวต่อคนในชั่วอายุปัจจุบันที่สนใจเรื่องราวของพวกเขา บันทึกชีวิตของ ah ku และ karayukisan บอกเล่าแก่พวกเราในฐานะของคนคนหนึ่งที่อยู่อีกด้านหนึ่งของม่าน สิ่งเหล่านี้เป็นเพียงเสียงกระซิบเล็กๆ และยังคงอยู่ต่อไป ทั้งความยากจน ชีวิตการทำงานครบครัน ความไม่เท่าเทียมทางเพศ และแรงกดดันทางสังคม ความเจ็บปวด ความอดสู และความล้มเหลว ทั้งความเปลี่ยนแปลงและความตาย”¹⁷

ถนนหนึ่งในไชนาทาวน์ แม้เวลาเปลี่ยนแปลง
ไชนาทาวน์ยังคงเป็นพื้นที่ที่มีชีวิตชีวา
นักท่องเที่ยวแวะมาชมและจับจ่ายซื้อของ
ณ ตลาดกลางคืน หรือลิ้มรสอาหารเอเชีย

ณ ที่นี้ ไชนาทาวน์ไม่ได้มีรูปร่างดังเช่น “เรือนร่าง” ที่มองผ่านประวัติศาสตร์โสเภณีอีกต่อไป ไชนาทาวน์ปรับเปลี่ยนตนเองเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมของการผสมผสานทางชาติพันธุ์ เป็นพื้นที่ที่เก็บกักเรื่องและบอกเล่าสู่อนุชนรุ่นหลัง เป็นแหล่งบันเทิงเมื่อนักท่องเที่ยวต้องการสัมผัสอาหารแบบเอเชีย เป็นที่เที่ยวของนักท่องเที่ยวที่ต้องการดื่มด่ำน้ำเมา เป็นสถานที่จำหน่ายสินค้าที่ระลึกราคาไม่แพงให้นักท่องเที่ยวซื้อฝากคนทางบ้าน เมื่อเวลาเปลี่ยนไป เรื่องราวของสถานที่และผู้คนที่เปลี่ยนไป ผมได้มองเห็นเหตุการณ์ที่ผันผ่าน ผ่านชีวิตของผู้คน สายป่านนี้ยังคงทอดยาวออกไป แต่เรื่องราวของโสเภณีก็เป็นเพียงส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์สังคม เรื่อง

เล่าของกุลีรถลาก กุลีท่าเรือ คนงานจากอินเดียและเมียที่ตามผัวมาตั้งรกราก คนมาเลย์และอินโดนีเซียที่มาแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจ หญิงกรรมกรชาวจีนหรือที่เรียกว่า samui หรือหญิงชาวจีนที่เป็นคนรับใช้ตามบ้านอย่างที่เราเรียกว่า amah อีกมากมาย ผู้คนเหล่านี้มีเรื่องเล่าและเล่าได้อย่างไม่รู้จบ ประวัติศาสตร์ของชีวิตสานต่อเป็น “เรือนร่างแห่งชาติ” แล้วเราจดจำเรือนร่างของเราอย่างไร

“งานที่เราทำช่างยากแสนเชียว เราทำงานตั้งแต่เจ็ดโมงเช้าถึงทุ่มหนึ่ง เจ็ดวันต่อสัปดาห์ แม้กระทั่งในยามที่ฝนตก แรกทีเดียวเราได้ค่าจ้าง 60 เซ็นต์ต่อวัน จนถึงช่วงหลังสงครามเราได้ 5 เหรียญต่อวัน ห้างเช่าในไชนาทาวน์ แออัดด้วยคนถึงยี่สิบคนที่ต้องอยู่รวมกัน ทุกเดือนเราต้องจ่าย 3 เหรียญ เป็นค่าเช่า”

“สิ่งที่ง่ายที่สุดในชีวิตอย่างมันหวานคัมสั๊กซามหนึ่งก็มากพอแล้วสำหรับเรา ระหว่างเราคือความสัมพันธ์ฉันพี่น้อง กระทั่งเดี๋ยวนี้ แม้จะมี “พี่น้อง” ที่จากไป... แต่ฉันยังคงสัมผัสถึงมิตรภาพกับอามา ทั้งชาวและคำที่อาศัยร่วมกับเราที่นี่ เหล่านี้คือสิ่งที่ตกทอดอันทรงคุณค่าที่เราได้รับจากช่วงเวลาแห่งประวัติศาสตร์นั้น”

จากบทสัมภาษณ์ Ho Yuet Kam อายุ 86 ปี
โครงการสัมภาษณ์ชีวิตสูงวัย (มกราคม-กุมภาพันธ์ 2001)¹⁸

ความเป็นอยู่ของหญิง samui
(ภาพจาก Singapore Women
Re-presented (2004), pp.102)

เชิงอรรถ

¹ ผู้เขียนขอบคุณ ผศ. ดร. สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร ในการตรวจทาน และให้คำแนะนำในการแก้ไขต้นฉบับ.

² Brian Graham, “Heritage as Knowledge : Capital or Culture?”, *Urban Studies* (Vol. 39, Nos. 5-6, 2002), pp. 1004.

³ Brian Graham et al., ‘The Uses and Abuses of Heritage’ in G. Corsane (ed.), *Heritage, Museums and Galleries: An Introductory Reader* (London : Routledge, 2005), pp. 29.

⁴ Iola Lenzi, *National Museum of Singapore Guide*, (Singapore : Editions Didier Miller, 2007), pp.12.

⁵ Ibid, pp. 16-17.

⁶ Iola Lenzi, *National Museum of Singapore Guide*, (Singapore : Editions Didier Miller, 2007), pp.62.

⁷ James Francis Warren, *AH KU and KARAYUKI-SAN Prostitution in Singapore 1870-1840* (Singapore : Oxford University Press, 1993), pp.13.

⁸ Ibid, pp.15.

⁹ Karayuki-san เป็นศัพท์ที่ใช้กันในเกาะ Amakusa และคาบสมุทร Shimabara ทางตะวันออกเฉียงใต้ของคิวชู สำหรับใช้เรียกหญิงชาวชนบทที่อพยพไปตั้งตัวอยู่ในอุซาคเนย์และแปซิฟิก (Warren, 1993, pp. 3).

¹⁰ Ah Ku เป็นศัพท์ทั่วไปที่ใช้เรียกหญิงจีนจากมณฑลกว่างตุง และกลายเป็นคำสุภาพที่ใช้เรียกโสเภณีชาวจีน (Warren, 1993, pp. 3).

¹¹ James Francis Warren, 1993, pp. 243.

¹² จาก www.chinatownheritage.com.sg/level2.htm

¹³ จากป้ายบรรยายคำถามในพื้นที่จัดแสดง.

¹⁴ James Francis Warren, 1993, pp. 241.

¹⁵ Ibid, pp. 275.

¹⁶ Ibid, pp. 311.

¹⁷ Ibid, pp. 389-390.

¹⁸ Audrey Chin and Constance Singam, *Singapore Women Re-presented* (Singapore : Landmark Books, 2004), pp.103.

บรรณานุกรม

Bishop, Ryan et al (eds.). *Postcolonial Urbanism, Southeast Asian Cities and Global Processes*. New York ; London : Routledge, 2003.

Chan, Kwok Bun and Tong Chee Kiong (eds.). *Past Times, A Social History of Singapore*. Singapore : Time Editions, 2003.

Chew, Ernest C. T. and Edwin Lee. *A History of Singapore*. 2nd edition. Singapore : Oxford University Press, 1996.

Chin, Audrey and Constance Singam. *Singapore Women Re-presented*. Singapore : Landmark Books, 2004.

Edwards, Norman. *The Singapore House and Residential Life 1819-1939*. Singapore : Oxford University Press, 1991.

Graham, Brian. “Heritage as Knowledge : Capital or Culture?”, *Urban Studies*, Vol. 39, Nos. 5-6, 2002, pp. 1003-1017.

Graham, Brian et al., ‘The Uses and Abuses of Heritage’ in G. Corsane (ed.), *Heritage, Museums and Galleries : An Introductory Reader*. London : Routledge, 2005.

Hill, Michael and Lian Kwen Fee. *The Politics of Nation Building and Citizenship in Singapore*. New York ; London : Routledge, 1995.

Jayapal, Maya. *Old Singapore*. 2nd edition. Kuala Lumpur : Oxford University Press, 1996.

Lenzi, Iola. *National Museum of Singapore Guide*. Singapore : Editions Didier Miller, 2007.

Lim, Patricia Pui Huen et al. (eds.). *Oral History in Southeast Asia, Theory and Method*. Singapore : Institute of Southeast Asian Studies, 1998.

Liu, Gretchen. *Singapore, A Pictorial history 1819-2000*. 10th edition. Singapore : National Heritage Board and Editions Didier Millet, 2006.

Ong, Jin Hui et al. (eds.). *Understanding Singapore Society*. 2nd edition. Singapore : Times Academic Press, 2000.

Warren, James Francis. *AH KU and KARAYUKI-SAN Prostitution in Singapore 1870-1840*. Singapore : Oxford University Press, 1993.

Warren, James Francis. *Rickshaw Coolie, A People’s History of Singapore 1880-1940*. Singapore : Singapore University Press, 2003.

Si, Jing. *Lotus from the Mud, I was a Maijie’s Foster Daughter*. Geraldine Chay, Wong Hoo Wai and Wong Marn Heong (trans.). 2nd edition. Singapore : Asiapac Books, 2004.

Singapore Tourism Board. *Chinatown Walking Guide, discovering experiences that are fascinating beyond words*. “Uniquely Singapore” Brochure (Dec. 2007).

เอกสารออนไลน์

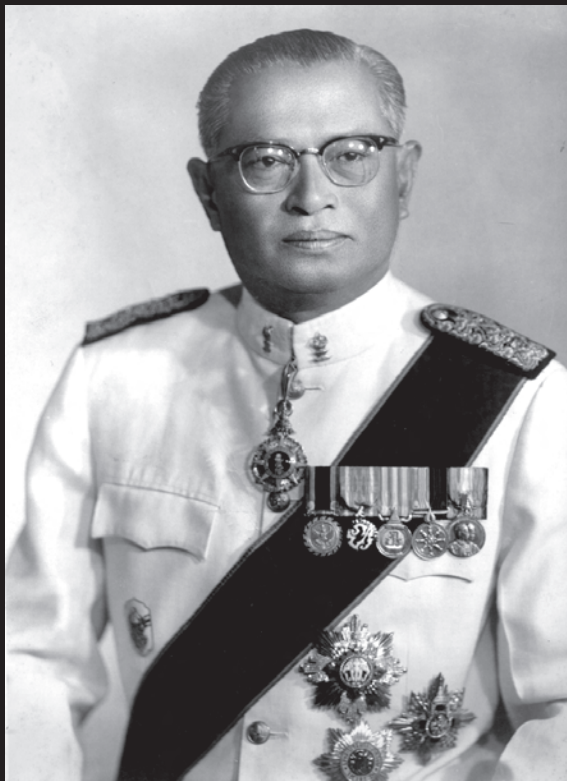
www.chinatownheritage.com.sg

ประวัติและผลงานของ ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์

สมเกียรติ วรปัญญานันต์

องคมนตรี

ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ เกิดเมื่อวันที่ 5 เมษายน 2450 ณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ถึงแก่อสัญกรรมเมื่อวันที่ 6 มกราคม 2545 ณ กรุงเทพมหานคร ชาตกาลครบ 100 ปี ในวันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2550 ตลอดชีวิตของศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ได้ตั้งใจรับใช้ประเทศชาติและประชาชนชาวไทย ด้วยสติปัญญา

และความสามารถอย่างเต็มที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตทุกประการ ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความกล้าหาญ เสียสละ แม้จะเป็นการเสี่ยงอันตรายต่อชีวิตก็ตาม งานเป็นผลสำเร็จเป็นคุณประโยชน์ต่อประเทศชาติอย่างยิ่ง ดำรงชีวิตอย่างเรียบง่ายและประหยัด มีศรัทธายึดมั่นในหลักธรรมพระพุทธศาสนา ในการดำรงชีวิตและปฏิบัติหน้าที่ราชการตลอดจนงานทางศาสนาทั้งในศาสนาพุทธและในด้านความสัมพันธ์อันดีระหว่างศาสนาต่างๆ ในระดับภูมิภาค เพื่อให้เกิดสันติภาพในบ้านเมืองและสันติสุขในหมู่มวลชน

สภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในคราวประชุมครั้งที่ 6/2549 เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2549 พ.ศ. มีมติเห็นชอบในหลักการการเสนอชื่อศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นบุคคลที่มีผลงานดีเด่นด้านสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม ในโอกาสการฉลองครบ 100 ปี ชาตกาลต่อองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) และนำเสนอต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการยูเนสโกไทยหรือคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (National Commission for UNESCO)¹ ได้ดำเนินการเสนอชื่อศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ต่อองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO)

รัฐบาลไทยได้เตรียมการเฉลิมฉลองโอกาสดังกล่าว โดยมีคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 118/2550 เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดงานฉลอง 100 ปี ชาตกาล ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ ลงวันที่ 14 เมษายน พ.ศ. 2550 โดยมี

อ. สัณญา กับ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

นายกรัฐมนตรีเป็นประธานกรรมการอำนวยการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม เป็นรองประธานกรรมการอำนวยการ มีหัวหน้าหน่วยงานต่างๆ และผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นคณะกรรมการอำนวยการ เพื่อกำหนดนโยบายและแนวทางการจัดงานฉลอง 100 ปี ชาตกาล ศาสตราจารย์สัณญา ธรรมศักดิ์ อีกทั้งพิจารณาและให้ความเห็นชอบแผนงาน โครงการและกิจกรรมการจัดงานฉลอง 100 ปี ชาตกาล ศาสตราจารย์สัณญา ธรรมศักดิ์ และให้คำปรึกษาเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายที่กำหนด และมีนายกสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นประธานกรรมการบริหาร และอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นรองประธานกรรมการบริหาร ผู้บริหาร ศิษย์เก่า คณบดี คณะนิติศาสตร์ สถาบันต่างๆ และผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นคณะกรรมการบริหาร เพื่อจัดทำแผนงาน โครงการและกิจกรรมการจัดงานฉลอง 100 ปี ชาตกาล ศาสตราจารย์สัณญา ธรรมศักดิ์ เพื่อนำเสนอคณะกรรมการอำนวยการ และดำเนินงานจัดกิจกรรมงานฉลอง 100 ปี ชาตกาล ศาสตราจารย์สัณญา ธรรมศักดิ์ ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด และเป็นไปด้วยความเรียบร้อย

ศาสตราจารย์สัณญา ธรรมศักดิ์ เป็นบุคคลดีเด่นที่สมควรได้รับการยกย่องในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. คุณลักษณะที่โดดเด่นและแสดงถึงบทบาทที่สำคัญ

1.1 ศาสตราจารย์สัณญา ธรรมศักดิ์ มีบุคลิกที่เป็นจริง มีภาพลักษณ์เป็นผู้ดำรงซึ่งสันติ ตลอดชั่วชีวิตได้ยึดถือสันติภาพเป็นหลักและเป็นแบบอย่างแก่สังคม โดยได้แสดงบทบาทในการยึดมั่นสันติภาพ หลักอหิงสา ทั้งเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และพฤษภาทมิฬ 2535

ในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ในขณะที่สถานการณ์อาจนำไปสู่ความรุนแรงได้ ศาสตราจารย์สัณญา ธรรมศักดิ์ เจรจากับทางรัฐบาลและตกลงกับกลุ่มผู้นำนักศึกษาให้มีการเรียกร้องอย่างสันติ ไม่ใช้ความรุนแรงในการประชุม เป็นแบบอย่างแก่ขบวนการนักศึกษาของประเทศอื่นๆ ที่กำลังดำเนินอยู่ในช่วงเวลานั้น โดยเฉพาะขบวนการนักศึกษาในประเทศฟิลิปปินส์และกรีก

ในเหตุการณ์ “พฤษภาทมิฬ 2535” ศาสตราจารย์สัณญา ธรรมศักดิ์ได้มีบทบาทสำคัญในการจัดบุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้องในเหตุการณ์ดังกล่าวเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ซึ่งในเวลาต่อมาวิกฤตการณ์ได้ยุติลงอย่างสันติ

1.2 ศาสตราจารย์สัณญา ธรรมศักดิ์ มีบทบาทสำคัญในการจัดให้มีการช่วยเหลือทางมนุษยธรรมแก่อดีตประธานศาลฎีกาพม่าและประธานองค์การพุทธโลกในช่วงที่ทหารเข้ายึดอำนาจให้รอดพ้นจากการสังหารและการกักขังเมื่อ พ.ศ. 2506 ได้ดำเนินการผ่านทางรัฐบาลไทย จนสามารถช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมเป็นผลสำเร็จ และเหตุการณ์ดังกล่าวในพม่าทำให้ต้องย้ายที่ทำการองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกออกจากพม่าก่อนครบ 2 ปี ตามกำหนดเดิม มาอยู่ในประเทศไทยและกลายเป็นที่ทำการถาวรจนถึงปัจจุบันซึ่งอาจารย์สัณญามีบทบาทสำคัญในการขอความสนับสนุนจากรัฐบาลจนสามารถจัดตั้งเป็นที่ทำการถาวรได้ในที่สุด

1.3 ศาสตราจารย์สัณญา ธรรมศักดิ์ ได้แสดงบทบาทสำคัญในฐานะผู้นำในการอนุรักษ์ฟื้นฟูสถานที่สำคัญของ

โลก โดยจัดกิจกรรมเพื่อหารายได้ร่วมสมทบทุนฟื้นฟูบูรณะ
ลุมพินี สถานที่ประสูติ ณ เมืองกบิลพัสดุ์ ประเทศเนปาล
และการผลักดันให้ Nipponzan Myohoji องค์การศาสนา
ในประเทศญี่ปุ่น ดำเนินการก่อสร้างและงานบูรณะส่วนแรก
ของโครงการนี้ ตามแผนแม่บทที่กำหนดไว้ด้วย

2. ผลงานดีเด่นด้าน สังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

2.1 ด้านวัฒนธรรมเนติธรรม

ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นตุลาการที่เป็น
แบบอย่างที่เป็นรูปธรรมของการดำรงตนด้วยหลักการแห่ง
ความบริสุทธิ์และยุติธรรม ไม่ว่าในฐานะที่เป็นปลัดกระทรวง
ยุติธรรมหรือประธานศาลฎีกาในเวลาต่อมา ศาสตราจารย์
สัญญา ธรรมศักดิ์ มีบทบาทสำคัญในการจัดการฝึกอบรมผู้
ช่วยผู้พิพากษาและตุลาการในระดับต่างๆ โดยเน้นความสำคัญ
ของการมีวัฒนธรรมเนติธรรม ซึ่งจะถือหลักการปกครอง
โดยกฎหมายหรือหลักนิติธรรม

สวมศุย คณษณนตศาสตร (ปรญญาเอก) มหาวทยาลยธรรมศาสตร

ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ มีบทบาทสำคัญใน
การสร้างบรรยากาศในการทำงานโดยกระทำควบคู่ไปกับ
การศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนา ซึ่งนำไปสู่ความสงบ
และสันติ สามารถประสิทธิประสาทความยุติธรรมได้จริง
ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ได้ให้ข้อคิดสำหรับตุลาการ
พนักงานอัยการ ทนายความ และพนักงานศาลทั้งหลายใน
โอกาสต่างๆ อยู่เสมอว่า ให้กายเป็นที่สถิตยของความยุติธรรม
หรือการปฏิบัติธรรมได้แก่การปฏิบัติหน้าที่ของตนนั่นเอง
ซึ่งก่อให้เกิดกระแสความเคลื่อนไหวดังกล่าวในกลุ่มวิชาชีพ
ในกระบวนการยุติธรรมอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน แม้
กระทั่งในช่วงที่ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ กำลังจะพ้น
จากตำแหน่งประธานศาลฎีกา ได้ร่วมในองค์คณะตัดสินคดี
สำคัญลงโทษจำคุกนักการเมืองคนหนึ่งซึ่งคดีดังกล่าวอยู่ใน
ความสนใจของประชาชนในขณะนั้นโดยไม่หวั่นไหวต่ออิทธิพล
ใดๆ จนทำให้วงการกฎหมายยอมรับและยกย่องบทบาทใน
การเสริมสร้างวัฒนธรรมเนติธรรมดังกล่าว

2.2 ด้านการศึกษา

ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นผู้บรรยายวิชา
กฎหมาย มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ระหว่าง
พ.ศ. 2479-2493 และหลังจากเกษียณอายุราชการในตำแหน่ง
ประธานศาลฎีกา ได้ดำรงตำแหน่งคณบดีคณะนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และอธิการบดีมหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ ตามลำดับ ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์
ได้อุทิศตนให้กับการศึกษา โดยสนับสนุนการพัฒนาระบบ
อาจารย์ประจำในคณะนิติศาสตร์ จัดให้มีห้องสมุดกฎหมาย
ที่ได้มาตรฐานสากลอย่างแท้จริง ส่งเสริมการจัดกิจกรรม
นิสิตนักศึกษาแม้ภายใต้บรรยากาศแห่งการจำกัดสิทธิ
เสรีภาพและกิจกรรมทางการเมืองในขณะนั้น ศาสตราจารย์
สัญญา ธรรมศักดิ์ ได้สนับสนุนให้นิสิตนักศึกษามีเสรีภาพใน
การทำกิจกรรมในมหาวิทยาลัย ดังที่ท่านกล่าวว่า “ธรรมศาสตร์
มีเสรีภาพทุกตารางนิ้ว” แต่ท่านก็เตือนสติว่า “ให้โอกาส
ทุกคนแสดงความคิดเห็นโดยไม่ล่วงล้ำสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น
ตามระบอบประชาธิปไตย” อาจกล่าวได้ว่า การเรียนรู้โดย
ศึกษาทั้งทางทฤษฎีและเรียนรู้ความเป็นจริงในสังคมเช่นนี้
เป็นตัวอย่างหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้โดยมีผู้เรียนเป็น
ศูนย์กลางในปัจจุบัน

นอกจากนี้ ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ยังมีบทบาทส่งเสริมให้ผู้ประกอบวิชาชีพกฎหมาย โดยเฉพาะตุลาการ ได้ประกอบวิชาชีพโดยศึกษาหลักธรรมและนำมาใช้ในชีวิตประจำวันควบคู่กันไป ในขณะเดียวกัน ในฐานะที่เป็นบุคคลสำคัญผู้หนึ่งในการก่อตั้งและบริหารพุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ในเวลาต่อมาในฐานะนายกสมาคมเป็นเวลา 10 ปี ได้มีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการศึกษาหลักธรรมอย่างต่อเนื่องเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาด้านพุทธศาสนา

2.3 ด้านการศาสนา

ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ได้อุทิศตนให้แก่งานด้านพระศาสนายาวนานมากกว่า 40 ปี โดยเรียนรู้พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าและปรัชญาแห่งพระพุทธศาสนาจากท่านเจ้าคุณสมเด็จพระเทพมุนีแห่งวัดเบญจมบพิตร ทั้งได้มีโอกาสสนทนาธรรมและศึกษาพระพุทธรูปอย่างกว้างขวางกับท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุแห่งวัดสวนโมกขพลาราม จนได้กลายเป็นแรงบันดาลใจให้ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ พุ่มเททำงานให้กับพุทธสมาคมแห่งประเทศไทยอย่างเต็มที่ในเวลาต่อมา ทั้งในฐานะที่เป็นกรรมการและเป็นนายกพุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์อยู่ยาวนานหลายสิบปี

พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยซึ่งเป็นองค์กรที่เผยแพร่พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ได้จัดกิจกรรมที่ก้าวหน้าทางพุทธศาสนาอยู่เนืองๆ เป็นต้นว่า การจัดปาฐกถาธรรมขึ้นโดยพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงทั้งในและนอกประเทศ แล้วจัดพิมพ์ปาฐกถาธรรมนั้นออกเผยแพร่แก่พุทธศาสนิกชนทั่วไปอย่างสม่ำเสมอ มีการติดต่อกับบุคคลและวงการพุทธศาสนาอื่นๆ ในต่างประเทศอย่างไม่ขาดสาย

พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับภารกิจองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกใน พ.ศ. 2493 เมื่อผู้นำชาวพุทธในลังกาโดยการสนับสนุนของรัฐบาลประเทศนั้นมีดำริที่จะรวบรวมสถาบันต่างๆ ของชาวพุทธที่กระจ่ายอยู่ทั่วโลกเพื่อตั้งเป็นองค์การโลกขึ้น และได้ทำการเชิญพุทธศาสนิกชนไทยเข้าร่วมประชุมด้วยโดยแจ้งผ่านทางพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ในโอกาสนี้เองที่ชาวพุทธทั้งหลายได้พร้อมใจกันก่อตั้งองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกหรือที่เรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า The World Fellowship of Buddhists ขึ้น

องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกก่อตั้งที่ทำการในประเทศไทยใน พ.ศ. 2506 โดย ม.จ. พูนพิสมัย ดิศกุล พระธิดาในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้รับมติเอกฉันท์จากชาวพุทธทั่วโลกให้ดำรงตำแหน่งประธานองค์การ พร้อมกับที่พระองค์ท่านยังทรงดำรงตำแหน่งอุปนายกพุทธสมาคมแห่งประเทศไทยด้วย

ศาสตราจารย์สัญญา กับท่านพุทธทาสภิกขุ และ ท่านปัญญาวัณนทภิกขุ

ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ แม้ว่าในขณะนั้นจะดำรงตำแหน่งเป็นนายกพุทธสมาคมแห่งประเทศไทยอยู่ แต่ก็ได้อาใจให้ช่วยเหลือสนับสนุนงานขององค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกที่ได้ตั้งสำนักงานขึ้นในประเทศไทยแล้วอย่างใกล้ชิดสม่ำเสมอ

พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยซึ่งเป็นองค์กรที่เผยแพร่พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ได้จัดกิจกรรมที่ก้าวหน้าทางพุทธศาสนาอยู่เนืองๆ เป็นต้นว่า การจัดปาฐกถาธรรมขึ้นโดยพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงทั้งในและนอกประเทศ แล้วจัดพิมพ์ปาฐกถาธรรมนั้นออกเผยแพร่แก่พุทธศาสนิกชนทั่วไปอย่างสม่ำเสมอ มีการติดต่อกับบุคคลและวงการพุทธศาสนาอื่นๆ ในต่างประเทศอย่างไม่ขาดสาย

ตัวท่านเองก็ได้เขียนหนังสือเป็นภาษาอังกฤษตีพิมพ์ออกเผยแก่บุคคลทั่วไป โดยเฉพาะชาวต่างประเทศได้อ่านเพื่อศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับพุทธศาสนากับการดำรงชีวิตของคนได้แก่หนังสือเรื่อง “Buddhism and mental health” 1966 Printed by Chom Sookparimat for the Choom Noom Chang Ltd. Bangkok, Thailand²

นอกจากนี้ ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ ได้เขียนคำนิยม (foreword) เพื่อแนะนำหนังสือ “อานาปานสติภาวนา” ของ ท่านพุทธทาส ซึ่งมีผู้แปลเป็นภาษาอังกฤษและได้รับความสนใจจากชาวต่างประเทศอย่างแพร่หลาย Buddhadasa Bhikkhu. Anapanasati (Mindfulness of Breathing). Translated from the Thai version by Bhikkhu Nagasena, Copyright 1976, published by Sublime Life Mission, Bangkok, Thailand, First Edition 1980. มีเนื้อหาที่เน้นให้เห็นคุณค่าและประโยชน์ของอานาปานสติภาวนา

“*To my mind, the practice of Anapanasati (Mindfulness of Breathing), apart from being a way of Buddhist meditation, is a very helpful and necessary means of building strength of mind and body to face the difficulties*

and problems of a working life in this confused modern world of ours.”

หนังสืออีกเล่มหนึ่งที่ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ ได้เขียนคำนิยม (Foreword) เพื่อแนะนำแก่บุคคลผู้สนใจทั่วไปคือ หนังสือที่เขียนโดยชาวต่างประเทศ คือ PETER A. JACKSON. BUDDHADASA : A BUDDHIST THINKER FOR THE MODERN WORLD. PUBLISHED BY THE SIAM SOCIETY UNDER ROYAL PATRONAGE BANGKOK, 1988. FROM THE FOREWORD : Professor Sanya Dharmasakdi President of the World Fellowship of Buddhists Bangkok, May 10th B.E. 2531 (1988).

ในวิทยานิพนธ์ซึ่งเขียนเป็นภาษาอังกฤษเพื่อเสนอต่อมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งในประเทศเยอรมนี ในหัวข้อเกี่ยวกับประวัติและผลงานของท่านพุทธทาส ได้มีการกล่าวถึงศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ไว้ที่น่าสนใจดังนี้

Buddhadasa Bhikkhu's articles in Buddhadasana also inspires a group of Supreme Court officials ; Phraya Latphli Thamma-prakarn (a barrister-at-law trained in England), Phraya Phroratchasuphit (a judge of the Appeal Court) and Sanya Dharmasakti to visit Suan Mokkh in 1938. They were the first group of distinguished layman from Bangkok to study the Dhamma at the remote hermitage of Suan Mokkh. They stayed in small huts and had to take care of all there needs. This group became a great financial supporter of Suan Mokkh's activities and publication.³

ในการประชุมใหญ่องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก ประกอบด้วยสมาชิก 123 ศูนย์ภาคจาก 37 ประเทศ ณ กรุงโคลัมโบ ประเทศศรีลังกาเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2537 สมาชิกได้เลือกท่านให้ดำรงตำแหน่งประธานองค์การโดยเอกฉันท ท่านได้ดำรงตำแหน่งดังกล่าวยาวนานถึง 15 ปี จนถึง พ.ศ. 2541 จึงได้ลาออก และในวาระฉลองครบรอบ 50 ปีขององค์การเมื่อวันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ. 2543 องค์การฯ ได้มอบเหรียญเชิดชูเกียรติขั้นที่ 1 (WFB Grand Merit Medal) ให้แก่ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ทั้งนี้ เป็นเพราะท่านได้จัดกิจกรรมและผลงานไว้มากมาย

กิจกรรมหลัก 3 ประการขององค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกที่เป็นประโยชน์ยิ่งสำหรับพุทธศาสนิกชนทั่วไปคือ การบรรยายหรือสนทนาธรรมทุกวันอาทิตย์สุดท้ายของเดือน โดยผู้รู้ฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาส การสอนวิปัสสนากรรมฐาน การสนทนาธรรมกับพระสงฆ์ชาวต่างประเทศ ซึ่งจะนิมนต์มาทุกวันพุธแรกของเดือน ทั้ง 3 รายการนี้มีผู้สนใจไปร่วมกิจกรรมกันมาก ทั้งนักศึกษา นักวิชาการ นักปฏิบัติธรรม และผู้ที่สนใจพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นคนไทยหรือต่างชาติ นอกจากนี้ องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกยังได้จัดพิมพ์จุลสารเกี่ยวกับกิจกรรมความรู้ความเคลื่อนไหวทางพุทธศาสนา ตลอดจนรายการกิจกรรมทางพุทธศาสนาจากศูนย์ต่างๆ ทั่วโลก แจกจ่ายเผยแพร่แก่ผู้ที่ใฝ่รู้โดยทั่วไปอีกด้วย

กิจกรรมขององค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก ซึ่งศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ มีบทบาทอย่างสำคัญและอยู่ในกรอบอุดมการณ์และภารกิจขององค์การยูเนสโกในด้านการศึกษา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ และมีส่วนในการสื่อสารความสัมพันธ์ของปวงชนและสันติภาพ และความเข้าใจอันดีซึ่งกันและกัน นอกเหนือไปจากกิจกรรมด้านอื่นที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ได้แก่

1. WFB Fourteenth General Conference, Colombo, Sri Lanka, from 1 August to 11 August 1984. หัวข้อ : *Buddhism's Contribution to World Culture and Peace*

ศาสตราจารย์สัญญา ถ่ายภาพหน้าวัดเบญจมบพิตร

2. WFB Fifteenth General Conference, Kathmandu, Nepal, from 27 November to 2 December 1986, หัวข้อ : *Lumbini : A Symbol of World Peace*. ซึ่งศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ได้เป็นผู้เสนอผลงานต่อที่ประชุมด้วยตนเองในหัวข้อ World Peace and Bhddhism.
3. Nineteenth WFB General Conference and the Tenth General Conference of the World Fellowship of Buddhist Youth, Bangkok, Thailand on November 29, 1994 ซึ่งมีชาวพุทธกว่า 500 คน จาก 72 ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนา ระดับภูมิภาคจาก 25 ประเทศทั่วโลกเข้าร่วมประชุมในหัวข้อ “*Buddhist Way: The Way to Harmony and Peace*”.

จากผลการดำเนินงานอย่างเข้มแข็งและต่อเนื่องมา โดยตลอดดังกล่าว องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกได้เป็นสถาบันที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักแพร่หลายกันทั่วโลก และ

ขยายเติบโตทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณ จนกระทั่งมีศูนย์กระจายอยู่ทั่วโลกกว่า 100 ศูนย์ โดยครอบคลุมไปทั่วภูมิภาคของทุกทวีป

นอกจากนี้ ในการก่อตั้ง “The World Buddhist University” ขึ้นเพื่อประโยชน์ในการศึกษาเกี่ยวกับพุทธศาสนา ท่านได้เป็นผู้ริเริ่มและให้การสนับสนุนการก่อตั้งมหาวิทยาลัยดังกล่าวจนเป็นผลสำเร็จ ในปัจจุบัน The World Buddhist University จึงได้กล่าวถึงศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ไว้ดังนี้

“*Finally, we appreciate the initiative and support given by H.E. Prof. Sanya Dharmasakti, President of The World Fellowship of Buddhists in establishment of the World Buddhist University which can be regarded as an outstanding achievement of his tenure.*”⁴

ที่หอจดหมายเหตุของ Billy Graham Center มีเอกสารที่ผู้สนใจสามารถเข้าทำการศึกษาได้สำหรับเอกสารชุด Records of the Lausanne Committee for World Evangelization-Collection 46 Subseries I.A.2.b : Consultation on World Evangelization (COWE), 1980 ซึ่งเอกสารหมายเลข 7-14 มีปรากฏเอกสารประกอบพิธีเปิดการประชุมของศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ที่นำเสนอไว้ในฐานะเป็นผู้แทนจากราชอาณาจักรไทย

ในโอกาสการจัดกิจกรรม “The Interreligious Gathering of Prayer for World Peace” ระหว่างวันที่ 2-4 สิงหาคม ปี 2540 ซึ่งเป็นการชุมนุมครั้งใหญ่ของผู้นำทางศาสนาจำนวน 2,000 ท่านจาก 19 ประเทศ ที่ The Kyoto International Conference Hall ณ เมืองเกียวโต ประเทศญี่ปุ่น และที่ Mt. Hiei เพื่อเฉลิมฉลองครบรอบ 10 ปี การประชุมสุดยอดของผู้นำทางศาสนา ศาสตราจารย์สัญญา

ธรรมศักดิ์ ซึ่งไม่อาจเดินทางเข้าร่วมประชุมได้ เนื่องจากมีอายุมากแล้ว ได้ส่งสารเข้าร่วมการประชุมสุดยอดเพื่อสันติภาพของโลกดังกล่าวด้วย⁵

ทั้งหมดนี้ จึงเป็นภาพสะท้อนถึงการอุทิศตนอย่างแน่วแน่ ให้แก่การงานด้านพระศาสนาอย่างชัดเจนและยาวนานของศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์

ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ได้ถึงแก่อสัญกรรมโดยสงบเมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2545 เวลา 06.43 น. ด้วยโรคชรา สิริรวมอายุได้ 94 ปี 9 เดือน 1 วัน หลังจากที่ได้ทำงานรับใช้ประเทศชาติ ศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นเวลาอันยาวนานด้วยความมุ่งมั่น ซื่อสัตย์สุจริต สมถะ มกน้อย สันโดษ เรียบง่าย ไม่ชอบเจ้ายศเจ้าอย่าง ไม่ชอบหอมล้อม ชอบเป็นคนธรรมดาที่เสียสละเพื่อผู้อื่น เรียบร้อย อ่อนโยน ที่มีคุณูปการอย่างมากมาใหญ่หลวงต่อสังคมส่วนรวม ต่อประเทศชาติในหลายๆ ด้าน เป็นแบบอย่างแห่งคุณความดี เป็นแสงสว่างส่องทางให้คนรุ่นหลังได้จำเรีอรอยตาม

เชิงอรรถ

¹ แต่งตั้งโดยมติคณะรัฐมนตรีเพื่อให้เป็นไปตามกฎบัตรของยูเนสโกโดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เป็นประธาน, ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เป็นรองประธาน, และรองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (ฝ่ายการต่างประเทศ) เป็นเลขาธิการ

² (<http://ccbs.ntu.edu.tw/CBS-bin/KeywordSearch.pl?keyword=%20Thailand>)

³ Suchitra Payulpitack. *Buddhadasa's Movement : An Analysis of Its Origins, Development, and Social Impact*, Dissertation zur Erlangung des Grades eines Doktors der Sozialwissenschaften, vorgelegt im WS 1991/1992 an der Fakultät für Soziologie, Universität Bielefeld, 1991, p. 147.

⁴ (<http://www.wb-university.org/index.php?do=charter#PURPOSE>)

⁵ (<http://www.relnet.co.jp/izuo/brief/new4.htm>)

2 Cheertham

CHEER
CLUB

Cheertha

CHEER
CLUB

บันทึกสิ่งพิมพ์งาน ฟุตบอลประเพณี จุฬาฯ-ธรรมศาสตร์ ครั้งที่ 63-64

ณเดชน์ ปรชาศิลป์ชัย

ใน พ.ศ. 2477 งานฟุตบอลประเพณี จุฬาฯ-ธรรมศาสตร์ ได้เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกโดยความคิดร่วมกันของบรรดาศิษย์เก่า โรงเรียนสวนกุหลาบที่แยกย้ายกันเข้าศึกษาใน 2 มหาวิทยาลัย ในตอนนั้นความสัมพันธ์ของทั้ง 2 สถาบันยังไม่ลงรอยกันดีนัก จึงเกิดความคิดที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดีขึ้นผ่านการแข่งขัน กีฬาที่นิยมที่สุดในสมัยนั้น คือ ฟุตบอล และมีความคิดว่า น่าจะจัดแข่งกีฬาฟุตบอลระหว่าง 2 สถาบันเป็นประจำทุกปี ให้เป็นประเพณีเหมือนกับที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์กับ ออกซ์ฟอร์ดทำกัน บุคคลที่เป็นตัวตั้งตัวตีในเวลานั้น ทางฝ่าย ธรรมศาสตร์คือ พล.ต.ท. ต่อศักดิ์ ยมนาค กับ บุศย์ สิมะเสถียร ทางฝ่ายจุฬาฯ คือ นพ.ประสงค์ ชัยพรรค กับ ประยูรธ สวัสดิ์สิงห์

การแข่งขันฟุตบอลประเพณีฯ ครั้งแรก จัดขึ้นที่ สนามหลวงด้วยความร่วมมือของ ดร.เดือน บุนนาค เลขาธิการ สโมสรนักศึกษาธรรมศาสตร์ กับ ม.ร.ว.สุมลชาติ โสโรกุล หัวหน้านิสิตจุฬาฯ โดยเงินรายได้ทั้งหมดในครั้งนั้น มอบให้ กับสมาคมปราบวัณโรค ซึ่งกำลังขาดแคลนทุนทรัพย์

จวบจนปัจจุบัน เวลาผ่านมากกว่า 70 ปีแล้ว งาน ฟุตบอลประเพณีฯ ก็ยังคงจัดอยู่เป็นประจำ จะมีเว้นว่างไป บ้างในบางปี และล่าสุดใน พ.ศ. 2551 งานฟุตบอลประเพณี จุฬาฯ-ธรรมศาสตร์ เข้ามาสู่การแข่งขันครั้งที่ 64

ข้าพเจ้าเข้ามาศึกษาในคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ในปีการศึกษา 2548 ซึ่งตรงกับการแข่งขัน ฟุตบอลประเพณีฯ ครั้งที่ 62 พอดี ยังจำได้ว่า งานครั้งนั้น

ข้าพเจ้ากับเพื่อนสมัครเข้าเป็นลูกทีมฝ่ายประชาสัมพันธ์ หรือที่เรียกกันย่อๆ ว่า “ฝ่าย PR” ซึ่งมีหน้าที่เชิญชวนให้ เพื่อนๆ นักศึกษาทั้ง 2 สถาบันขึ้นแสดงตนให้ทันพิธีเปิดใน วันงาน

เมื่อเข้าศึกษาในชั้นปี 2 ข้าพเจ้ากับเพื่อนอีกคน ได้รับ มอบหมายให้ทำหน้าที่สื่อสำหรับงานรับน้องประจำคณะ ศิลปศาสตร์ปีการศึกษา 2549 ซึ่งนี่ถือเป็นการทำหน้าที่สื่อ เองครั้งแรกของข้าพเจ้าด้วยเช่นกัน ต่อมา นายเมธา โกศล สาธิต หัวหน้าฝ่ายสาราณียกรหรือที่เรียกสั้นๆ ว่า “เฮด กอง บก.” ซึ่งเป็นรุ่นพี่ที่รู้จักกันในงานฟุตบอลประเพณีฯ ครั้งก่อน ขอให้ช่วยเป็นลูกทีม ซึ่งข้าพเจ้าเองก็ตอบรับ ทำให้ได้เข้ามา มีส่วนร่วมในการจัดการแข่งขันฟุตบอลประเพณีฯ ครั้งที่ 63 อย่างเต็มตัว

สิ่งพิมพ์งานฟุตบอล ประเพณีฯ ครั้งที่ 63

ตามที่เข้าใจ หน้าที่ของฝ่ายกอง บก. คือ คิดและ ผลิตสิ่งพิมพ์เพื่อประชาสัมพันธ์งานฟุตบอลประเพณีฯ เป็นสำคัญ สิ่งพิมพ์ชิ้นแรกที่ได้ทำมีชื่อว่า “ธรรมเชียร” ซึ่งเป็นสื่อที่ใช้ประชาสัมพันธ์ข่าวคราวต่างๆ แก่สมาชิก ชุมชนเมื่อนั้น จึงไม่ใช่สื่อที่เป็นทางการมากนัก

สื่อที่เป็นทางการจริงๆ ขึ้นแรก เห็นจะเป็นสื่อที่ มีชื่อว่า “เชียร์ธรรม” ซึ่งไม่มีรูปแบบเฉพาะตายตัวในแต่ละปี ในงานฟุตบอลประเพณีฯ ครั้งก่อน สื่อชนิดนี้ทำออกมาใน

3
am

CHEER
GAIN

รูปแบบหนังสือขนาดเล็ก แต่ในงานครั้งนี้ (ครั้งที่ 63) ทำออกมาให้มีขนาดใหญ่ขึ้น รูปแบบคล้ายหนังสือพิมพ์ มีขนาด 28.5 x 26 ซม. โดยมีทั้งหมด 5 ฉบับ

ฉบับแรกมีเนื้อหาหลักคือ การเปิดตัวเชียร์ลีดเดอร์ ประจำงานฟุตบอลประเพณีฯ ครั้งที่ 63 ได้ออกแบบปกเป็นรูปเชียร์ลีดเดอร์ทุกคน ภายในมีบทสัมภาษณ์สั้นๆ ในเรื่องความประทับใจของการได้รับคัดเลือกเป็นเชียร์ลีดเดอร์และบทความสัพเพเหระต่างๆ ที่อ่านแล้วไม่หนักหัวมากนัก

เชียร์ธรรมฉบับที่ 2 พิมพ์แจกหลังวันงานเปิดตัวเสื้อเชียร์ไปแล้ว ฉะนั้น ฉบับนี้จึงมีหัวข้อหลักๆ เป็นการประชาสัมพันธ์เรื่องเสื้อเชียร์ ในฉบับนี้ลดขนาดลงให้มีขนาดเล็กเหลือเพียง A4 เนื้อหาภายในประกอบไปด้วยความหมายของเสื้อเชียร์ โลโก้ประจำงาน บทสัมภาษณ์ดารานักแสดงที่เห็นยังงัดเสื้อเชียร์ อีกทั้ง รูปถ่ายแบบเสื้อเชียร์

“โปสเตอร์เสื้อเชียร์”

ในช่วงเวลาไล่เลี่ยกัน จากการประชุมของทั้ง 2 สถาบันในเรื่องของ Concept ร่วมประจำงานฟุตบอลประเพณีฯ ครั้งนี้ สรุปว่า เป็น Concept “หนึ่งเดียวเพื่อแผ่นดิน” จึงได้นำ Concept นี้มาใส่ไว้เป็นข้อความประชาสัมพันธ์ในสื่อชนิดต่างๆ ที่ออกในเวลานั้น ซึ่งหนึ่งในนั้นคือ “โปสเตอร์เสื้อเชียร์” ที่มีไว้ประชาสัมพันธ์สถานที่และเวลาในการขายเสื้อเชียร์ โดยออกแบบพื้นหลังด้วยสีเหลือง ซึ่งเป็นสีเสื้อเชียร์ประจำปีนั้น และมีดาราที่เรียนอยู่ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในขณะนั้นมาเป็นนายแบบและนางแบบเสื้อเชียร์ให้

สื่ออีกชนิดที่ได้ผลิตออกมาในช่วงเวลานี้คือ ‘สมุดฉีก’ ซึ่งแจกแก่ผู้ที่มาซื้อเสื้อเชียร์ โดยทำขนาด 9 x 10 ซม. พิมพ์สีแดงสีเดียว จำนวนเล่มละ 50 หน้า สมุดฉีกที่ทำมาหมดอย่างรวดเร็วในเวลาไม่นาน ดังนั้นจึงต้องทำสื่อชนิดนี้ออกมารองรับกระแสงานฟุตบอลประเพณีฯ ต่อไป ซึ่งก็ได้เลือกที่จะทำ ‘แฟ้มกระดาก’ ที่ออกแบบลายตึกโดมและหอประชุมใหญ่ จุฬาฯ เพื่อแสดงถึงความเป็นหนึ่งเดียวกันตาม Concept ร่วมประจำปีนี้ อีกทั้งยังมีรายละเอียดวันที่และเวลาในการจัดงานฟุตบอลประเพณีฯ ครั้งนี้ด้วย

“สมุดฉีก”

ราวต้นเดือนธันวาคม เป็นเวลาในการทำหนังสือเชียร์ธรรมฉบับที่ 3 โดยเนื้อหาหลักฉบับนี้ว่าด้วยเรื่องของกิจกรรมของกลุ่มต่างๆ ที่ทำงานอยู่เบื้องหลังงานฟุตบอล

ประเพณีฯ ทั้ง ลีตดลก, กองสัน ฯลฯ และเชียร์ลีดเดอร์ฝ่าย จุฬาฯ ด้วยการที่คาดการณ์ไว้ว่า หนังสือฉบับนี้จะพิมพ์เสร็จ ในวันคริสตมาส จึงได้ตั้งชื่อว่าเป็น “ฉบับจึงเกอเบล” และในเวลาเดียวกันนี้ ก็ได้รับมอบหมายให้ผลิต ‘ธงราว’ เพื่อให้ทันติดทั่วสถานที่ต่างๆ ในมหาวิทยาลัยในช่วงวันหยุดปีใหม่ เช่น โรงอาหาร ทางเดิน ฯลฯ โดยทำออกมา 2 แบบ แบบหนึ่งสีแดง เขียน Concept งานและรายละเอียดประจำงานไว้ ส่วนอีกแบบเป็นสีเหลือง เป็นลายโลโก้ประจำงาน

“ธงราว”

อีกทั้ง ยังได้ทำ ‘โปสเตอร์ประชาสัมพันธ์งานฟุตบอลประเพณีฯ ครั้งที่ 63’ ด้วย โดยได้ใช้รูปของแอสตันเชียร์ งานฟุตบอลประเพณีฯ ครั้งที่ 62 ที่มีคนเต็มแอสตันเชียร์ ส่วนประกอบสำคัญเพื่อย้ำเตือนว่างานฟุตบอลประเพณีฯ ครั้งที่ 63 กำลังจะใกล้เข้ามาในทุกขณะ ที่สำคัญคือ ขอความร่วมมือให้เพื่อนๆ มาขึ้นแอสตันเชียร์ เพื่อให้งานในครั้งนี้ สำเร็จลงไปได้อย่างสวยงาม เช่นเดียวกับงานในครั้งก่อน

“โปสเตอร์ประชาสัมพันธ์งานฟุตบอลประเพณีฯ ครั้งที่ 63”

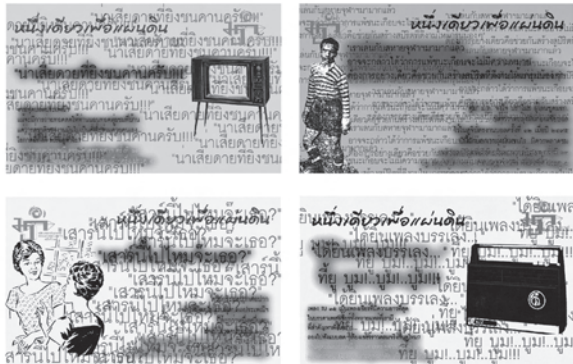
สำหรับเชียร์ธรรมฉบับที่ 4 นั้น มีเนื้อหาในการประชาสัมพันธ์งานฟุตบอลประเพณีฯ อย่างเต็มที่ ทั้งการอธิบายอุปกรณ์ต่างๆ บนแอสตันเชียร์ และมียุทธศาสตร์ต่างๆ ที่เชิญชวนให้ขึ้นแอสตันเชียร์พร้อมกันในวันงานที่ใกล้จะถึงอีกไม่นาน ส่วน ‘โปสการ์ด’ นั้น ออกแบบให้มีขนาดเท่าโปสการ์ดทั่วไปคือ 4 x 6 นิ้ว และทำมา 4 ลายด้วยกัน ได้แก่ ลายนักฟุตบอล, ลายขบวนพาเหรดล้อการเมือง, ลายนักศึกษาใส่เสื้อเชียร์ และลายเชียร์ลีดเดอร์ โดยทั้ง 4 ลายสามารถเอามาต่อเป็นรูปใหญ่รูปเดียวได้ อันเป็นการแสดงซึ่ง Concept ร่วมและบ่งบอกว่างานฟุตบอลประเพณีฯ จะออกมาสวยงามได้ ต้องอาศัยความร่วมมือกันของทุกๆ ฝ่าย

“โปสการ์ด”

สำหรับ ‘ปฏิทินพก’ ได้ออกแบบให้มีขนาดเท่านามบัตร มี 4 ลายเช่นเดียวกัน ซึ่งในแต่ละลายได้ออกแบบด้วยรูปภาพแบบย้อนยุคที่ประชาสัมพันธ์งานฟุตบอลประเพณีฯ ครั้งนี้ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความกลมกลืนกันในความต่างของเวลาที่ไม่ว่าเมื่อไร งานฟุตบอลประเพณีฯ ก็ไม่ได้เป็นประเพณีที่ล้าสมัยเลยแม้แต่น้อย

“ปฏิทินพก”

หลังจากผ่านช่วงวันหยุดปีใหม่ ก็เหลือเวลาประมาณ 20 วันก่อนจะถึงวันงาน ซึ่งมีเวลาออกแบบสื่อไม่ถึง 10 วัน เท่านั้น ฉะนั้น ทั้งหนังสือร้องเพลงเชียร์ และหนังสือถ่ายแบบเชียร์ลีดเดอร์จึงต้องส่งเข้าโรงพิมพ์พร้อมกัน

เกี่ยวกับ “หนังสือร้องเพลงเชียร์” ที่แจกบนแสตนด์เชียร์เป็นประจำทุกครั้งที่ ในครั้งนี้ “เฮตกอง บก.” ได้ทำการชำระเพลงเชียร์ให้ถูกต้องโดยอาศัยเนื้อเพลงจากวงสุนทราภรณ์เป็นหลัก ส่วนรูปเล่มทำออกมาขนาด 18.5 x 13 ซม. ปกหนังสือเป็นรูปนกพิราบเพื่อสื่อถึงอิสรภาพตาม Concept ของ landmark ประจำงานฟุตบอลประเพณีฯ ครั้งที่ ส่วนเนื้อหาภายในเล่ม นอกจากจะรวบรวมเพลงเชียร์แล้ว ยังมีข้อมูลต่างๆ ของงานฟุตบอลประเพณีฯ ครั้งที่ เช่น แบบโลโก้, ผู้เชิญป้ายหรือผู้แทนอัญเชิญตราธรรมจักร,เชียร์ลีดเดอร์ และนักฟุตบอล ฯลฯ ไว้ด้วย

“หนังสือร้องเพลงเชียร์”

ส่วน ‘หนังสือถ่ายแบบเชียร์ลีดเดอร์’ หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า ‘VEEDBOOM’ นั้น ทำขนาด B5 พิมพ์ 4 สี ทั้งเล่ม เนื้อหาภายในเล่มจะเป็นการรวมรูปถ่ายแบบของเชียร์ลีดเดอร์ประจำงานฟุตบอลประเพณีฯ ครั้งที่ รวมถึงรูปแนะนำนักฟุตบอลและรูปผู้เชิญป้ายหรือผู้แทนอัญเชิญตราธรรมจักรด้วยเช่นเดียวกัน

“VEEDBOOM”

ทั้งหมดนี้ คือสื่อสิ่งพิมพ์ทั้งหมดที่ได้ทำออกมาก่อนงานงานฟุตบอลประเพณีฯ ครั้งที่ 63 เมืองงานฟุตบอลประเพณีฯ สำเร็จลุล่วงลง แต่ก็ใช่วางานของกอง บก. จะจบลงเพียงเท่านี้ ในช่วงปิดเทอม กอง บก. ยังต้องทำเชียร์ธรรมขึ้นอีกฉบับหนึ่งซึ่งเป็นฉบับที่ 5 เพื่อแจกในงานรับน้องมหาวิทยาลัย โดยเนื้อหาจะเป็นการบอกเล่าเก้าสิบของฝ่ายต่างๆ ในชุมชนเชียร์ และชี้แจงกิจกรรมคร่าวๆ ที่จะจัดขึ้นในปีการศึกษาถัดไป ซึ่งนี่เอง ที่เป็นสื่อสิ่งพิมพ์ชิ้นสุดท้ายที่ออกโดยกอง บก. ประจำงานฟุตบอลประเพณีฯ ครั้งที่ 63

สื่อสิ่งพิมพ์งานฟุตบอลประเพณีฯ ครั้งที่ 64

เมื่อขึ้นปีการศึกษาใหม่ ข้าพเจ้าได้เป็นผู้รับผิดชอบสื่อสิ่งพิมพ์งานฟุตบอลประเพณีฯ ครั้งที่ 64 อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในช่วงแรก ข้าพเจ้ามีความคิดที่จะทำสื่อชนิดใหม่ขึ้น ซึ่งอิงรูปแบบมาจากโปสการ์ด โดยออกแบบเป็นขนาด A4

พบครั้ง 2 ครั้ง และได้ตั้งชื่อสื่อชนิดนี้ว่า “Yellow-Red” ซึ่งมีที่มาจากใบเหลืองใบแดงจากเกมการแข่งขันฟุตบอลต่างๆ ไป เพียงแต่ตัดคำว่า card ออกไป เพื่อให้เรียกง่ายขึ้น อันที่จริง ขณะที่ออกแบบสื่อชนิดนี้ ก็มีความคิดว่าจะทำออกมา 4 ฉบับด้วยกัน แต่ด้วยปัญหาหลายประการ จึงทำออกมาได้แค่ 2 ฉบับเท่านั้น ซึ่งออกในระยะเวลาไล่เลี่ยกัน และออกแบบพื้นหลังด้วยสีเหลือง-แดงสลับกัน

“YELLOW-RED”

ฉบับแรก ได้ลงประวัติของการแปรอักษรไว้อย่างคร่าวๆ และเล่าถึงที่มาของรูปแปรอักษรรูปอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ซึ่งได้โทรศัพท์ไปสอบถามกับ คุณวันชัย ตันติวิทยานพิกษ์ ผู้เริ่มที่จะแปรอักษรรูปดังกล่าวขึ้นในงานฟุตบอลประเพณีฯ ครั้งที่ 39 ก่อนที่อาจารย์ปรีดีจะเสียชีวิตเพียงไม่กี่วัน อีกทั้ง ช่วงที่ออกแบบ เป็นหลังจากที่ทราบข่าวว่าท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์เสียชีวิต จึงได้จัดทำหน้าไว้อาลัยไว้ในฉบับแรกนี้ด้วย ฉะนั้น จึงได้ออกแบบปกเป็นรูปอาจารย์ปรีดีและท่านผู้หญิงพูนศุข เพื่อรำลึกถึงความดีที่ท่านทั้งสองได้ทำไว้ก่อนเสียชีวิต

หลังจากที่ออกแบบแรกไปได้ไม่นาน ได้มีการจัดประชุมเพื่อคิด Concept ประจำงานฟุตบอลประเพณีฯ ครั้งนี้ขึ้น ซึ่งได้ข้อสรุปมาว่า “Back to Basic” หรือเป็นการย้อนกลับไปสู่สิ่งที่ดีๆ ในอดีต ฉะนั้น ในฉบับที่สอง จึงมีเนื้อหาสำคัญคือ ประกาศ Concept ดังกล่าว เพื่อประชาสัมพันธ์ให้ทุกคนทราบทั่วกัน ซึ่งนี่อาจจะเป็นฉบับสุดท้ายของสื่อ “Yellow-Red” ก็ได้ เพราะไม่ทราบว่าจะได้กลับมาทำสื่อชนิดนี้ต่อหรือไม่ เนื่องจากติดปัญหาหลายประการดังที่ได้กล่าวไป

อย่างไรก็ตาม ยังมีสื่ออีกหลายชนิดให้ทำต่อ ซึ่งตามกำหนดการแล้ว ข้าพเจ้าต้องทำ “เชียร์ธรรม” เป็นสื่อชนิดต่อไป โดยต้องทำพร้อมกัน 2 ฉบับ เพื่อแจกในงานคัดเชียร์ลีดเดอร์ฯ และประกวดร้องเพลงเชียร์ตามลำดับ ซึ่งจัดทำกันเพียง 2 วันเท่านั้น

สำหรับเชียร์ธรรมฉบับแรก ออกแบบปกเป็นรูปเงาเชียร์ลีดเดอร์หญิงกำลังกระโดด เพื่อบ่งบอกเนื้อหาหลักของในเล่ม คือ ที่มาของเชียร์ลีดเดอร์ธรรมศาสตร์และรายชื่อของผู้ลงสมัครคัดเลือกเชียร์ลีดเดอร์ในครั้งนี้ โดยทำการแจกในงานวันคัดเลือกเชียร์ลีดเดอร์ฯ เพื่อใช้เป็นคู่มือสำหรับประธาน ฉบับที่สอง ได้ออกแบบปกเป็นรูปหูฟัง และเนื้อหาภายในฉบับกล่าวถึงประวัติของเพลงเชียร์ธรรมศาสตร์เป็นหลัก ซึ่งทำการแจกในวันงานประกวดร้องเพลงเชียร์ ส่วนฉบับที่สามทำการออกแบบปกเป็นรูปหุ่นโชว์เสื้อ เพื่อบ่งบอกว่าเนื้อหาภายในฉบับนี้ เป็นเรื่องของเสื้อเชียร์ ซึ่งมีทั้งประวัติของเสื้อเชียร์ เสื้อเชียร์ประจำงานฟุตบอลประเพณีฯ ครั้งต่างๆ ที่มาและความหมายของเสื้อกับโลโก้ประจำงานครั้งนี้ และบทสัมภาษณ์ดาร

“เชียร์ธรรม เล่ม 1-3”

ต่อมา หลังจากได้ว่าที่เชียร์ลีดเดอร์ประจำงานฟุตบอล ประเพณี ครั้งที่ 64 แล้ว จึงได้ออกแบบสื่อขึ้นต่อไป ซึ่งก็คือ “VEEDBOOM” ที่ปกติจะเป็นหนังสือถ่ายแบบเชียร์ลีดเดอร์ แต่ในครั้งนี ได้วางแผนที่จะทำออกมา 2 ฉบับ ฉบับแรกเป็นการประกาศเชียร์ลีดเดอร์ฯ อย่างเป็นทางการ โดยทำออกมาขนาด B5 และเนื้อหาจะมีเพียงแครูปและประวัติคร่าวๆ ของเหล่าเชียร์ลีดเดอร์ฯ เท่านั้น ส่วนฉบับที่สองถึงเป็นการถ่ายแบบเชียร์ลีดเดอร์ฯ เหมือนที่ทำเมื่อปีก่อนๆ

“VEEDBOOM”

“โปสเตอร์เสื้อ” เป็นอีกสื่อที่ทำขึ้นในงาน โดยในปีนี้ทำออกมาเพื่อประชาสัมพันธ์สถานที่ขายเสื้อเชียร์ในรูปแบบคล้ายนิยายภาพขนาด 29.7 x 43 ซม. ที่มีดาราที่จบจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไปแล้ว และที่กำลังเรียนอยู่ที่

ธรรมศาสตร์ร้องเพลงต่อกัน ซึ่งได้เลือกเพลง Undivided ของ Bon Jovi ที่แปลว่า ไม่มีการแบ่งแยก เพื่อแสดงถึงความสัมพันธ์ของทั้ง 2 สถาบันและความเชื่อมโยงของอดีตกับปัจจุบัน

ส่วน ‘โปสการ์ด’ ได้ออกแบบโดยใช้มาสคอตประจำงานฟุตบอลประเพณีฯ ที่ได้รับคัดเลือก เพื่อให้เป็นที่สนใจและติดตามแก่ผู้ที่พบเห็น ซึ่งได้ทำออกมา 4 ลาย ได้แก่ ลายมาสคอตทั้งสองท่าทำ T กับ U, ลายมาสคอตหยาบเตะบอล, ลายมาสคอตหญิงเต้นลีด และลายมาสคอตทั้งสองบินไปสู่วันใหม่ ซึ่งแจกแก่ผู้ที่มาซื้อเสื้อเชียร์

“โปสการ์ด”

โปสการ์ดได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก ส่งผลให้หมดในระยะเวลาไม่นาน ทำให้ต้องทำ ‘แฟ้ม’ ออกมารองรับกระแสวนฟุตบอลประเพณีฯ ไม่ให้ขาดตอน โดยทำเป็น

“โปสเตอร์เสื้อ”

“แฟ้ม”

“ที่คั่นหนังสือ”

แฟ้มพลาสติกสีเหลืองใสขนาด A4 พิมพ์ลายด้านหน้าและด้านหลังของใบหน้าของมาสคอตทั้ง 2 ตัว โดยหลักคือ ให้เป็นที่ติดตามและประชาสัมพันธ์งานฟุตบอลประเพณี เหมือนกับโปสเตอร์นั่นเอง ส่วน ‘ที่คั่นหนังสือ’ ได้ออกแบบให้มีรูปแบบคล้ายเสื้อเชียร์ประจำงานฟุตบอลประเพณี ครั้งนี้ กล่าวคือ สีแดง มีแถบสีเหลือง และมีโลโก้ประจำงานฟุตบอลประเพณี บริเวณหน้าอกข้างซ้าย อีกทั้ง มีรายละเอียดวันเวลาจัดงานด้วย

พอใกล้จะถึงวันสิ้นปี ก็เช่นเดิมที่จะต้องทำธรรวกับโปสเตอร์ประชาสัมพันธ์งานฟุตบอลประเพณีฯ ในส่วนของ ‘ธรรว’ ได้ออกแบบอย่างเรียบง่ายที่สุด โดยใช้เพียงโลโก้ประจำงานฟุตบอลประเพณีฯ ครั้งที่ 64 ของทั้งทางจุฬาฯ และทางธรรมศาสตร์ และใส่ข้อความประชาสัมพันธ์งานครั้งนี้แค่นั้น ส่วน ‘โปสเตอร์ประชาสัมพันธ์งานฟุตบอลประเพณีฯ ครั้งที่ 64’ ได้ออกแบบให้เหมือนโปสเตอร์ภาพยนตร์เก่าขนาด A3 โดยอาศัยรูปร่างมาเป็นองค์ประกอบสำคัญ ซึ่งเป็นรูปนักฟุตบอลที่วาดขึ้นมาเพื่อทำโปสเตอร์นี้โดยเฉพาะ ซึ่งได้รับความสนใจจากผู้คนที่พบเห็นเป็นอันมาก

อย่างไรก็ตาม หลังจากผ่านวันปีใหม่นี้ไปได้ไม่กี่วัน ได้มีการประกาศเลื่อนงานฟุตบอลประเพณีฯ ออกไป เป็นวันที่ 17 พฤษภาคม 2551 ทำให้สื่อสิ่งพิมพ์ที่ได้ออกแบบเตรียมไว้ เช่น ที่แขวนประตู, เสื้อเชียร์ฉบับ 4, หนังสือถ่ายแบบเชียร์ลีดเดอร์ฯ และหนังสือร้องเพลงเชียร์ ไม่ได้พิมพ์ออก

“ธรรว”

“โปสเตอร์ประชาสัมพันธ์งานฟุตบอลประเพณี”

มาเป็นชิ้นงานในตอนนี ซึ่งก็หวังว่า เมื่อปัจจัยทุกอย่างลงตัวแล้ว จะสามารถทำการจัดพิมพ์ออกมาได้ทั้งหมด

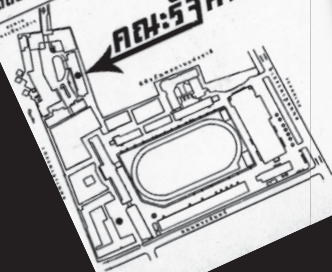

เสาวภา "I know what I want"
ก.พ. Pol.Sci. Clinic
เสาวภา "อยู่อย่างไรกับชีวิต"
Mini Acoustic Contest

4 ก.พ. Socio Project III
 1: พบกับนิทรรศการมากมาย อาทิ
 15เมืออง, ลายหนังสือเสนา และ
 0-4674-6188

ติดต่อ : 0-6556-7923

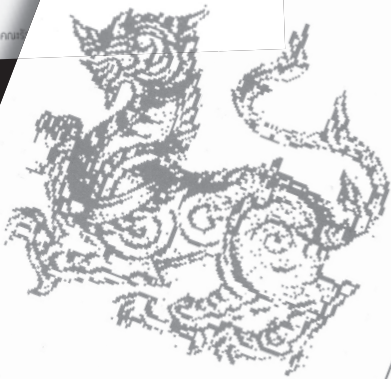

ไม่เห็น..ไม่ใช่ว่า ไม่มี

รัฐศาสตรบัณฑิต ครั้งที่ 11

คณะรัฐศาสตร์วิชาการ กิ่ง
30 ม.ก. - 1 ก.พ.
ณ. คณะรัฐศาสตร์ มธ.

งานรัฐศาสตรวิทยาคารครั้งที่ 11 ประจำปี 2547 กทม.

รัฐศาสตร์วิชาการครั้งที่ 13

EXIT

7-11 PM 25

"ทูลกระหม่อมฯ ไทย น. 2549"

2-4 กุมภาพันธ์ 2549

2-4 กุมภาพันธ์ 2548
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ท่าพระจันทร์)

งานออกแบบโปสการ์ด “รัฐศาสตร์วิชาการ”

สรณัฐ พัวเพิ่มพูลศิริ

ผู้เขียนได้รับมอบหมายจากหอจดหมายเหตุ
ธรรมศาสตร์ ให้เขียนบทความเกี่ยวกับแนวความคิด
(Concept) ในการออกแบบโปสการ์ดงาน “รัฐศาสตร์วิชา
การครั้งที่ 13 : Exit ทางออกประเทศไทย กม. 2549” ซึ่ง
เป็นปีที่ผู้เขียนได้รับหน้าที่เป็นคณะกรรมการนักศึกษาคณะ
รัฐศาสตร์

งานรัฐศาสตร์วิชาการเป็นงานหนึ่งที่ทางคณะ
กรรมการนักศึกษาคณะรัฐศาสตร์จัดขึ้นประมาณช่วงปลาย
ปีการศึกษา งานรัฐศาสตร์วิชาการนี้สอดคล้องกับกุศโลบาย
ของตัวคณะ และตัวมหาวิทยาลัยที่ต้องการให้นักศึกษามี
ความตระหนักกลุ่มลึกในเรื่องวิชาการ พร้อมทั้งเผยแพร่
ความรู้เหล่านั้นไปสู่สังคมภายนอก

แนวความคิดในการออกแบบโปสเตอร์ และโปสการ์ด
งาน “รัฐศาสตร์วิชาการ ครั้งที่ 13 : Exit ทางออกประเทศไทย
กม.2549” มีที่มาจากในช่วงปีดังกล่าว ประเทศไทยประสบ
วิกฤติการณ์ทางการเมืองครั้งใหญ่ โดยสืบเนื่องมาจาก
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ที่มีเจตนาร
มย์เอื้อให้เกิดพรรคการเมืองใหญ่ที่มีเสียงข้างมากเด็ดขาด
ในสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งพรรคไทยรักไทยที่เพิ่งก่อตั้งขึ้นเมื่อ
พ.ศ. 2541 ได้ใช้โอกาสที่เปิดเอื้อให้ดังกล่าวอย่างเต็มที่
ผลานกับนโยบายประชานิยมของพรรคไทยรักไทยเอง ที่
สอดคล้องกับปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจเมื่อ พ.ศ. 2540 ส่งผลให้
พรรคไทยรักไทยสามารถชนะการเลือกตั้งใน พ.ศ. 2544

พรรคไทยรักไทยได้ที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรเป็น
เสียงข้างมากเกินกว่ากึ่งหนึ่งในสภา ทำให้พรรคฝ่ายค้านไม่
สามารถเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีได้ เนื่องจาก

ตามรัฐธรรมนูญมาตรา 185 ที่บัญญัติว่าฝ่ายค้านจะสามารถ
เปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีได้ จะต้องมิจำนวน
ส.ส. ไม่น้อยกว่าสองในห้าของจำนวน ส.ส.ทั้งหมด และ
จากความต้องการเป็นรัฐบาลพรรคเดียวของไทยรักไทยใน
การเลือกตั้งครั้งต่อมาใน พ.ศ. 2547 ส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์
การยุบรวมพรรคการเมืองเพื่อรวมกับพรรคไทยรักไทย นับ
เป็นการกำเนิดของระบบพรรคเดียวในประเทศไทย และ
พยายามจัดสรรอำนาจด้วยการโยกย้ายข้าราชการระดับสูง
ทั้งฝ่ายทหารพลเรือนและตำรวจเข้ามาควบคุมการบริหาร
ประเทศไว้เกือบทุกด้าน รวมทั้งบริหารประเทศด้วยนโยบาย
ที่มุ่งหาความนิยมจากประชาชนระดับล่าง อาทิ เช่น โครงการ
เอื้ออาทร นโยบายกองทุนหมู่บ้าน นโยบายสงครามยาเสพติด
แท็กซี่เอื้ออาทร ฯลฯ เป็นการหาเสียงเพื่อสร้างความนิยม
จากชาวบ้าน เพื่อให้พรรคไทยรักไทยได้กลับมาเป็นรัฐบาล
อีกครั้งหนึ่ง¹

บริบทดังกล่าว ทำให้มีการแบ่งฝักฝ่ายของความคิด
ทางการเมือง ส่งผลให้เกิดการเดินขบวนประท้วง และ
สนับสนุนรัฐบาล เกิดการเผชิญหน้ากันของประชาชนสองฝ่าย
ณ เวลานั้นอาจกล่าวได้ว่า สถานการณ์ของประเทศไทย ได้
เข้ามาถึงทางตัน ไม่มีทางออกของปัญหา เนื่องจากไม่มีฝ่าย
หนึ่งฝ่ายใดยอมที่จะประนีประนอม

ทั้งหมดที่กล่าวไปข้างต้นจึงเป็นที่มาของ Concept
งานรัฐศาสตร์วิชาการครั้งที่ 13 ที่เรียกว่า Exit ทางออก
ประเทศไทย กม. 2549

ทั้งในโปสการ์ด และโปสเตอร์แสดงถึงปีที่รัฐสยาม
ได้เดินทางมาถึง พ.ศ. 2549 แล้ว โดยในโปสการ์ดจะสื่อแทน

ด้วยรูปหลักกิโลเมตร ถือได้ว่า หลักกิโลเมตรนี้เป็นตัวนำโชค (Mascot) ของงานนี้ และมีการใช้หลักกิโลฯ ตกแต่งภายในงานเท่าที่ทำได้ ภายในงานจะตั้งหลักกิโลฯ ทำด้วยกระดาษเอาไว้ และเขียนกำหนดการของงานไว้รอบสามด้าน ด้านหนึ่งเป็นกม. 2549

สำหรับเขาวงกตรูปประเทศไทยนั้น จะสื่อถึงการหาทางออกไม่ได้ สมัยเด็กๆ เคยเล่นเกมเขาวงกต หรือลากเส้นจับคู่ที่พันกันยุ่งเหยิงมึนครับ เกมเหล่านี้จะเป็นลักษณะของการหาทางออกไปยังจุดหมายปลายทาง ระหว่างทางก็จะมีทางเลี้ยว ทางหลอก หรือว่าเส้นทางที่เลือกก็จะไม่ตรงกับคูที่ต้องการจะจับ ผู้เขียนคิดว่า สถานการณ์ประเทศไทยในตอนนั้นก็เหมือนกับเขาวงกตที่ซับซ้อนยุ่งเหยิง และหาทางออกไม่ได้เช่นเดียวกัน เขาวงกตนี้ก็เป็นลูกเล่นในงานด้วยเช่นเดียวกัน มีการออกแบบลวดลายทางเข้าแปะด้วยเทปผ้าบนพื้นให้เป็นเขาวงกตเล็กๆ

ในส่วนของภาพพื้นหลัง (Background) นั้นผมเลือกที่จะใช้สีเหลืองแดงอันเป็นสีประจำมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สำหรับตอนนั้นคิดว่า เวลาเอาโปสเตอร์ไปแจกตามต่างๆ อย่างน้อยก็หวังว่ายามที่หยิบมาดูจะระลึกถึงมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อันเป็นสถานที่จัดงาน

มีการใช้ตัวอักษรสีเหลือง และมีขอบดำบน-ล่าง ขอบดำนี้สื่อถึงคณะรัฐศาสตร์ เนื่องจากสีดำนี้ก็เป็นสีประจำคณะรัฐศาสตร์ เหตุที่เลือกสีแดงเป็นสีหลักเพราะคิดว่าน่าจะสื่อได้ถึงสถานการณ์ที่ร้อนแรงและวิกฤติสุดขีด ส่วนภาพประกอบก็จะเป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์การเมืองในกรุงเทพมหานคร ซึ่งกวนเวียนอยู่ละแวกถนนราชดำเนิน และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นี่เอง

ถ้าสังเกตให้ดีจะเห็นว่า ในรูปจะเป็นรูปของกรุงเทพมหานครในสมัย 20 กว่าปีก่อน เพราะอะไร? ในตอนนั้น ตัวผมเองอาจจะอยากสื่อความหมายว่า ประเทศไทยในช่วงนั้นเองก็มีสถานการณ์ที่พอจะอ้างได้ว่าเพิ่งจะพ้นจากยุคอำมาตยาธิปไตยและได้เริ่มเข้าสู่ประชาธิปไตยแบบบ้าน อันสามารถถือได้ว่าเป็น “ทางเข้า” ของเขาวงกตแห่งปัญหาทางออกประเทศไทยนี้ก็เป็นได้

สำหรับตัวผู้เขียนนั้นถือว่า งานรัฐศาสตร์วิชาการในปีนั้น เป็นปีหนึ่งที่มีการวางแผนการประชาสัมพันธ์ และจัดงานได้ดี เมื่อเทียบกับที่เห็นจากประสบการณ์ตรงของผู้เขียนที่มีกับงานรัฐศาสตร์วิชาการในมหาวิทยาลัยตลอด 4-5 ปีมานี้ สิ่งที่ส่งผลให้งานครั้งนั้นมีผู้สนใจก็อาจจะเนื่องด้วยสถานการณ์ทางการเมืองในขณะนั้นที่ร้อนแรง และเป็นที่น่าสนใจของประชาชนภายนอกอยู่แล้วก็เป็นได้

ต่อไปลองมาดูโปสเตอร์งาน “รัฐศาสตร์วิชาการ ครั้งที่ 11 : ไม่เห็นไม่ใช่ไม่มี (พ.ศ. 2547)” กันบ้าง² โดยความคิดรวบยอดของงานรัฐศาสตร์วิชาการครั้งที่ 11 เกิดจากคำถามเบื้องต้นที่ว่า รัฐศาสตร์เป็นเพียงศาสตร์ที่จำกัดองค์ความรู้ของตัวเองให้อยู่ในกรอบขององค์ความรู้ที่แบ่งตามสาขาที่ตนเองศึกษาอยู่คือ การเมืองการปกครอง บริหารรัฐกิจ และการระหว่างประเทศเท่านั้นหรือ? เพราะหากรัฐศาสตร์คือ ศาสตร์ที่มุ่งศึกษาเกี่ยวกับรัฐแล้ว คำถามต่อมาก็คือ แล้วอะไรบ้างที่เกี่ยวกับ “รัฐ”

เมื่อพิจารณาอย่างถ่องแท้จากกล่าวได้ว่า แทบไม่มีแห่งไหนเลยที่อำนาจแห่งรัฐเอื้อมไปไม่ถึง ดังนั้นศาสตร์แห่งรัฐนี้จึงไม่ควรถูกจำกัดอยู่แค่เพียงการเมืองแนวนโยบายสถาบัน พฤติกรรมทางการเมือง ทฤษฎีทางการเมือง กระบวนการกำหนดนโยบายของรัฐ หรือ เกมการเมืองระหว่างประเทศเท่านั้น หากแต่ “การเมือง” ที่อยู่ในรัฐศาสตร์นั้น ได้แทรกซึมตั้งแต่ระดับโลก ชาติ สังคมชุมชน ครอบครัว หรือกระทั่งปัจเจกชน

ขณะที่เรารับรู้และสัมผัสได้ว่าอำนาจเชิงประจักษ์นั้นคืออะไร ในอาณาบริเวณแห่งรัฐยังมีอำนาจอีกหลายแบบที่ถูกบิดเบือน และถูกส่งผ่านมาควบคุม “พลเมือง” อย่างเราโดยที่เราไม่รู้ตัว อาทิ การโฆษณาชวนเชื่อของรัฐที่สร้าง “ความจริง” ชุดใหม่ โดยเครื่องมือสำคัญคือ “สื่อ” ซึ่งหมายรวมถึงสื่อในทุกรูปแบบ หรือแม้กระทั่งเรื่องเพศที่ทำให้เห็นว่า “มันเป็นเรื่องที่ปิดบัง” หรือเป็นเรื่องในทีลับที่ไม่ควรให้ผู้อื่นรับรู้ เรื่องเหล่านี้เราจะจัดให้อยู่ในสาขาใดของรัฐศาสตร์?

ด้วยเหตุนี้เองงานรัฐศาสตรวิซการครั้งที่ 11 ในปีนี้ เรามุ่งหวังที่จะจุดประกายให้ผู้เข้าร่วมงานได้เห็นนัยอื่นๆ ของศาสตร์แห่งรัฐ นอกจากกรอบความคิดเดิมที่เราเคยมีมา

คำถามสุดท้ายที่เราควรจะต้องคำถามกับตัวเองหลังจากที่ได้มองรัฐศาสตร์และเห็นการเมืองจากมุมมองใหม่ที่ผู้อื่นมอง “ไม่เห็น” มองข้าม หรือไม่เคยไตรงตรงมาก่อน ซึ่งมุมมองเหล่านี้ “ไม่ใช่ ไม่มี” และเราจะนำสิ่งที่เราเพิ่งได้ “เห็น” และ “มี” มาใช้ประโยชน์ในสังคมได้อย่างไร

จากนิยามข้างต้น จะขอวิจารณ์โปสการ์ดนี้ ในลักษณะที่เป็นมุมมองจากภายนอกของผู้เขียนเอง อย่างแรกเลยคือ ตัวสิงโตที่เป็นตัวเอกของงานนี้ (น่าจะเป็นสิงโตนะครับ คงไม่ใช่สุนัข) ทางตัวผู้เขียนกับเพื่อนก็พยายามถกเถียงกันบ้าง เหมือนกันว่าเป็นสิงโต หรือ สุนัขกันแน่ แต่สรุปว่า ควรจะเป็นตัวสิงโต เพราะคณะรัฐศาสตร์ มีสัญลักษณ์ประจำคณะคือ สิงห์ ส่วนผ้าปิดหน้าสีแดงนั้น ก็คงจะสื่อว่าเป็นสิงห์แดง รวมถึงผ้าที่ปิดหน้านี้ยังอาจจะหมายถึงสิ่งที่ครอบงำเราทุกคนอยู่ เป็นสิ่งที่ครอบงำเราให้มองไม่เห็น และดำเนินชีวิตอย่างหน้ามืดตามัว ซึ่งสื่อได้ถึง Concept ของงาน มีการใช้ตัวอักษรแสดงการเน้น เนื่องจากใช้ตัวอักษรสีดำโตๆ บนพื้นขาว โดยสีขาวอาจจะหมายถึง Universe

ในทางคณิตศาสตร์ ที่มี Set และ Subset และทั้งหมดอยู่ใน Universe โดยถือว่า Universe นี้เป็นสังคมโลก หรือสื่อถึงสังคมโลกธาตุทั้งหมดที่สิ่งมีชีวิตจะดำรงอยู่ อย่างที่เคยตั้งคำถามกันว่า “มนุษย์เรามีสิทธิอะไรที่จะไปบงการชีวิตผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นสิ่งมีชีวิตระดับมนุษย์ หรือสิ่งมีชีวิตที่มีศักดิ์น้ากว่ามนุษย์” หรือบางทีสีขาวนี้ก็ไม่ได้สื่อถึงอะไร ก็แค่เป็นสีขาว สีขาวที่ไม่เด่นกว่าตัวหลักของเราคือเจ้าสิงโตตาบอด ในปีนั้นเรามีการทำตัวนำโชคออกมาตั้งกันอยู่หน้างานจริงๆ เป็นผลงานนักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ ที่ทำออกมาง่ายๆ จากอุปกรณ์รอบตัว

ที่กล่าวไปทั้งหมดนี้ เป็นเรื่องราวเล็กๆ ของงานศิลปะ (Art Work) ซึ่งส่วนใหญ่ทางตัวผู้ทำก็จะนิยามความหมายต่างๆ และพยายามสื่อออกมาทางงานศิลปะที่ตนเองสร้างงานสื่อเชิงโฆษณาแบบนี้ มองเห็นความหมายได้ง่ายกว่า สื่อ

วิจิตรศิลป์ ประเภทอื่นๆ อย่างไรก็ตามก็ไม่ได้เป็นงานที่สื่อสารตรงไปตรงมาขนาดที่ว่า ไม่ต้องตีความ

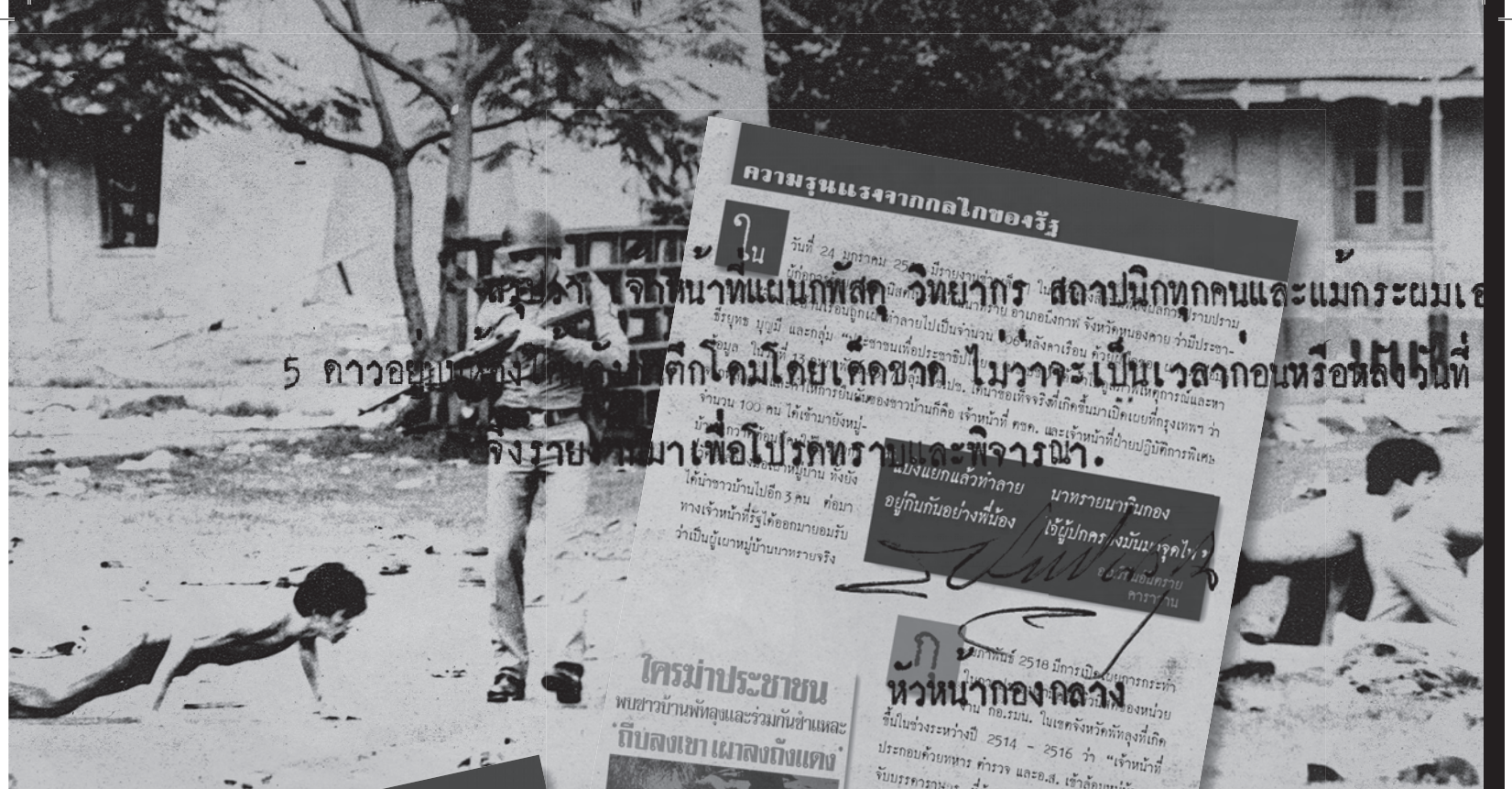
อยากให้ทุกคนที่มองสื่อโฆษณาทั้งทางนิตยสาร หนังสือพิมพ์ หรือทางสื่อโทรทัศน์ ถ้าลองคิดถึงความหมายที่ตัวผู้ออกแบบคิดที่จะสื่อออกมาจริงๆ ก็อาจจะพบสิ่งที่ซ่อนอยู่ภายใน อาจจะเป็นประสบการณ์ในวัยเด็กของตัวผู้ออกแบบ หรือสถานการณ์ที่ตัวผู้ออกแบบเผชิญอยู่ในขณะนั้น ผู้เขียนเชื่อว่า ทุกคนมีความเป็นศิลปินในตัวเอง เชื่อว่า ทุกคนเป็นมนุษย์เสรี เพราะฉะนั้น อย่าให้สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นเพียงสื่อหรืองานศิลปะที่เสพเพื่อความเพิงพอใจเพียงอย่างเดียว แต่บางครั้งการตระหนักครุ่นคิดก็สำคัญ และสุดท้ายนี้จะขอฝากคำกล่าวของศิลปินท่านหนึ่งไว้ว่า “เป็นศิลปินอย่าดูหมิ่นศิลปะ แม้แต่กองขยะมองดีๆ ก็มีศิลป์”

เชิงอรรถ

¹ เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง และคณะ, รู้ทันทักษิณ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ขอคิดด้วยคน, 2547), น. 26-29.

² ตามจริงแล้วควรจะเป็นหน้าที่ของผู้ออกแบบ Art Work ในปีนั้นเขียนวิจารณ์งานของตัวเองมากกว่า แต่เนื่องจากผู้เขียนได้ติดต่อไปแล้ว และทราบว่า ตัวผู้ออกแบบอยู่ในระหว่างการศึกษาต่อ ทางเพื่อนของรุ่นพี่จึงแจ้งมาว่า ได้มีการเขียนถึงแนวความคิดไว้แล้วในหนังสือฉบับที่แจกในงานนั้น ทางตัวผู้เขียนจึงไปสืบค้นและทำการวิเคราะห์เพื่อนำมาเสนอในที่นี้แทน

5 คาวอปปี้... 5 คาวอปปี้... 5 คาวอปปี้...

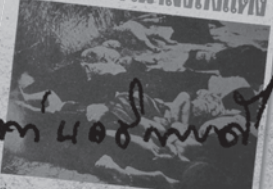
ความรุนแรงจากกลไกของรัฐ

ในวันที่ 24 มกราคม 25... มีรายงานว่า... ใน... จังหวัดหนองคาย... จังหวัดหนองคาย... จังหวัดหนองคาย...

นางรายนาณิกอง... ใช้บัตร... อยุ่กันกันอย่างที่น้อง...

ใครมาประชาชน

พบชาวบ้านที่หลงและร่วมกันช่วยเหลือ... กับลงเขา เมาลงถึงแดง...

หัวหน้ากองกลาง

เมื่อวันที่ 2518 มีการเปิด... ใน... จังหวัด... จังหวัด... จังหวัด...

“14 ตุลา ทำให้คนไทยมันใจ... มากขึ้นว่ามีอำนาจ...”

เมื่อไทยเปิดกว้างอย่างชนิดที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน... ประชาชนเหล่า... ประชาชนเหล่า...

18 พ.ค. 19

ดาม 118 route... 118 route...

24 พ.ค. 19

กิจกรรมหอจดหมายเหตุ และหอประวัติศาสตร์เกียรติยศ แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2549-2550

ดาวเรือง แนวทอง

หอจดหมายเหตุและหอประวัติศาสตร์เกียรติยศแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้รับมอบหมายภาระงานด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัย สอดคล้องตามหลักยุทธศาสตร์ และการพัฒนาสถาบันอุดมศึกษา ประกอบด้วยภาระงาน 2 ส่วน คือ

ภาระงานหอจดหมายเหตุฯ

1. งานประเมินคุณค่าเอกสาร เป็นงานที่ช่วยในการจัดหาเอกสารเข้ามาในหอจดหมายเหตุ ซึ่งเป็นที่รับรู้กันในกลุ่มผู้ปฏิบัติงานการจัดการเอกสารของหน่วยงานในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ว่า เมื่อหน่วยงานประสงค์จะทำลายเอกสาร จำต้องดำเนินการประเมินคุณค่าเอกสาร โดยส่งหนังสือแจ้งให้หอจดหมายเหตุฯ ทราบเพื่อจะได้ส่งกรรมการเข้าร่วมพิจารณาคุณค่าเอกสารด้วย ใน พ.ศ. 2549-2550 หน่วยงานในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีการประเมินคุณค่าเอกสาร จำนวน 6 หน่วยงาน คือ คณะวารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน คณะพยาบาลศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ โรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ วิทยาลัยสหวิทยาการ และสำนักเสริมศึกษาและบริการสังคม

2. งานลงทะเบียนและรับมอบเอกสาร หอจดหมายเหตุฯ ได้รับมอบเอกสารจำนวน 23 ราย แบ่งเป็น หน่วยงาน

ภายในมหาวิทยาลัย จำนวน 4 หน่วยงาน หน่วยงานภายนอกมหาวิทยาลัยจำนวน 3 หน่วยงาน และส่วนบุคคล ได้แก่ บุคคลภายใน จำนวน 5 ราย ศิษย์เก่าจำนวน 3 ราย อาจารย์และบุคลากรที่เกษียณอายุราชการแล้ว จำนวน 3 ราย นักศึกษาจำนวน 1 ราย และบุคคลภายนอก จำนวน 4 ราย

ใน พ.ศ. 2549-2550 หอจดหมายเหตุฯ ได้รับมอบเอกสารจำนวนมากจากชุมนุมเชียร์ โดย นายณเดชน์ ประชาศิลป์ชัย บรรณาธิการชุมนุมเชียร์ เป็นผู้นำเอกสารมอบให้หอจดหมายเหตุฯ อย่างต่อเนื่อง ประเภทของเอกสารประกอบด้วย เอกสาร จุลสาร สไลด์งานฟุตบอลประเพณีจุฬารธรรมศาสตร์ फिल्मภาพ โปสเตอร์ โปสการ์ด และของที่ระลึก จำนวนกว่า 3,000 รายการ นับเป็นเอกสารกลุ่มใหญ่ที่ได้รับมอบจากการจัดกิจกรรมของนักศึกษา

3. งานบริการ ผู้ใช้บริการเอกสารจดหมายเหตุฯ จำนวน 141 คน แบ่งเป็นบุคคลภายใน ได้แก่ นักศึกษาปริญญาตรี จำนวน 26 คน ปริญญาโท จำนวน 12 คน และปริญญาเอก 1 คน อาจารย์ จำนวน 4 คน เจ้าหน้าที่ จำนวน 28 คน และบุคคลทั่วไป จำนวน 70 คน

4. งานพัฒนาบุคลากร โดยการส่งบุคลากรหอจดหมายเหตุฯ เข้าร่วมประชุม และฝึกอบรมด้านจดหมายเหตุ และพิพิธภัณฑ์ จำนวน 5 ครั้ง

ภาระงานหอประวัติศาสตร์ฯ

ภาระงานหอประวัติศาสตร์ฯ ส่วนใหญ่เป็นงานนำขมนิทรรศการ การจัดนิทรรศการชั่วคราว การประชาสัมพันธ์ และการจัดอบรมมัคคุเทศก์ ดังนี้

1. งานนำชม จำนวนผู้เยี่ยมชมประมาณ 8,543 คน ประกอบด้วย ผู้เยี่ยมชมที่เป็นบุคลากรของมหาวิทยาลัย และนักศึกษา จำนวน 3,269 คน ผู้เยี่ยมชมเป็นหมู่คณะจากหน่วยงานภายนอก จำนวน 2,050 คน และบุคคลทั่วไปรวมทั้งนักท่องเที่ยว จำนวน 3,224 คน

นอกจากการนำชมหอประวัติศาสตร์ฯ แล้ว ภาระงานในส่วนนี้ยังครอบคลุมถึงการจัดกิจกรรมนำชมมหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ ทำพระจันทร์ (Walking Tour) ให้แก่หน่วยงานภายในและภายนอกมหาวิทยาลัยที่แจ้งความประสงค์ให้จัดนำชมอย่างเป็นทางการด้วย

2. งานจัดนิทรรศการชั่วคราว จำนวน 3 ครั้ง ได้แก่ 30 ปี เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ตึกโดม วันธรรมศาสตร์ สามัคคี และขบวนการสันติภาพ

3. งานจัดอบรมนักศึกษามัคคุเทศก์ ปีละ 2 ครั้ง รวมนักศึกษาที่ผ่านการอบรมมัคคุเทศก์แล้วจำนวนกว่า 100 คน การจัดอบรมมัคคุเทศก์ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ นักศึกษามีความรู้เรื่องราวประวัติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปฏิบัติงานจิตสำนึกความภาคภูมิใจในสถาบัน และส่งเสริมให้นักศึกษาได้รับการพัฒนาศักยภาพทางความคิด มีความสามารถถ่ายทอดประวัติเรื่องราวของมหาวิทยาลัยให้แก่ผู้อื่น นักศึกษาที่ผ่านการอบรมจะได้รับเกียรติบัตร สามารถสมัครเป็นนักศึกษาช่วยงานในหอจดหมายเหตุฯ หรือมัคคุเทศก์นำชมหอประวัติศาสตร์ฯ โดยได้รับค่าตอบแทนตามระเบียบว่าด้วยอัตราค่าจ้างนักศึกษาช่วยงานในหน่วยงาน

4. งานเผยแพร่ และประชาสัมพันธ์ ได้แก่ การจัดทำเว็บไซต์ การจัดทำฐานข้อมูลช่วยค้นเอกสาร จัดพิมพ์ จุลสารหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์ ปีละ 1 ฉบับ ส่งจดหมายเชิญชวนหน่วยงานให้มาเยี่ยมชมหอประวัติศาสตร์ฯ และแผ่นพับนำชม

นอกจากผู้ใช้บริการหอจดหมายเหตุและเยี่ยมชมหอประวัติศาสตร์ฯ แล้ว ยังมีหน่วยงานภายนอกที่กำลังดำเนินการจัดตั้งหน่วยงานจดหมายเหตุและหอประวัติศาสตร์ หรือ พิพิธภัณฑ์ ขอศึกษาดูงานการบริหารและดำเนินงานหอจดหมายเหตุและหอประวัติศาสตร์ฯ ได้แก่ โปรแกรมศึกษาระดับปริญญาตรีและปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนินทร์ จ.ฉะเชิงเทรา หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี หอจดหมายเหตุธนาคารแห่งประเทศไทย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตเฉลิมพระเกียรติ จ.สกลนคร และภาควิชาสุติศาสตร์ และนรีเวชวิทยา คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

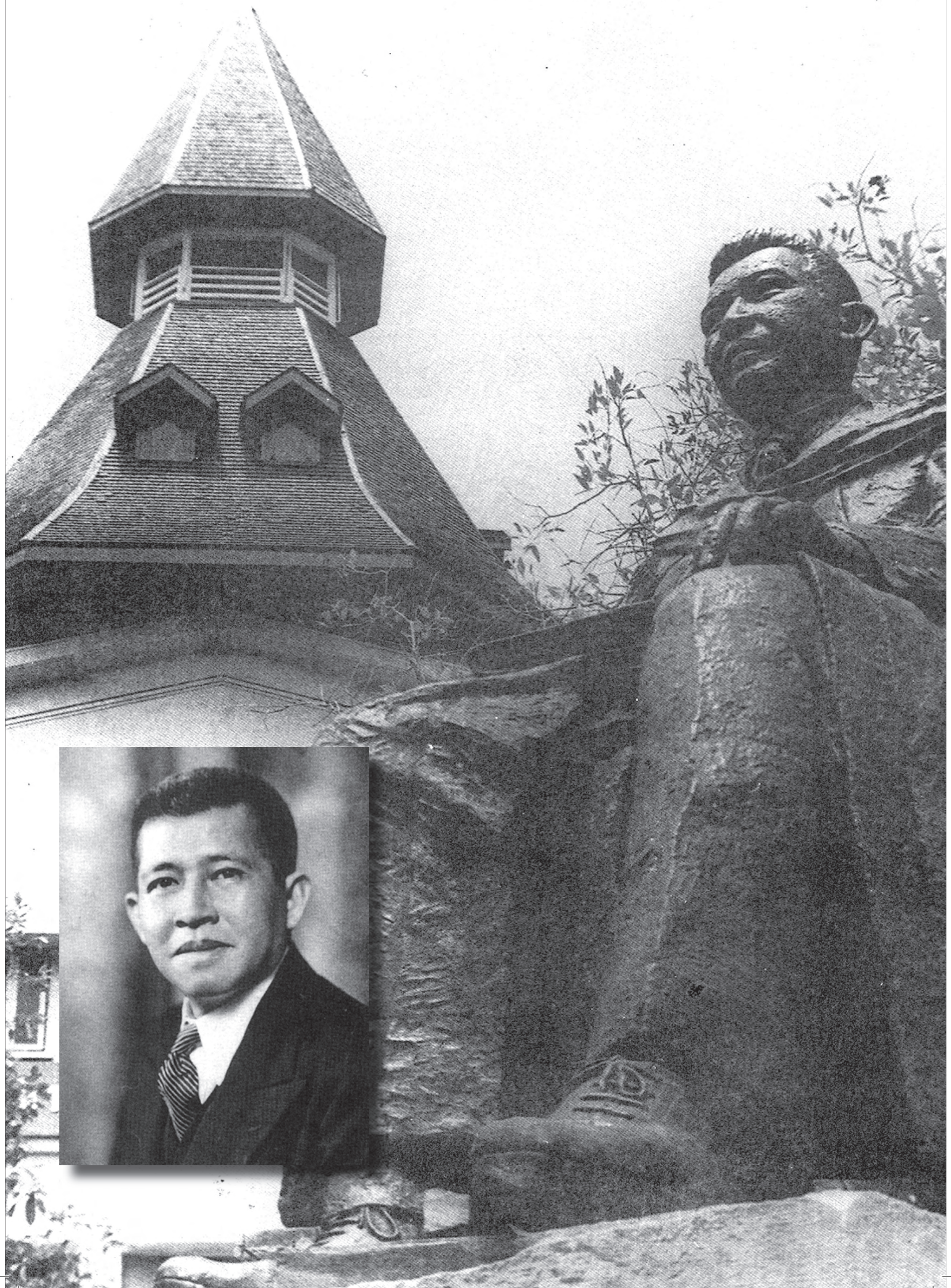
งานสำคัญอื่นๆ ที่ได้รับมอบหมายจากผู้บริหารใน พ.ศ. 2549-2550 เช่น งานปรับปรุงห้องอนุสรสถานปรีดี พนมยงค์ ตั้งแต่เดือนกันยายน 2549 กำหนดแล้วเสร็จภายในเดือน เมษายน 2551 และมีกำหนดเปิดในวันที่ 11 พฤษภาคม 2551 นิทรรศการรูปภาพในห้องประชุมสัญญา ธรรมศักดิ์ กำหนดแล้วเสร็จภายในเดือนสิงหาคม 2551 และจุลสาร 70 ปี ต.ม.ธ.ก. กำหนดเผยแพร่ในวันที่ 27 มิถุนายน 2551

แผนงานในอนาคต

หอจดหมายเหตุฯ มีแผนงานในอนาคต ดังนี้

1. จัดหาสถานที่จัดเก็บเอกสาร
2. ปรับปรุงห้องสำนักงานหอจดหมายเหตุฯ
3. จัดเอกสารส่วนบุคคล ฯพณฯ สัญญา ธรรมศักดิ์
4. จัดนิทรรศการชั่วคราว 3 ครั้ง/ปี
5. จัดทำฟิล์มภาพจดหมายเหตุเป็นเอกสารดิจิทัล
6. โครงการจัดทำประวัติศาสตร์บอกเล่า ต.ม.ธ.ก. และจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกในโอกาสครบรอบ 70 ปี ต.ม.ธ.ก.
7. ส่งบุคลากรเข้าร่วมประชุม ผูกอบรมการบริหารงานจดหมายเหตุ พิพิธภัณฑสถาน และเรื่องที่เกี่ยวข้อง และจัดให้กรรมการไปศึกษา ดูงานจดหมายเหตุ และพิพิธภัณฑสถานทั้งในและต่างประเทศ

โครงการปรับปรุง ห้องอนุสรณ์สถาน ปรีดี พนมยงค์

ชาติรี ประภิตนทการ

บทนำ

ราวกลางปี 2549 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้มีแนวคิดที่จะปรับปรุงห้องอนุสรณ์สถาน ปรีดี พนมยงค์ ขึ้นใหม่ โดยมอบหมายให้หอจดหมายเหตุและหอประวัติศาสตร์เกียรติยศแห่ง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นผู้ประสานงานการปรับปรุง ต่อมา ในวันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2549 ได้มีการแต่งตั้งคณะทำงานศึกษาเนื้อหาวิชาการเพื่อปรับปรุงห้องอนุสรณ์สถาน ปรีดี พนมยงค์ ประกอบด้วยนักวิชาการและเจ้าหน้าที่จากโครงการหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์ โดยคณะทำงานชุดนี้ได้เข้ามาทำหน้าที่ศึกษาและเสนอแนะแนวทางต่างๆ ในการปรับปรุงห้องอนุสรณ์สถานฯ

คณะทำงานทางวิชาการได้ประชุมร่วมกันหลายครั้งและได้ข้อสรุปว่า สภาพของห้องอนุสรณ์สถานฯ ณ ปัจจุบัน มีปัญหาสำคัญๆ อยู่ 3 ประการ คือ

หนึ่ง ปัญหาการเสื่อมสภาพของอุปกรณ์ต่างๆ ในการจัดแสดงที่มีอายุการใช้งานมาแล้วกว่า 15 ปี

สอง วิธีการจัดแสดงที่เป็นอยู่ ณ ปัจจุบัน ขาดการดึงดูดใจในแบบการจัดนิทรรศการสมัยใหม่

สาม ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดคือ การจัดแสดงไม่มี “โครงเรื่อง” (Plot) ที่ชัดเจนในการนำ จัดแสดงนิทรรศการ และขาดการตีความเพื่อนำเสนอ “ภาพลักษณ์” หรือ “ตัวตน” ความเป็น ปรีดี พนมยงค์ ออกมาเพื่อให้ผู้ชมได้รู้จักและเข้าใจมากขึ้น การจัดแสดงที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เป็นเสมือนเพียงห้องรวบรวมข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวปรีดี พนมยงค์ เท่านั้น ยังไม่มีพลังมากพอที่จะทำหน้าที่เป็นห้องอนุสรณ์เพื่อระลึกถึงปรีดี พนมยงค์ได้ แม้ว่าการออกแบบที่ผ่านมามีแนวคิดในการจัดวางอยู่บ้าง แต่ก็ยังไม่ชัดเจนเท่าที่ควร

จากปัญหาที่กล่าวมา คณะทำงานทางวิชาการจึงนำเสนอความเห็นต่อมหาวิทยาลัยว่า การปรับปรุงห้องอนุสรณ์สถานฯ ควรจะปรับปรุงเนื้อหาการจัดแสดงใหม่ทั้งหมด ซึ่งทางมหาวิทยาลัยเห็นชอบด้วย โดยในการทำงาน มหาวิทยาลัยได้ว่าจ้าง บริษัท รักลูก เอ็ดดูเท็กซ์ จำกัด มาทำหน้าที่ออกแบบและดูแลการก่อสร้างปรับปรุงห้องอนุสรณ์สถานฯ ทั้งหมด ภายใต้การทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดกับคณะทำงานฯ ทางวิชาการที่มหาวิทยาลัยแต่งตั้งขึ้น โดยมีข้อสรุปร่วมกันว่า จะทำการเปิดตัวห้องอนุสรณ์สถานฯ ใหม่ในวันปรีดี พนมยงค์ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2551

การจัดแสดงที่เน้น “ความคิด” และ “อุดมการณ์” ของปรีดี พนมยงค์ เป็นสำคัญ

การจัดแสดงใหม่ที่จะเกิดขึ้นในห้องอนุสรณสถานปรีดี พนมยงค์ คณะทำงานฯ มีความเห็นว่า จะมุ่งเน้นไปที่การนำเสนอ ตัวตน เรื่องราว และผลงานของปรีดี พนมยงค์ โดยสะท้อนผ่านโครงเรื่องหลักคือ “แนวคิดและอุดมการณ์” ของปรีดี พนมยงค์

คณะทำงานฯ เล็งเห็นว่า สิ่งที่สังคมไทยควรจดจำ ยกย่อง และระลึกถึงมากที่สุดเกี่ยวกับปรีดี พนมยงค์ มิใช่เรื่องราวชีวประวัติว่า คนคนนี้ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร ได้รับรางวัลอะไรมาบ้าง ซึ่งแม้ว่าจะเป็นสิ่งสำคัญ แต่ก็ยังเป็นเพียงเรื่องราวเปลือกนอกเท่านั้น แต่แก่นแท้สำคัญที่ควรทำความเข้าใจมากกว่าก็คือ ความคิดและอุดมการณ์ที่อยู่เบื้องหลังและผลักดันการกระทำต่างๆ ของปรีดี พนมยงค์

“หลักการสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย” คือ บทสรุปทางความคิดและอุดมการณ์ของปรีดี พนมยงค์ ที่คณะทำงานฯ มีความเห็นว่า เป็นความคิดรวบยอดที่สามารถสะท้อนความเป็นตัวตนของปรีดี พนมยงค์ได้ดีที่สุด ดังคำกล่าวของปรีดี พนมยงค์ ที่ได้เคยพูดถึงความคิดนี้ของตนเองไว้ว่า

“.....ปรัชญาทางการเมืองของข้าพเจ้าคือสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย (Scientific Democratic Socialism) เพราะว่า ประชาธิปไตยและสังคมนิยมควรมีพื้นฐานเป็นวิทยาศาสตร์ ข้าพเจ้าจะตอบคำถามของท่านจากจุดยืนของผู้รักชาติตามหลัก 5 ประการของสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย กล่าวคือ เอกราชของชาติ อธิปไตยของชาติ สันติภาพ ความเป็นกลาง ความปลอดภัยของประชาชน พร้อมด้วยประชาธิปไตยของประชาชน ความคิดในทางอภิวัฒน์ของข้าพเจ้ามีพื้นฐานอยู่บนเศรษฐกิจ..... ถึงแม้ว่าถ้ามาร์กซ์พูดอย่างนี้หรืออย่างนั้น ข้าพเจ้าก็ต้องพิจารณาว่าเป็นจริงหรือเป็นไปตามสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตยหรือไม่ สังคมนิยมมีอยู่หลายชนิดแม้ลัทธิมาร์กซ์ก็มีชนิดต่างๆ ข้าพเจ้ามีอิสระที่จะเลือกทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งที่สอดคล้องกับหลัก 5 ประการของเราอย่างที่ว่าข้าพเจ้าได้กล่าวถึงมาแล้ว.....”²

ความคิดดังกล่าว จะถูกนำมาใช้เป็นแนวทางในการเดินเรื่องหลักของนิทรรศการใหม่ในห้องอนุสรณสถานปรีดี พนมยงค์

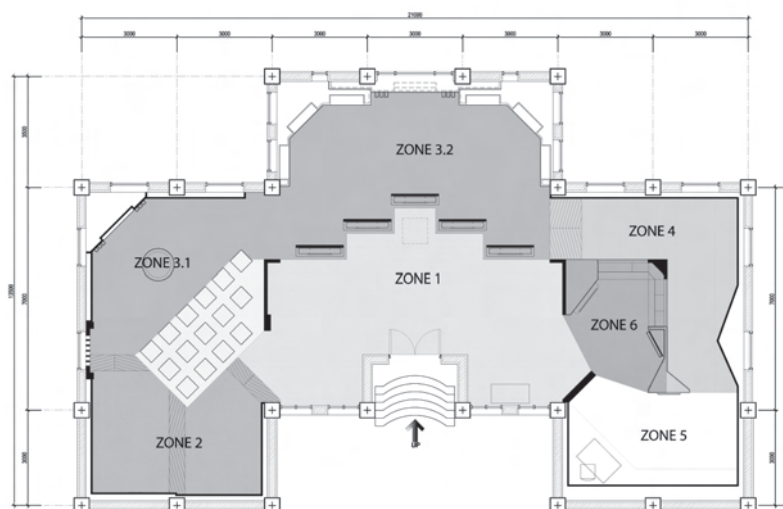
แนวความคิดในการออกแบบ

แนวความคิดในการออกแบบห้องอนุสรณสถานปรีดี พนมยงค์ ทางคณะกรรมการฯ ได้คำนึงถึงปัจจัยแวดล้อมต่างๆ และสรุปออกมาเป็นเงื่อนไข 6 ข้อ ซึ่งได้มอบหมายให้ทางบริษัทผู้ออกแบบ รับไปพิจารณาเป็นเกณฑ์ในการออกแบบ ดังต่อไปนี้

1. ออกแบบภายใต้แนวคิดและอุดมการณ์เรื่อง “หลักการสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย”
2. เน้นการจัดแสดงที่มี “โครงเรื่อง” ชัดเจนและน่าสนใจ มีใช้การจัดแสดงวัตถุเพียงอย่างเดียว
3. คำนึงถึงวัตถุจัดแสดงของเดิมเป็นหลัก แต่ให้มีการปรับเปลี่ยนการจัดแสดงใหม่โดยอาศัยเทคนิคสมัยใหม่เข้ามาเสริมช่วยในการสร้างความน่าสนใจ
4. เน้นการสร้างบรรยากาศและอารมณ์ร่วมในการเข้าชมที่สัมพันธ์ไปกับเนื้อหาในแต่ละส่วนของนิทรรศการ
5. เน้นการประยุกต์ใช้รูปแบบทางศิลปะและสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นในยุคสมัยนั้น มาเป็นแรงบันดาลใจในการออกแบบภายใน ตลอดจนการประดับตกแต่งต่างๆ เพื่อช่วยสร้างบรรยากาศของยุคสมัย
6. คำนึงถึงการใช้งานห้องอนุสรณสถานฯ ในการจัดงานพิธีการของมหาวิทยาลัยประกอบด้วย

จากแนวความคิดสู่รูปธรรมในการจัดแสดง

ภายใต้การทำงานร่วมกันระหว่างคณะกรรมการทางวิชาการกับบริษัทผู้ออกแบบ ได้ข้อสรุปร่วมกันว่า ในการออกแบบเนื้อหาการจัดแสดงห้องอนุสรณสถานปรีดี พนมยงค์ นั้น จะแบ่งพื้นที่ออกเป็น 6 ส่วน ที่มีลำดับเรื่องราวไล่เรียงไปตามลำดับเหตุการณ์ตั้งแต่เกิดจนถึงสัณฐาน โดยจะแบ่งออกเป็นส่วนๆ

ผังพื้นที่จัดแสดงนิทรรศการ
ห้องอนุสรณสถานปรีดี พนมยงค์

เกณฑ์การแบ่งในแต่ละส่วน จะเน้นไปที่เหตุการณ์สำคัญที่เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในชีวิตของปรีดี พนมยงค์ ที่สำคัญคือ ซึ่งส่งผลต่อความคิด อุดมการณ์ และการกระทำต่างๆ โดยทั้ง 6 พื้นที่ ประกอบไปด้วย

1. โถงแนวคิดสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย
2. บริบททางสังคมในช่วงเริ่มต้นชีวิต
3. สามัญชนผู้ยิ่งใหญ่ : แกนนำคณะราษฎร และ หลัก 6 ประการ
4. มรสุมทางการเมือง : คอมมิวนิสต์ และ กรณีสวรรคตรัชกาลที่ 8
5. ชีวิตช่วงปลาย : ผู้ลี้ภัยและการตกผลึกทางความคิด
6. กอบกู้ภาพลักษณ์และเกียรติยศ

ในแต่ละส่วน สามารถอธิบายรูปแบบและแนวความคิดในการออกแบบโดยสังเขปได้ดังต่อไปนี้

โถงแนวคิดสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย

พื้นที่ส่วนแรกคือโถงทางเข้า พื้นที่ในส่วนนี้เป็นทั้งพื้นที่ส่วนแรกเริ่มในการเข้าชม และเป็นพื้นที่สุดท้ายของการเดินชมด้วย ดังนั้นทางคณะทำงานฯ จึงต้องการออกแบบพื้นที่นี้ให้เป็นพื้นที่ที่แสดงสรุปวอยอดแนวความคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์ เอาไว้นั่นก็คือ “แนวคิดสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย” ซึ่งประกอบไปด้วยหลัก 5 ประการคือ เอกราช, อธิปไตย, สันติภาพ, ความเป็นกลาง และ ความไพบุลย์ประชาธิปไตย โดยเมื่อผู้ชมเข้ามาในห้องนี้ก็จะทราบได้ทันทีว่า ประเด็นสำคัญที่สุดที่ห้องอนุสรณสถานฯ นี้ต้องการจะสื่อสารคือ แนวคิดสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย และเมื่อเดินชมจนจบก็จะกลับมาที่ห้องโถงนี้อีกครั้ง เป็นเสมือนการสรุปแนวคิดย้ำให้ผู้ชมได้รับรู้อีกครั้งหนึ่ง

ภาพบรรยากาศในส่วน
“โถงแนวคิดสังคมนิยม
วิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย”

ทั้งนี้ ผู้ออกแบบได้แสดงหลัก 5 ประการ ผ่านการออกแบบฉากหลังให้เป็นเสมือนแท่งคอนกรีต 5 แท่ง ด้านบนของแต่ละแท่ง จารึกข้อความที่แสดงหลัก 5 ประการของแนวคิดสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตยเอาไว้ ซึ่งจารึกเป็น 3 ภาษาคือ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และ ภาษาฝรั่งเศส

แท่งคอนกรีตออกแบบให้มีลักษณะเหมือนกำลังอยู่ในระหว่างการก่อสร้างซึ่งยังไม่เสร็จสมบูรณ์ เปรียบเสมือนแนวคิดดังกล่าวของปรีดี พนมยงค์ ที่ได้ถูกริเริ่มขึ้นไว้ แต่สุดท้ายก็ถูกละเลยไป ไม่สามารถที่จะลงหลักปักฐานและถูกนำมาปฏิบัติอย่างจริงจังได้ในสังคมไทย ส่วนด้านหน้าของฉากดังกล่าว ในแนวที่ตรงกับประตูทางเข้าห้องอนุสรณสถานฯ ดังรูปปั้นปรีดี พนมยงค์ เอาไว้ เพื่อเป็นสัญลักษณ์ว่า ท่านคือผู้ริเริ่มแนวคิดสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย โดยบรรยากาศของการออกแบบในส่วนนี้ ต้องการเน้นให้เห็นถึงความสงบนิ่ง

นอกจากนี้ พื้นที่ในส่วนโถง ยังออกแบบให้สามารถใช้ประชุมหรือจัดพิธีการเล็กๆ ของทางมหาวิทยาลัย ได้ด้วย ซึ่งเป็นโจทย์สำคัญอีกประการในการออกแบบพื้นที่ในส่วนนี้

บริบททางสังคมในช่วงเริ่มต้นชีวิต

พื้นที่ในส่วนนี้ ถือได้ว่าเป็นส่วนแรกที่จะเริ่มเล่าเรื่องราวประวัติของปรีดี พนมยงค์ โดยในส่วนนี้การออกแบบจะเน้นแสดงให้เห็นผู้ชมสัมผัสถึงบริบททางสังคมไทย ณ ขณะที่ปรีดี พนมยงค์ ถือกำเนิดและเติบโตขึ้น ซึ่งเป็นบรรยากาศในช่วงปลายสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์

การเล่าเรื่องจะแบ่งออกเป็นสองส่วน โดยส่วนแรกคือผนังทางด้านซ้ายมือ จะออกแบบเป็นแผนภูมิแสดงเหตุการณ์สำคัญๆ และปัญหาต่างๆ ของบ้านเมืองที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์สงครามโลก เศรษฐกิจตกต่ำ ข้าวยากหามาแพง น้ำท่วม ฯลฯ ตลอดจนเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งสำคัญๆ ในต่างประเทศ ที่จะส่งผลต่อตัวปรีดี พนมยงค์ และกลุ่มคณะราษฎรในเวลาต่อมา โดยจะแสดงคู่ขนานไปกับชีวประวัติช่วงต้นของปรีดี พนมยงค์ ตั้งแต่เกิด จนไปเรียนวิชากฎหมายในประเทศฝรั่งเศส การแต่งงาน และการกลับมาเป็นข้าราชการ และเป็นอาจารย์สอนในโรงเรียนกฎหมาย เป็นต้น ผู้ชมจะทราบถึงบริบททางสังคมและการเมืองที่หล่อหลอมความคิดยุคแรกให้แก่ปรีดี พนมยงค์

แผนภูมิประวัติปรีดี พนมยงค์ ช่วงต้น และ บริบททางสังคมไทยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ส่วนที่สองของพื้นที่นี้จะอยู่ทางด้านขวามือ โดยออกแบบเป็นดั่งประติมากรรมแท่งสี่เหลี่ยมหลายๆ แท่งที่มีความสูงต่ำลดหลั่นเป็นชั้นๆ จากต่ำไปสูง โดยเนื้อหาบนแท่งเหล่านี้จะแสดงภาพถ่ายเก่าในบรรยากาศของยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่ได้รวบรวมเอาไว้อย่างหลากหลาย เป็นภาพวิถีชีวิตของชาวบ้านทั่วไป เจ้านาย ตลอดจนชนชั้นสูงต่างๆ พร้อมทั้งยังแสดงให้เห็นภาพของประเพณีและพิธีกรรมสำคัญๆ ในยุคปลายสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ด้วย ภาพเหล่านี้คือภาพที่แวดล้อมตัวปรีดี พนมยงค์ ในช่วงต้นของชีวิต อันเป็นภาพของสังคมศักดินาที่มีการแบ่งชนชั้นกันในสังคมอย่างชัดเจน ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นแรงผลักดันสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ปรีดี พนมยงค์ มีความคิดในการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองในระยะเวลาต่อมา

ภาพบรรยากาศในส่วน “บริบททางสังคมในช่วงเริ่มต้นชีวิต”

บอร์ดแสดง วิถีชีวิต สังคม และ ผู้คน ในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์

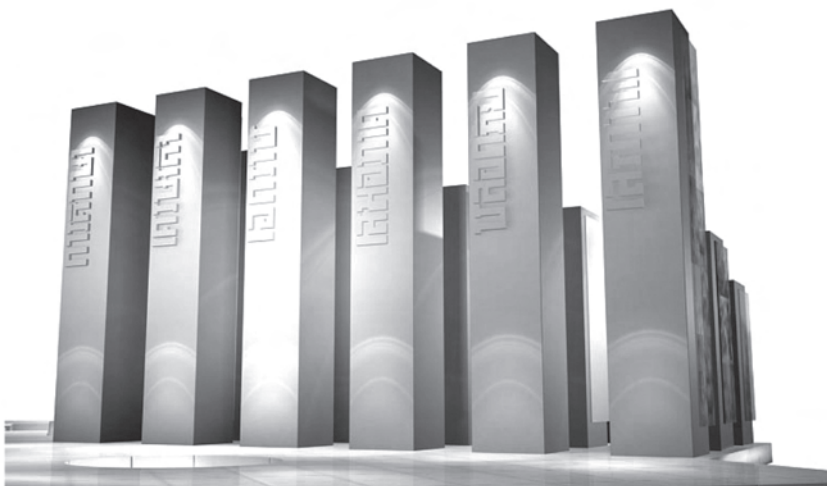

สามัญชนผู้ยิ่งใหญ่ : แกนนำคณะราษฎร และ หลัก 6 ประการ

พื้นที่ส่วนที่ 3 จะออกแบบแยกเป็น 2 ตอน โดยในตอนแรก จะเล่าถึงจุดเปลี่ยนสำคัญที่สุดครั้งหนึ่งในชีวิตของปรีดี พนมยงค์ นั่นก็คือ การเป็นแกนนำคนหนึ่งในการก่อตั้ง “คณะราษฎร” และการปฏิบัติเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ซึ่งเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญทั้งต่อตัวชีวิตปรีดี พนมยงค์เอง และต่อประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองของไทยด้วย

ในพื้นที่ส่วนนี้ ออกแบบให้มีผนังขนาดใหญ่แผงหนึ่ง บนผนังได้ออกแบบโดยนำ “ประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1” ซึ่งเป็นประกาศฉบับแรกในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง กล่าวในแง่ของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1 นี้ เป็นหลักฐานที่สำคัญยิ่งในหน้าประวัติศาสตร์การเมืองสมัยใหม่ของไทย โดยประกาศฉบับนี้ ปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้ร่างขึ้น ข้อความในประกาศ เป็นการแสดงให้เห็นถึงมูลเหตุในการปฏิบัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง และปัญหานานัปการที่สั่งสมอยู่ในสังคมสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์

เมื่อผู้ชมอ่านประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1 จบ และหันหลังกลับมา จะมองเห็นแท่งประติมากรรมสี่เหลี่ยม 6 แท่ง ตั้งเรียงกัน โดยมีความสูงเสมอกันทุกแท่ง บนปลายสุดของแต่ละแท่ง จารึก “หลัก 6 ประการ” ของคณะราษฎร ซึ่งได้ประกาศไว้ในเช้าวันเปลี่ยนแปลงการปกครอง ประกอบไปด้วย เอกราช, เศรษฐกิจ, เสมอภาค, เสรีภาพ, ปลอดภัย และการศึกษา

ประติมากรรม “หลัก 6 ประการ”

ภาพบรรยากาศในส่วน “สามัญชนผู้ยิ่งใหญ่ :
แกนนำคณะราษฎรและ หลัก 6 ประการ”

หลัก 6 ประการดังกล่าว เป็นเสมือนเข็มมุ่งสำคัญของคณะราษฎรและของปรีดี พนมยงค์ ที่จะนำมาใช้เป็นแนวทางหลักในการพัฒนาประเทศ

ในตอนที่สอง ของพื้นที่ส่วนที่ 3 นี้ จะอธิบายถึงการดำเนินนโยบายบริหารประเทศของรัฐบาลคณะราษฎร ที่ตัวปรีดี พนมยงค์ได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมด โดยจะอธิบายแยกเป็นผลงานสำคัญๆ 6 ด้าน ซึ่งสัมพันธ์ไปกับหลัก 6 ประการของคณะราษฎร อาทิ การแก้ไขสนธิสัญญาไม่เสมอภาคกับนานาประเทศ ที่ทำให้ประเทศไทยมีเอกราชสมบูรณ์อย่างแท้จริง การร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจ การส่งเสริมการศึกษา โดยสถาปนามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง เป็นต้น

บอร์ดแสดงผลงานปรีดี พนมยงค์ จำแนกตามหลัก 6 ประการ

ภาพบรรยากาศในส่วน “สามัญชนผู้ยิ่งใหญ่ : แกนนำคณะราษฎรและ หลัก 6 ประการ”

นอกจากนี้ เมื่อผู้ชมเดินมาถึงส่วนนี้ ผนังทางด้านขวามือจะถูกออกแบบไว้ให้เป็นเสมือนจอภาพขนาดใหญ่ ที่จะฉายแสดงภาพบริบททางสังคมของไทยในยุคคณะราษฎร (พ.ศ. 2475-2490) ซึ่งเป็นยุคสมัยที่เต็มไปด้วยบรรยากาศสมัยใหม่ต่างๆ มากมาย สถาปผู้คน บ้านเมือง การแต่งกาย ตึกรามบ้านช่อง ประเพณี วิถีชีวิต ล้วนถูกเปลี่ยนใหม่หมด การแสดงภาพดังกล่าว จะช่วยให้ผู้ชมได้สัมผัสถึงบรรยากาศและกลิ่นอายของสังคมไทยในยุคแรกเริ่มประชาธิปไตยของไทยได้เป็นอย่างดี

มรสุมทางการเมือง : คอมมิวนิสต์ และกรณีสวรรคตรัชกาลที่ 8

พื้นที่ส่วนที่ 4 ถูกออกแบบขึ้นเพื่อแสดงจุดพลิกผันในชีวิตของปรีดี พนมยงค์ และของสังคมไทยหลัง พ.ศ. 2490 ซึ่งกล่าวได้ว่า สังคมไทยย้อนกลับไปอยู่ภายใต้บรรยากาศแบบ “อนุรักษนิยม” อีกครั้งหนึ่ง

ในส่วนนี้จะเล่าถึงชะตากรรมของปรีดี พนมยงค์ หลังเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่บรรยากาศของภัยคอมมิวนิสต์อย่างเต็มตัว และภายหลังเหตุการณ์สวรรคตอย่างลึกลับของรัชกาลที่ 8 เมื่อ พ.ศ. 2489 เหตุการณ์สำคัญทั้งสองกรณี ส่งผลทำให้ปรีดี พนมยงค์ ตกเป็นเป้าหมายสำคัญในการถูกโจมตีทางการเมืองครั้งใหญ่ ทั้งจากข้อหาเป็นคอมมิวนิสต์ และข้อหาอยู่เบื้องหลังเหตุการณ์สวรรคตของรัชกาลที่ 8 จนเป็นสาเหตุที่ทำให้ต้องลี้ภัยทางการเมืองไปอยู่ต่างประเทศ จวบจนกระทั่งเสียชีวิตในที่สุด

ภาพบรรยากาศในส่วน “มรสุมทางการเมือง :
คอมมิวนิสต์ และ กรณีสวรรคตรัชกาลที่ 8”

การออกแบบพื้นที่ในส่วนนี้จะเน้นบรรยากาศที่กดดัน และการใช้สีที่รุนแรง (สีแดง) ทั้งผนังของห้อง เพื่อสะท้อนถึงอารมณ์และบรรยากาศของสังคมไทยขณะนั้นที่รู้เฝ้าและกดดันตัวปรีดี พนมยงค์ อย่างมาก บนผนังทั้งสองข้างของพื้นที่ส่วนที่ 4 นี้ จะถูกออกแบบให้เต็มไปด้วยข้อความโจมตีและกล่าวร้ายปรีดี พนมยงค์ ในข้อหาต่างๆ นานา

ชีวิตช่วงปลาย : ผู้ลี้ภัยและการตกผลึก ทางความคิด

ในพื้นที่ส่วนที่ 5 ของนิทรรศการ เป็นพื้นที่ในการแสดงถึงช่วงชีวิตในบั้นปลายของปรีดี พนมยงค์ ที่ต้องลี้ภัยทางการเมืองและอาศัยอยู่ในต่างแดน โดยเฉพาะในประเทศฝรั่งเศสจวบจนสิ้นชีวิต นับเป็นเวลาร่วม 3 ทศวรรษ

ในช่วงเวลาดังกล่าว ปรีดี พนมยงค์ ได้ใช้ชีวิตไปกับการศึกษาค้นคว้า และสร้างผลงานวิชาการในทางเศรษฐศาสตร์การเมือง ปรัชญา และปรัชญากฎหมาย ขึ้นจำนวนหนึ่ง รวมถึงเขียนบันทึกและทบทวนปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยนับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. 2475 ช่วงชีวิตดังกล่าว เป็นเสมือนช่วงชีวิตที่ทำให้ปรีดี พนมยงค์เกิดการพัฒนาความคิดที่ชัดเจนมากขึ้น และนำมาสู่แนวคิดที่เรียกว่า “สังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย” ในที่สุด ดังที่ท่านได้กล่าวไว้ว่า

“.....เมื่อข้าพเจ้าอายุ 32 ปี พวกเราได้ทำการอภิวัฒน์
แต่ข้าพเจ้าก็ขาดความชัดเจน และครั้นข้าพเจ้ามีความชัดเจนมากขึ้น
ข้าพเจ้าก็ไม่มีอำนาจ.....”³

การออกแบบนิทรรศการในส่วนนี้ จะออกแบบให้มีลักษณะเป็นเสมือนห้องแห่งความคิด คำนึง โดยจะนำโต๊ะและเก้าอี้ พร้อมทั้งของใช้บางส่วนของปรีดี พนมยงค์ มาจัดแสดงเอาไว้ในสัญลักษณ์ประหนึ่งเป็นห้องทำงานของท่านที่บ้านพักในประเทศฝรั่งเศส โดยฉากขนาดใหญ่ด้านหลังโต๊ะทำงาน จะออกแบบจัดวางเป็นภาพเหตุการณ์ต่างๆ ในช่วงชีวิตของปรีดี พนมยงค์ ทั้งหมดเต็มผืนผนัง ซึ่งสะท้อนนัยเชิงสัญลักษณ์ของความคิดและการพัฒนาความคิดของปรีดี พนมยงค์

ภาพบรรยากาศในส่วน “ชีวิตช่วงปลาย : ผู้ลี้ภัยและการตกลึกทางความคิด”

บอร์ดแสดงบริบทเหตุการณ์ต่างๆ ในชีวิตปรีดี พนมยงค์

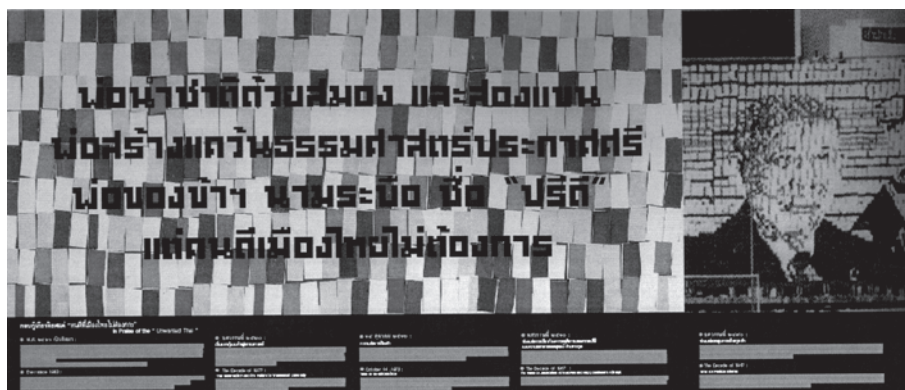
ปลายสุดทางด้านขวาของผนัง จะแสดงแผนภูมิแนวคิด “สังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย” ที่ประกอบไปด้วยหลัก 5 ประการคือ เกราะ, อธิปไตย, สันติภาพ, ความเป็นกลาง และ ความโปร่งใสด้านประชาธิปไตย ซึ่งถือได้ว่าเป็นความคิดสุดท้ายของปรีดี พนมยงค์

การออกแบบในส่วนนี้ ยังสร้างความสัมพันธ์ทางสายตาของผู้ชมให้สามารถมองเห็นทะลุผ่านมายังพื้นที่ส่วนโถงกลางด้านหน้าไปพร้อมๆ กันด้วย ซึ่งจะเป็นการต่อยอดการนำเสนอดังกล่าวให้เห็นได้อย่างชัดเจนมากขึ้น

กอบกู้ภาพลักษณ์และเกียรติยศ

พื้นที่ส่วนที่ 6 ซึ่งเป็นพื้นที่จัดแสดงสุดท้าย จะเล่าถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับปรีดี พนมยงค์อีกครั้ง แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงในเชิงภาพลักษณ์ที่มีต่อสังคมไทย จากเดิมที่มีภาพลักษณ์ของความเป็นคอมมิวนิสต์ ไม่จงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ หรือแม้แต่ภาพของการอยู่เบื้องหลังเหตุการณ์สวรรคตของรัชกาลที่ 8 โดยภาพลักษณ์ด้านร้ายต่างๆ ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จะถูกชำระและถูกลบล้างออกไปอย่างสิ้นเชิง ผ่านกระบวนการรื้อฟื้นภาพลักษณ์และเกียรติยศโดยนักวิชาการสาขาต่างๆ ตลอดจนลูกศิษย์ลูกหามากมาย

กระบวนการดังกล่าว ได้ทำให้ภาพลักษณ์ของปรีดี พนมยงค์ในสายตาสังคมไทยวนกลับมา มีภาพลักษณ์เชิงบวกอีกครั้งตราบนานเท่านานในปัจจุบัน ซึ่งการออกแบบในส่วนนี้ จะสะท้อนกระบวนการกอบกู้ชื่อเสียงและเกียรติยศดังกล่าว โดยแสดงผ่านการจัดวางผลงานวิชาการต่างๆ มากมายที่เขียนขึ้นเพื่อตอบโต้กับการใส่ร้ายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งถือว่าเป็นเนื้อหาส่วนสุดท้ายของการจัดแสดง

บอร์ดจัดแสดงในพื้นที่ส่วน “กอบกู้ภาพลักษณ์และเกียรติยศ”

อย่างไรก็ตาม หากผู้ชมนิทรรศการพิจารณาอย่างลึกซึ้ง ก็คงพบว่า ในกระบวนการรื้อฟื้นกอบกู้ภาพลักษณ์และเกียรติยศดังกล่าวของตัวปรีดี พนมยงค์ นั้น แม้ว่าจะประสบความสำเร็จเป็นอย่างสูง โดยสังคมไทยส่วนใหญ่ในปัจจุบันต่างยอมรับและนับถือตัวปรีดี พนมยงค์ เป็นอย่างสูง แต่การรื้อฟื้นดังกล่าวก็เป็นการรื้อฟื้นเฉพาะภาพลักษณ์เพียงเท่านั้น ในส่วนของแนวความคิดและอุดมการณ์ของท่าน ในส่วนที่ว่าด้วย “ประชาธิปไตยสมบูรณ์” ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญที่สุดของแนวความคิดของปรีดี พนมยงค์ (อย่างน้อยก็ในทัศนะของผู้เขียน) สังคมไทย ณ ปัจจุบัน ก็ยังไม่สามารถเข้าใจ ไม่สามารถยอมรับ และนำมาปฏิบัติจริงได้แต่อย่างใด ซึ่งถือว่าเป็นที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง

ผู้เขียนหวังว่า นิทรรศการที่ปรับปรุงขึ้นใหม่นี้ จะมีส่วนไม่มากนักที่จะผลักดันแนวคิดและอุดมการณ์ดังกล่าวให้สามารถเกิดมีขึ้นจริงได้ในสังคมไทย

บทส่งท้าย

แน่นอนว่า การสร้าง “โครงเรื่อง” ในการจัดแสดงของนิทรรศการใหม่นี้ ย่อมมีใช้ทสรุปลุสสุดท้ายของ “ตัวตน” และ “ความคิด” ของปรีดี พนมยงค์ ที่ถูกต้องที่สุดเพียงหนึ่งเดียว เพราะคณะทำงานฯ ต่างตระหนักดีว่า การสร้างความเข้าใจในตัวคนของบุคคลทางประวัติศาสตร์ใดๆ ก็ตาม ก็เหมือนกับธรรมชาติของงานศึกษาทางประวัติศาสตร์ ที่ส่วนหนึ่งประกอบไปด้วยการตีความบน “อคติทางวิชาการ” บางอย่างของผู้ศึกษาเสมอ มีข้อเท็จจริงแท้ๆ ทั้งหมดแต่อย่างใด

ซึ่งการออกแบบนิทรรศการนี้ก็เช่นเดียวกัน เป็นเพียงการเรียงร้อยข้อเท็จจริงต่างๆ เกี่ยวกับปรีดี พนมยงค์ ภายใต “โครงเรื่อง” ที่แฝงไปด้วย จุดยืนทางวิชาการแบบหนึ่ง ตลอดจนอารมณ์และความรู้สึกต่างๆ นานาของคณะทำงานฯ ที่มีต่อตัวปรีดี พนมยงค์ ผลสรุปของนิทรรศการนี้ จึงเป็นเพียงมุมมองอันเกิดจากจุดยืนทางความคิดแบบหนึ่งเท่านั้น ไม่อาจกล่าวอ้างได้ว่า เป็นความจริงแท้และไร้อคติ

ดังนั้น การเข้าชมนิทรรศการนี้ ผู้ชมควรตระหนักไว้เสมอว่า เป็นเพียงการทำความรู้จักกับปรีดี พนมยงค์ ในมุมมองเพียงหนึ่งด้านเท่านั้น หากต้องการทำความเข้าใจบุคคลท่านนี้ให้มากขึ้น (รวมถึงไปถึงบุคคลในประวัติศาสตร์ใดๆ ก็ตาม) ย่อมเป็นภาระของตัวผู้ชมนิทรรศการเองที่จะต้องขวนขวาย ค้นคว้า และทำความรู้จักปรีดี พนมยงค์ ต่อไปด้วยตนเอง⁴

เชิงอรรถ

¹ คณะทำงานศึกษาเนื้อหาวิชาการเพื่อปรับปรุงห้องอนุสรณสถานปรีดี พนมยงค์ ประกอบไปด้วย รองศาสตราจารย์ ดร.อุดม รัฐอมฤต, วารุณี ไอสถารมย์, ดร.ฐาปนันท์ นิพิฏฐกุล, ณัฐพล ใจจริง, ชชาติ ประกิตนันทการ, วิภาส ปรัชญาภรณ์, ดาวเรือง แนวทอง และ ศรชัยบุญญ์ เจริญธิดาการ

² ปรีดี พนมยงค์, *Pridi Through A Looking Glass*, สัมภาษณ์โดย แอนโทนี พอล, เอเชีย วีค (28 ธันวาคม 1979-4 มกราคม 1980), ร.อ. วีรชัย ชัยสิทธิเวชซ์ แปล, สุภัทร สุคนธาภิรมย์ ตรวจทาน, ใน รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ชี้ทางรอดของไทย, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มิตรสยาม, 2524 : 76.

³ เรื่องเดียวกัน

⁴ ภาพประกอบทั้งหมดในบทความนี้ ผู้เขียนได้รับมาจาก บริษัท รักลูก เอ็ดดูเท็กซ์ จำกัด ผู้เขียนขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

